

שנתון ארגוני הלובלינאים בישראל ובחו"ל * יערלעכע אויסגאבע פון די לובלינער אין ישראל און אין די תפוצות

מס' 21 • תשרי-חשוון תשמ"ז • תל-אביב • נאָוועמבער 1986 • נומער 21

רגשות ותחושות מביקור בלובלין - אוגוסט 1986

חנן פלמור *

העירוני (אוגורד סאסקי) שבו טיילה אימי ביל-דוטה. מציאת הפינה בה שיחקה אימי וחברותיה במשחק הילדות „קלאס“, לפני עשרות שנים, נתן לשניות את ההרגשה, כאילו הזמן עמד מלכת, כשתמונות העבר צפו ועלו לנגד עיני אימי — הילדה שבגן.

תחושת קינה, אבל והתייחדות עברתי יחד עם אימי הבוכיה, הרכונה על בירכיה לרגלי המצבה לזכר יהודי לובלין. הבכי והצער נמהלו במין סיפוק, שסוף-סוף היא מצאה אבן לשים עליה את ראשה ולהגיד קדיש לזכר משפחתה שנשפתה. **עוגמת הנפש** הייתה מנת חלקי בהתקלי בהרס, החורבן וההזנחה בבית הקברות היהודי העתיק. גם עם המתים לא התחשבו ופגעו בקברי חכמי לובלין ורבניה, שהלכו לעולמם לפני דורות רבים. **רחמים** נתקפתי בראותי את הכאב הניבט מעיניו של שומר בית הקברות, בהיפרדו מן הקבוצה. כמו היה רוצה לבוא עימנו, לצאת ממעגל הבדידות והזרות, ולהיות עם חופשי בארצנו.

אכזבה התמלאתי, במפגש עם בן דוד זקן שנשאר בפולין, כשנוכחתי עד כמה עצום הפער בינו — היהודי בגולה הסגורה, וביני — הישראלי בארץ חופשית. **ייאוש** אחז בי, כשהבנתי כי פער זה גדול מידי, מכדי שאוכל אי-פעם לגשר עליו. הבנתי סוף-סוף מה פירוש המושגים: „יהודי גלותי“ ו„יהודי נודד“.

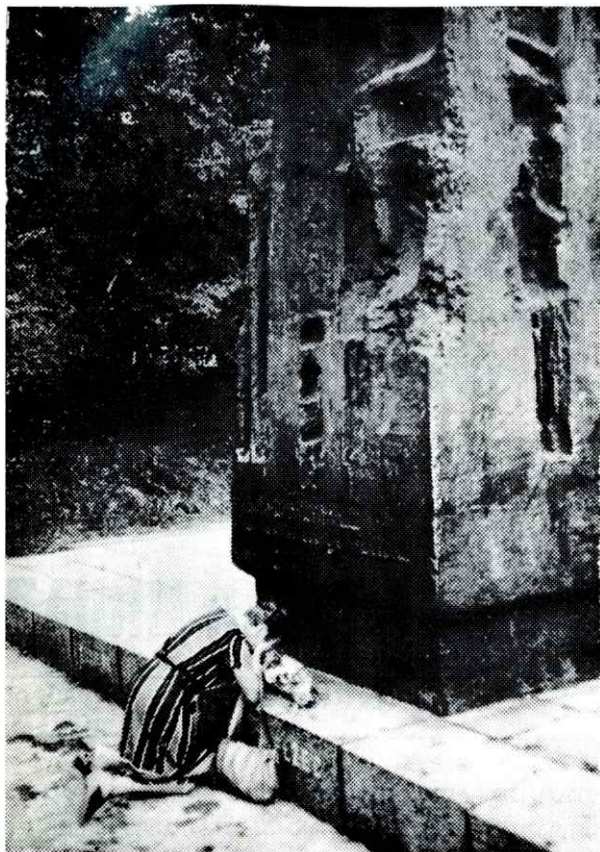
במחנה ההשמדה מאידנק ליד לובלין, הגיעו הרגשות לשיאים חדשים. **התנכרות והתעלמות** — היא ההרגשה כשמנסים לחפש זכר וסימן, או לוח

קשה לתאר במילים את הרגשות ותחושותיו של צבר, בן ליוצאי פולין, המנסה להתחקות על עברו במולדת הוריו — פולין. שום תאור לא יהיה מספיק עשיר, מדויק, מלא וממצה, בכדי לבטא מפגש שכזה. זו היתה חוויה רגשית ברמה אחרת לגמרי מן המקובל ויחסרו המילים להביעה, כפי שאכן נחוותה. תחושה רדפה תחושה, תוך שינוי רגשות, מבלי יכולת לעקל את כל מה שרואים, שומעים ועוברים. לכן, במקום לתאר ביקור של תשעה ימים בפולין בצורת יומן נסיעות, אנסה להתמקד בתחושותי והרגשתי מביקורי בן יום וחצי בלובלין. תאור זה, אני מקווה, ייתן דוגמא ולו קטנה, לגודש הרגשות העוברות על אדם בטיול חובה זה.

בעצב התמלאתי למצוא את ישיבת חכמי לובלין בשיממונה, מבלי המולת תלמידי-חכמים. **ביאוש** ניתקפתי, בעוברי ברחוב לוברטובסקה הריק, מבלי להבחין בהמולת ילדים וחדוות חיים יהודיים. תוך כדי העלאת זכרונות נוף העבר, נוף הילדות והנעור רים ע"י אימי, הבנתי שלראות את לובלין שלה בתפארתה — אני לא אזכה. אך הזדמנות **להת-רפקות** על העבר שנעלם, ניתנה לי בביקור בדירה שבה חיה וגדלה אימי, שאותה לא ראיתי ארבעים ותמש שנה. בחוויה דומה התנסיתי בסיור בגן

* הכותב הוא בנה של בת לובלין, יוכבד פלומנקר (פרייד).

לי, כבן הדור השני, שלא עבר את השואה, ישמש טיול זה אות ועדות מוחשית למה שקרה. כעת יש לי מה לזכור ולעולם לא אוכל יותר לשכוח.

אמו של המחבר, יוכבד פריד-פלומנקר, ליד האנדרטה לזכר קדושינו, שהוקמה בלובלין מאחורי בנין העיריה.

זיכרון המציין את עובדת קיומם של יהודים. שם גם הבנתי מה פירושו של המושג לסלף, להעלים עובדות ולשכתב היסטוריה. „גם יהודים הושמדו“, אומר אחד השלטנים, אך זה מצויין רק כבדרך אגב. **בשפול** ניתקלתי במפגשי הראשון עם ביתני הגזים והמישרפות. רק העובר בעצמו בין ביתנים אלה, יכול לחוש את שחשתי. **בכאב** הרגשתי, בראותי ביתן מלא באלפי זוגות נעלי ילדים. **רטט וחלחלה** חשתי, כאשר צעדתי בשבילים לאורך גדרות המחנה במקום, בו פוזר אפר הקדושים לאחר שריפת גוויותיהם. **השינאה** תקפה אותי, כאשר גיליתי עד כמה קרוב לגדרות אלה ישבו הכפריים הפולניים מבלי להניד עפעף. קצת **שמחה לאיד** ורגש **נקמה** הרגשתי, בר-אומי את העוני וההזנחה שבה חיים כפריים אלה. מצד שני **אמונה** כיפרה על הרגשתי הקודמת, בפוגשי חסיד אומות העולם, שחרף נפשו בכך, שהסתיר והציל שתי אחיות יהודיות שהשתתפו בטיול.

התרגשות עברה עלי, כשמצאתי ברשימת המתים שהופיעה כמוצג מוזיאוני במחנה את שמו של דודי יחיאל פרייד ז"ל. דודי זה ברח לרוסיה, לאחר מכן חזר ללובלין ומאז נעלם. כאן נסגר המעגל עבורי. מצאתי קצת שורשים. נסעתי לפולין לחפש שורשים והגעתי רק לקברי אחים. רציתי לראות חיים ומצאתי אפר מתים. חיפשתי את העבר המפואר וגיליתי הווה קודר וזר.

כאמור, כל תיאור שאנסה לתאר במילים, ייתגמד לעומת גודל החוויה שאותה חוויתי. צריכים להיות שם, כדי להרגיש וחייבים לראות כדי לאמין ולהבין. את המסר של הטיול הבנתי רק ביום האחרון. זה היה **סיפוק** לרקוד „הורה“ כאדם חופשי לעיני פור-לנים. **עם ישראל חי וקיים!**

אינהאלט

ה ת ו כ נ

חנן פלמור / רגשות ותחושות מביקור בלובלין — אוגוסט 1986 (עמ' 1); אירית גוטליב / זכרונות משנות השואה בלובלין (3); נח קליגר / מאידנק: 40 שנה אחרי (4); צפורה דסקל-ויסלפיש / הם גבילי אש (5); צבי זילבערמאן / פאר די וואס זענען דערביי נישט געווען (6); יאז קאספערעק / כראניק פון יידישער מאטריקולאציע אין לובלין, 1941—1944; מאטס זשעלאזא / דער בלינדער מוזיקער (15); לייבל שיפער / באגענישן אין דער באפרייטער לובלין (16); א. קוואטערקא / א שפאציר-גאנג איבער דער יידישער אלט-שטאט (19); בנימין לובעלסקי / פון טשעכיוו קיין לובלין (21); א. גרינבערג / רבי צדוק הכהן מלובלין — חייו ומשנתו (24); דאקומענטן פון ועד ארבע ארצות (25); ש. ל. שניידערמאן / מצבה פאר דער ישיבת חכמי לובלין (26); א. „וואך פון יידישער קולטור“ אין לובלינער קאטוילישן אוניווערסיטעט (32); ● נחת פון לובלינער יידן: מרדכי לערמאן / גיטעלע ערעל באקומען דעם „ווערמעט“-מעדאל פון דער שטאט פאריז (33); דוד שטאקפיש / גדליהו און אסתר פישמאן פאראייניקן אונדזער שטאט (35); א. פעלדמאן / בנימין לובעלסקי — לאורעאט פונעם גאלדבערג-פרייז (37); יעקב-צבי שארגעל / דער העברעישער-יידישער שרייבער אהרון קאווע (38); פנחס ערליך / דוד שטאקפיש — צו זיין באקומען די אויסצייכענונג „יקיר רמת-גן“ (40); יוסף אכטמאן / חיימקע דער קיבוצניק (43); משה זילבערבערג / די שואה און דאס אמע-ריקאנער יידנטום (44). ● ביי לובלינער יידן אין ישראל. מתתיהו הארן / ביום השנה לחיסול גיטו לובלין (47); א. לאסקאוויטשי / די טראגעדיע טאג זיך נישט איבערחזרן (48); משה קארן / באגריסונג צום יום העצמאות אין „פלאצא“ (50). ● ביי די לאנדסמאנשאפטן אין די תפוצות. משה זאלצמאן / פאריז פארגעסט נישט (15); צוזאמענטרעף פון לובלינער אין מעלבורן (52); מכתבים — בריוו (53); יצחק רייכענשטיין / א בריוו אין רעדאקציע (55); ווער און וויפל האט זיך באשטייערט פאר דער לובלינער לאנדסמאנשאפט אין ישראל (56); לזכרם — צום אנדענק (57); ● Nachum Szyk / Modlitwa (67); Symcha Wajs / Setna rocznica szpitala żydowskiego w Lublinie (70); Marian Adler / w Lublinie (71); Chanan Palmor / Feelings and thoughts on a visit to Lublin — August 1986 (72).

זכרונות משנות השואה בלובלין / אירית גוטליב / חולון

בשומענו קולות של גרמנים. הבטתי דרך החלון שיצא לרחוב נדסטבנה וראיתי משאיות עם גרמנים ואוקראינים. בבית פרצה פניקה. לא ידענו מה לעשות. תוך דקות ספורות שמענו דפיקות עזות על הדלת. שוטרים יהודיים הוציאו אותנו למטה. הועמדנו ברחוב. מכיוון שאבי, מרדכי גבריץ, היה מועסק על ידי קרמין (מפעל לאיסוף חומרי גלם), הורשינו לצאת לרחוב גרודזקה. כל זמן שנמשך הגירוש, הסתתרנו במרתף. יום יום גורשו אנשים. התחבאנו מול ועד הקהילה ולכן גם ראינו כל יום מה מתרחש. את מהזות האימים, את הבכי, התחנונים של אנשים המגורשים אי אפשר לתאר. אז עוד אף אחד לא ידע מה יעלה בגורל. כולם סברו, שהם נשלחים לעבודות כפיה.

עד שהגיע היום שהגרמנים ערכו את המיון האחרון והחליטו להעביר את שארית הניצולים, בעלי אישורים מתאימים שהצביעו שהם נחוצים לגרמנים, עם משפחותיהם למאידן טטרסקי. גם משפחתנו הועברה לשם. בבית השארנו את הכל, מפני שלא חזרנו לשם יותר. האוירה במאידן טטרסקי היתה קשה מאד. האוש שלט בכל. רוב האנשים כבר אבדו את משפחותיהם למרות שלא ידעו את האמת על גורלם, הגרמנים ערכו כל הזמן מפקדים, שבהם היו שוב יורים על ימין ושמאל. בכל מפקד כזה היו שוב נלקחים אנשים. על יד הגרמנים הסתובב הידוע לשימצה שמאילה גרייאר. הוא היה יד ימינו של מפקד המחנה. ידוע לכולנו סופו של הרשע הזה, יחד עם אשתו ההרה.

משפחתנו היתה ברת-מזל, עקב העבודה אצל קרמין, אשר שמר על עובדיו היהודיים. הוא היה מיווד עם גלובצ'ניק ודומיו ולכן ידע תמיד מראש על כל מה שעומד להתרחש. תמיד היה משתדל להוציא את עובדיו בזמן האקציות במחנה. הדבר נמשך עד סתיו 1942. באותה תקופה החליט קרמין להוציא את עובדיו מחוץ למחנה, מפני שידע שסוף המחנה מתקרב. קרמין איכסן את עובדיו ובתוכם את משפחתנו, אשר כללה את אבי עם שלושה ילדים (אמי נפטרה ב-1940), את סבתי (סבי נורה בזמן אחת האקציות), ארבע דורות וארבעה דודים. כולם היו בעלי תעודת עובד של קרמין. רק סבתי ואחותי רחל (חיה בארץ), שהיתה אז בת 8, היו נאלצות להסתתר מאחורי שידה בצריף, שבנה קרמין לעובדיו בתוך המפעל. שם „חיינו“ ועבדנו עד חודש מאי 1943. באותו יום בא קרמין והודיע לאבי שהוא לא יוכל יותר לעזור. נודע לו שלמחרת יבואו לקחתנו למאידנק.

המשפחה שלנו היתה חייבת לברות. אבי, דודתי גוצ'ה, אחותי ואני ברחנו לוורשה. יתר בני המשפחה ברחו ליערות. שם נורו על ידי הגרמנים שבוע לפני כניסת הרוסים. הם נהרגו, אחר שהפולנים הלשינו

זה זמן רב שילדי בקשו ממני לספר להם או לפחות לרשום את קורותי בזמן הכיבוש הנאצי. הדבר לא התאפשר, משום שהדברים היו נצורים ועצורים בי ולא היה ביכולתי לבטאם בשום צורה שהיא. בעקבות הצפיה בסרט „השואה“, שהוקרן לאחרונה, נפתח בי השסתום הסמוי. אנסה להעלות כמה זכרונות ולו רק למען ילדי. (הרי כולנו לא חיים לנצח).

ימי ילדותי המאושרים חלפו עלי בעירנו לובלין. זכרונות נעימים מציפים אותי כשאני נזכרת בהם. בית טוב, משפחה אוהבת וחיים טובים היו בחלקי בימים ההם. בזמן שפרצה מלחמת עולם השנייה, סיימתי שש שנות לימודים בבית-ספר „בית-יעקב“ ונרשמתי ל„הו-מניסטיקה“. רק ימים מועטים הספקתי ללמוד והגרמנים צוו לסגור את בית-הספר. כמעט מהימים הראשונים של כניסת הגרמנים ללובלין, החלו רדיפות היהודים. אני זוכרת את היום שבו נצטוו היהודים לשאת סרט עם מגן-דוד על זרועם. גם אני ואחי, שהיה קטן ממני בשנתיים, נאלצנו לשאת את הסרט על זרועותינו. התגוררנו בימים ההם ברחוב נובו-ריבנה. זוכרת אני את התקופה הראשונה, כשהגרמנים התחילו לחפש יהודים לעבודות כפיה. היה זה ב-1940. בבית שלנו, כמו בבתי יהודים רבים, העמדנו שמירה, כדי שתוכל להזהיר את הגברים. מכיוון שהדירה שלנו היתה בחזית, ישבו השומרים על יד החלונות שלנו. השמירה התנהלה לפי תורנות של השכנים. ברגע שראו גרמנים מתקרבים, התחבאו הגברים בעליית הגג.

לא עבר זמן רב והגרמנים צוו עלינו לעזוב את הדירה. הם יצרו מעין גיטו פתוח. הסביבה שלנו לא היתה שייכת אליו. עברנו להתגורר בביתם של סבתי וסבי, משפחת גבריץ בצירולניצ'ה 4. הצפיפות בבתי היהודים היתה איומה. כל משפחה שגרה באזור המותר היתה חייבת לאכסן בביתה משפחות אחרות. בכל חדר גרה משפחה ולפעמים אפילו יותר. על חלוקת מקומות המגורים היתה ממונה הקהילה. רדיפות היהודים נמשכו. הרעב, העוני, הגזירות הציקו מאוד. זוכרת אני את רחוב צירולניצ'ה ובו רמים מיהודי הגיטו העניים המתחננים לאוכל ולנדרבה. מחלת הטיפוס השתוללה והפילה חללים רבים. אבל יחד עם זה עוד היו חיי תרבות מועטים בגיטו לובלין. הילדים למדו בחוגים במחתרת. זוג המורים, מר קורן ורעייתו המנוחים, בעזרת מורים נוספים, ניהלו בית-ספר תיכון במחתרת, שבו למדתי גם אני. הלימודים התקיימו בבתי התלמידים. גם הילדים הקטנים יותר, כמו אחי יעקב ז"ל, למדו השעורים של בית-ספר יסודי.

בגיטו שלטה המשטרה היהודית ובה כל מיני טיפוסים מפוקפקים, גם לא לובלינאים. הדבר נמשך עד אביב 1942. עד אז היה מותר ליהודים לצאת מן הגיטו לרחובות „אריים“ רק עם אישור מטעם הגרמנים. אני זוכרת את הבוקר, ולא אשכחחו לעולם, כשהתעוררנו

מאיידנק: 40 שנה אחרי

נח קליגר

שליח "ידיעות אחרונות" לפולין חזר אל מחנה ההשמדה, בו טבחו הגרמנים ביום אחד בלבד 18,400 יהודים. באחד הצריפים מצויות עדיין קופסאות הגז הקטלני.

מייידאנעק, ראם קרעמאטאריום — 1986

ללות", כפי שמבשר לך השלט. מישרפות אלו, שהופעלו על-ידי פחם, החליפו את המישרפות הקודמות שפעלו בשמן ולא ענו על הצרכים. למשרפות המשוכללות, היה הספק של אלף גוויות ביממה. אכן — שיכלול כביר.

במחנה שחלק אחד ממנו נשמר כפי שהיה, אני מגיע גם לתאי הגזים. במאיידנק, בניגוד למחנות השמדה אחרים שנשארו כאתרי הנצחה, שוחזרו מספר תאי-גזים. כאן אין צורך בשלטים ובהסברים.

קופסאות גז ציקלון

אני מביט בקירות הבטון. בפתח בתוך התיקרה ממנו זרמו הגזים, בחלון עם הזנכית המשוויינת, דרכו עקבו ה־תליינים אחרי גסיסתם האיומה והמחרידה של היהודים.

איני זקוק להסברים. אם, כי גם היום, גם לאחר שאני נזכר בשנים בהם שהיתי בצל אותם תאי גזים — גם היום, בתום שנה, המוח מסרב להאמין לעובדות.

בתוך צריף מספר 50, מאוכסנות מאות קופסאות הגז, ציקלון C.N.B. שיש קילו בקופסה. מצילום של מכתב הנמצא לידם אני לומד שחברת "טש ושטבנוב" מהמבורג, מאשרת שסיפקה באותו יום ה־29 ביולי 1942 — 1500 קופסאות על-פי ההזמנה, אך מבקשת יחד עם זאת, כי מיפקדת המחנה תשיג "אישור לטיפול מעודף ומיוחד", כדי שתוכל לעמוד בדרישות החדשות לאספקה גדולה יותר. "רק עם אישור כזה נוכל לספק את כל צורכיהם", מודיע קרל ויינבאכר, בשם החברה בהמבורג.

אגב, בעלי החברה, האדונים טש ושטבנוב, הועמדו אמנם לדין, אך זוכו. הם לא עברו כל עבירה. בסך-הכל היו בעלי מפעל תעשייתי שרצה למכור את מוצריו.

בדרך החוצה מהמחנה אני נעצר לדקות ארוכות ליד המאוזוליאום, אותו הקימו שלטונות פולין. כיפת-אבן ענקית מעל הר של אפר ועצמות ועליה המילים: "הגורל שלנו יהיה לכם לאזהרה".

פניתי ללכת כדי להצטרף אל אברהם גבלבר, איש קיבוץ לוחמי-הגטאות. שאול אפלבוים, חזר לצריף וספר תהילים בידו. הצטרפתי אליו.

בדמדומים של יום חורף בפולין, עמדנו שנינו, בודדים בכל השטח, ליד אותו הר של אפר ועצמות ואמרנו קדיש.

על הצריף הגדול ורחב הידיים חקוק המספר 47. לאורך הקירות הרבה, הרבה זוגות נעליים קטנות. נעליים של ילדים: לבנות, שחורות, אפורות, חומות, אדומות, צבעוניות. כולן מאובקות. 40 שנה ויותר חלפו מאז חולצו בכוח מרגליהם של הילדים. 40 שנה ויותר מאז הושמדו נועלי הנעליים בצורה הברוטאלית והגסה ביותר שידעה האנושות בתולדותיה הר עקובות הדם.

שלט שחור קטן ועליו אותיות לבנות המבשרות למבקר כי: "למעלה מ-800 אלף זוגות נעליים נלקחו על-ידי הגרמנים מילדים יהודיים".

מאיידנק, מחנה השמדה ונעליים קטנות. בתולדות ה"רייך" הגרמני היה מאייידנק, שליד לובלין, במקום השני ברשימת האתרים שנקבעו לביצוע ה"פתרון הסופי". שני לאושוויץ בהיררכיה של שליטי ה"רייך". שני בגודלו, אך ראשון ב"יעילות". והיה ידוע בקנאות ובאכזריות של מפקדיו וסוהריו.

18,400 יהודים נטבחו

מאיידנק רשם לזכותו אפילו הישג שלא היה לאושוויץ. ב־3 בנובמבר 1943 טבחו, תוך 8 שעות, שומרי האס.אס. של המחנה — 18,400 יהודים במכונות-יריה. 18,400 יהודים וקנים, נשים, גברים, ילדים.

קשה לתאר. קשה להאמין. אך עובדה. את יום הדמים המחריד הזה, שאין לו אח ורע בתולדות מחנות ההשמדה, כינו מפקדי המחנה בשם: "יום ההודייה על הקציר".

וכדי להדגיש את חג הקציר הזה, הפעילו שומרי המחנה במשך שמונה השעות עשרות רמקולים מהם בקעה מוסיקה עליזה.

40 שנה ויותר, ואני מתהלך ביום חורף בפולין, ובשבילים המטופחים של המחנה, אשר פרברייה-עיר לובלין כבר כמעט טוגרים עליו. נע כסהרורי מבלוק לבלוק, מביט בשלטים, במוצגים, בבניין הקרמטוריום עם שורת המשרפות "המשוכ"

עליהם. אבי מרכיב גברץ ז"ל יצא בוורשה בצד הארי לרחוב ועקבותיו נעלמו. עד היום לא ידוע לנו גורלו. אחותי ואני, (שנלקחתי אחר כך לעבודות כפיה בגר-מניה) הצלחנו להשאיר בחיים. דודתי גוציה ז"ל נפטרה בישראל.

בגלל זה, שצרה היריעה אינני ממשיכה בסיפור. אני משתדלת רק בקיצור לחזור אל זכרונותי מזמן השואה בלובלין. מה שרשמתי, זאת טיפה בים של סבל וייסורים שהיו מנת חלקי בשנים הטרגיות ההם.

הם גבילי אש / צפורה דסקל-וייסלפיש

אני נותרתי, זאת אפרש: אותם בקרבי לשאת זכרם לקדש.	אני דולה אותם אחד, אחד הם חיים יום נוסף של גלות — לא תכלית.	מביאם — לשמש זורחת לשמי תכלת לעץ הירוק ופריחת התפוז.
כך נבאו: בבוא הגאולה, שניים מעיר אחד ממשפחה ייוותרו. מה עמוק השבר.	מחושך שירד מוציאם, מגיהנום עלי אדמות לאור — מביאם.	הם חיים קרמו עור וגידים, הם עמי. הו — דמיוני הפרוע הם — גבילי-אש.
בשכבי ובקומי הם עמי, המוח מצרור קלסתר של דמות ודמות.	לארץ החלומות: „בשנה הבאה — בירושלים הבנויה” תקוות הגלות תפילת הצפיה.	

גנייהודה, 9.2.85

כומר מפולין שהציל יהודים בשואה – חסיד אומות העולם

כן הוענקה לו באותו מעמד מדליית ההוקרה של רשות הזכרון לשואה ולגבורה „יד ושם”.

בטקס נטיעת העץ השתתפו קהל יוצאי לובלין, בהם ניצוליו ומוקיריו של הכומר ותלמידות בתי-ספר באור יהודה ובחולון, שכתבו חיבורים על קהילת יהודי לובלין.

הכומר פורבניאק הציל, בין היתר, שתי אחיות יהודיות. אחת מהן היא רעייתו של מנפרד פרנקל, מ-עיתרי ההון באנטוורפן בבלגיה, שמתוך הערכתו לפועלו של הכומר, הכריז על תרומתו לשיקום חומת בית העלמין היהודי העתיק בלובלין.

(הידיעה הנ”ל תופיעה בעתון „הארץ” בתאריך 2.11.86. לועד ארגון יוצאי לובלין לא היה ידוע על האירוע הזה, כמו-כן אין אנו יודעים מי מיוצאי עירנו השתתף בשתילת עץ בשדרת חסידי אומות העולם ב„יד ושם” בירושלים).

כומר פולני, יאן פורבניאק בן 85 מלובלין, הוכר כחסיד אומות העולם על מעשיו בהצלת יהודים בתקופת השואה. שמו נישא על שתיל עץ שנטע בסוף השבוע בשדרת חסידי אומות העולם „יד ושם” בירושלים.

„קול לובלין”, שנתון ארגון יוצאי לובלין בישראל, תל-אביב, דיונוגוף 158.

המערכת — רעדאקציע: ד”ר נ. בן-טובים, צ. דסקל-וייסלפיש, ד”ר א. הורביץ, מ. הורן, אינג’ א. לסקובסקי, אינג’ א. שריפט (מזכיר המערכת).
דוד שטוקפיש (העורך).

פאר די וואס זענען דערביי נישט געווען...

צבי זילבערמאן ז"ל*

מיט די פארקוילטע ביינער פון זיין טאטן —
נישט באמיסטיקט דאס פעלד...
אין די מויערן נישט צעשפאלטן
דאס קעפל פון זייער קינד...
פאר די, וועמענס ברידער
איז נישט געפאלן ווי א העלד.
פאר די, וואס קענען רואיק טרויערן און באוויינען
א פארשטארבענע מאמע, א טאטן אן אלטן.
אויף א גרינעם בית-עולם,
ווי עס ליגן זייערע געביינען
אויסוויינען זיך אויף א מצבה, א שטיין א קאלטן.
פאר זיי, די מער גליקלעכע,
ווידמע איך מיין ביטער געזאנג.
כיוויל רויבן זייער רו, זיי באטייליקן אין
אונדזער צער.
אויפרייסן דעם ווייטאג, אפשר פארגעסן שוין לאנג,
דעם טרויער, וועלכן פארווישט צו ווערן
דראָט א געפאר...
כיוויס, איך בין קליין און שוואַך,
נישטיק איז מיין טאלאנט,
כאָטש אין מיין אייגענעם בלוט
טינק איך די פעדער — ס'קאָן אנדערש נישט זיין.
דאָס גרויליקע ווערק קאָן שרייבן —
נאָר אַ געטלעכע האַנט.
דאָן וועסטו אפשר באַגרייפן די טרערן
מיט דעם גרויזאמען פיין.
נאָר גאָט אַליין
קען זיין שוידערלעכן אורטייל באַשרייבן.
פון בלוט געפארעמט די שריפט
אין טרערערן געווייקט יעדעס וואָרט.
נישט אויף פאַפּיר,
נאָר אויף אַ געוועב פון מענטשלעכע ליידן,
געפינען אפשר אַן אויסדרוק
פאַר מיליאָניקן קינדער-מאָרד.
זייער הייליקער אַנדענק,
דאָס איינציקע וואָס אונז איז פאַרבליבן,
נישטאָ פאַר אונז קיין טרייסט, נישטאָ קיין נחמה.
אויך דער האָס דאַרף זיין מיט בלוט
אין יעדן האַרץ פאַרשריבן,
ווייל פאַרן מאָרד פון איינציג קינד —
נאָך נישט געבוירן קיין נקמה...

מיין בליק געווענדט איז איצט נאָר צו זיי —
מיין בליק, אין וועמענס פייכטקייט
האַבן געטאָ-פלאַמען זיך געשפיגלט;
פאַר די וועלכע זענען נישט געווען דערביי —
צווישן פאַלנדיקע ווענט אין געטאָ פאַרריגלט.
פאַר די וועלכע קומען מאָרגן,
אפשר אין אַ בעסערער וועלט.
וועמען ס'איז פרעמד דער גורל פון לאַגערן, קאַצעטן,
סעלעקציעס פון „לינקס — רעכטס“
און נעכט פון שנייאַיקער קעלט,
פרעמד דער געשפענסט פון טויט,
פרעמד דאָס בילד: מענטשן-סעקלעטן...
פאַר די, וועמען ס'איז פרעמד
דער גרויליקער בליק פון אַ מאַמען,
ווען מען רייסט פון אירע אַרעמס דאָס געצערטלטע
קינד.

און פאַר אירע אויגן
וואָרפט מען עס גלייך אין די פלאַמען —
און ביים הינטישן מערדער
פאַר פרייד די סלינע רינט...
פאַר די וועלכע זענען
„געלאָדענע“ אין וואָגאַנען נישט געפאַרן.
דערשטיקט געוואָרן נאָך איידער
זיי האָבן דערפילט דעם ציקלאָן-געשטאַנק.
דערנאָך אין די אויוונס געשליידערט געוואָרן,
אונטער די קלאַנגען פון פרעכן געסטאַפּאָ-געזאַנג.
פאַר די, וועלכע זענען אין פינצטערע נעכט
נישט געוואָרן געטריבן,
געיאָגט אונטער אַ קוילן געשאַס אָן וואַסער,
אַן ברויט.
אויף קאַלטע וועגן אין אייגענעם בלוט ליגן געבליבן,
געהאַפט אויפן איינציקן אויסלייזער —
געהאַפט אויפן טויט...
פאַר די, וועלכע זענען נישט געווען באַהאַלטן
ווי נישטיקע ווערים אין די ענגע שפּאַרעס
און לעכער.
געהאַפט, געמיינט מ'וועט די נשמה דערהאַלטן
צווישן פאַלנדיקע ווענט
און ברענענדיקע דעכער...
פאַר די, וועמענס אַש פון זיין מאַמען
איז נישט צעשפרייט אויפן ווינט

* די דאָזיקע ליד איז איינע פון אַ סך, וועלכע דער פאַרשטאַרבנער צבי זילבערמאן האָט אָנגעשריבן נאָכן גרויסן חורבן פון אונדזער פּאָלק. דער צאָרטער, עמפּינדלעכער און איידעלער לובלינער ייד, האָט מיט זיין געראָטענעם פענדזל זיך אויסגעצייכנט מיט די ווונדערבאַרע בילדער און געמעלן, גאַנץ באַזונדערס — די וויטראַזשן אין „לובלינער ווינקל“ אין תל-אביב, ווי אויך מיט דער פעדער, מיט וועלכער ער האָט אַרויסגעבראַכט לידער, וואָס אייניקע פון זיי זענען שוין דערשינען אין „קול לובלין“. כבוד זיין אַנדענק! דוד שטאַקפּיש.

כראָניק פון יידישער מארטיראָלאָגיע אין לובלין, 1941-1944

יאָז קאָספּערעק

א בלאַט פונעם בוך פון די געשטארבענע אין מיידאנעק. דער זעקסטער נומער פון אויבן — פריד יחיאל ז"ל. די סיבה פון טויט: „הערצשוועכע“.

טער באשעפטיקטע דורך דער דייטשי-שער מאַכט (שעראַקא 2), „שוץ פאר יידישע יתומים“ (גראַדזקא 11) און די „יידישע געזעלשאַפטלעכע קינד“ (ריי-נעק 8).

דער יודענראַט מאַכט באַמיונגען צו עפענען די יידישע שולן. צו דעם צוועק האָט ער זיך געוואָנדן צום קראַקעווער יודענראַט מיט אַ ביטע צוצושיקן אַפֿ-שריפטן פון דאָרט אויסגעארבעטן לערן-פראַגראַם. די דייטשישע מאַכט האָט אויף דעם נישט געגעבן קיין הסכמה. אין דער יידישער טייל פון שטאָט, האָבן זיך שוין אָנגעוואַמלט 85% פון דער אַלגעמיינער יידישער באַפעלקערונג אין לובלין, אין רעזולטאַט פון די אי-בערזידלונגען, דורכגעפירט פון דער דייטשישער מאַכט.

1.2 — מ'האָט אָנגעהויבן באַזייטיקן יידן פון דער שטאָט.

2-3.2 — קיין לובלין זענען אָנגעקומען צוויי טראַנספּארטן יידן, דעפּאָרטירט פון קראַקע, אין דער צאָל פון 314 פּערזאָנן.

15.2 — מ'האָט איינגעפירט נייע גזי-רות קעגן יידן אין לובלינער דיסטריקט. ביזן 1-טן יולי 1941, וועט די יידישע באַפעלקערונג נישט טאָרן אַפילו צייט-ווייליק פאַרלאָזן זייערע ביז איצטיקע וווינ-ערטער. פאַר נישט אויספירן די פאַראַרדענונג, דראָט 3 חרשים אַרעסט, שטראַף פון 1.000 זל, אָדער שיקן אין אַן אַרבעט-לאַגער.

25-26.2 — קיין לובלין זענען אָנגעקומען 3 טראַנספּארטן יידן פון קראַקע — 151 פּערזאָנן.

26.2 — דער שטאָב פון דער פעלד-קאָמענדאַנטור גר. 372, האָט אַרויסגע-שיקט צום אַרבעט-אַפּטייל ביים דיסט-ריקט-שעף אַ באַשטעלונג אויף 27.300 יידישע אַרבעטער און 66.000 פּוילישע

קיין לובלין איז אָנגעקומען פון קראַקע אַ טראַנספּארט מיט 48 יידן.

אויף דער פאַראַרדענונג פון דער קאָ-מענדע פון דער אַרדענונג-פּאָליציי אין דעם גענעראַל-גובערנעמענט, האָט מען אַלע יידן וועלכע האָבן נישט געטראָגן דעם אַרעם-באַנד מיטן מגן-דוד, איבער-געגעבן צום שטאַנד-גריכט, וועלכער האָט אַרויסגעטראָגן טויט-אורטיילן פאַר נישט אונטעראַרדנען זיך דעם באַפעל. 23.1 — די דייטשן האָבן געבראַכט אין שטאָט 1183 קריגס-געפאָנגענע פון דער פּוילישער אַרמיי, פון יידישער נאַציאָנאַל-ליטעט.

בעת אַן אַבלאווע האָט די דייטשישע פּאָליציי געכאַפט 20 יידן, וואָס האָבן געהאַנדלט אומלעגאַל. אַלע זענען אַפֿ-געפירט געוואָרן אינעם לאַגער אויף לי-פּאוואַ-גאָס 7.

די פּוילישע באַפעלקערונג אין לוב-לין האָט באַקומען 91977 ברויט-קאָרטן, אויף וועלכע זי האָט איינגעקויפט 42.846 ק"ג ברויט. די יידישע באַפעלקערונג האָט באַקומען 41.647 ברויט-קאָרטן, אויף וועלכע עס זענען איר אַרויסגע-געבן געוואָרן 12.900 ק"ג ברויט.

ס'איז פאַרגעקומען אַ רעאָרגאַניזאַ-ציע פון יידישע געזעלשאַפטלעכע און ווילטעטיקע אינסטיטוציעס. נאָך איר דורכפירונג זענען געווען טעטיק: „די יידישע סאַציאַלע זעלבסטהילף“ — דער אויפזיכט-קאָמיטעט, מיט פּאָלגנדע אַפֿ-טיילונגען: „הילף פאַר פליטים“ (רייב-נא 8), „הילף פאַר אַרטיקע אַרעמעלייט“ (לובאַרטאָוסקא 1), „אויפזיכט איבער קינדער“ (גראַדזקא 11), „געזונטהייט“ (קרולעווסקא 15). אַ חוץ דעם זענען געווען טעטיק: „זעלבסטהילף פאַר די יידישע געמיינדע-אָנגעשטעלטע“ (קרולעווסקא 3), „זעלבסטהילף פון אַרבע-

מענדל ווייסמאַן פון דענעמאַרק, אין זיין אַרטיקל „אַן אינטערעסאַנטע פּובליקאַציע“ אָפּגעדרוקט אין „קול לובלין“ גר. 20 (נאָוועמבער 1985), האָט מיטגעטיילט וועגן אַ זייער אינ-טערעסאַנטן בוך וואָס איז דערשינען אין לובלין. דער מחבר — יוזעף קאָספּערעק, אַ היסטאָריקער, וואָס פאַרנעמט זיך אויסשליסלעך מיט דער געשיכטע פונעם לובלינער „דיס-טריקט“ אין די מלחמה-יאָרן, האָט אויפן סמך פון אַריגינעלע דאָקו-מענטן פון מלוכהשע אַרכיוון, גע-שריבן (אין פאַרם פון אַ כראָניק) וועגן די געשעענישן אין לובלין אין דער צייט פון דער דייטשישער אָק-פּאַציע.

די רעדאַקציע פון „קול לובלין“ האָט זיך באַמיט אויפצוהוכן דאָס בוך און איבערגעזעצט אויף יידיש אייניקע פראַגמענטן, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער לאַגע פון דער יידי-שער באַפעלקערונג אין שטאָט. די פראַגמענטן גיבן מיר איבער אין אַ כראָנאָלאָגישן סדר, לויט דעם בוך פון יוזעף קאָספּערעק.

1941

6.1.1941 — אינעם לאַגער אויף ליפּאַ-ווע גאַס, האָבן זיך געפונען 725 אַרעס-טאַנטן — 518 יידישע קריגס-געפאָ-גענע, 15 ציווילע יידישע אַרעסטאַנטן און 192 פּאָליאַקן. אַרעסטירטע פאַר פאַרשידענע עבירות, לרוב — פאַר אומ-לעגאַלן האַנדל. די זאָרג פאַר אויפ-האַלטן די יידישע אַרעסטאַנטן איז גע-לעגן אין גאַנצן אויף דעם יודענראַט, אָבער פאַר די פּאָליאַקן האָט געזאָרגט דער שטאַטראַט.

17.1.41 — לויט אַ באַפעל פון דער דייטשישער מאַכט, איז קאָטעגאָריש פאַרבאָטן געוואָרן, אַז יידן זאָלן באַ-גריסן מיטגלידער פון דער „ווערמאַכט“, עס-עס, פּאָליציי און אַלע אַנדערע, וועל-כע טראָגן אַ דייטשישן מונדיר. וועגן דעם באַפעל האָט מיטגעטיילט דער יו-דענראַט, אויף דער פאַראַרדענונג פון דער דייטשישער מאַכט.

ארבעטער. זיי דארפן זיין באשעפטיקט ביים בויען וועגן, באן-ליניעס און בא-ראקן פארן ווערמאכט.
אין פעברואר 1941 האבן געווינט אין לובלין 91.646 פערזאנן פון דער פוילישער נאציאנאליטעט (אין דעם 22.391 קינדער ביז 14 יאר) און 47.798 פערזאנן פון דער יידישער נאציאנאלי-טעט.

1.3 — די גאנצע אויפזיכט איבער דער יידישער באפעלקערונג אין לובלין האט איבערגענומען די „יידישע סאצ-יאלע זעלבסטהילף“. דערמיט זענען די יידן אויסגעשלאסן געווארן פון אויפ-זיכט פון שטאטראט, אויסער די, וואס זענען רעגיסטרירט אין איינעם פון די הילפס-פונקטן און זיי וועלן ווייטער באקומען הילף, אין דער פארם פון מיטאגן.

דער יודענראט האט אויף סאניטארע צוועקן פאר דער יידישער באפעלקע-רונג אסיגנירט 10.000 זאל.

13.3-3 — קיין לובלין זענען אנגע-קומען 4 טראנספארטן, אין וועלכע ס'האבן זיך געפונען 409 יידן פון קרא-קע. (3.3 — 145, 6.3 — 85, 7.3 — 118 און דעם 8.3 — 61 פערזאנן). גלייכ-צייטיק האט גובערנאטאר צערנער אג-געגעבן, אז אין די ראמען פון רייניקן קראקע פון יידן, זענען אין לובלינער דיסטריקט דעפארטירט געווארן ביי 2.000 יידן.

14.3-9 — אויף דער זיצונג ביים דיסטריקט-שעף (9.3) איז אנגענומען געווארן א באשלוס וועגן אנהייבן די אויסזידלונג-אקציע פון די לובלינער יידן. צומארגנס (10.3), האט מען בא-זייטיקט פון שטאט די ערשטע גרופע יידן — 1.100 פערזאנן, די אויסגעזידל-טע זענען געשיקט געווארן אין קליינע שטעטלעך פון לובלינער פאזואט, צו. אגד. קיין בעלוזשיץ, ביכאוו, כאלדע. אין די ווייטערדיקע טעג זענען אויס-געזידלט געווארן נאך עטלעכע טויזנט יידישע איינוווינער פון שטאט, וועלכע זענען דעפארטירט געווארן אין קראס-ניסטאווער פאזואט (וויסאקע, זשול-קעווקע). דער ליטער פון דער קוואר-טיר-אפטיילונג ביים שטאט-סטאראסט ווע האט אנגעגעבן (14.3), אז אין די ראמען פון דער אנט-יידישער טעטי-קייט אין לובלין, זענען שוין אויסגע-זידלט געווארן 9.200 פערזאנן. דערצו האט ער פעסטגעשטעלט, אז די איבער-געבליבענע יידישע באפעלקערונג, וועט באזעצט ווערן אין געטא.

19.3 — אויפן באפעל פון דער דיי-טשישער מאכט, האט דער יודענראט זיך געוואנדן צו דער יידישער באפעל-קערונג מיט אן אפעל, זי זאל פרייווי-ליק פארלאזן לובלין. די וואס ווילן

געניסן פון אזא מעגלעכקייט, קאנען זיך באזעצן אין דער ארטשאפט אין לובלינער דיסטריקט, אויסער די פאוו-יאטאווע שטעט. ביז סוף מערץ, האבן זיך געמאלדן צום ארויספאר 650 יידן. ס'איז אנטלאפן א גרופע יידישע קריגס-געפאנגענע, באשעפטיקטע ביים רעגולירן דעם טייך טשעכאווקא.

24.3 — אין לובלין איז געשאפן גע-ווארן א געטא. די פאליצאן, וועלכע ווינען אין דער געגנט וואס איז בא-שטימט פארן געטא, האבן געדארפט פארלאזן זייערע דירות ביזן 10טן אפ-ריל. אין דער באקאנטמאכונג האט צער-נער אנגעגעבן: „צוליבן געזעלשאפט-לעכן וויל, ווערט מיט באלדיקער גיל-טיקייט געשאפן אין לובלין א פאר-מאכטער וויין-קווארטאל (געטא). די גרענעצן פון געטא זענען אפגעצייכנט מיט די פאלגנדע גאסן: פון עק קא-וואלסקא, איבער דער קוואלסקא, קרא-וויצעקא, לענגאויס דעם בלאק הייזער, דורכשניידדיק דאס פרייע פעלד שענ-נא, פון קאלינאוויטשינע ביזן עק פראנצישקאנסקע, ביזן ראג פון דער קוואלסקא.

אינעם דערמאנטן קווארטאל מוזן ווינען אלע לובלינער יידישע תושבים. דער יידישער באפעלקערונג איז פאר-באטן סטאבילע אנוועזנהייט אויסער דעם געטא. יידן וואס וווינען מחוץ דעם געטא, דארפן זיך דארט באזעצן ביזן 15טן אפריל 1941.

27.3 — דער יודענראט האט ווידער אפעלירט צו פארלאזן די שטאט דורך פערזאנען, וואס „נישט די פראפעסיע, אדער אנדערע, באזונדערע סיבות, צוויג-גען זיי נישט צו בלייבן אין לובלין.“
29.3 — די דייטשישע מאכט האט איבערגעגעבן, אז אין 1941/42, וועלן אין לובלינער דיסטריקט געשאפן ווערן 45 צוואנגס-ארבעט-לאגערן פאר יידן. עס וועלן אין זיי באזעצט ווערן די באשעפטיקטע ביי וואסער-מעלאראציע ארבעטן. זייער צאל איז פארויסגעזען אויף בערך 18.000 פערזאנן.

אין מערץ האט מען ארויסגעגעבן דער פוילישער באפעלקערונג 93.641 שפייז-קארטן, אין דעם פאר קינדער ביז 10 יאר — 14.402; פאר דייטשן — 2.870, אין דעם פאר קינדער — 70 און 400 קארטן פאר פאלקס-דייטשן. דאקעגן פאר יידן — 41.921. די יידישע בא-פעלקערונג האט נישט באקומען קיין מילד-קארטן פאר קינדער, מהאט ביי איר אויך אוועקגענומען די נאפט-קארטן.

9.4 — ביי דער פראבאסטווע-גאס 9, האט מען געשאפן אן ארבעט-לאגער פאר יידן, וועלכער אונטערליגט דעם אר-בעט-אמט.

15.4 — דאס פרעזידיום פון דער יידישער סאציאלער זעלבסטהילף אין קראקע, האט אסיגנירט 10.000 זל. פאר די יידן, וועלכע האבן דעציירט פריי-וויליק צו פארלאזן לובלין; דאס געלט דארף פארטיילט ווערן אין פארם פון הילף.

20.4 — די פרעסע האט דערמאנט, אז לויט אן אמטלעכער פאררעדענונג, מעגן יידישע דאראזשקעס פירן בלויז יידן. די יידישע דאראזשקעס-אייגנטי-מערס האבן זיך באמיט אויסצומיין דעם פארבאט דורך באשעפטיקן פא-לאקן-אנטרייבערס.

22-25.4 — די דייטשישע מאכט האט פארארדנט, אז דער יודענראט זאל איי-ליק אדורכפירן א ציילונג פון דער יידי-שער באפעלקערונג. די ציילונג, וועלכע איז אדורכגעפירט געווארן אין דער נאכט פון 24סטן אויפן 25סטן אפריל האט ארויסגעוויזן, אז 34.149 פערזאנן באווינען דעם יידישן קווארטאל אין לובלין.

24.4 — ס'איז ארויס א פארארדע-נונג, אז די אפליציי-שעה אין לוב-לינער געטא פארפליכטעט פון 21.00 ביז 6.00 פרי. אין די אנדערע שטאט-טיילן בלייבט די פאליציי-שעה פאר יידן אן ענדערונגען, ד. ה. פון 19.00 אַזיי-גער. די פאררעדענונג פארפליכטעט פון 1טן מאי 1941.

פאר ערטיילן הילף דער יידישער בא-פעלקערונג, איז ארעסטירט געווארן דער הויפט-וויקארי פון דער לובלינער דיעצעזע, דער גלח זיגמונט סורדאצקי. ער איז פארשיקט געווארן אין לאגער אשוויענטשין, ווו ר'איז אומגעקומען דעם 30טן יוני 1941.

21.5.41 — אין לובלינער געטא איז פארווערט דער פארקויף פון יעטוועדער צייטונג, אויסער די „גאזעטא זשידאו-סקא“, די איינציקע אפיציעלע צייטונג, באשטימט פאר דער יידישער באפעל-קערונג.

אויף די מויערן פון דער שטאט, האבן די דייטשן אויסגעקלעפט אנט-יידישע פראפאגאנדע-אפישן מיטן טעקסט: „יידן — לייז — טיפוס“.

אין געטא איז ארגאניזירט געווארן א קורס פון העברעיש פאר אנפאנגערס. דער לימוד האט געדויערט ביז סוף 1941.

14.6 — דער יודענראט האט זיך גע-וואנדן צו דער דייטשישער מאכט מיט א בקשה וועגן צוטיילן שפייז-קארטן פאר דער יידישער באפעלקערונג אין דער צאל, וועלכע אנטשפרעכט איר צו-וואקס. ביז איצט האט מען צוגעטיילט די קארטן, נישט נעמענדיק אין אכט די געענדערטע צאל יידן אין לובלין, א מעמאריאל אין דעם ענין האט גע-

זאלט פאזיטיוו דערליידיקט ווערן פון 1טן יולי 1941.

נאכן באקומען פון דער דייטשישער מאכט א דערלויבעניש צו באנייען אין געטא די טעטיקייט פונעם יידישן האנט-ווערקער פאראיין, האט דער יודענראט פארארדנט א רעגיסטראציע פון יידישע האנטווערקער אין לובלין.

אין געטא האט זיך אנטוויקלט אן עפידעמיע פון פלעק-טיפוס. אין דער העלפט יוני איז אנגענומען געווארן א באשלוס צו שאפן ביים יודענראט א גע-זונטהייט-אפטיילונג צו זארגן פאר די סאניטארע באדינגונגען, וואס אין אג-בליק פון דער הערשנדער נויט, איז זי געווען אומגעהויער שווער. וועגן דער לאגע אין געטא, האט מען געשריבן: „אין לובלינער יידישן קווארטאל קאג-צענטריט זיך אמיסטן דאס געטא-לעבן אויף דער צירולנישע גאס. דא גרופירן זיך קודם-כל יידישע הענדלער, וועלכע לייגן פאר שוועבעלעך, שטייג-לעך, פאפיראסן אדג"ל. א סך פרוכט-געשעפטן. פרייען — פאנטאסטישע. צו-מיסטן זעט מען שוטער-ווארשטאטן. אין קליינע שטיבלעך נעסטן זיך גאנצע שוטערישע פאמיליעס. ווייטער געפיר-נען זיך יאטקעס, אין וועלכע מ'קאן גארנישט קריגן. וואס ווייטער מ'איז גע-גאנגען אין דער ריכטונג פון געטא, האט מען אין פארשידענע ווינקלעך אלץ מער געזען דעם שמוץ. אונטער די ווענט און אין די טויערן פון די הייזער יוצן בעטלערס. אייניקע — מיט א שרייענדיקן קול, אנדערע — אויס-שטרעקנדיק נאר די פיס-קיקוטן, איינ-געוויקלט אין שמאטעס, וואס בעטן נדבות. דאס זעט אויס שרעקלעך. אין די טויערן און הייף איז אויך א בא-וועגונג. יידן, קאנצענטרירט אויף עט-לעכע הונדערט קווארטאל-מעטער, נעסטן זיך אין געבענדיקע וויינגען און שטיבן, מער ענלעכע אויף לעכער. דער שמוץ און ווערעם שאפן באדינגונגען צו פארשפרייטן פארשידענע עפידעמיעס און קראנקייטן.

יולי — די דייטשע מאכט האט פארארדנט איינצוארדענען אן עפידע-מיע-שפיטאל אין געטא. דאקעגן דער יודענראט האט פארפליכטעט די בא-פעלקערונג איינמאליק איינצאלן פון 2 ביו 20 זל. פון א משפחה. דאס געלט האט געזאלט באשטימט ווערן צו בא-קעמפן די עפידעמיעס.

א פארארדענונג פון פאליציי-די-רעקטאר ביים סטאראסטווע פארווערט יידן צו געניסן פון אלע עפנטלעכע קא-מוניקאציע-מיטלען אין שטאט.

13.7 — דער יודענראט האט אנגע-נומען א באשלוס ארויסצוטרעטן מיט א פארשלאג צו דער דייטשישער מאכט,

מ'זאל דערלויבן ארגאניזירן א קאנסו-מענטן-קאאפעראטיוו פאר די ראטע-בערס, קהילה-באאמטע און פון דער יידישער סאציאלער זעלבסטהילף.

מ'האט פארווערט יעטוועדע פארזאמ-לונג פון דער יידישער באפעלקערונג אין די גאסן, פלעצער צי מארקן, כדי אפצורייכטן בשותפותדיקע תפילות, אונ-טער דער דראנג פארשיקט צו ווערן אין א צוואנג-ארבעט לאגער.

31.7 — לויט דער פארארדענונג פון דער דייטשישער מאכט, האבן 400 לוב-לינער יידן געדארפט זיך שטעלן צו דער ארבעט ביים בוי און פלאסטערן די קראכמאלנע גאס.

11-12.8 — בינאכט האט די דיי-טשישע פאליציי אדורכגעפירט א גרויסע אבלאוע צו כאפן די יידן, וואס מיידן אויס צו ארבעטן. לויטן אויפטראג פון דער אקופאציע-מאכט, האט דער יידי-שער ארבעטס-אמט געווארנט, אז דאס ווייטערדיקע באקאטירן די ארבעט-פליכט, וועט גורם זיין צו פארשפארן אין לאגער אויף דער בראווארנע-גאס די וואס שטעלן זיך קעגן.

18.8 — דער יודענראט האט באקו-מען צו זיין דיספאזיציע 17 פערד-דא-ראזשקעס פון דער שטאטישער סטא-ראסטווע. יידן האבן נישט געטארט גע-ניסן פון פוילישע דאראזשקעס.

אין אויגוסט — צווישן דער געטא-באפעלקערונג האט זיך פארשטארקט די עפידעמיע פון פלעק-טיפוס. מ'האט פאראנטוירט פאלן פון קראנק ווערן אויף „שטערוואנקע". די שטערבלעכקייט איז געוואקסן. אין אויגוסט זענען געשטארבן 102 פערזאנן, בעת איז יוני — 69, און אין יולי — 80.

1-5.10 — אין געטא האט זיך שטארק פארשפרייט די טיפוס-עפידעמיע. מיטן געזונטהייט-שוץ און מיטן באקעמפן די עפידעמיע האבן זיך פארנומען: די גע-זונטהייטס-אפטיילונג פון דעם יודענראט, קוואראנטין-וואך, סאניטארע קאמיסיע, הויז-קאמיטעטן, קאנצענטרירונג-ברייג-דע, דעזינפעקציע-אפטיילונג, עפידעמיע-שער שפיטאל און דער יידישער הילפס-קאמיטעט „וואוואנטאסט" (געזונט-הייט). הינטער א קאראנטין האבן זיך געפונען 130 הייזער אין געטא, וועלכע האבן ארומגענומען כמעט א העלפט פון דער באוויינטער דארט באפעלקערונג.

15.10 — לויט א פארארדענונג פון גובערנאטאר פראנק, איז איינגעפירט געווארן טויט-שטראף פאר יידן וואס פארלאזן דאס געטא און פאר די וועל-כע באהאלטן זיי אויס אדער דערלאג-נען הילף.

אונטער דער אנפירונג פון א. גלא-באצניק, איז ארגאניזירט געווארן אין לובלין אן אמט פאר פלאגירונג און

פארשוונג אין דעם גענעראל-גובערנע-מענט, וועמענס אויפגאבע ס'איז צו דער-לאנגען גלאבאצניקן „א וויסנשאפטלעכן און טעכנישן אונטערבויו" פאר זיינע פלענער צו ליקווידירן און באזייטיקן יידן און פאלאקן פון די מורח-געביטן.

17.10 — אין אמט פונעם לובלינער דיסטריקט-גובערנאטאר, איז פארגעקו-מען א באראטונג מיטן אנטיל פון ה. פראנק און זיינע מיטארבעטערס אין דער גענעראל-גובערנעמענט-רעגירונג. די טעמעס: רעגולירונג פון די באציונגען צווישן דער ציווילער אדמיניסטראציע און דער פאליציי אין לובלינער דיסט-ריקט; די יידן פראגע (ס'איז באשלאסן געווארן אויסצוידעלען די יידן פון לוב-לין); די טעטיקט פון דער ווידער-שטאנד-באוועגונג; דער זיכערהייט-צו-שטאנד.

19.10 — דער יודענראט האט זיך גע-וואנדן צו די דייטשישע מאכט-ארגא-נען מיט א פארשלאג צו דערלויבן איינ-מאנען א צוגאב פון 50 גראשן צו די שפיין-קארטן. דאס דאזיקע געלט וועט אינגאנצן זיין באשטימט פאר אויס-האלטן דאס עפידעמישע שפיטאל. אומ-אפהענגיק דערפון, האט דער יודענראט באשלאסן איינצוארדענען פאר דעם זעלבן צוועק א געלט-זאמלונג צווישן די פארמגעלעכע יידן אין שטאט.

לויט די אנגאבן פון סאטיסטישן ביו-רא פון שטאטראט אין לובלין, האבן אין שטאט געווינט 132.709 פערזאנן (92.195 פאלאקן, 40.083 יידן און 431 אוקראינער). אומבאוועגלעכע פארמעגנס — 5.383.

די ציווילע באפעלקערונג האט פאר-נומען 28.445 דירות, אין דעם — 44% 1-שטוביקע און 34% — 2-שטוביקע.

6.11 — יידן האט מען פארווערט צו פאטאגראפירן דייטשן און ווערמאכט-זעלנער. דער פראפאגאנדע-אפטייל פון דיסטריקט-גובערנאטאר האט פון די גא-בלאטן פון יידישע פאטאגראפישע אג-שטאלטן געהייסן תיכף באזייטיקן בילד-דער פון דייטשישע זעלנער און זיי צו-שטעלן אין אויבנדערמאנטן אפטייל.

2.11 — א פארארדענונג איינצוהאלטן אלע איבערשיקונגען פאר יידן דורך דער פאסט.

צום באשטישן פארקער און קאמוני-קאציע, האט מען צוגעלאזט 7 נייע פערד-דאראזשקעס — 5 פוילישע און 2 יידישע. דאקעגן אפגערופן 1 פוילישע און 1 יידישע. געמאלדן 68 און אויס-געמאלדן 38 פערד, רעגיסטריט אויך 52 ראווערן.

במשך פון חודש נאוועמבער 1941, זענען געשטארבן אין געטא 205 פער-זאן.

1.12 — איינגעפירט פאר די לובלי-

נער יידן צוואנג-ארבעט 1 טאג אין וואך, וועלכע ס'האט געמוזט אויספירן יעדער ייד אין עלטער פון 14 ביז 60 יאר, וואס איז ביי איצט נישט געווען באשעפטיקט און אנערקענט דורך א דאקטער פאר ארבעט-פעיק. יידן, וועלכע האבן נישט אויסגעפירט די פאר-ארדענונג, זענען געווארן איינגעזעצט אין ארבעט-לאגער אויף בראווארנע 2. 10.12-6 — מ'האט אנגעהויבן ארומ-צוימען דאס יידישע געטא. אריינגעהאקט פלאקס אויף די גאסן: גראדזקא, ריב-נא, קאוואלסקא און אויף דער נישט-גראדער זייט לובארטאווער, דערנאך אדורכגעצויגן שטעכלדראט. דעם 9טן דעצעמבער האט גובערנאטאר צערנער פארווערט נישט-ארייער דעם אריינטריט אין געטא, דאקעגן יידן האט געדראט טויט-שטראף פאר פארלאזן דאס געטא און א דערלויבעניש.

11.12-12 — ביינאכט האט די דיי-טשישע פאליציי דורכגעפירט א גרויסע אבאלאווע אויף יידן. פון 320 פארהאל-טענע, האט מען באפרייט 170, ווייל זיי האבן פארמאגט וויכטיקע באשטע-טיקונגען פון ארבעט-אמט. די איבער-געבליבענע יידן האט מען איבערגעפירט (12.12) אין לאגער אויף מאידאנעק — דאס זענען געווען די ערשטע יידישע קאצעטלערס אין דעם לאגער. נאך עט-לעכע וואכן, האט די לאגער-קאמענד-דאנטור באפרייט 17 פון זיי, אויף דער אינטערווענץ פון ארבעט-אמט אין לוב-לין, די אנדערע זענען אומגעקומען.

25.12-28 — מ'האט געמאלדן, אז אלע לובלינער יידן מוזן ביי דעם 28.12.41, 12 א זיגער, אפגעבן אלע זייערע פו-טער-מאנטלען און קאלנערס, לעדער — אויסגעארבעטע און נישט-אויסגעארבע-טע. יידן, וואס וועלן נישט אויספירן די פארארדענונג, וועלן ווערן דערשאסן. צו דער באשטימטער צייט, האט די יידישע באפעלקערונג איבערגעוויזן די דייטשן איבער 7.800 פוטער-אויסארבע-טונגען, צו. אנד.: 5.200 קעלנער, 700 פעלצן, איבער 1.200 דאמען און מע-נער-מאנטלען, הענטשקעס, היטלען, לע-דער, מופקעס, פוטער-אפשייטן, גלאבא-צניק האט אויסגעברייטערט די פאראר-דענונג, ארויסגעבנדיק דעם 31.12 אן אייגענע. מ'האט פארפליכטעט דעם יו-דענאט צוצושטעלן ביזן 1.1.42 עטלע-כע טויזנט קילא וואל און שטאפן. אלס ערובניקעס האט מען פארהאלטן 5 מיט-גלידער פון יודענראט, וועלכע מ'האט צעשלאגן אינעם לאגער אויף ליפאווע גאס און געשטעלט אין די סקארפעט-קעס אויפן שניי. אין רעזולטאט פון דער צווייטער אקציע, האט מען ביזן 2.1 רעקווירירט 3.776 ק"ג וואל און פוטער-זאכן.

29.12 — דער יודענראט האט אנגע-נומען א באשלוס צו קומען צו הילף די יידן אין לאגער אויף מאידאנעק. מ'האט געמאלדן, אז ברויט און וועש פאר דעם צוועק, דארף מען אפגעבן אין לאקאל פון יידישן שטאטישן הילפס-קאמיטעט. במשך דעצעמבער 1941, איז גע-וואקסן די שטערבלעכקייט אין געטא — 300 פערזאן (אין נאוועמבער — 205). אין יאר 1941 איז דערשינען אומלע-גאל דער ארגאן פון דער יידישער יוגנט — „ליכט“, געשריבן אין דער יידישער שפראך.

1942

6.1 — די דייטשישע מאכט האט בא-פוילן דעם יודענראט צוצושטעלן עט-לעכע טויזנט שפיון צו האנט-ארבעט. דער באפעל האט געדארפט אויסגעפילט ווערן במשך פון 1 טאג, אונטער דער דראנג פון הארבע שטראפן. 25.1-26 — לויט א באפעל פון דער מאכט דארפן די ביוראען פון יודענראט זיין טעטיק ביזן 28.2.42 פון 9 ביז 17. 19.1 — אויפן שטח פון לובלינער געטא, האט די פאליציי אדורכגעפירט א גרויסע אבאלאווע. מ'האט ארעסטירט אלע פאלאקן, וועלכע האבן זיך געפונ-נען אין געטא און א דערלויבעניש. אין לאגער אויף מאידאנעק, האט מען איבערגעפירט פון לובלינער געטא עט-לעכע גרופן יידן.

אין לובלין האבן אין חודש יאנואר געוויינט 133.000 פערזאן, אין דעם — 39.167 קינדער ביז 15 יאר. לויט דער נאציאנאליטעטן-סטרוקטור, האט די סי-טואציע זיך פארגעשטעלט אויף אזא אופן: 92.000 פאלאקן, 40.000 יידן און 1.000 אוקראינער.

15.2 — פאר נישט אפהיטן די פאר-ארדענונג פון שטאט-סטאראסטע וועגן באגרענעצן די אנוועזנהייט פון יידן מחוץ פון דעם באשטימטן פאר זיי ארט, וועלן די שולדיקע פארשפארט ווערן אין שטראף-לאגערן.

22.2 — דאס געטא האט מען צע-טיילט אויף צוויי טיילן — „א“ און „ב“, כדי צו איזאלירן די ארבעטנדיקע יידן אין דייטשישע אונטערנעמונגען און אנדערע שטעלן, פון דער אנדערער יידי-שער באפעלקערונג. דאס געטא „ב“ איז געווארן א ספעציעלער ווין-ראיאן, בא-גרענעצט דורך די גאסן: ריבנא, קא-וואלסקא, פון ראג ריבנא ביז קרא-וויצעקא, מיט דער קראוויצעקא ביז ראג פאדוואל, מיט דער פאדוואל לענגויס דער פארצוימונג ביז גראדזקא, און פון גראדזקא — ביז ריבנא. פון געטא „א“ איז ער געווען אפגעצוימט מיט שטעכל-

דראט. דער אריינגאנג אין דעם ספע-ציעלן געטא „ב“ און דער ארויסגאנג פון אים, האט געקאנט פארקומען נאר דורך באשטימטע טויערן, אין באשטימ-טע שעהען. די איינוווינערס פון געטא „א“ האבן נישט געקאנט אריינגיין אויפן שטח פון געטא „ב“, און פארקערט, אן א ספעציעלער דערלויבעניש.

22.2-23 — אין לאגער מאידאנעק האט מען געבראכט פון געטא עטלעכע גרופן יידן. 250 פון זיי און אויך עט-לעכע קאצעטלערס פון אנדערע נאציא-נאליטעטן, זענען דעם אנדערן טאג אומ-געבראכט געווארן.

אויפן געוועזענעם פלי-פעלד פון דער עראפלאנען-פאבריק אין לובלין, האט זייט פעברואר עקזיסטירט אן ארבעט-לאגער פאר פרויען. די עס-עס מאכט האט דארט ארגאניזירט די סארטירונג פון דער קליידונג, וואס איז געבליבן נאך די דערמארדעטע יידן. צו דער גרויסער באקלייד-אונטערנעמונג גערופן „בעקליידסווערקע“, האט מען אין נא-וועמבער 1942 געשיקט פון מאידאנעק א פארטיע פון 4.000 פרויען, וועלכע זענען געווארן באשעפטיקט קודם-כל-ביים סארטירן די זאכן, פאקן די אויס-סארטירטע קליידונג און אויפלאדן אויף די וואגאנען, באשטימטע צום ארויס-שיקן. די פרויען האבן אויך אויסגעפירט אנדערע ארבעטן, ווי ברוקירן די גאסן אין שטאט.

4.3.1942 — די גענעראל-גובערנע-מענט-רעגירונג האט אין א בריוו צו צערנער פעסטגעשטעלט, אז אין די ראמען פון א גלאבאלער לייזונג פון דער יידן-פראגע אין אייראפע, איז גע-וונטשן איינצוארדענען אן איבערגאנגס-לאגער פאר יידן, אויסגעוויילטע פון פארשידענע טיילן פון רייך און איבער-געשיקט קיין לובלין. דערביי ווערט אונ-טערגעשטראכן, אז אין משך פון די נא-ענטסטע חדשים, וועלן אין לובלינער דיסטריקט צייטווייליק לאקירט ווערן 14.000 יידן.

4.3 — פאר פארלאזן דאס געטא אין לובלין אן א דערלויבעניש פון דער דיי-טשישער מאכט, זענען 11 יידן פאראור-טיילט געווארן צום טויט. דאס זענען געווען: איציק איכעוואלץ פון זשול-קעווקע, קריינדל בערמאן פון לאמא, אשר דונקעל פון סטענזשיל, מלך הא-ניגספעלד פון לובלין, פרידא יאבלאנקא פון ווארשע, חיה לערכע פון פאולאו, סענדער לאפער פון ווארשע, פראניא און סאלא גיעוואדעוויטש פון מע-ריטש, יוסף פויזמאן פון קאלושין און משה שפארבער פון לוקאו.

9.29.3 — פון לאגער אויף מאידא-נעק האט מען באפרייט (9.3) 27 פו-ערים פון לובלינער געגנט. דאקעגן זע-

נען אין לאַגער איינגעזעצט געוואָרן 22 פּערזאָן פון דער ראַדזינער חפּיסה. (12.3) און 16 פּערזאָן פון לובלינער „זאָמעק“. מ'האָט אויך אויפגענומען דעם ערשטן טראַנספּאָרט פון 1.001 סלאַוואַקישע יידן. פון לאַגער זענען אַנטלאָפּן ביי 100 סאַ-וועטישע קריגס-געפאָנגענע, דערפאַר האָט מען דערשאַסן כמעט אַלע איבער-געבליבענע אין לאַגער סאַוועטישע קריגס-געפאָנגענע.

13.3 — דער פּאָסט-אַמט נומער 4 אויף דער שווייטשנאָדוסקע גאַס, וועל-כער איז ביז איצט געווען באַשטימט פאַר דער יידישער באַפעלקערונג, איז איבערגעגעבן געוואָרן צו דער דיספּאָ-זיציע פון דער נישט-יידישער באַפעל-קערונג, מיטן שאַפּן אַ פאַרמאַכטן געטאָ.

17-31.3 — עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ גרויסע אויסזידלונג-אַקציע פון דער יידישער באַפעלקערונג אין לובלין. דער יודענראַט האָט געמאַלדן די פאַראַרד-נונג פון די דייטשן, אַז דער אויסזיד-לונג אונטערליגט די וואָס האָבן נישט אין זייערע אַרבעט-באַשטעטיקונגען דעם געהעריקן טעמפל פון סיפּאָ (פון 8.3). טעגלעך האָט מען אַרויסגעפירט ביז 1.400 פּערזאָן. מ'האָט דערלויבט מיט-צונעמען האַנט-באַגאַזש ביז 15 ק"ג פאַר אַ פּערזאָן ווי אויך אַלע געלטער און ווערטפולע זאַכן. יידן, וועלכע האָבן געהאַט געסטעמפלע דורך סיפּאָ אַר-בעט-קאַרטן, האָבן זיך איבערגעטראָגן אין געטאָ „ב“. בעת דער איבערוי-לונג, האָט מען דאָס געטאָ אַרומגע-שטעלט מיט עס-עס-וואַכן און פּאָליציי. די יידן האָט מען צונויפגעטריבן אויפן פּלאַץ ביי דער טאַרגאָווע גאַס, וווּ מ'האָט דורכגעפירט אַ סעלעקציע. קראַנ-קע און שוואַכע האָט מען געהרגעט אויפן אַרט. די איבערגעבליבענע האָט מען פאַרלאָדנט אין דער באַן, וואָס איז געשטאַנען אויף דער זייטיקער ליניע ביים שעכטהויז. אין פּלאַמבירטע וואָ-גאַנען האָט מען זיי אַרויסגעפירט אין די טויט-לאַגערן אין בעלזשעץ, טרעב-לינקע און אַנדערע. שוין אינעם גאַנג פון דער אויסזידלונג, איז באַשטעטיקט געוואָרן די ידיעה (21.3) אַז מען האָט אַרויסגעפירט אויך די וועלכע האָבן גע-האַט גילטיקע קאַרטן מיט די סטעמפּל-לען פון סיפּאָ. אויפן אַרט האָט מען אויסגעשאַסן אַלע 108 קינדער פון יתו-מיס-הויז (24.3), אין עלטער פון 2 ביז 8 יאָר. אויפן אַרט האָט מען אויך אויס-געמאַרדעט 70 איינוווינערס פונעם על-טערן-הויז ביי דער יאַטעטשנע גאַס. דעם זעלבן טאָג (24.3) האָט מען אויס-געשאַסן די יידן, וועלכע האָבן זיך גע-פונען אין קראַנק-הויז אויף דער ציי-רולניטשע גאַס. מען האָט אויך ליקווי-דירט ביידע שפּיטעלער: דעם עפידע-

מישן און געוויינלעכן, און די קראַנקע — צוזאַמען מיטן פּערסאָנאַל, האָט מען אַרויסגעפירט אונטער לובלין און זיי אויסגעמאַרדעט (27.3). שוין אין דער ערשטער וואָך, האָט מען פון לובלינער געטאָ דעפּאָרטירט אין די לאַגערן 10.000 יידן, און ביז סוף מערץ — 18.000 יידן. לויט דייטשישע אַנגאַבן, זענען בעת דער אויסזידלונג פון געטאָ דערמאַרדעט געוואָרן 2.500 יידן.

18.3 — דער לייטער פונעם אַרבעטס-אַמט איז אַרויס מיט אַ פאַרשלאָג צו באַשעפטיקן יידן אין דער לאַנדווירט-שאַפּט, אַנשטאָט די פּאָלאַקן וועלכע זע-נען געשיקט געוואָרן אויף אַרבעט אי-נעם רייך. פאַר דעם צוועק וואָלט מען געדאַרפט אַרויסגעבן דערלויבענישן צו פאַרלאָזן דאָס געטאָ.

31.3 — אינעם לובלינער דיסטריקט, האָט מען אויפגענומען 7.000 יידן, דע-פּאָרטירט פונעם רייך. לויט דער פאַר-אַרדענונג פון דער דייטשישער מאַכט, האָבן זיי געמוזט טראָגן אַ געלן מגן-דוד אויף דער ברוסט און נישט קיין ווייסן באַנד אויפן אַרבל.

ביי דער גראַדזקע גאַס נומ' 23, האָט מען דערשאַסן 10 יידן, וועלכע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן. דאָקעגן איז אונטער דער דראָנג פון טויט-שטראַף, פאַר-יווערט געוואָרן צוצופירן אין געטאָ יעדע וועדע שפייז-פראָדוקטן.

בעת אַ געשפּרעך מיט הערמאַן פראַנק אין קראַקע, האָט הימלער זיך גע-וונטשן, אַז דאָס אַלטע לובלין זאָל שנעל ווערן אויסרעמאַנירט און אי-בערגעבן צו דער דיספּאָזיציע פון די דייטשישע באַאַמטע אין דער שטאָט. אין מיטן מערץ, מיט דער אָנגעהוי-בענער גרויסער אויסזידלונג-אַקציע פון לובלין, איז אינצייאַרט געוואָרן די ליק-ווידאַציע פון דער יידישער באַפעלקע-רונג אין גענעראַל-גובערנעמענט לכבוד ה. היידריך, הויפּט-שעף פון זיכער-הייטס-דינסט, וועלכער איז דערמאַר-דעט געוואָרן דורך דער טשעכישער ווי-דערשטאַנד-באָוועגונג. די אַקציע איז אָנגערופן געוואָרן „ריינהאַרד-אַפּעראַ-ציע“ אָדער „ריינהאַרד-אַקציע“. איר אָנפירונג האָט מען אָנפאַרטויט א. גלאַ-באַצניק. לובלין איז געוואָרן דער דיס-פּאָזיציע-צענטער פון דער דאָזיקער אַק-ציע. דאָ האָט זיך געפונען גלאַבאַצניקס אָפּעראַטיווער שטאַב, וועלכער האָט צו דעם אַלעם באַקומען דאָס רעכט צו קאַנ-פּיסקירן דאָס באָוועגלעכע פאַרמעגן פון די יידן, דערמאַרדעטע אין די געטאָס אָדער דעפּאָרטירטע אין די קאַנצענ-טראַציע-לאַגערן. אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם, האָט מען אין שטאַב פון דער „ריינהאַרד-אַקציע“ אין לובלין צוגע-רויבט ווערט-זאַכן און זיך אָפּערעכנט

מיט די קאַמענדאַנטן פון דער עס.ס. און פּאָליציי אין באַזונדערע דיסטריקטן, וועלכע זענען באַגאַנגען ענלעכע רויבן אויף זייערע געביטן, נאָכן ליקווידירן די יידישע באַפעלקערונג. דער צענט-ראַלער מאַגאַזין אין וועלכן מען האָט געהאַלטן די צוגערייכטע זאַכן, האָט זיך געפונען אין לובלין, אויף שאַפּענאַ-גאַס נומ' 27.

2.4 — דער נייער פאַרזיצער פון יו-דענראַט — אָדוו' ד"ר מאַרעק אַלטען (דעם פאַריקן האָט מען אַרויסגעשיקט אין לאַגער) האָט אָנגעגעבן, אַז פאַרן חודש אַפּריל, האָבן די דייטשן צוגע-טיילט פאַר יידן נאָר 2.500 שפייז-קאַרטן, וועלכע ס'האַבן געזאָלט באַקו-מען נאָר די באַזיצערס פון די נייע באַ-שטעטיקונגען, באַצייכנט מיטן אות „י“.

3.4 — ס'איז פאַראַרדנט געוואָרן, אַז דער ווייטערדיקער אויסזידלונג אונטער-ליגן יידן, וועלכע האָבן נישט די „י“ אויסווייזן. דערצו האָט מען באַפוילן איבערוידילען אין געטאָ די יידן, וועלכע וווינען נאָר אין אַנדערע טיילן פון לוב-לין. יידן, פאַרהאַלטענע אויסערן געטאָ, זענען דערשאַסן געוואָרן אויפן יידישן בית הקברות, מערסטנטיל אָן אַ גע-ריכט.

דער יודענראַט האָט באַקומען די הס-כמה פון שטאַטישן סטאַראַסטע איינצו-מאַנען פון שפייז-קאַרטן אָן אַפּצאָל פון 1 זל. פאַר אַדמיניסטראַטיווע צוועקן.

4-7.4 — די דייטשישע מאַכט-אַרגאַ-נען האָבן אַרויפגעלייגט אויף דער יידי-שער באַפעלקערונג אַ קאָנטריבוציע אין דער הויך פון 800.000 זל. אויך אין גאַלד. די צענויפגעזאַמלטע געלטער זע-נען איבערגעוויזן געוואָרן דורך אַ קאָ-מיסיע פון 3 באַאַמטע פונעם יודענראַט. נאָכן אָפּנעמען די קאָנטריבוציע, האָט מען די מיטגלידער פון דער קאָמיסיע דערשאַסן. אין געטאָ איז דערמאַרדעט געוואָרן י. ניסענבויס, מיטגליד פון יו-דענראַט, פאַרמלחמהדיקער רעדאַקטאָר פון דער טאָג-צייטונג „לובלינער טאָג-בלאַט“.

13.4 — דער יידישער הילפּס-קאָמי-טעט, האָט אָנגעהויבן די אַרגאַניזירונג פון צעטיילן פּעקלעך פאַר די 110 יידן, וועלכע אַרבעטן אין לאַגער אויפן גע-וועזענעם פּלי-פּלאַץ פון דער לובלינער עראַפּלאַנען-פאַבריק. אַזאָ הילף האָבן אויך באַקומען די פרויען, וואָס האָבן געאַרבעט אין די גיטער זיגמונטאָו און רורי. ביזן 15 יוני 1942, זענען געשיקט געוואָרן 3.285 פּעקלעך, אויך מעדיקאַ-מענטן, קליידונג אד"גל; אַחוץ דעם האָט מען צעטיילט 1.051 ק"ג ברויט.

16.4 — ס'איז געמאַלדן געוואָרן די פאַראַרדנונג פון גובערנאַטאָר צערנער וועגן שאַפּן אַ נייעם געטאָ אין מאַדיאָן

טאטארסקי, אין וועלכן ס'האט געדארפט אריבערגעפירט ווערן פון אלטן געטא די יידישע באפעלקערונג, וועלכע פאר- מאגט די געלע לעגטימאציעס מיט אן אפגעדרוקטן שווארצן אות, "י" אין א מגן-דוד. ס'איז איבערגעגעבן געווארן, אז די וואס וועלן פארלאזן דאס געטא און א דערלויבעניש, וועלן געטויט ווערן. 17-19.4 — די איבערזידלונג פון דער יידישער באפעלקערונג אינעם נייעם געטא אויף מאידאן-טאטארסקי האט גע- דויערט. די ערשטע זענען דארט אנגע- קומען (17.4) די מיטגלידער פון ארד- נוגס-דינסט, די דעזינפעקציע-עקספן, באאמטע פון יודענראט און זיינע מיט- גלידער, אויך זעלבשטענדיקע האנט- ווערקער, ארבעטנדיקע אין זייערע היי- מען פאר די דייטשן. דעם 18טן אפריל האט מען איבערגעזידלט יידן, וואס וויי- נען אין יענער צייט מחוץ דעם געטא, און צומארגנס — פון אלטן געטא. אויף מאידאן-טאטארסקי זענען אנגעקומען ביי 8.000 יידן, אין דעם 3.800, וועלכע פארמאגן לעגטימאציעס וואס בארעכ- טיקן צו געפינען זיך אין געטא. די דייטשן האבן באצייכנט דאס געטא אויף מאידאן-טאטארסקי ווי א „מוס- טער-געטא“.

20.4 — עס-עס-לייט און דייטשישע פאליציי האבן פלוצים אדורכגעפירט א קאנטראל פון דאקומענטן אין געטא אויף מאידאן-טאטארסקי. ביי 3.000 יידן האבן נישט געהאט קיין לעגטימאציעס מיטן אות „י“, וואס בארעכטיקן צו געפינען זיך אין געטא. ביי 1.200 פון צווישן זיי האט מען איבערגעוויזן אי- נעם לאגער מאידאנעק און דערנאך דערשאסן אין קרעמפיצער וואלד אונ- טער לובלין.

22.4 — ס'איז שטרענג פארבאטן גע- ווארן די מיטגלידער פון יודענראט אי- בערצוגעבן יעטוועדע אינפארמאציע, בא- זונדערס די פאלאקן, אדער פרטים וועגן די דורכגעפירטע איבערזידלונג-און אויס- זידלונג-אקציע פון דער יידישער בא- פעלקערונג אין לובלין.

24-25.4 — אין געטא אויף מאידאן- טאטארסקי האט מען געעפנט אן עפי- דעמיש שפיטאל (אן אלגעמיינ שפיטאל איז געווען אין גאנג פון ארגאניזירן). מ'האט אויך צוגעזאגט צו עפענען א יידישע אפטייק. עס איז שוין געווען טעטיק (פון 20.4) א געזעלשאפטלעכע קיך. דער יודענראט האט פונעם פרע- זידיום פון דער יידישער זעלבסט-הילף אין קראקע, באקומען די ערשטע הילף פאר שפיטאלן און געזונטהייטס-דינסט אין פארם פון מעדיקאמענטן און שפיין- פראדוקטן.

30.4 — קיין לובלין איז אנגעקומען א טראנספארט פון 1.000 סלאוואקישע

יידן פון טערעזין. 600 זענען געשיקט געווארן אין געטא קיין פיאסקי אונטער לובלין, די אנדערע האט מען באזעצט אין לאגער אויף מאידאנעק.

אין אפריל — אין נייעם געטא אויף מאידאן-טאטארסקי, זענען ביי 1.500 יידן געבליבן אן דירות. זיי האבן גע- נעכטיקט אויף בידעמס, אין קעמער- לעך, שטאלן אד"גל. לויט דער אלגע- מיינער דירות-קובאטור דארט, זענען אויף 1 פערזאן אויסגעקומען 2 קוואד- ראט-מעטער. דער יודענראט האט בא- שלאסן צו ווענדן זיך צו דער דייטשי- שער מאכט וועגן אויסברייטערן די גרע- נעצן פון געטא און צו בויען נייע בא- ראקן.

פון 29.3.42, האט מען געבראכט אי- נעם לאגער אויף מאידאנעק, אין 5 טראנספארטן, 4.813 יידן פון סלאווא- קיע.

27.5-7 — אינעם לאגער אויף מאי- דאנעק זענען אנגעקומען (דעם 7טן און 9טן מאי) צוויי טראנספארטן יידן, דער- פון 459 פוילישע און 453 טשעכישע. די ווייטערדיקע טראנספארטן (דעם 14טן און 17טן מאי) האבן געציילט 320 יידן — פוילישע און דייטשישע; א פאר טעג שפעטער — דעם 26סטן און 27סטן — האט מען אהער געבראכט ביי 70 דיי- טשישע יידן און 1.000 יידן פון טע- רעזין. דאקעגן פון מאידאנעק האט מען ארויסגעשיקט קיין אשווינטיש 1.000 סלאוואקישע יידן.

9.5 — קיין לובלין איז אנגעקומען א טראנספארט פון טערעזין, וועלכער האט געציילט 1.092 יידן. פרויען און קינדער ביז 14 יאר, האט מען אפגע- שיקט אין געטא קיין איוביצע און די רעשט — קיין מאידאנעק.

21.5 — לויט א פארארדענונג פון שטאטישן סטאראסטע זענען ביי 260 הייזער פון געוועזענעם געטא באשטימט געווארן אויף צעשטערונג.

41.5 — אין לובלין האט געוויילט הערמאן פראנק. ער האט אדורכגעפירט אן אינספעקציע פון געטא אויף מאי- דאן-טאטארסקי און אינעם קווארטאל וואס איז פריער געווען באוויינט דורך דער יידישער באפעלקערונג. אין שפי- טאל האט ער באזוכט א פארוואנדעטן העכערן עס. עס-אפיציר, שטורמבאנ- פירער וויפנער, פונעם שטאב פון דער ריינהארד-אקציע.

אויף א זיצונג אינעם אמט פון דיס- טריקט-שעף, האט גובערנאטאר צערנער פעסטגעשטעלט, אז ביז איצט האט מען אויסגעזידלט פון לובלין 40.000 יידן.

16.6 — קיין לובלין איז אנגעקומען א טראנספארט סלאוואקישע יידן, נאכן דורכפירן א סעלעקציע אויף דער באן- סטאציע, האט מען א טייל איבערגע-

שיקט אין לאגער מאידאנעק; עלטערע מענטשן, פרויען און קינדער האט מען אַוועקגעפירט אין אן אומבאקאנטער ריכטונג.

22.6 — די סיפא-קאמענדאנטור האט אינעם מאטעריאלן-מאגאזין פון די עס. עס. אויף שאפען-גאס נומ' 27 איבער- געוויזן: א פוטער, 26 טאשן-זייגערלעך און 3 דאמען-זייגערלעך, ווי אויך א ריי אנדערע ווערטפולע זאכן, וועלכע שטאמען פונעם רויב נאך די דערמאנ- דעטע יידן.

27-28.6 — פון לאגער אויף מאידא- נעק האט מען ארויסגעשיקט קיין אויש- וויץ 400 יידן, דאקעגן אין מאידאנעק האט מען געבראכט 1.000 טשעכישע יידן. אין חודש יוני 1942, האט די יידישע באפעלקערונג באקומען 4316 שפיין- קארטן (אין מאי — 4.042).

אין לאגער אויף מאידאנעק האט מען געלאזט אין גאנג די ערשטע קרעמא- טארוים.

דער יידישער הילפס-קאמיטעט וואס איז טעטיק אין געטא אויף מאידאן- טאטארסקי, האט געשיקט פעקלעך די יידישע ארבעטער, וועלכע געפינען זיך אין לאגער אויפן פלי-פעלד פון דער געווי. פלאגע-לאשגעווייטש-פאבריק און אין די גיטער זיגמונטווא און רוריי.

אין לובלין זענען געווען טעטיק 22 פאטא-אנשטאלטן, אין דעם — 1 יידי- שער.

21.7 — דאס ספעציעלע געריכט אין לובלין האט פארמשפט צום טויט די יידן: אליינאנקל טעפער און האנדל (?) סלאמקא פאר אומלעגאלער שחיטה און פאר איבערשטרייטן די פארארדנונג וועגן פרייוו-געשטאלטיקונג. דער אור- טייל איז געווארן אויסגעפירט.

30.7 — די קאמענדאנטור פון לאגער אויף מאידאנעק האט באקומען א מעל- דונג פון די כעמישע אנשטאלטן אין דעסאן, וועגן איבערפירן צו איר דיס- פאזיציע 20 קאסטנס מיט 360 פושקעס ציקלאן-גאז „ב“.

אין חודש יולי האט מען פאר דער יידישער באפעלקערונג, וועלכע געפינט זיך אין געטא אויף מאידאן-טאטארסקי, ארויסגעגעבן 4.323 שפיין-קארטן.

אין דער העלפט יולי האט מען אין שטאב פון דער אקציע ריינהארד אין לובלין, איינגעפירט א צענטראלע קאר- טאטעקע פון אלע ווערטפולע קעגן- שטאנדן, וועלכע זענען צוגערויבט גע- ווארן אין גאנג פון איר דורכפירונג. לויט גלאבאצניקס א באפעל, האט די אפטיילונג פון דעוויזן און איידעלע מע- טאלן, געפירט דער עס.עס-שטורמבאנ- פירער וויפערן און עס.עס-האופטשטורמ- פירער העפלע איז געווען פאראנטווארט- לעך פארן אפטייל פון קליידונג און

שיד. פון יידישן האב-און-גוטס האבן די דייטשן גענאסן אין ברייטן פאר-נעם, אזוי ציווילע ווי מיליטערישע, און ספעציעל די זיכערהייט-פאליציי, וועל-כע האט רעאליזירט דעם פלאן פון אומ-ברענגען יידן. פון דער אקציע האט זיך גלאבאצניק געזאלט אפערעכענען פאר דער העכערער מאכט, נאך איר פאר-ענדיקונג.

5.8 — אין גאנג פון צענעמען דאס הויז אויף קראוויצעק-גאס (געו. גע-טא), איז איינגעפאלן דער סופיט, און דערהרגעט 1 ארבעטער און פארווונ-דעט נאך 2.

15.8 — פון ווארשעווער געטא איז אנגעקומען אינעם לאגער מאידאנעק א טראנספארט יידן. די לאגער-מאכט האט ביי זיי קאנפסקירט אלע ווערט-זאכן און געלט, צו. אגד. — 130.000 זל., 132 זיגערלעך, גאלדענע רובל-מטבעות, אויך דאלארן, פודער-שקעטאלעך און פילפעדערס.

17.8 — דעם לאגער אויף מאידאנעק האט וויזיטירט דער שעף פון דער טעכ-נישער דעזינפעקציע-דינסט, אינטערע-סירנדיק זיך ספעציעל מיטן בוי פון די גאז-קאמערן.

23.8 — דאס ספעציעלע דייטשישע געריכט אין לובלין האט פאראורטיילט צום טויט דעם 24-יאריקן וואלדיסלאוו גלאוואצקי און 35-יעריקן יאסעק שלמה וואגער פאר באגייין „פארברעכנס קעגן דער קייגס-ווירטשאפט“. דער אורטייל איז אויסגעפירט געווארן.

26.8 — אין נייעם געטא אין מאי-דאן-טאטארסקי, האט מען געשאפן א יידישע פרייוויליקע פייערלעשער-קא-מאנדא אין באשטאנד פון 30 מענער. מ'האט זי אויך גערופן „די קובעל-וואך“, ווייל צוליבן מאנגל פון יסודות-דיקע פייערלעשער כלים, האט זי זיך באנוצט מיט עמערס. אנפירער פון דער „סטראזש“ איז געווען דער וויצעפרע-זעס פון יודענראט, אדוו. י. קערשמאן.

30.8 — פון די באשטעלטע 1.474 פושקעס ציקלאן „ב“, האט די קאמענ-דאנטור פון מאידאנעק באקומען פון דער פירמע „טעסטא“ 720 פושקעס צו 1.5 ק"ג.

אין חודש אויגוסט 1942 איז אין ווארשעווער געטא אומגעקומען די קרוב 80-יאריקע אגנא פראנצישקא ארנשטיין, א לובלינער שרייבערין, וואס האט גע-שריבן אין פויליש. זי איז דערמארדעט געווארן דורך די היטלעריסטן צוליב איר יידישן אפשטאם. זי האט באזיצט הויכע פוילישע מלוכה-אויסצייכענונגען. די יידישע באפעלקערונג האט באקו-מען 4.396 שפייו-קארטן.

2.9 — די היטלעריסטן האבן אדורכ-געפירט אן אקציע אין געטא אויף מאי-

דאן-טאטארסקי. פארטאג איז דאס גע-טא ארומגערינגלט געווארן דורך איינ-הייטן פון עס. עס. עטלעכע טויזנט מענטשן האט מען פארזאמלט אויפן פלאץ און נאכן קאנטראלירן די דאקו-מענטן, האט מען צוגענומען ביי 1.000 פערזאנען, דערונטער 500 פרויען און קינדער, וועלכע מ'האט איבערגעפירט אין לאגער מאידאנעק. אין קורצן זענען די פרויען און קינדער אויסגעשאסן גע-ווארן אין וואלד ביי קרעמפיץ אונטער לובלין.

5.9 — אין לובלין איז געווען א קא-רעספאנדענט פון דער שווייצארישער צייטונג „נויע ציריכער צייטונג“. אין זיין רעלאציע וואס איז פארעפנטלעכט געווארן האט ער צו. אגד. פעסטגע-שטעלט, אז די דייטשישע היסטאריקער האבן זיך באמיט צו דערווייזן, אז לוב-לין איז אין אנהייב פון 12טן יארהונד-דערט געווען א דייטשישע גרענעץ-שטאט, פאררופנדיק זיך אויף אלטע מצ-בות, „אויך וועלכע ס'זענען זיך ריין-דייטשישע נעמען, ווי צום ביישפיל סע-מאדעני, וועלכער האט געגרינדעט אין לובלין צוקערניעס“. אין דער אמת, זע-נען די סעמאדעניס געווען א שווייצא-רישע און נישט קיין דייטשישע משפחה. אין זיין קארעספאנדענץ האט ער אויך געשריבן וועגן דער גויט פון דער פוי-לישער באפעלקערונג אין שטאט ווי אויך וועגן דער טראגעדיע פון די יידן און באדינגונגען פון זייער עקזיסטענץ.

17.9 — געפירט אויפן „נייעם וועג“ (היינט שוויצערטשעווסקיעגא) דורך ליט-ווישע וועכטער, א גרופע פון א 200 יידן, האט א טייל פרויבירט אנטלויפן. האט מען געהרגעט עטלעכע פון זיי און 10—12 פארווונדעט. עס זענען דערביי אויך פארווונדעט געווארן 2 פוילישע פרויען, וועלכע זענען געווען אין דער סביבה.

אין סעפטעמבער 1942, האט די יידישע באפעלקערונג באקומען 3.957 שפייו-קארטן.

7.10 — אין לאגער אויף מאידאנעק זענען אנגעקומען אויפזערינס אין ניי-געשאפענעם פרויען-לאגער מיט עלוז עהריק, וועלכע איז געווארן די לייטע-רין פון דער שטעלע.

16-19.10 — אויף מאידאנעק האט מען אויסגעמארדעט ביי 200 קראנקע ארעסטאנטן, וועלכע האבן זיך געמאלדן צום דאקטער.

22.10 — די היטלעריסטן האבן בא-גייט די אויסזידלונגען פון לובלין. אין די פרימארגן-שעהן, האבן 80 פוילישע משפחות וואס האבן געווינט אויף דער לעווערטאווער גאס, נאכן דערהאלטן נאמענטלעכע באפעלן צו פארלאזן די שטאט, זיך צוגעשטעלט אויפן זאמל-

פונקט, פון וואנען אונטער פאליציי-אי-שער באוואכונג האט מען זיי אויף פור-לעך ארויסגעפירט פון שטאט.

25.10 — הימלער האט ארויסגעגעבן א פארארדענונג, אז דייטשן איבערגע-פירטע אויף די פוילישע געביטן, זאלן באקומען קליידונג און אנדערע זאכן פון טאג-טעגלעכן געברויך, פון די עס.עס-מאגאזינען.

אין געטא מאידאן-טאטארסקי, איז ווידער דורכגעפירט געווארן א סעלעק-ציע פון דער יידישער באפעלקערונג. אין רעזולטאט פון דער אקציע, האט מען צוגענומען אין לאגער אויף מאי-דאנעק ביי 1.000 יידן, צווישן זיי גע-וויסע באאמטע פון יודענראט און אר-בעטס-אמט.

אין משך פון די לעצטע 2 חדשים, האט מען אויסגעמארדעט אין מאידא-נעק ביי 2.000 יידן געבראכטע פון ווארשע.

נאוועמבער

9.11 — עס האט זיך אנגעהויבן די ענדגילטיקע ליקווידאציע פון געטא אויף מאידאן-טאטארסקי. זי האט געדויערט עטלעכע טעג. אין איר גאנג האבן די עס.עס. מענער דערשאסן ד"ר מארעק אטלען, פארויצער פון יודענראט ווי אויך הענריק גאלדפארב, דעם קאמענ-דאנט פון דער יידישער פאליציי. ביי 3.000 פערזאנן האט מען איבערגעפירט אין לאגער אויף מאידאנעק, ווו נאך א סעלעקציע זענען די פרויען און קינדער אומגעבראכט געווארן. ביז סוף נאוועמ-בער 42, האבן די היטלעריסטן אויסגע-מארדעט אויפן געביט פון לובלינער דיסטריקט ביי 230 טויזנט יידן. ביים לעבן זענען געבליבן קוים ביי 20 טויזנט יידישע באפעלקערונג.

20.11 — די לובלינער געסטאפא איז געפאלן אויף די שפורן פון יידן וואס ארבעטן אין רייך. זיי האבן פארמאגט פוילישע דאקומענטן. אין צוזאמענהאנג דערמיט האט די קאמאנדא פון סיפא און די ס. ד. רעקאמענדירט דעם אר-בעטס-אמט צו לייגן מער אכט אויף פערזאנען, וועלכע מעלדן זיך פרייווי-ליק צו ארבעטן אין דייטשלאנד.

אין לובלין איז אויפגעטראטן דער וואנדער-טעאטער פון קראקע, וועלכער האט אויפגעפירט די פיעסע „קוואראנ-טאנא“, געווענדעט קעגן דער יידישער באפעלקערונג.

אין נאוועמבער — אין לאגער אויף מאידאנעק, זענען געווען 12 ביז 15 טויזנט ארעסטאנטן. פון די פארשריי-בונגען אין ספר פטירות קומט אויס, אז אין נאוועמבער זענען אין לאגער געשטארבן 2.999 פערזאנן, דערונטער 2.190 יידן.

1.12 — נאך א סעלעקציע אין לאגער אויף ליפאווא-גאס, האט מען צוגענומען קיין מאידאנעק ביי 300 יידן.
אין יאר 1942 האט דאס ספעציעלע געריכט אין לובלין ארויסגעגעבן 223 טויט-אורטיילן, דערפון 127 — אויף דער יידישער באפעלקערונג.

1943

סוף יאנואר 1943, זענען אויפן מאי-דאנעק געווען 5.000 יידן, דערפון 2.000 פרויען.

פון לאגער אויף ליפאווא-גאס, זענען אנטלאפן 14 קריגס-געפאנגענע — יידן פון דער געוועזענער פוילישער ארמיי. זיי איז געלונגען צו ליקווידירן די וואך, צונע-מען געווער פון לאגער-מאגאזין און אריבערקומען אין דער געגנט פון גאר-באוו. דער איניציאטאר און ארגאניזא-טאר פון דעם אנטלויפן, איז געווען שמואל יעגער, וואס האט שפעטער גע-שאפן די פארטיזאנער-איינהייט א. נ. פון עמיליא פלאטער.

12.3 — געשאפן אין לובלין א שות-פות-פירמע אסט-אינדוסטרי (אסט) אונ-טער דער לייטונג פון גלאבאצניק. איר אויפגאבע איז געווען אויסצונוצן דעם ארבעט-כוח פון די יידן אין די קאנ-צענטראציע-לאגערן, אין אינטערעס פון רייך, איבערצונעמען די שוין עקזיס-טירנדיקע און אויסברייטערן נייע אונ-טערנעמונגען, אפשטאן און פארקויפן פארבליבענע יידישע פארמעגנס. אין לובלין האט די שותפות איבערגענומען, צווא. אנד., די בוי-מאטעריאלן פארבריק, מעדיקאמענטן-פארבריק, בערשטער-אונ-טערנעמונג.

אין לאגער אויף מאידאנעק האט מען געבראכט טראנספארטן — 121 פוילישע יידן, דעם 26-27 מערץ...

7-30.4 — יידן, געבראכטע פון רעיא-וויץ אין מאידאנעק, זענען געווארן פארגאזט (7.4), איינעם פון די גרעסע-רע טראנספארטן וואס האט געציילט 3.500 יידן, האט מען געבראכט (27.4) אין מאידאנעק פון ווארשעווער געטא. דעם 30 אפריל האט די לאגער-קאממענ-דאנטור איבערגעוויזן אין מאגאזין פון ריינהארד-אקציע ביי שאפענא 27 אין לובלין, 2 קאסטנס גאלד, געלט און ביזשוטעריע, צוגערויבטע ביי ארעס-טאנטן פון יידישער אפשטאמונג.

17.4 — דעם צוואנציג צו באזיצן אי-דענטיפיקאציע-קארטן, האט מען אויס-געברייטערט אויף אלע פערזאנען, וועל-כע האבן געענדיקט 15 יאר לעבן, גע-ווינט אדער סטאביל פארבראכט אין ג. ג. דער פליכט האבן אויך אונטער-געליגן יידן און ציגיינער, פון דייטשי-שער בירגערשאפט.

22-24.4 — קיין לובלין זענען אג-עקומען פון טרעבלינקע 2 וואגאנען און פון סאביבור — 1 וואגאן מיט קליידונג פון יידן. דער גאנצער אינ-האלט פון די טראנספארטן איז געווארן איבערגעוויזן אין די מאגאזינען פון דער ריינהארד-אקציע. אבער שוין דעם 24סטן אפריל, האט מען עטלעכע טויזנט שטיק באקליידונג ארויסגעגעבן די דייטשן.

לויט דער „קראקעווער צייטונג" איז א גרויסע דערגרייכונג געווען פאר די דייטשן, דאס וואס „לובלין איז בא-פרייט געווארן פון יידן..."

20.5-3 — פון ווארשעווער געטא זע-נען אנגעקומען (7-10 און 13-14 מאי) עטלעכע טראנספארטן. אין ערשטן האבן זיך געפונען צווא. אנד. 760 מענער, אין די דריי ווייטערדיקע — איבער 2.500 פערזאנן, און אין לעצטן — 768, צווישן זיי פרויען און קינדער. אין די גאנ-קאמערן פון מאידאנעק האט מען אומ-געבראכט (20.5) אלע פרויען און קינ-דער פון די דערמאנטע טראנספארטן. 7.5 — פון לובלין האט מען ארויס-געשיקט א טראנספארט 2.200 קליידער, 3.250 ספודניצעס, 14.950 דאמען-העמ-דער, 140 קאסטימען, 3000 מעטער וואלסטאף אויף אנצוגער און א סך אג-דערע קעגנשטאנדן פון יידן, באשטימט פאר דער דייטשישער באפעלקערונג.

25.5 — די באקלייד-פארבריק פון עס. עס. אין לובלין האבן ארויסגעשיקט 8.5 טאן שיד פון אומגעבראכטע יידן.

22.6-5 — אין לאגער אויף מאידא-נעק איז אנגעקומען (5.6) א טראנס-פארט פון גרינישע יידן. דעם 22סטן יוני, האט מען ארויסגעפירט פון מאי-דאנעק 1.900 יידן, צווישן זיי 700 פרוי-ען אין די ארבעט-לאגערן אין סקאר-זשיסקא-קאמיענא און ראדאם. דעם 7טן יוני האט מען אין די גאנ-קאמערן אומ-געבראכט די יידישע קינדער.

10.6 — אין לאגער מאידאנעק איז געשטארבן דר" יצחק שיפער, היסטא-ריקער, מחבר פון א סך ארבעטן וועגן דער געשיכטע פון יידן אין פוילן. גע-ווען דעפוטאט אין פוילישן סייט.

27.7-7 — פון מאידאנעק האט מען ארויסגעפירט (7.7) קיין אשויענעטש 1.500 יידן. דעם ווייטערדיקן טראנס-פארט, וואס האט געציילט ביי 1.000 יידן, האט מען פון דאנען ארויסגעשיקט דעם 13.7 אין סקארזשיסקא-קאמיענא. 2.9 — מ'האט פארגאזט יידישע קינ-דער, וועלכע האבן זיך געפונען אויפן פרויען-פעלד.

7.9 — אויף דער קאנפערענץ גע-ווימעט ענינים פון יידישע ארבעט-לאגערן, האט מען אנגענומען א בא-

שלוס איבערצווייזן 10 לאגערן פון דעם דיסטריקט דעם קאמענדאנט פון עס.עס. טיפ וואס אונטערליגן אין לובלינער און פאליציי, דעם הויפט-אמט וואר ווירטשאפט און אדמיניסטראציע. די לאגערן זענען געווארן אפטיילונגען פון לאגער מאידאנעק.

14.10 — אין מאידאנעק האט מען פארגאזט 250 יידן.

אין אקטאבער זענען קיין לובלין גע-שיקט געווארן ספעציעלע אפטיילונגען פון עס. עס. און פאליציי, כדי דורכ-צופירן אן אקציע קעגן יידן. צוזאמען זענען אנגעקומען 100 עס.עס-מענער, וועלכע האבן דעם 3טן נאוועמבער אג-טייל גענומען אין אויסמארדן יידן אין מאידאנעק.

3.11 — אין לאגער מאידאנעק, האבן די דייטשן דערשאסן ביי 18.400 יידן. די איבעריקע האט מען געפירט צו דער עקזעקוציע אויפן שטח פון לאגער אויף ליפאווא-גאס און אנדערע ארבעטס-לאגערן. אין דער ליקווידאציע פון די יידן, האט אנטיל גענומען דער פרא-פאגאנדע אפטייל פון אמט פון לובלי-נער דיסטריקט-גובערנאטאר, מיט וועלכן ס'האט אנגעפירט דער עס. עס. סטאנ-דארטפירער שאעלער... די דערמארדע-טע יידן האט מען באגראבן אין פוילע צוגעגרייטע קברים.

15.12 — דער קאסע-בילאנס פון דער ריינהארד-אקציע האט ארויסגעוויזן, אז פון אפריל 1942 האט מען באקומען אין מזומן-געלט 85.741.963 דייטשישע מארק (ריינער איינקונפט האט אויסגעמאכט 73.852.000 ד. מ.). אין איידל-מעטאלן האבן די דייטשן צוגערויבט צווא. אנד.: 2.909 ק"ג גאלד, 18.733 ק"ג זילבער, 15 ק"ג פלאטין, 15.883 גאלדענע רינ-גען מיט ברילאנטן, 130 גרויסע ברי-לאנטן, 13.458 קאראט דיאמענטן, 114 ק"ג פערל, 173.025 זייגערלעך. אחוץ דעם האט מען צוגערויבט קליידונג, וועש, פעדערן א. אנד. אין דער ווערט פון 26.000.000 ד. מ. ס'ה איז די ווערט פון אלעם געווען 178.745.960 ד. מ.

1944

12.2 — פאר אויסבאהאלטן א יידיש-קע, זענען ארעסטירט און דערשאסן גע-ווארן: טאדעווש בוקאווסקי און מאזיא-ר טשיק, ביידע פון וואלא סלאווינסקא אונטער לובלין.

24.2 — די ארעסטאנטן-יידן פון זאנ-דערקאמאנדא 1005, וועלכע האט פאר-ווישט די שפורן פון די דייטשישע פאר-ברעכנס, האבן אויפגעהויבן א בונט. 59 ארעסטאנטן האבן די דייטשן דער-שאסן און 3 האבן באוויזן צו אנטלויפן.

24.3 — ביים קרעמאטאריום אין מאי-דאנעק, האט מען אויסגעשאסן ביי 200 יידן, געבראכטע פון לובלינער „זאמעק".

(לובלינער מחשבות אין דער אַקופירטער פראַנקרייך)

און צירונג, ירושות פון דור-דורות, צערטלעך געשענקטע צו אַ חתונה, ברית, בר-מצווה. (וואָלט דער איבערגע-לעבטער דור אונדזערער געלערנט פון יענע מערדערייען, וואָלט זייער האַרץ געווען מיט מער איבערגעגעבנקייט און ליבע פאַר ישראל).

★

מיר זענען געגאנגען אויף די גרויסע בולוואַרן, וווּ ס'האָט געיאָגט דער אומעט און איינזאַמקייט. ווי נאָר מ'הייבט אויף די אויגן, זענען מיר פלאַקאָטן מיט פעטע יידישע ליפן, גיריקע אויגן, קרומע נעז און הענט מיט נעגל, גרייט צו שעכטן און צו פאַרגוואַלדיקן. געבעלס אַרבעט טיכטיק. יודעאַ-קאָמוניסט שטעכט די אויגן פון אַלע זייטן, דרינגט אַריין, ווי די זלינדע פליג ביי טיטוסן און טאָטשעט דעם מוח. פאַראַן אויך באַקאַנטמאַכונגען פונעם באַפעלסעהאַבער סטופּנאַגעל: „דערשאַסן פאַר באַנדיטיזם, שפּיאַנאַזש אַדער סאַבאַטאַזש“. דאָך פירט מען דעם אונטערערדישן קאַמף — פראַנצויזן, יידן, שפּאַניער. אונדזערע יינגלעך זענען זיי מכבד מיט הייסע קוילן אין זייערע טריפה העלדזער. אַ סוף צו זייערע פאַרגעניגנס.

ווען היטלער האָט געכאַפט טויט-קלעפּ אין סטאַ-לינגראַד און אין על-אַלמיין; ווען ס'איז קלאָר געוואָרן אַז די רייכסווער קען זיי נישט דערלאָנגען אויף אַ טאָץ נישט מאַסקווע, לאַנדאָן און לענינגראַד — האָט סטופּ-נאַגעל מיט אַנדערע גענעראַלן געשפּילט דעם ווידער-שטענדלער. אָבער זייער הייס-געליבטער פירער האָט זיי אויפגעהאַנגען. דער פאַשיסטישער בויה איז זייער הונ-געריק, ער דאַרף שלינגען און שלינגען. מיר זענען די שאַנדע פון פראַנקרייך. שטאַרק געפאַרבטע פרויען, זע-נען אָנגעהאַנגען אין די אַרעמס פון די דייטשישע מילי-טער-לייט, באַצירטע מיט „אייזערנע קרייצן“ פאַר צע-שמעטערן יידישע קינדער.

אַ געוויסן טאָג דערמאָן איך זיך אינעם בלינדן מוזיקאַנט פון דער יידישער לובלין. מן הסתם האָט ער געטיילט דעם גורל פון אַלע לובלינער יידן. איך גיי פאַרביי ביים טעאַטער „זשימאַנז“, וווּ עס שפּילט אַ בלינדער מוזיקער. די האַרציקע טענער פונעם פידעלע דרינגען אַריין אין די טיפענישן פון דער נשמה, גלעטן און וויברירן דאָס האַרץ מיט צאַרטקייט און טרוימען — הימלישע קלאַנגען וואָס פאַרוויגן. מיר פאַרגעסן דעם פינצטערן קלעם אונדזערן, דעם יידישן. אינמיטן די קלאַנגען פון אַ ליד — פלוצלינג אַ מעלאָדיע, אַזוי נאָענט און אייגנס. ס'איז דאָך אונדזערע טייערע „התקווה“... אַ פאַר סעקונדן ווי אַ פאַרבייפליענדיקער בליץ. טרערן פליסן פון די אויגן, ביי אַלע יידן באַמערקן מיר אַ צערודערונג, שטאַלץ און מורא. מיר זענען ווי

פּוילן ליגט שוין צעשמעטערט און באַרויבט. אונ-דזערע היימישע יידישע שטעטלעך שטייען אין פלאַמען, ס'האָט זיך אָנגעהויבן מאַרד און פאַרניכטונג. יידן ווערן אַריינגעטריבן אין די שילן און ווערן דאָרט פאַרברענט. אויף די גאַסן פאַרוויילן זיך „קולטורעלע“ דייטשן מיט שיסן אויף יידישע מענער, פרויען און קינדער. ווייל אַ דייטש קען נישט צופרידן אַפּפּרעסן, אויב ער האָט נישט אומגעבראַכט אַ פאַר יידן.

איצט זענען זיי אויך דאָ אויף די פאַריזער גאַסן. די טעטאָנען זענען געווען אויפן העכסטן זעניט פון זיג, בעת יידן געוויינט צום לעבן אונטער דער פאַן פון גלייכהייט, ברודערלעכקייט און פרייהייט, האָבן געשו-דערט אונטער די נעגל פון דער געסטאַפּאָ, געקריצט מיט די ציין פון וואַנען וועט קומען אונדזער הילף? דראַנסי איז איבערגעפולט. צווישן דער גרויסער צאָל אויסלענדישע יידן, האָט זיך אויסגעטיילט אַ קאַמ-פאַקטע מאַסע פון יידן-פראַנצויזן פון דורות. מ'האָט זיי גענומען מיט די „אייזערנע קרייצן“ און מעדאַלן. צווישן זיי — אויך דיפלאַמאַטן, דירעקטאָרן, אַדוואָ-קאַטן וויסענשאַפטלערס — באַשטימט אויף אַ ספּעציע-לער באַהאַנדלונג און געמיין פאַראַטן דורך זייערע הויכ-געשעצטע קריסטלעכע קאַלעגן, וואָס זענען מיט אימ-פעט געלאָפן צו דער „נייער אייראָפּע“, צו די דאָריאַס אין דעאַס.

דאָרט האָט אויף זיי געוואַרט אָנגערויבט יידיש פאַרמעגן, באַזאָמען מיט פרעסן, זויפן און אַרגיעס. דאָס געזינדל פון אויסגעכאַלעטע רייכע זינדלעך, נישט דער-גאַנגענע טויגעניכטסן, האָבן איצט דערלעבט אַ נקמה אין די פעאיקע יידישע סטודענטן. די מאַראַדערן האָבן דערפילט פוילעניש און נבלה אויפן צעטראַטענעם קערפער פון דעם אַמאָליקן, גלאָר-רייכן פראַנקרייך. און די פראַנצויזישע פּאָליציי האָט שוין דעמאָלט געאַרבעט מיט אייפער און אימפעט צו-צוגרייטן מיט די דייטשן די ליסטעס פון יידן און רע-פובליקאַנער און לייגן סטעמפּלען אויף די קאַרטן פונעם ייד.

אונדזערע יידן אין לובלין, מאַכן אַוודאי אַדורך אַן ענלעכן מאַרטירער-וועג — פאַרגנבעט זיך אַ מחשבה. טויזנטער אַרעסטירטע האָבן שוין מאַרשירט אויפן שמאַלן סטעזשקעלע פון מאַנט וואַלעריאַן צום לעצטן וועג, פון וואַנען מען קומט נישט צוריק. ס'איז פשוט נישט צו באַגרייפן, ווי דער קליינער טאַל איז אָנגעזאַפט מיט בלוט פון די 15 טויזנט קעמפּערס און מאַרטירערס. אַלץ בליט דאָרט, מיט הויך פאַרוואַקסן גראָז. ביי-מער שאַקלען זיך מיט יעדן ווינטל, קיין שפור פון בלוט. אין דראַנסי האָט מען שוין דעמאָלט צעריסן פראַנקן און דאָלאָרן. אַריינגעוואָרפן אין די טואַלעטן בריליאַנטן

באגענישן אין דער באפרייטער לובלין

לייבל שיפער

א

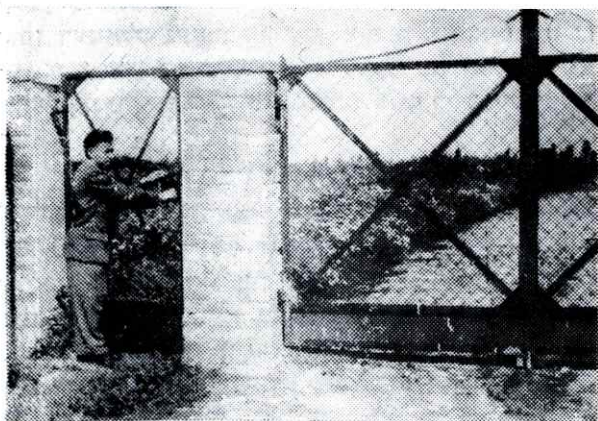
פרעגן: „וואס ווילט איר עסן קינדער?“ אבער ליידער, אן אלטע פאני מארישא דערלאנגט אונדז געשמאקע פלעצלעך מיט מאן און ציבעלעס — א באוואוסט יידיש פלעצל, וואס אונדזערע האבן געגעסן אין גאנץ פוילן. זעט אויס, אז איר הויפט־קליינטעלע זענען געווען די יידן, וואס האבן זיך דעמאלט געפונען אין לובלין. זי גיט אונדז אפצושען א זעטיק פרישטיק. איך זאג:

— ישראל, איך קען נישט מער עסן.
לאכט ער און ענטפערט: — דו עס פאר אלע נישט דערעסענע טעג.
— אמת, נאר איך וואלט געדארפט אזעלכע הונדערטער פרישטיקס צו פארפילן דעם בלויו...

די אינסטרוקטארקע חברטע סאגיע א שליחה פון ארץ־ישראל, איז געקומען צו אונדזער יוגנט — א פלאס־פייער־דיקע, מיט שיינע, בלאע אויגן, זי פלעגט ממש פארקישונגן די קינדער (און נישט נאר די קינדער) מיט איר זיסער שפראך, דערציילנדיק וועגן ארץ־ישראל. ווען זי האט מיר געזאגט, אז זי וויל באזוכן מיידאנעק, האב איך געפילט, אז דאס וועט זיין פאר איר א צו שטארקע איבערלעבונג פאר איר יונגער נשמה, קומענדיק אהין, ווען זי האט דער־זען דעם אויוון, די גאז־קאמער און דעם גרויסן בארג קינ־דער־שיכעלעך — איז זי אינגאנצן געווארן איינגעבראכן. די פייערדיקע, פריילעכע, לעבנסלוסטיקע חברטע סאגיע, האט נישט געקאנט ארויסברענגען קיין ווארט. איר ווייטער־דיק זיין אין לובלין, איז שוין געווען אונטער די אייגנדרוקן פון מיידאנעק.

ב

א געוויסן אונט איז אין אונדזער ביבליאטעק אין

לובלין, 1947. דער אריינגאנג אויפן בית־הקברות, נאכן אויפשטעלן די מויער ארום דעם צעשטערטן בית־עולם. ביים מויער שטייט יצחק רייכנשטיין, פון די איניציאטארן ארומצוצוימען דאס ארט.

פון דער גרויסער משפחה, איז מיין איינציק לעבן־געבליבענער קוזין ישראל, דערגאנגען מיט דער פוילישער ארמיי ביז די טויערן פון בערלין. דערזענדיק מיך אין דער באפרייטער לובלין אין 1945, האבן מיר זיך שטארק דערפרייט. ער דערציילט מיר זיינע איבערלעבונגען אין רוסלאנד, ביז אים איז געלונגען צו מאביליזירן זיך אין דער פוילישער ארמיי. ער נעמט מיך אין זיין ווייניג, שלעפט אפער פון אונטערן בעט א קליין, אלט וואלז־קעלע. איך טראכט: ער גייט מיר אונדאז ווייזן א באהאל־טענעם אוצר... נאר אַנשטאט דעם אוצר, נעמט ער פון דאָרט אַרויס אַ גאַנצן פאַק מעדאַלן.

— אַט דאָס איז מיין גאַנץ פאַרמעגן — זאָגט ער און לאַכט מיט זיינע שיינע, שוואַרצע אויגן.
לאַך מיין ליבער, דיינע מעדאַלן האָבן נישט אַזאַ גרויסן ווערט. אָבער שטייט אויף דיינע אייגענע פיס, דו לעבסט. הלוואי דיינע צוויי שוועסטערן און צוויי ברידער — און אלע מיליאָנען שוועסטער און ברידער...

דער קוזין נעמט מיך אויף פרישטיק אין א קליין געוועבל אויף לובארטאווסקי גאס, וואס האט דעמאלט אויסגעזען ווי די יידישע נאלעווקעס אין ווארשע. איך האב געטראכט, אפשר וועט א הארציקע יידישע פרוי אונדז

צוגעשמידט צום אָרט. אָבער ניין, אינצווישן — ווייטער אַ ליד, די קליינע סטראָפּע פון „די מאָרסעליעזע“. איצט שטייען די פראַנצויזן ווי פאַרשטיינערט. געפילן פון שטאַלץ און דערשטוינונג טוישן זיך אויף זייערע פנימער. ווער איז ער, דער מיסטעריעזער מוזיקער? וווּ נעמט ער אַזוי פיל גבורה מיטן פידעלע אויפצונעמען דעם קאמף קעגן מעכטיקן דריטן רייך. די וועלט איז דאָר פאַר אים פינצטער, פאַרמאכט. אָבער ניין, ער זיצט רואיק מיט זיינע שוואַרצע ברילן אויפן ספינקס־געזיכט. זיינע איידעלע פינגער באַוועגן שנעל מיטן סמיטשיק. קיין ציטער, איצט שפילט ער די קארמאניאלע.

עס דאַכט זיך, אַט וועלן אַנפליען די מעכטיקע סאָן־קולאַטן, די זיגערס פון זשעמאפ און וואַלמי. נאָר ער איז איצט אויף די העכסטע הימלען פון מסירת־נפש, פון יידישן און מענטשלעכן שטאַלץ.

נאָר אַט איז ער פאַרשוונדן אויף אייביק... אפשר שוועבט זיין נשמה און שרייט „נקמה“.

איך שטיי אַ לעבן־געבליבענער ייד אויפן פלאץ פון אַזוי פיל גבורה און מוט קעגן טויט. מיין האַרץ ווייטיקט איבער אונדזערע קרבנות, וואָס ווערן אַזוי שנעל באַשאַטן מיטן אַש פון פאַרגעסונג.

אוועקגייענדיק, אלע מאל זיך אויסגעדרייט און איר נאכ-
געקוקט. ביי יעדער בליק, איז איר דאס הארץ ארויס.

ג

ווען זי האט געהערט, אז די דייטשן מאביליזירן פא-
ליאקן צו דער ארבעט, האט זי זיך צוגעשטעלט. אבער אויך
דארט איז יעדער טאג געווען א געראנגל פארן לעבן. ווייל
פיל יידישע מיידלעך זענען דורך די פוילישע שיקסעס
פארארטן געווארן און דארט אומגעקומען. אויך סאבינא,
הגם נישט אויסגעזען ווי א יידישע, האט געהאט א שווערע
איבערלעבונג ביי איר פויערטע אין דייטשלאנד.

אין א געוויסן טאג דערלאנגט די פויערטע צום מיטאג
א בלוט-זופ. ווען סאבינא דערזעט די זופ, ווייל זי נישט
עסן. זאגט די פויערטע:

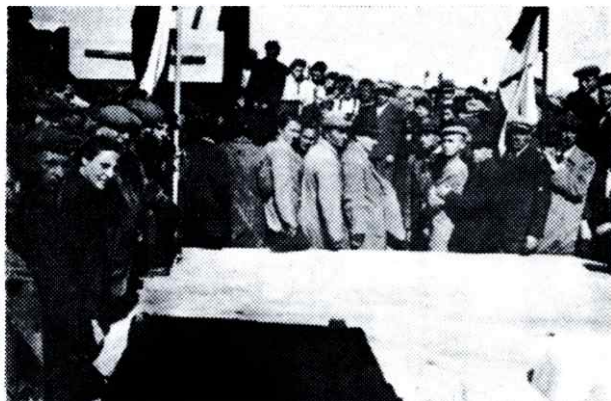
— אורשולא (איר פוילישער נאמען), פאר וואס וויל-
סטו נישט עסן אזא גוטע זופ פון א נאך וואס געקוילעטען
חזיר?

ענטפערט די טאכטער: — ווייל זי איז א יידישקע —
און יידן עסן נישט קיין בלוט-זופ.

די פויערטע האט לאנג זיך איינגעקוקט אין איר פנים
— און געשוויגן. ביי דעם אינצידענט, האט סאבינאס הארץ
שטארק געקלאפט און זי האט פיל טעג געלעבט מיט שרעק.
אין יענעם דייטשישן דארף איז געווען נאך א יידיש מיידל
פון איזשביצע, מיט א טיפיש יידישן אויסזען. פארשטייט
זיך, אז מ'האט זיך דערקענט און דערנענטערט. פלעגן די
פוילישע מיידלעך פארווארפן סאבינאן: „וואס חברסטו זיך
מיט דער יידישקע?...“ אזוי איז זי מיט נסים געבליבן
לעבן.

מיר האבן געווינט אין לובלין, ווען איר האבן אין
דעם קריסטלעכן שפיטאל דערהערט דעם ערשטן אויסגע-
שריי פון מיין נייגעבוירן זונעלע, יהודה. ס'איז פאר מיר
געווען די גליקלעכסטע מינוט — מיר זעצן פאר דעם
יידישן קיום! די פוילישע שוועסטער וואס האט מיר געוויזן
דאס קינד האט באמערקט מיט א שטאך: „דער רבי
אליין איז געבוירן געווארן“ — זעט אויס, צוליב די
שווארצע האר וואס ער האט געהאט אויפן קאפ. (ער איז
צופעליק א דאקטער). קיין ברית האבן איר נישט געקאנט
מאכן, ווייל דעמאלט איז נישט געווען קיין מוהל אין לוב-
לין. ערשט ווען ס'איז געבוירן געווארן נאך א יינגעלע,
האבן מיר אראפגעברענגט א מוהל פון דער דייטשישער
שטאט ווארזשלאוו (ברעסלאוו).

מיר ווילן פארלאזן פוילן, ס'איז אבער שווער צו שמוג-
לען די גרענעץ מיט אזא פיצעלע קינד. מייע חברים פון
בראזיל, הערנדיק אז איר לעבן, האבן געשיקט פאפירן איר
זאל צו זיי קומען, אבער איר האבן שוין נישט געוואלט
מער לעבן אין גלות און גענומען קעמפן פאר ארויספארן
לעגאל קיין ישראל. ממש אין דער לעצטער מינוט, ערב
ניי-יאר 1949, ביי דער מיטהילף פון חבר סטעפאן גרייעק,
האט מען מיר געגעבן דעם אויסלענדישן פאספארט.

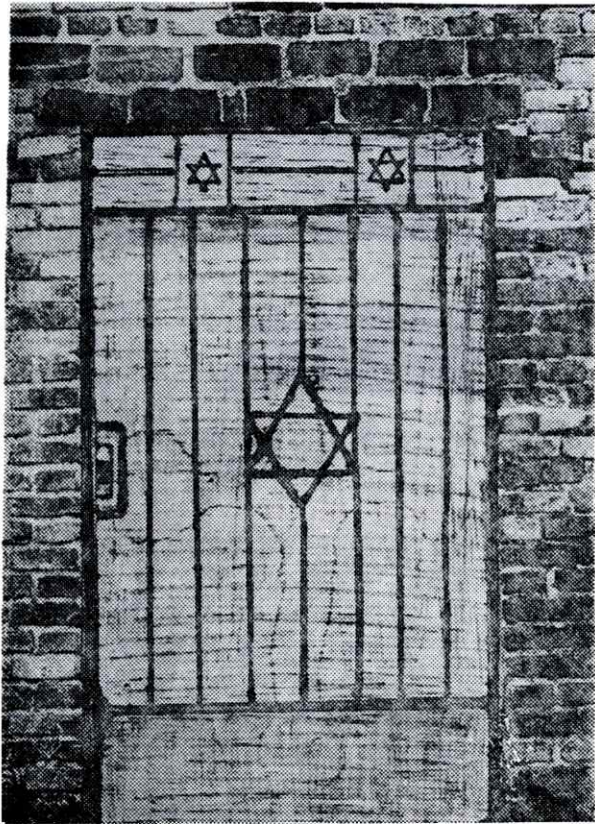

דעם זמן און 8טן סעפטעמבער 1947, איז אין לובלין פארגעקומען
דער לאנד-צוזאמענטרעף פון לובלינער יידן.

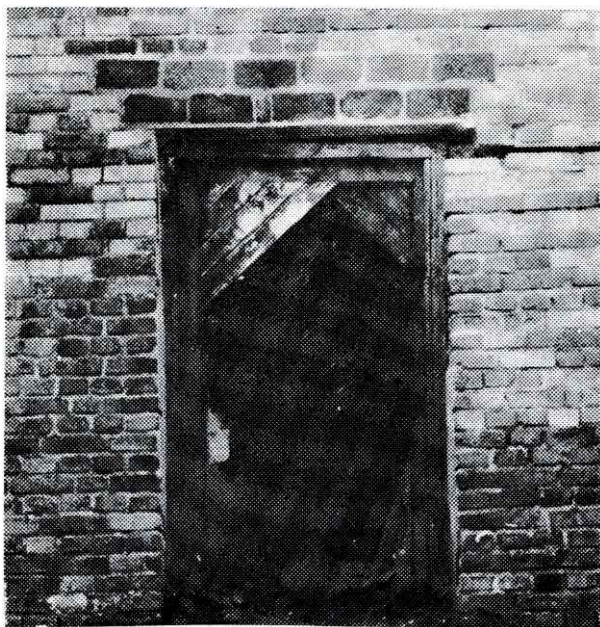
פריץ-הויז אויפן טשויטיק, פארגעקומען א ליטערארישע אונ-
טערנעמונג. איר, דער ביבליאטעקאר, האבן געעפנט דעם
אונט און אייניקע חברים האבן גערעדט. ווען א בונדישער
חבר האט אויסגערופן, אז מען דארף בלייבן אין פוילן און
ווייטער פארזעצן דאס יידישע לעבן, האבן זיך אויפגע-
שטעלט צוויי יונגע מיידלעך און אנגעהויבן זינגען די
„התקוה“. כמעט דער גאנצער עולם האט מיטגעזונגען.
נאכן ענדיקן, איז אוועק א דיסקוסיע, וועלכע איר האבן
קיים איינגעשטילט. איר האבן איינגעזען, אז די צוויי מייד-
לעך זענען נייע אין לובלין. איר האבן זיך מיט זיי באקענט
און געהייסן קומען אין ביבליאטעק נעמען ביכער. א חבר
האט מיר געזאגט, אז זיי וווינען אין לאקאל פון א געווע-
זענער יידישער גימנאזיע, ווו דער יידישער קאמיטעט
פלעגט שיקן אהין וווינען איינצלע פערזאנן. איר האבן זיך
דערנענטערט צו די סימפאטישע „העלדינס“ פון יענעם
אונט. די צוויי האבן זיך געראטעוועט פון היטלער-גיהנום
און זענען געווען אנגעטאן די זעלבע קליידונג, ווי צוויי
צווילינגס-שוועסטער. איינע, אירקע צוועקן פון טארבין איז
געווען בלאנד, מיט בלאע אויגן און סאבינע אגרעסט, (מיין
צוקונפטיקע פרוי) איז געווען א ברונעטקע. זי איז געבוירן
אין ווארשע, אדורכגעמאכט דעם נאצישן טעראר אין וואר-
שוערע געטא, צוגעזען ווי איר גאנצע משפחה איז אומ-
געקומען.

סאבינא האט זיך ארויסגעגעבעט פון געטא, דורכגע-
מאכט שווערע פיין אויף דער „ארישער“ זייט, ווו געטאגט,
דארט נישט גענעכטיקט. געזעסן אין ווארשעווער „פאוור-
יאק“, נאך א דאנק איר „גוטן“ אויסזען, און לערנענדיק
אין א פוילישער האנדלס-שול, האט זי געקענט אלע פוי-
לישע תפילות. ווען פוילישע פאליציאנטן האבן זי געטראפן
אין די דערפער און זי פארדעכטיקט צוליבן גרויס שטא-
טישן אויסזען, טראץ דעם וואס זי האט שוין געהאט א פוי-
לישן דאסומענט, וואס אן אלטע, ארעמע פרומע קריסטן
האט איר געגעבן, האט א פוילישער פאליציאנט איר גע-
הייסן זאגן אלע קאטוילישע תפילות. הערנדיק אז זי קאן
זיי גוט, האט ער איר נאך אריינגעקוקט אין די אויגן און
אויסגעשריגן: „די כאלערע, ווייסט דיר דער טייוול“ און

אזוי זעט איצט אויס דער הויפט־טויער פונעם יידישן בית־עולם אין לובלין, נאכן רעמאנט אין אויגוסט 1986.

דער אויסזען פונעם טויער ביז דעם רעמאנט.
(צוגעשיקט פון ד"ר בינם [שמחה] ווייס, ווארשע)

מיר גרייטן זיך צום ארויספאר. אונדזער זונעלע וואקסט און לויפט שוין אפילו מיט די קליינע פיסעלעך — אין 11-טן חודש. דאס הארץ איז פול מיט פרייד. ס'איז זייער שווער מיטצונעמען ארבעט-מאשינען. איצט איז מיר אפילו נישט דערלויבט צו נעמען מיינע כלים, ראדיא און מעבל. מיר באגרענעצן זיך אויך מיטן געזעגענען און היטן זיך פאר א „גוט-אויג“, הגם מיר פארן ארויס לעגאל.

אין א פראקטישן יאנואר-טאג, פארלאזן מיר די שטאט לובלין, וואס האט אזא שיינע פארגאנגענהייט אין דער יידישער היסטאריע. די שטאט, פון וועלכער איך האב גע-האט יוגנט-דערינערונגען. אהין פלעג איך גיין צופוס פון מיין געבורט-שטעטל פיאסק, צו הערן א רעפערעט פון דאקטער חיים זשיטלאווסקי וועגן „איוב און פאוסט“, אריינכאפן זיך אין שטאטישן פוילישן טעאטער, צי אין „פועלי-ציון“ קלוב אויף רינעק 10, פארברענגען מיט די טייערע חברטעס און חברים; ארויפגיין אין האנדלס-אנגע-שטעלטן פאראיין אויף לובארטלווסקי 24 און דארט פאר-ברענגען; איך דערמאן מיינע ליבע מומעס און פעטערס — די ווייזערס, וואס האבן געהאט א פיוויארינע אויף דער זשעלאני-גאס. מיין זיין אין לובלין איז תמיד געווען פול מיט גייסטיקע פארגעניגנס.

איצט מוז איך פארלאזן דאס לאנד, וווּ מ'איז געווען איינגעווארצלט הונדערטער יארן, וווּ כ'האב מיינע יוגנט-יארן איבערגעלעבט אין ליידן און אין פריידן, פארלירנדיק אלע מיינע ליבע און טייערע. אין דער באן וועלכע פירט אונדז צו דער טשיכישער גרענעץ, זיצן איינצען יידן. אין זייערע בליקן זעט מען שווערע איבערלעבונגען. די באן לויפט פארביי די מיט שניי באדעקטע פעלדער און וועל-דער. זייט געזונט, נישט מיר זענען שולדיק וואס מען מוז פארלאזן דאס געבורט-לאנד...

צו אונדזערע לאַנדסלייט אין ישראל און אין די תפוצות

20 נומערן „קול לובלין“ באַווויזן, אַז אונדזערע יידן אין לאַנד און אין אויסלאַנד האָבן וואָס צו שרייבן, דערציילן און אינפארמירן.

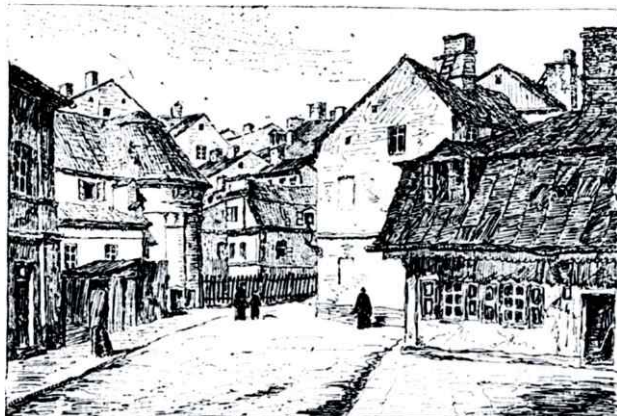
דעריבער — שיקט צו אייערע זכרונות, בילדער פון דער אַלטער היים, ווי אויך באַריכטן פון דער טעטיקייט פון אונדזער רע לאַנדסמאַנשאַפטן.

פאַרגעסט נישט, אַז אַרויסגעבן אַזאַ זשורנאַל איז פאַרבונדן מיט ריזיקע הוצאות. טאָ באַשטייערט זיך פאַר דער אויסגאַבע מיט אַ ברייטער האַנט.

אונדזער אָדרעס:

ארמון יוצאי לובלין בישראל, תל-אביב, רחוב דיזנגוף 158.

א שפאציר-גאנג איבער דער יידישער אלט-שטאט

די יידישע לובלין אנהייב היינטיקן יארהונדערט.
צייכענונג פון קארליד האנקער

די דאזיקע שטאט אין א ספעציעל ווערק, געשריבן אין יאר 1918.

איצט איז געקומען זיין געטרייער נאכפאלגער, ד"ר שמחה ווייס, אגב אויך א היסטאריקער, אבער פון מעדיניצינישער וויסנשאפט, און ארויסגעהויבן פון פארגעסנקייט דאס אמאליקע שפרודלדיקע יידישע לעבן פון דעם דאזיקן היסטארישן צענטער. ער האט דאס געטאן אויף זייער א סוגעסטיוון אופן, מיט א געוואלדיקער עמאציאנעלער אנגעזשירטקייט, מיט גרויס ליבשאפט און נאסטאלגיע. אפטמאל האבן מיר באמערקט טרערן אין זיינע אויגן און זיין שטימע האט זיך עטוואס איינגעבראכן בעתן רעדן.

ד"ר שמחה ווייס האט דערציילט — און פאר אונדזערע אויגן האבן פארבייגעשוועבט בילדער פון דער לובלינער יידישטאט, פון די אלטע, שמאלע געסלעך, מיט די ס'רוב איינשטאקיקע געביידעס פול מיט קראמען, שולן און סינאגאגעס, שטיבלעך און בתי-מדרשים, גימנאזיעס און פון דער ישיבת חכמי לובלין. אויף די שילדן פון די האלב-פינצטער רע קראמען זעט מען אויפשריפטן אויף יידיש און פויליש, אז דא פארקויפט מען שפייז-ארטיקלען, לעדער-אויסארבעטונגען, אויבסט, סאדע-וואסער... אדער מען פארריכט אלטע שיד און מלבושים, שלעסער. אויף די רייכערע גאסן, שוין מיט 2-שטא-קיקע הייזער, געפינען זיך געשעפטן מיט שויענצטער, ווו עס זענען אויסגעשטעלט פארטיקע מענער-אג-צוגן, דאמען-קליידער, מעבל, מאנאפאקטור. די מער-הייט פון די לובלינער יידן זענען אבער באלמעלא-כעס, פארהאָרעוועטע מענטשן, אַרעמעלייט.

בעת זיין שפאציר-גאנג, שטעלט זיך ד"ר ש. ווייס אפ אויף די ערטער, ווו ער איז געבוירן און דער-

א. קוואַטערקאָ

ד"ר שמחה ווייס, אן אלטער תושב פון לובלין, וועלכער וויינט זינט נאך דער באַפֿרייונג אין וואַר-שע, האָט זיך געגעבן אַ נדר צו פאַראַייביקן דעם אַנדענק פון די אומגעקומענע יידן פון זיין געבוירן-שטאָט.

זומער-צייט היינטיקס יאָר, איז ער געקומען מיט דער שיינער איניציאַטיוו איינצומויערן אַן אַנ-דענק-טאָול אין דער געביידע פון דער ישיבת חכמי לובלין, אין וועלכער עס געפינט זיך היינט די מע-דיצינישע אַקאַדעמיע. עס איז פאַרגעקומען אַ רירנ-דיקע פייערונג ביים אַנטהילן דעם דאָזיקן געדענק-שטיין, מיטן אַנטייל פון דעם מעדיצינישן פערסאָ-נאַל, פון אַ גרופע רביים פון אַמעריקע און פון אַ קליינער צאָל אַרטיקע, לעבנגעבליבענע יידן. מיט אַ גרויסער געלעגנהייט-רעדע, דורכגעפלאַכטן מיט עמאָציאָנעלע מאַמענטן, איז אַרויסגעטראָטן דער איניציאַטאָר ד"ר שמחה ווייס, וואָס האָט דער-ציילט די געשיכטע פון דער תלמודישישער הויכ-שול.

מיט צוויי וואָכן צוריק האָבן מיר געהאַט דאָס גרויסע פאַרגעניגן צו זען אין דער פוילישער טעלע-וויזיע אַ רעפּאָרטאַזש וועגן דער פאַרניטענער יידן-שטאָט לובלין. די פערסאָנאַל פון דער עמיסיע זע-נען געווען בלויז ד"ר שמחה ווייס און זיין פרוי. דאָס האָט ער, במשך פון 40 מינוט, בעת אַ שפּאַ-ציר-גאָנג איבער דער אַלטער שטאָט דערציילט זיין פרוי די געשיכטע פון דעם וועלט-באַרימטן ישוב — פון זיין באַגינען ביז זיין טראַגישן אומקום... און אזוי אַרום האָבן פיל מיליאָנען טעלעוויזיע-קוקער זיך דערוויסט זייער אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכן וועגן דער טיפּער איינגעוואַרצלטקייט פון יידן אויף דער פוילישער ערד. זיי האָבן זיך דערוויסט, אז לובלין געהערט צו די עלטסטע יידישע שטעט אין פוילן, ווו יידן האָבן זיך באַזעצט שוין אין דער צווייטער העלפט פון 15טן יאָרהונדערט, אז די דאָ-זיקע שטאָט האָט פון זיך אַרויסגעגעבן גרויסע יידישע פערזענלעכקייטן, געלערנטע, גאונים, פילאַ-זאָפן, מעדיצינער. דאָס איז די שטאָט פון תורה און חכמה, פון אַלט-יידישער טראַדיציע, די שטאָט פון „מהר"ל, פונעם מהר"ם", פון חוזה, פונעם ועד ארבע הארצות (דער א"ג יידישער סיים). די שטאָט, ווו ס'איז געווען דער צענטער פון יידישן אויטאָנאָמען לעבן אין פוילן.

דער גרויסער יידישער היסטאריקער פון פוילישן ייִדנטום, פראָפ. מאיר באלאבאָן, האָט פאַראַייביקט

אין נאָוועמבער 1963, אויף וועלכן עס געפינט זיך דער רירנדיקער אויפשריפט:
 „איך זוך די טויטע מייע אין יעדן בערגל אָש״.
 דער רעפּאַרטאַזש-פּילם, וואָס האָט געדויערט 40 מינוט, האָט אויף אַלעמען געמאַכט אַ טיפן איינדרוק. דערפאַר קומט אַ האַרציקן דאַנק דעם אינציאַטאָר ד״ר שמחה ווייס און דעם „פּילם פּאַלסקי״ פאַרן פאַראייביקן אַ לעבן, וואָס איז טראַגיש פאַרשניטן געוואָרן.
 („פּאַלקשטימע״, וואַרשע)

אַ פּראָגנענט פון דער אַלטשטאָט אין היינטיקן לובלין.

5 שקלים חדשים

זה התשלום עבור דמי-חבר לשנת 1986
 ו„קול לובלין״ מס' 21.

הסכום הנ"ל (כל תוספת תתקבל בתודה)
 נא להעביר לבנק הדואר

חשבון מספר 4-72638-6
 ארגון יוצאי לובלין בישראל

בחוברת זו נמצאת המחאת בנק הדואר ואנו מבקשים
 להשתמש בה להעברת הכסף אלינו.

צויגן געוואָרן, וווּ עס האָבן געוווינט זיינע עלטערן, וווּ ער האָט געלערנט אין גימנאַזיע. ער דערציילט וועגן דעם מיט אַ באַזונדערן סענטימענט. אמיינסטן צייט ווידמעט ער דער תלמודי־טישער הויכשול „ישיבת חכמי לובלין״ און זיין שעפּער הרב מאיר שאַפּיראַ, גרויסער געלערנטער און דעפּוטאַט אין פּוילישן סייס. ער שילדערט די פּייערלעכע דערעפּע־נונג פון דעם דאָזיקן יידישן לערנאַשטאַלט, מיטן אַנטייל פון אַפּיציעלע פאַרשטייער פון דער מלוכה, אינסטיטוציעס און יידישע דעלעגאַציעס פון פיל לענדער און באַדויערט, וואָס דער רעקטאָר פון דער ראַבינער-שולע איז אַזוי פרי אַוועק אין דער אייבי־קייט.

נאָכן געבן די טעלעוויזיע-צושויער אַן אַלזייטיק בילד פון דעם יידישן שטאַט־טייל מיט אירע מיטל־אַלטערלעכע זעענסווירדיקייטן און פון לעבן פון די לובלינער יידן אין צווישנמלחמה־פּעריאָד, פירט אונדז ד״ר שמחה ווייס אַוועק אויפן יידישן בית־עולם, צו די קברים פון די, וואָס האָבן געלעבט און געווירקט, אַנגעפירט מיט דער קהילה, געלערנט און דערצויגן גאַנצע דורות. ער שטעלט זיך אַ וויילע אָפּ ביים דענקמאַל פון „חוזה פון לובלין״, ביי די מצב־בות פון די גרויסע יידישע דענקער: פון מהרש״ל, פון מהר״ם און אַנדערע און פאַרנייגט זיך פאַר זיי ער ליכטיקן אַנדענק. ד״ר ווייס צינדט אַן אַ ליכטל ביים קבר פון מיטשעפּער פון חסידים אין פוילן און זאָגט קדיש. דאָס דאָזיקע איינדרוקספולע בילד קריצט זיך איין אין האַרצן ביי פיל מענטשן, וואָס קוקן אין דער צייט אין דער פּוילישער טעלעוויזיע. און אַט זענען מיר אין לובלין נאָך דער באַ־פרייונג. ד״ר ווייס דערציילט וועגן דעם מאַרטירער־וועג פון 40 טויזנט יידן: מענער, פרויען און קינדער, וועלכע זענען אומגעקומען אין די קאַלד־אוייונס פון מאַי־דאָנקע, טרעבלינקע א״אַנד נאַצישע פאַר־ניכטונג־לאַגערן.

שוין אין נאָוועמבער 1944, האָבן זיך דאָ גע־נומען זאַמלען די לובלינער יידן און פון אַנדערע שטעט, וועלכע זענען צוריק געקומען פון די פאַר־טיזאַנער־מחנות און די וועלדער, פון די באַהעלטע־נישן און בונקערס, מיט דער רעפּאַטריאַציע פון ראַטנפאַרבאַנד. דער ערשטער יידישער קאַמיטעט האָט אויפגענומען אַלע לעבנגעבליבענע, געשאַפן פאַר זיי נאַכטלעגער־היימען. איינע פון זיי איז געווען דאָס באַרימטע פרץ־הויז. טאַקע אין דעם גרויסן טעאַטער־זאַל פון פרץ־הויז, האָט נאָך זעקס פינצ־טערע אַקופאַציע־יאָרן, דעם ערשטן מאַל אַפּגעהילכט דאָס יידישע ליד, אויפגעזונגען דורך דער על־פּי־נס געראַטעוועטער דיאַנאַ בלומענפּעלד.

דאָס לעצטע אָרט וואָס ד״ר שמחה ווייס האָט געווויזן די טעלעוויזיע-צושויער, איז געווען דער דענק־מאַל, וואָס איז אויפגעשטעלט געוואָרן אין לובלין,

פון טשעכיוו קיין לובלין / בנימין לובעלסקי

(דער וועג פון חוזה מלובלין)

סגופים, פון פייניקן זיך כדי צו דערנענטערן די גאולה -- האבן דעם פשוטן מענטשן גארניט ניט געגעבן. אין יענער צייט איז פון דער טיפער פאדאליע, פון מעדזשעביש זיך צעגאנגען דאס פייער פון חסידים, וואס ר' ישראל בעל שם-טוב האט אנגעצונדן. דער פשוטער ייד, וואס האט נישט שטענדיק געקענט לערנען, פארטיפן זיך אין די קליינע אותיות, אין די ספרי קבלה, אין תורה, ש"ס און פוסקים, איז דורכן חסידים, דורכן רבין, דורכן צדיק דערהויבן גע- ווארן צום בורא. דער צדיק און דער רבי איז געווארן זיין פארבינדלער צו גאט, זיין מליץ יושר. זיין רבי, זיין צדיק האט ניט געלאכט פון יענעםם גראב-יינגערשקייט. "קענסט נישט לייענען", האט אים געלערנט דער בעל שם-טוב, "זאג דיין תפילה ווי דו קענסט -- זאג, שריי, פייף, טאנץ -- ווי דו קענסט". באפרייט פון פחד פון זיין עם-הארצות, איז דעם פשוטן מענטש לייכטער געווארן אויף דער נשמה, פריילעך און מיט געזאנג זיך באהאפטן צו גאט. ס'איז געוואקסן זיין האפענונג. דער חסידים האט געגעבן כוח, א ליכט איז אויפ- געגאנגען אין יענער פינצטערער תקופה. די וואס האבן זיך געשטעלט בראש פון דער דאזיקער באוועגונג, זענען אויפ- געכאפט געווארן אויף די פליגל פון די המונים, וועלכע

אין דער גאר רייכער קייט פון רבנים און למדנים, וועלכע באצירט אונדזער געבורט-שטאט לובלין, פארנעמט רב יעקב יצחק הארואיץ, דער חוזה מלובלין, א באזונדער ארט.

זיינע דריי ספרים, "דברי אמת", "זכרון זאת" און "זאת זכרון" ווייזן זיין טיפע קענטעניש אין חסידות, אבער זיין וויסן אין דער תורה איז ווייט נישט צו פארגלייכן מיט די פון אנדערע רבנים, וועמענס נאמען איז פארבונדן מיט לובלין, ווי דער מהרש"ל, ר' שלום שכנא, מהר"ם, מהרש"א. ער איז מיט זיין וויסן אויך ווייט געשטאנען פון זיינע מיט- צייטלערס, זיינע קעגנערס, בראש מיטן לובלינער רב עזריאל הורוויץ, דער "אייזערנער קאפ".

ווי קומט עס, וואס צו אים האבן געצויגן אנהענגערס פון די ווייטסטע ערטער פון פוילן, גאליציע, וואלין און זיין נאמען איינגעהילט אין קדושה, אין נסים און איז אזוי בארימט איבער דער וועלט?

דער חוזה מלובלין האט אויפגעשיינט אין יענע שווערע יארן פון גויט און רדיפות, אן א שפור פון האפענונג פאר א בעסערן מארגן. די שיטות פון קבלה, פון פאסטן, פון

א בילד פון דער שטראסע גאס ("יידן-גאס") פאר דער מלחמה.

האָבן זיך אָפּגעשטאַקלט פון די רבנים און לומדים, ווייל זיי האָבן זיי גאַרניט געגעבן, זיך באַצויגן צו זיי מיט ביטול. איינער פון די פאַרשפּרייטער פון חסידים אין פוילן, איז געווען רבי יעקב יצחק האַררוויץ, דער חוזה מלובלין. געבוירן אין יאָר 1745. זיין פאָטער אברהם אליעזר, איז געווען רב אין יוועפאָוו, אַן אָפּשטאַמיקער פון אַ לאַנגער דינאַסטיע רבנים, וועלכע האָט געצו יגן איר יחוס פון רבי ישעיהו הלוי האַררוויץ, דער מחבר פון „שני לוחות ה־ברית“, דער של״ה הקדוש, נפטר געוואָרן אין טבריה, אין 1629, ווו עס געפינט זיך אויך זיין קבר.

שוין פון דער פריסטער יוגנט, איז דער נאָמען פון חוזה איינגעהילט אין לעגענדעס און ווונדער. ווי אַ יינגל, דערציילט מען וועגן אים, אַז ער איז געגאַנגען מיט פאַרשלאָסענע אויגן, די אויסערלעכע וועלט זאל אים נישט קאַליע מאַכן...

לויט דער עצה פון ליזענסקער רבינ'ס ברודער, איז ער אַוועק קיין ניקאלסבורג צו לערנען אין דער ישיבה פון ר' שמעלקע האַררוויץ. דאָס האָט ער אים געשיקט דערנאָך קיין מעזריטש, דעם צענטער פון חסידים.

שוין דעמאָלט האָט דער מעזריטשער מגיד דערציילט זיינע תלמידים, אַז „ס'איז דאָ געקומען אַ נשמה, וועלכע איז אויף דער וועלט נישט געווען זייט די נביאים'ס צייטן...“ מ'האָט דערציילט וועגן זיינע אויגן, וואָס זענען ווייט, ווייט... דער מעזריטשער מגיד האָט אָנגעזאָגט, מ'זאל אים נישט לאָזן זיך אַנשליסן אין זיין מנין. ער האָט זיך דאָך אָנגעשלאָסן און איז געפאַלן אין חלשות. דער מגיד האָט דערנאָך אויפגע־קלערט: „כ'האָב אייך געזאָגט, אַז איר זאָלט אים נישט צו־לאָזן. ער האָט געזען די גאַנצע פמליה של מעלה, וועלכע באַטייליקט זיך אין מנין...“

וועגן דעם חוזה'ס אויגן האָבן קורסירט לעגענדעס.

רב צבי אלימלך דער דינאָווער האָט דערציילט: „מיר האָבן אַליין געזען מיט אונדזערע אויגן, אַז ווען ער לייענט די נעמען פון די מענטשן, זעט ער זיי פאַר זיך, מיט זיין הייליקן גייסט, ווי זיי גייען און שטייען, צי זיי זענען ריין און רעכטפאַרטיק, צי פאַרקערט...“ „אזעלכע אויגן“ — האָט דערציילט זיין תלמיד, רב צבי דער זשידאָטשעווער — „האָט אַפילו רב אלימלך דער ליזענסקער נישט געהאַט... מיט די דאָזיקע אויגן האָט ער דעראַבערט לובלין...“

דער וועג קיין לובלין איז פאַרן חוזה נישט געווען קיין לייכטער. ער האָט זיך געצויגן דורך רביישע הויפן, ווען ס'איז נפטר געוואָרן דער מעזריטשער מגיד, איז ער געפאַרן צוריק צו זיין רבי ר' שמעלקע, וועלכער איז איצט געווען דער ריטשוואָלער רב. ווען ר' שמעלקע איז נפטר געוואָרן, איז ער געפאַרן צו רב אליעזר דעם ליזענסקער, צו רבי לוי יצחק פון בערדיטשעוו, וועלכער האָט געווינט אין זשעליכאָוו. ווען ר' לוי יצחק איז אַוועק פון זשעליכאָוו קיין בערדיטשעוו, איז דער חוזה געבליבן אין ליזענסק און האָט זיך דאָרט שנעל אַרויסגערוקט בראש פון אַלע חסידים. ווען דער ליי־זענסקער איז עלטער געוואָרן, האָט ער אים באַשטימט אַלס אדמו"ר (אדוננו מורנו ורבנו) — ווי עס רופן די חסידים זייער רבי) און רב יעקב יצחק איז אַוועק און זיך באַזעצט אין לאַנצוט, נישט ווייט פון ליזענסק.

ער איז דאָרט שנעל באַרימט געוואָרן און טויזנטער חסידים, צווישן זיי נישט ווייניק פון ליזענסקער רבי, האָבן גע־נומען פאַרן צו אים. דער ליזענסקער האָט נאָך געהאַט אין זיך נישט ווייניק פון דער קבלה, זיינע וועגן פון פייניקן זיך און פאַסטן האָבן פאַריאָגט נישט ווייניק פון זיינע חסידים, וועלכע זענען איצט אַריבער צו ר' יעקב יצחקן קיין לאַנצוט. דאָס האָט אויפגעבראַכט דעם רבי אלימלך:

— איך וויל נאָך ווייטער זיין דער מנהיג הדור — האָט ער געטענהט און אויפגעפאָדערט דעם חוזה, ער זאל פאַר־לאָזן לאַנצוט.

דער חוזה האָט אָפּגעזאָגט צו טאָן דעם רבינ'ס ווילן און איז ווייטער געבליבן אין לאַנצוט. לסוף האָט ער דאָך באַ־שטימט צו פאַרלאָזן דאָס אָרט און פאַרן קיין ראָזוואָדאָוו. אויפן וועג האָט ער געענדערט זיין רייע־פלאַן און „אויף אַ רמז פון הימל“ איז ער אַוועק קיין וויעניאַווע (טשעכיוו), אַ פאַרשטאַט פון לובלין. דאָס איז געווען אין 1787. פון דאָרט האָט ער אָנגעהויבן צו דעראַבערן לובלין.

ס'איז נישט לייכט אָנגעקומען. לובלין איז געווען די שטאָט פון מהרש"ל, די שטאָט פון תורה. וועגן חסידים האָט מען דאָרט נישט געוויסט. אָבער ביסלעכווייז האָט זיך איר דאָרט געלאָזט פילן די השפּעה פון בעל־שם און ספּעציעל — נאָך דעם יאָר 1760. דאָס מתנגדישע ווילנע, וועלכע האָט געהאַט אונטער איר איינפלוס בראָד און לעמבערג, איז נישט געווען בכוח זיך אָנטקעגנשטעלן דעם וואָסנדיקן כוח פון חסידים אין לובלין, קראַקע און אַנדערע געביטן אין אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד, הגם אין זייער קאָמף קעגן חסידים, האָבן די מתנגדים נישט איבערגעקליבן אין מיטלען, וואָס האָט אַפילו דערפירט צום צייטווייליקן אַרעסט פון רב זלמן שניאור פון ליאַדי. אָבער דער חסידים איז געווען אַן אויפגייענדיקער כוח. ווען דער מעזריטשער מגיד איז נפטר געוואָרן, האָבן בראש פון דער חסידישער באַוועגונג אין פוילן זיך אַרויס־גערוקט ר' אלימלך פון ליזענסק, דער קאָזשעניצער מגיד, ר' ישראל און ר' יעקב יצחק פון לאַנצוט, וואָס איז דערנאָך אַריבער קיין לובלין.

ווי אומעטום, האָט די חסידישע באַוועגונג אויך אין לובלין אָנגעטראָפן אויף אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד פון דער אַלטער רביישער היעראַרכיע. אין ווילנע האָט דעם קאָמף קעגן זיי געפירט דער ווילנער גאון. אין שפיץ פון קאָמף קעגן חסידים אין לובלין, איז געשטאַנען דער לובלינער רב עזריאל האַררוויץ, באַקאַנט פאַר זיין גאונות און שאַרפּקייט, ווי דער „אייזערנער קאַפּ“. ער איז געווען דער איידעם פון רב בנימין באַשקע, אַ נישט קליינע פערזענלעכקייט, דער ראש פון וועד ארבע ארצות, אַ פאַרביסענער קעגנער פון חסידים. דער קאָמף קעגן חסידים איז געווען אַ פאַרביטערטער. די מתנגדים האָבן געקעמפט מיט וואָרט און שריפט און אויך, ווי מיר ווייסן, מיט נישט קיין כשרע מיטלען, ווי מסירות אין די הויכע פענצטער.

אין דער באַרימטער בראָשור פון דוד מאַקאווער „זמר עריצים“, רייסט מען באַזונדערש אַרונטער ר' יעקב יצחקן: „...איציק פון לאַנצוט — שרייבט מען דאָרט — וואָס איז קיינמאָל נישט געווען קיין תלמיד חכם און וועט נישט זיין, וואָס איז סתם אַ בוים פון אַ סך ביימער פון וואַלד, אַ באַר,

א. גרינבערג.

ספרי רבי צדוק הכהן: אוצר המלך על
יד החזקה להרמב"ם; אור זרוע לצדיק
דברי מחשבה בחסידות; פרי צדיק על
חמישה חומשי תורה; דברי סופרים על
חסידות; ישראל קדושים; צדקת הצדיק;
רסיסי לילה; תפארת צבי על יורה דעה
— ועוד מאות מאמרים וקונטרסים לאין
שעור.

הכזן מפרש את עצמו של ר' שמעון בר יוחאי שאדם יניח את עסקיו ויעסוק רק בתורה שהיא טובה ליחידי סגולה. ומסביר בפרשה הראשונה של קריאת שמע' שנאמרה בלשון יחיד, „בכל מאודך“ (ממונד) אבל בפרשה „והיה אם שמוע“ בלשון רבים, „לא נאמרה בכל מאודכם.“ בשנת תרמ"ה נפטר הרה"ק רי"ל אייגר זצ"ל ב"ס „תורת אמת“ בלובלין, ואז אחרי הפצרות רבות של גדולי התורה והחסידות נענה להם ר' צדוק וקבל נשיאתו להורות

חוננתי על ברכי התנועה החסידית של
הכהן מלובלין, אחד מאישי המופת של
החסידות במאה שעברה. הכהן נולד בשנת
תקפ"ג (1823), אביו ר' יעקב הכהן, גאון
וצדיק, היה רב בעיר קרייזבורג (וקורלנד),
לטביה. בילדותו התפרסם כעילוי, בן חמש
למד גמרא ותוספות, בן שלוש-עשרה חיבר
ספר בהלכות תפילין. בן שבע-עשרה ידע
כל הש"ס בעל פה. עוד בגיל צעיר הסביר
הכהן: אלוקים עש הספר והוא העולם,
ופרוש על הספר היא התורה, בעולם ו-
בתורה יש לגלות את האלוהות.

הכהן שבא מעולם המתנגדים הושפע מאוד בפגישה אחת עם רבי מרדכי יוסף, הרבי המפורסם והגאון הגדול מאיזביצה, בעל „מי השלוח“. בשיחה שאל הכהן, איך משיגים רצון אלוקים, „רק ע"י עסק בתורה“, ענה בעל „מי השלוח“.

הרבה ספרים כתב הכהן על נושאים רבים ורב גווניים, על מאמרי התלמוד והזוהר, אהבה, אמונה בישראל ובארץ ישראל, רגש ושכל. לשבת ומועדים מקדיש הכהן את חלק הארי בספריו והוא מסביר: על שבת בלבד נאמר „ויברך“, „ויקדש“, ה' הטביע בו קדושה, זהו מין חדש של יום, לא כמו יום ראשון, שני, וכו'. לכן נאמר שבת לה'.

בשורה הראשונה של חכמי החסידות
שעסקו בספריהם בקדושת ישראל וארץ
ישראל, ניצב בלי ספק רבי צדוק הכהן.

בספרו "רסיסי לילה" מבאר הכהן את הסיבות והמניעים של שנאת ישראל ה- היסטורית, שהיא לא רק שנאה בין עם לעם, שנאה זואולוגית, אלא גם שנאה רוחנית, תהומית. אין הגזרות שלהם נגד ישראל רק פזיות, אלא גם נגד האמונה והתורה, מכאן ההסבר על גזרות שמד של היוונים, הספרדים וכו'. מתוך אמונה בקשר הנצחי שבין ישראל וארצו, שמקורו ו- שורשו בקדושה, הוא רואה חזון שיבת ציון באספקלריה של מרד בשפלות הגלות וישיבה בארץ ישראל בקומה זקופה, ממלכתית, מדינית, ומסביר: אין לך אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל, השם קבע ארץ זו לצורך ישיבת בני ישראל (דברי סופרים). כחמישים שנה לפני תקומת ישראל צפה הכהן וראה ב- אספקלריה מאירה את חזון התחיה ה- לאומית ותקומת המדינה.

וועב ענטליכע סאציאלידע מאקראטישע ארבייטער-צייטונג.

המחלקה הכלכלית והמסר
מס' 27 תרס"ח
המחלקה הכלכלית והמסר
מס' 27 תרס"ח
המחלקה הכלכלית והמסר
מס' 27 תרס"ח

[illegible]

27 September 1918

7811 א

1014 7E32200000 27

[illegible]

מאסעז=מיטינג
וועגען די ווארלען
צום שטארקסטן
ווערלעך פון דער 3-טער קורע קומט מאסעווער

תבד'ס ארבייטער און האנדעלס-אנגעשטעלטע אין לובלין!

המחבר דעם פוסקן געפונענענער. פון 9 פנים 41 קאפערן דעם וועלכען דעם אומגעפער 100 אלטער האט. דעם פוסקן געפונענענער. פון 9 פנים 41 קאפערן דעם וועלכען דעם אומגעפער 100 אלטער האט.

די קאנגרעס-ליסטע פון ירושלים פאר דעם 17. יולי-קאנפערענץ, 1927:

11	מלכות ספרד וצרפת	12	ספרות אגודתנו
12	יחסינו עם אנשי צה"ל	13	ספרות אגודתנו
13	ספרות אגודתנו	14	ספרות אגודתנו
14	ספרות אגודתנו	15	ספרות אגודתנו
15	ספרות אגודתנו	16	ספרות אגודתנו
16	ספרות אגודתנו	17	ספרות אגודתנו
17	ספרות אגודתנו	18	ספרות אגודתנו
18	ספרות אגודתנו	19	ספרות אגודתנו
19	ספרות אגודתנו	20	ספרות אגודתנו
20	ספרות אגודתנו	21	ספרות אגודתנו
21	ספרות אגודתנו	22	ספרות אגודתנו
22	ספרות אגודתנו	23	ספרות אגודתנו
23	ספרות אגודתנו	24	ספרות אגודתנו
24	ספרות אגודתנו	25	ספרות אגודתנו

די וואהל-פלאטפארם פון סאצ-דעם. אר.ב. וואהל-קאמיטעט
„בונד“ אין לובלין.

[illegible]

פאמאגראפיע פון דער ווארשעווער „לעבענס-פראגען" פון 1918, מיט מעלדונגען אויף דער ערשטער זייט וועגן וואלן צו שטאטראט אין לובלין.

דאקומענטן פון ועד ארבע ארצות

(דאָס פּאַלק און דער גלות)

ווערן אויפגענומען 57 פון די דאָזיקע יינגלעך ביי אונדז און ווערן פאַרטיילט איבער די קהילות און די ישובים, אין וועלכע ס'איז פאַראַן אַ רב. מ'דאַרף די קינדער שפּיין, באַקליידן און באַשוכן.

פאַר דייטשישע פּליטים:

די צאַרטע קינדער, יינגלעך און מיידלעך, וואָס קומען צו אונדז אַהער, פון דייטשלאַנד פאַרטריבענע, דאַרפן אין יעדער שטאַט, וווּ מ'זאָל זיי אויפנעמען, ווערן גענוי אויס-געפּרעגט אויף זייערע נעמען און די נעמען פון זייערע עלטערן, זייערע פאַמיליעס און זייערע היים-ערטער, און דאָס אַלץ דאַרף מען פאַרצייענען אין פּנקס, כדי ס'זאָל נישט, חס ושלום, אַ ברודער חתונה האָבן מיט זיין שוועסטער.

פאַר ספרים:

אַזוי ווי מיר האָבן געזען, אַז דאָס תורה לערנען ווערט פאַרנאַכלעסיקט ביי דער יוגנט צוליב דעם, וואָס די בוכ-דרוקערס ווילן נישט דרוקן געוויסע מסכתות פון דער גמרא אין ספּעציעלע אויפלאַגן, האָבן מיר באַשטימט, אַז מ'זאָל צווינגען אַלע שטאַטישע און דאַרפישע ישובים אויסצוקויפן אַ געוויסע צאָל תלמוד עקזעמפלאַרן, להגדיל תורה ולהאדירה, גרויס און שטאַרק צו מאַכן די תורה.

דאָס הויז אויף נאַרמאַווע נומ' 37, וווּ ס'זענען געבוירן געוואָרן געזעלשאַפּטלעכע סוּערס. אויפן בילד: סענדער ריווקערמאַן ז"ל.

די יידישע „עלטסטע פון די פּראָווינצן“ פלעגן צונויפּרופן פאַרשטייער פון אַלע יידישע קהילות אין פוילן. פון צווישן די דאָזיקע האָט מען דערנאָך אויסגעקליבן חשובע, געלערנטע מענטשן, וועלכע האָבן געדאַרפט אָפּשאַצן (די שטייער סור-מעס) פון אַלע קהילות. חוץ דעם פלעגן זיי צונויפּרופן רבנים, גרויסע תלמיד-יחכמים, זיי זאלן איינפירן נייע תקנות אין דער אינערלעכער יידישע יודיקאַטור, כדי מ'זאָל נישט, חס ושלום, דאַרפן אַנקומען צו די נישט-יידישע געריכטן. אַלץ וואָס ס'איז נישט גענוג בפירוש דערקלערט ביי די פוסקים, האָבן די רבנים און תלמיד-יחכמים מפרש געווען. זיי האָבן צונויפּגעשטעלט די תקנות פון דעם ועד ארבע הארצות לויט די דינים פון אונדזער הייליקער תורה. און דאָס גאַנצע יידישע פאַלק האָט אָנגענומען די דאָזיקע תקנות, ווי זיי וואַלטן געווען דינים פון דער הייליקער תורה גופא. אַזוי זענען די רבנים און דיינים פון אַלע פיר לענדער, שטענדיק געזעסן צוזאַמען מיט די פּרנסים און ראשי הקהל און מיט יעדן סיכסוך וואָס פלעגט זיך טרעפן אין די פוילישע קהילות, פלעגט מען קומען צו זיי.

די דאָזיקע אינסטיטוציע איז געווען די בעסטע, וואָס יידן האָבן געהאַט פאַרן משך פון אַכט הונדערט יאָר צייט. עס איז געווען אַ שטיקל פון דער גאולה און גרויס כבוד פאַר אַלע יידן.

(דב בער באַלעכאווער — 1770)

פונעם תקנות בוך פון ועד ארבע ארצות

פאַר ארץ ישראל:

כדי אין זייער נויט צו שטיצן די יעניקע פון אונדזערע ברידער, וואָס געפינען זיך אין ארץ-ישראל, איז באַשטימט און באַשלאָסן געוואָרן, אַז צום אָנהייב פון יעדן חודש, דאַרף פאַר זיי דורכגעפירט ווערן אַן עפנטלעכע זאַמלונג פון פרייוויליקע נדבות. די געלט-סכומים ווערן איבערגעשיקט קיין לובלין און פון דאַרטן קיין ארץ-ישראל. אַזוי וועט „ציון אויסגעלייזט ווערן מיט רעכט און די וואָס קערן זיך צו איר צוריק — מיט צדקה“.

פאַר יתומים:

די דריי גרויסע קהילות זענען מחוייב, לויטן איינזען פון זייער בית-דין, חתונה מאַכן אַרעמע יתומות; די שטאַט בריסק — צוועלף בתולות אַ יאָר, די שטאַט גראָדנע — צען, די שטאַט פּינסק — אַכט. יעדער פלה דאַרף פון קהל קריגן אַ נדן פון 30 גילדן.

פאַר קינדער:

זענענדיק די יינגלעך, יידישע קינדער, וועלכע האָבן פאַר-לאָזן זייער היים און זענען אַרויס איבער דער וועלט נאָקעט און באַרוועס — וויי צו זיי, וואָס זיי זענען פאַרטריבן גע-וואָרן פון זייער פאַטערס טיש — האָבן מיר באַשטימט: עס

מצבה פאר דער ישיבת חכמי לובלין

ש. ל. שניידערמאן, ניריאַרק

אין דער דאָזיקער געוועזענער ישיבה, וואָס האָט אָנגעקנופּט צו די טראַדיציעס פון די לובלינער תורה-צענטערס אין 16-טן יאָרהונדערט, געפינט זיך היינט אַ וועטערינאַר-שול, אַן אָפּטיילונג פון דער לובלינער מעדיצינישער אַקאַדעמיע. דער פּאַקט, וואָס די פּוילישע מאַכט-אַרגאַנען האָבן מסכים געווען דערצו, אַז עס זאָל אַנטפלעקט ווערן די לאַנג פאַרקאַמפּלאַ-זשירטע אידענטיטעט פון דעם פינף שטאַקיקן בנין, איז אַ באַווייז וועגן דער געענדערטער שטעלונג אין פּוילן צו דער ירושה פון אויסגעהרגעטן פּוילישן יידן-טום, וואָס איז דורך די פאַרגאַנגענע פּערציק יאָר פון קאַמוניסטישן רעזשים געוואָרן שטופּנווייז אָפּ-געמעקט.

די צערעמאָניע פון איינמויערן דעם אַנדענק-טאָול אין דער געוועזענער ישיבה, איז פאַרגעקומען דעם 24סטן יוני 1985, ווען ס'איז אויסגעפאַלן דער 55-סטער יאָרטאָג פון דער חנוכת הבית פון דער

דער אויסגעלאָשענער אַנדענק וועגן יידישן לוב-לין, דאָס „ירושלים ד'פּוילין“, מיט זיינע טויזנט חנען; דאָס לובלין פון ועד ארבע הארצות, פון „איזערנעס קאַפּ“, פון „חווה“ און ר' מאיר שפירא, האָט פּלוצים אויפגעלויכטן נישט דורך די באַמיאונג-גען פון עפעס אַ יידישער רעליגיעזער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט געהאַלפּן בויען די דאָזיקע תורה-פּעס-טונג, נאָר אַ דאַנק דער איניציאַטיוו פון אַ יחיד, אַ וועלטלעכן פּוילישן ייד.

דאָס איז דער לובלינער בן-עיר, ד"ר שמחה בונים ווייס, וועמענס לאַנגיאַריקע באַמיאונגען האָבן גע-פירט דערצו, אַז אין בנין פון דער געוועזענער ישיבת חכמי לובלין אויף לעוואַרטאווער גאַס, זאָל ווערן איינגעמויערט אַן אַנדענק-טאָול מיט אַן אויפשריפט אין פּויליש, העברעיש און יידיש, וואָס לויטעט: „אין דעם דאָזיקן בנין האָט זיך אין די יאָרן 1930 — 1939 געפונען די ישיבת חכמי לובלין“.

דאָס הייז אויף לובאַרטאווער 4, וווּ ס'געפינט זיך דאָס בית-המדרש פון „חברת נשאים“ (די 4 פענצטער לינקס, אויפן ערשטן שטאָק). זאַטאַגראַפירט אין סעפטעמבער 1986 און צוגעשיקט פון ד"ר בינע ווייס (שטייט פאַרן פּראָנט).

ישיבה. די געשעעניש האָט געהאַט אַ שטאַרקן אַפֿ-קלאַנג אין דער פּוילישער עפנטלעכקייט. אין די באַ-ריכטן איז אַרויסגעהויבן געוואָרן דער פאַקט, וואָס די אַנטהילונג פון דער „מצבה“ איז דורכגעפירט גע-וואָרן דורך דעם לובלינער שטאַט-פרעזידענט פעליקס דאַבזשינסקי. דאָן זענען געבראַכט געוואָרן לענגערע ציטאַטן פון דער רעדע, וואָס עס האָט געהאַלטן דער איניציאַטאָר פון דעם אַנדענק-טאָוול, ד"ר שמחה בונם ווייס, וועלכער איז מיט-רעדאַקטאָר פון דער פּוילישער וויסנשאַפֿטלעכער צייטשריפט אין וואַרשע „אַרכיוו פון דער געשיכטע פון מעדיצין“. ד"ר ווייס האָט אַרויסגעוויזן זעלטענע בקיאות אין דער געשיכטע פון יידישן לובלין, פון מיטללאַטער ביז די נייע צייטן.

בעת מיין באַזוך אין לובלין, אין יאָר 1976, האָב איך געהאַט אַ באַגעגעניש מיט ד"ר ווייס, וועלכער האָט נאָך דאָן פּראַקטיצירט מעדיצין און געשמט ווי איינער פון די גרעסטע נערוואַלאָגן אין פוילן. ער האָט דערציילט וועגן זיינע מלחמה-וואַגלענישן און פאַרשוונגען פון דער געשיכטע פון יידישן לובלין. ער האָט אויך מיט ווייטיק געשילדערט דעם מצב פון דער צאָנקענדיקער יידישער קהילה אין לובלין. עס קען זיין, אַז ער האָט זיך שוין דאָן אַרומ-געטראָגן מיט דעם פלאַן וועגן אַן אַנדענק-טאָוול פאַר דער ישיבת חכמי לובלין, אָבער ער האָט דאָס מיר נישט פאַרטרויט. סיי ווי איז דאָן די צייט נאָך נישט געווען רייף דערפאַר, ווייל דער גיערעק-רעזשים, וואָס איז נאָך נישט פעסט געזעסן אין זאָטל, האָט נישט געהאַט קיין שום פאַרשטענדעניש פאַר אָפהיטן די איבערבלייבענישן נאָך דעם אומגעבראַכטן פוילישן יידנטום.

פאַר פיל צוהערער בעת דער צערעמאָניע פון אַנט-הילן דעם אַנדענק-טאָוול, איינגעשלאָסן די אַקאַדע-מיקער, און זיכער די לובלינער שטאַט-טאַטעס, איז געווען אַן אַנטפּלעקונג די שילדערונגען פון ד"ר ווייס וועגן דער ראַל פון לובלינער יידן אין דער פּראַנצוי-זישער ליטעראַטור און פּילאַזאָפּיע. ער האָט באַ-זונדערס זיך אָפּגעשטעלט אויף דער פּערזענלעכקייט פון דעם „ייד פון לובלין“, זאַלקינד הורוויץ, גע-בוירן אין 1740, וועלכער האָט צוגעצויגן די אויפ-מערקזאַמקייט פון די פירער פון דער השכלה-באַווע-גונג אין בערלין, בראש מיט משה מענדעלסאָן. פון בערלין איז ער אַוועק קיין פּראַנקרייך און האָט זיך באַזעצט אין מעץ, ווו ער האָט געלערנט וועלטלעכע לימודים און קבלה ביי הרב אריה לייב בן אשר.

אין 1786 האָט הורוויץ זיך באַזעצט אין פאַריז, ווו ער האָט זיך שנעל דערוואָרבן גרויס אַנערקענונג מיט זיינע ליטעראַרישע און פּילאַזאָפּישע רייען. נישט קיין אַנדערער ווי דער גרויסער מיראַבאַ האָט אויסגעדריקט באַגייסטערונג פאַר די שריפטן פון זאַלקינד הורוויץ און אים אָפט ציטירט, ווי קלער-

מאַנט טענער האָט דערקלערט, אַז „נאָר דער פוילי-שער ייד פון לובלין דענקט ווי אַן עכטער פּילאַזאָף“. אין 1789 איז הורוויץ נאָמינירט געוואָרן אַלס סעק-רעטאַר פון דער קעניגלעכער ביבליאָטעק (איצט די נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק).

ד"ר ווייס האָט אויך דערמאָנט אַ צווייטן לובלי-נער ייד, עמיל מייערסאָן, וועלכער האָט זיך אַרויס-גערוקט אַלס איינער פון די פירנדיקע פּראַנצויזישע פּילאַזאָפּן. ער האָט דאָן געצייכנט פאַרטערטן פון אַ גאַנצער גאַלעריע אַנערקענטע יידישע דאָקטוירים אין לובלין.

די דאָזיקע חידושים פון ד"ר ווייס וועגן אַמאָ-ליקן יידישן לובלין, זענען צעלייגט געוואָרן אויף טעלערלעך אין דער פּוילישער פרעסע און גאַנץ באַ-זונדערס אין דער יידישער „פּאַלקס-שטימע“, וואָס אונטער דער רעדאַקציע פון הערש סמאָליאַר, האָט די צייטונג געשיפּעט מיט אַנטי-קלעריקאַליזם. דאָ-קעגן דער איצטיקער רעדאַקטאָר, א. קוואַטערקאָ, איז געפאַרן צו דער פייערונג אין לובלין און געוויד-מעט אַ פולע זייט דער רעדע פון ד"ר ווייס וועגן דעם אַמאָליקן לובלינער תורה-צענטער.

זיין איניציאַטיוו צו פאַראייביקן די לובלינער ישיבה, האָט ד"ר ווייס אונטערגענומען אויף דער כּוואַליע פון דער געענדערטער באַציאונג מצד דעם יאַרזעלעס-קירעזשים צו די איבערבלייבענישן פון דער גייסטיקער ירושה פון פוילישן יידנטום.

ער האָט אָנגעהויבן פון אַ באַזוך ביים רעקטאָר פון לובלינער אוניווערסיטעט, וועלכער האָט זיך באַ-צויגן פּאַזיטיוו צו דעם פּראָיעקט. דאָן איז ער אַוועק צום שטאַט-פרעזידענט פון לובלין, וועלכער האָט אים גלייך צוגעזאָגט זיין שטיצע. דער וואַיעוואַדישער פאַרטיי-קאָמיטעט, אַן וועמענס צושטימונג קיין שום זאָך קען נישט געמאַכט ווערן, אין אין אָנהייב גע-ווען קאַלט צו דער אידעע, אָבער נאָך לאַנגע פאַר-האַנדלונגען, האָבן זיי דאָך געגעבן זייער הסכמה.

עס איז דאָן געשאַפן געוואָרן אַ קאָמיטעט, אין וועלכן עס זענען אַריין פאַרטערטער פון אַלע שטאַ-טישע אינסטאַנצן. דער קאָמיטעט האָט אָפּגעהאַלטן עטלעכע זיצונגען און אין רעזולטאַט פון די דיס-קוסיעס, האָט זיך אויסגעשילט דער פּראָיעקט וועגן אַן אַנדענק-טאָוול, וואָס זאָל איינגעמויערט ווערן אין פּראָנט-זאָל פון דער געוועזענער ישיבת חכמי לובלין.

די חנוכת-הבית פון דער לובלינער ישיבה אין יאָר 1930, איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ גרויסער געשעעניש. צו דער פייערונג זענען זיך צונויפגעקומען העכער 100 טויזנט יידן פון איבער גאַנץ פוילן און אויך פון אויסלאַנד. די לובלינער יידן האָבן ברייט געעפנט זייערע היימען פאַר די געקומענע געסט און אַזוי אַרום ממשיך געווען די שיינע טראַדיציע פון הכנסת-אורחים, מיט וועלכער דאָס יידישע לובלין

האָט געשט נאָך זינט די צייטן, ווען עס פלעגט דאָרט פאַרקומען דער ועד ארבע הארצות אין 16-טן, 17-טן און 18-טן יאָרהונדערט, וואָס האָט צוגעצויגן טויזנטער יידן פון פוילן, ליטע און רייסן.

אין דעם איצטיקן „זיכור“, געווידמעט דער אַזוי פרי פאַרשניטענער ישיבה, האָבן זיך באַטייליקט די העכסטע לובלינער שטאַט-באַאָמטע. עס זענען גע- קומען דירעקטאָרן פון די אַרטיקע צוויי אוניווער- סיטעטן, פון דער מעדיצינישער אַקאַדעמיע, ווי אויך אַ גרעסערע גרופע סטודענטן פון דער וועטערינאַרער שולע, וואָס געפינט זיך אין בנין פון דער ישיבה. פון וואַרשע זענען געקומען פאַרשטייער פון יידישן היסטאָרישן אינסטיטוט און אומגעריכט האָבן אויף דער פייערונג זיך באַוויזן עטלעכע אַרטאָדאָקסישע רבנים פון אַמעריקע און מדינת ישראל, וועמענס הילוך האָט אויפגעפרישט אין זכרון דעם אויסזען פון די אומגעקומענע ישיבה-בחורים. די רבנים פון אויסלאַנד האָבן זיך געהאַט אָפגעשטעלט אין לובלין, פאַרנדיק אויף קבר-אבות אין שכנותדיקן מיידאנעק. דער טראַגישער אַספּעקט פון דעם אומגעקומענעם לובלינער יידנטום, וועמענס מוסטערהאַפטע קהילה

האָט פאַרן חורבן געציילט העכער 40 טויזנט, האָט זיך אָפגעשפּיגלט אין די קנאַפּע דריי מנינים פון דער היינטיקער קהילה, וועלכע האָבן זיך באַטייליקט אין דער פייערונג. דער פאַרזיצער פון קולטור-געזעל- שאַפטלעכן פאַרבאַנד אין לובלין, משה אַדלער, וועל- כער איז אויך אַקטיוו אין דער רעליגיעזער קהילה, האָט געעפנט די פייערונג. דאָן האָט גערעדט ד"ר ווייס. נאָך דער צערעמאָניע האָבן די מיטגלידער פון דער קליינער קהילה אין לובלין געפירט דעם עולם צום דענקמאַל פאַר די לובלינער יידישע מאַר- טירער, וואָס איז אין 1963 אויפגעשטעלט געוואָרן אין סאַמע צענטער פון שטאַט.

דער לובלינער דענקמאַל געהערט צו די געציילטע מאָנומענטן, וואָס זענען אין קאַמוניסטישן פוילן אויפגעשטעלט געוואָרן צום אַנדענק פון די חרוב-גע- וואָרענע גרעסערע קהילות. דער לובלינער מאָנומענט געפינט זיך נעבן דעם בנין פון שטאַטישן נאַציאָנאַל- ראַט. אין אָט דער געביידע האָט זיך אין די יאָרן 1944 — 1945 געפונען דאָס זיץ-אַרט פון דער פראַ- וויזאָרישער רעגירונג פון דעם קאַמוניסטישן רעזשים אין פוילן. מיט איין וואָרט — גאַר אַ מיוחסדיק אַרט.

ס'איז אַבער במשך פון עטלעכע יאָר צייט אָנגע- גאַנגען צווישן דער פאַרטיי-ביוראָקראַטיע אַ שאַרפּער קאַמף וועגן די פראַיעקטן פאַר דעם מאָנומענט, וואָס זענען צוגעשטעלט געוואָרן דורך יידישע און נישט- יידישע קינסטלער. אין אָט דעם קאַמף האָבן זיך אויך אַריינגעמישט די יידישע קאַמוניסטישע פירער, וועלכע האָבן זיך אַרויסגעזאָגט קעגן אַ וויכטיקן קינסטלערישן פראַיעקט, אין וועלכן עס זענען גע- נוצט געוואָרן העברעישע פסוקים. אין דעם באַריכט וועגן קאַנקורס פאַר דעם מאָנומענט, האָט זיך צווישן אַנדערן געזאָגט:

„די העברעישע פסוקים זענען געשטעלט געוואָרן אונטער אַ פראַגעצייכן בעת אַן עפנטלעכער דיסקוסיע, אין וועלכער עס זענען אַרויסגערוקט געוואָרן די אַרגומענטן, אַז די העברעישע פסוקים קענען נישט גענוצט ווערן, זוייל די לובלינער יידן האָבן קיינמאַל נישט גערעדט קיין העברעיש און האָבן אַפילו די שפראַך נישט פאַרשטאַנען...“

אין דעם באַריכט זענען נישט אָנגעגעבן געוואָרן די נעמען פון די קעגנער פון די העברעישע פסוקים, אַבער די נישט-יידישע מיטגלידער פון דער זשורי האָבן שנעל געלאָזט וויסן, ווער עס זענען געווען די קעגנער, כדי אַראַפצוואַרפן פון זיך די פאַראַנט- וואָרטלעכקייט.

איז פראַקלאַמירט געוואָרן אַ צווייטער קאַנקורס און דאָס מאָל האָבן די פראַיעקטן שוין נישט גע- האָט קיין העברעישע פסוקים און דער מאָנומענט איז געוואָרן אויפגעשטעלט. דער דאָזיקער עפיזאָד איז ביז גאַר כאַראַקטעריסטיש אין אַנבליק פון דעם

דער ארוינקודש אין בית-המדרש פון חברת-נושאים, פאָטאָגראַפירט אין אויגוסט 1986.

אָנדענק-טאָול אין דער געוועזענער לובלינער ישיבה מיט די אויפשריפטן אין פויליש, העברעיש און יידיש.

דער געלונגענער שריט פון ד"ר ווייס מיט דער געוועזענער ישיבת חכמי לובלין, עפנט דעם וועג פאר אן ענלעכער איניציאטיוו אין אַ ריי שטעט און שטעטלעך אין פוילן, וווּ היסטאָרישע סינאגאָגעס, וואָס די נאָציס האָבן נישט באַוויזן צו פאַרברענען, זענען געוואָרן רעסטאָוירט און פאַרוואַנדלט אין קינאָס, ביבליאָטעקן און קלובן.

אין אייניקע פון די געוועזענע בתי-תפילה, האָבן לאַקאַלע פוילישע קאָמיטעטן איינגעמויערט געדענק-טאָולען אין דער פוילישער שפראַך, אָן אַ יידישן אות. פאַראַן אַבער אַ צאָל רעסטאָוירטע סינאגאָגעס אָן וועלכן ס'איז אויפשריפט, וואָס זאָל די באַ-זוכער דערמאָנען וועגן דעם, אַז אין די דאָזיקע קלובן, מוזעאומס, קינאָס, אָדער ביבליאָטעקן, האָבן במשך פון יאָרהונדערטער זיך געפונען יידישע בתי-תפילה.

אויף די לעצטע שפורן פון יידישן לובלין

אין די פוילישע האַנטביכער וועגן היסטאָרישן לובלין, האָב איך אומזיסט געזוכט עפעס אַ רמז וועגן די יידישע איבערבלייבענישן אין אַט דער שטאָט, וועמענס געשיכטלעכע שפורן גרייכן ביז טיף אין מיטלאַלטער. איך האָב אויך אומזיסט געזוכט אַ יידיש פנים צווישן די פאַרבייגייער אויפן אַלטן מאַרק-פלאַץ, אויף דער לאַנגער לעוואַרטאָווער גאַס און אין די זייטן-געסלעך, וואָס זענען תמיד פול געווען מיט יידישע סוחרים, קרעמער, באַלמעלאַכעס, טרעגערס און באַלעגאַלעס.

די געשיכטע פון יידישן לובלין קרייזיקט זיך אויף שריט און טריט מיט דער פוילישער געשיכטע פון דער שטאָט. אין פונאַנדערבלי פון דעם לובלינער האַנדלס-צענטער אין מיטלאַלטערלעכן אייראָפּע, האָבן אַ גרויסן חלק געהאַט יידישע סוחרים, ווע-מענס נעמען פיגורירן אין די כראָניקס פון סוף 13-טן יאָרהונדערט.

דער לובלינער יידישער ישוב איז שוין דעמאָלט געווען שטאַרקער אין צאָל, ווי די שוועסטער-קהילות אין קראָקע, לעמבערג און פיעטרקאָוו. פאַראַלעל מיט דער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג, איז אויך גע-שטיגן די גייסטיקע השפעה פון לובלין מיט אירע רבנים און ראשי-ישיבה, וואָס האָט זיך אויסגע-שפרייט ווייט איבער די גרענעצן פון פוילן.

דעם הויכפונקט פון אַרגאַניזירטן קהילה-לעבן, האָבן די לובלינער יידן דערגרייכט אין וועד ארבע הארצות, וואָס איז אַנטשטאַנען אין 16-טן יאָר-הונדערט און דורך די קנאַפּע 200 יאָר פון זיין עקזיסטענץ, האָט דער וועד סטימולירט דעם ווקס פון די קהילות אין גרויס און קליין-פוילן, רייסן

און ליטע. די אסיפות פון דעם דאָזיקן יידישן „פאַר-לאַמענט" זענען פאַרגעקומען בעת די יערלעכע פרי-לינג-ירידים, געקומען מיט בוידן פול מיט זיידנוואַרג, טעפּיכער, אייזן און קופער אויסאַרבעטונגען, בשמים און תשמישי-קדושה. פון זייערע קהילות האָבן זיי אויך מיטגעבראַכט פאַרפלאַנטערטע שאלות צום וועד ארבע הארצות, וואָס האָט זיינע אסיפות אָפּגעהאַלטן אין אַ ספּעציעל אויפגעבויעטן גרויסן הילצערנעם שאַלאש אין האַרץ פון יידישן קוואַרטאַל.

נאָך פאַרן איינשטעלן דעם וועד ארבע הארצות, איז לובלין שוין באַרימט געווען אין דער יידישער וועלט מיט איר ישיבה, וואָס איז אין יאָר 1518 געשאַפן געוואָרן דורך דעם יונגן גאון ר' שלום שכנא, אַ תלמיד פון באַגרינדער פון דער פּלפול-שיטה ר' יעקב פאַלאַק. ביידע, דער תלמיד און דער רבי, זענען געקומען צו קבורה אויפן לובלינער בית-עלמין. אגב, די מצבות אויפן אַלטן לובלינער בית עלמין זענען די איינציקע מאָנומענטן וואָס זענען פאַרבליבן פון דער רומפולער לובלינער יידישער תקופה אין לובלין. דאָס זענען די מצבות פון די חכמי-לובלין און די לובלינער יידישע דאָקטוירים, וועמענס רום האָט זיך אויסגעשפרייט איבער די פירשטלעכע און קעניג-לעכע הייף פון מזרח-און מערב-אייראָפּע.

דער יידישער דאָקטער יצחק מאי, אויף וועמענס פיר-עיקער מצבה זענען נאָך לייענבאַר די גאָטיש-געפאַרמטע יידישע אותיות, איז געווען דער בויער פון שולן און ישיבות אין לובלין. ער האָט אין דער צווייטער העלפט פון 16-טן יאָרהונדערט אָפּגעקויפט פון לובלינער סטאַראַסטע גראַף טענטשינסקי אַ שטיק לאַנד נעבן קעניגלעכן שלאָס און אויסגעברייטערט דעם תחום המושב פון די לובלינער יידן, וואָס איז ביז דאָן געווען באַגרענעצט בלויז צו עטלעכע שמאַלע געסלעך. ס'איז אויך פאַרבליבן די מצבה פון ד"ר שלמה ארצט, דער עלטער-זיידע פון די שפּעטער באַרימט געוואָרענע פוילישע פאַרלעגער און בוכהענד-לער, די ברידער אַרצט. נעבן די נידעריקע מצבות פון „אייערנעם קאַפּ" און פון „חוזה", הייבט זיך אַרויס דער אוהל פון בויער פון דער ישיבה „חכמי לובלין", הרב ר' מאיר שפירא.

דער פילפאַרביקער יידישער ישוב איז געוואָרן באַטראַכט ווי אַ נאַטירלעכער טייל פון „פוילישן פלאָרענץ", ווי מען האָט לובלין באַצייכנט אין 16-טן יאָרהונדערט, ווען דער בירגערמייסטער איז געווען דער ליבעראַלער פאַלקס-פּאָעט סעבאַסטיאַן קלאַנאַ-וויטש. און די ווינטער-חדשים האָט אין לובלין פאַרבראַכט דער גרויסער פּאָעט פון רענעסאַנס, דער פּאָעט פון דער מאָדערנער פוילישער דיכטונג, יאַן קאָנאַנאָווסקי, וועמענס מייסטערהאַפטע איבערזע-צונג פון תהילים („פסאַלמי") האָט ביז היינט צו טאָג נישט צו זיך קיין גלייכן אין דער פוילישער ליטעראַטור.

כער 40000 יידן, וואָס האָבן אין לובלין זיך געפונען
נען ביים אויסברוך פון קריג, זענען פאַרבליבן בלויז
עטלעכע צענדליק נפשות און פון די צאָלרייכע שולן,
בתי מדרשים און חסידים-שטיבלעך איז פאַרבליבן
בלויז דאָס קליינע בית המדרש פון דער חברה
נושאים אויף לעווערטאָווער גאָס, וואָס נעמט אַריין
קוים עטלעכע מנינים.

ביז צום נאַציסן איבערפאל אויף פוילן, איז דער
אַלטער לובלינער מאַרק-פלאַץ, אָדער „רינעק“ גע-
ווען דער צענטער פון קאַכיקן יידישן לובלין. דאָ
האָבן זיך געפונען די געסלעך פון דער יידישער אַרעמ-
קייט, די קעלער-שטובן, איבער וועלכע עס זענען
געהאַנגען צוגעשטעפּטע הילצערנע דאָך-שטיבלעך מיט
גאַניקלעך ווי פליגל, גרייט אַוועקצופליען אין אַ בע-
סערער וועלט. דאָ האָבן זיך געפונען די קרעמלעך
און אכסניעס, די גאַרקין און וואַרשטאַטן, ווי אויך
די חדרים, חסידים-שטיבלעך און ישיבות.

דאָס יידישע בירגערטום, די רייכע סוחרים און
פאַבריקאַנטן, די אַדוואָקאַטן און דאָקטוירים, האָבן
געוויינט אין נייעם טייל פון שטאָט. אַפילו די טעג-
לעכע צייטונג „לובלינער טאָגבלאַט“ האָט זיך גע-
פונען אין שכנות פון דער עלעגאַנטער קראָקעווער
פאַרשטאַט.

אין די געסלעך אַרום דעם „רינעק“, האָט אָבער
אָפּגעהילכט דאָס זאַפטיקע יידישע לשון, וואָס איז
במשך פון דורות געוואָרן פאַלירט און געשליפן דורך
די פאַרטיידיקער פון די תפילות און פיוטים פאַר
די מחזורים און סידורים נוסח לובלין.

אין די יאָרן פאַרן חורבן, איז דער לובלינער
יידיש דערפירט געוואָרן צו אמתער מייסטערשאַפט
דורך דעם לובלינער בן-עיר, דעם וואַרט-ווירטואַל
יעקב גלאַטשטיין, וועלכער האָט זיין היימטשטאָט
דערהויבן צו דער עקדה פון יידישן אומקום אין דער
פינצטערער היטלער-תקופה.

אין געציילטע שורות האָט גלאַטשטיין פאַעטיש-
מאַלעריש פאַראייביקט די געסלעך פון לובלינער
יידישער אַרעמקייט און אין זיי כולל געווען אַלע
אַנדערע שטעט און שטעטלעך, וואָס דער דייטשער
אכזר האָט אָפּגעמעקט:

אַלע לענדער, אַלע גאַסן, אַלע הייזער,
אויף איין אויפגעשראַקענער, אויפגעוואַכטער יידנגאַס,
וואָס האָט מיט אירע וואַרעמע שטיינער,
טוכלען געהילץ און מצבחידיקן ציגל
אויפגענומען מיינע אַנלויפנדיקע טריט.

די בשמים-געשעפּטן,
די קאַשע און מעל-קראַמען.
די הערינג-געוועלבלעך,
די נאַפּט-קלייטן און די געזיפּטע ראַזערס,
די שייטל- און פאַרוק-מאַכערס.

די אויסגעפונענע מצבה פונעם חזן אברהם בן ישי פון יאָר 1543,
איז אין סעפטעמבער ה. י. צוריקגעשטעלט געוואָרן אויפן זעלבן
אָרט אויפן אלטן בית-הקברות. דער 2טער לינקס: ד"ר בינע ווייס.

יעדעס מאָל, ווען אין די אַלטע אָדער נייע צייטן
איז לובלין חרוב געוואָרן פון שריפות און אינוואַ-
זיעס, איז דער יידישער קוואַרטאַל, ענלעך ווי דער
נישטי-יידישער טייל פון שטאָט, צוריק אויפגעשטאַ-
נען תחית המתים. עס זענען ווידער אויפגעבויט גע-
וואָרן די שולן און ישיבות, עס זענען צוריק אויפ-
געשטעלט געוואָרן די דרוקערייען, וואָס האָבן גע-
דרוקט ש"ס, מחזורים און סידורים, זינט די ער-
שטע לובלינער יידן, חיים בן יצחק און חנה בת
יוסף האָבן אין יאָר 1559 פון קעניג זיגמונט אוי-
גוסט באַקומען די פריווילעגיע צו דרוקן ספרים. די
צוריק אויפגעבויטע ישיבות זענען ווידער פאַרפולט
געוואָרן מיט הונדערטער וויל-לערנער.

אין דער לעצטער וועלט-מלחמה איז אָבער היט-
לערס מערדערלעכע האַק שווער געפאַלן אויפן יידישן
לובלין. די נאַציס האָבן טאַקע חרוב געמאַכט אַלע
בנינים וואָס האָבן אויף זיך געטראָגן אַ סימן פון
פוילישן קולטור-אייגנאַרט. די דאָזיקע היסטאָרישע
הייזער זענען אָבער נאָך דער באַפרייונג געוואָרן
שנעל רעסטאָוירט. דאָקעגן דאָס יידישע לובלין
איז געוואָרן אויסגעריסן מיטן וואַרצל. פון די הע-

די מאַנדלען, טייטלען און פייגן,
דאָס פריש־געבאַקענע זויער־ברויט,
די מאָן און געציבלטע פלעצלעך,
די חושב'דיקע טשייניעס.

שלאָסן דעם קאַטוילישן אוניווערסיטעט, וואָס איז
נאָך געוואָרן באַדייטנדיק אויסגעברייטערט. נאָך
מער, לובלין איז באַרייכערט געוואָרן מיט אַ מע-
דיצינישער אַקאדעמיע, וועמענס גרויסע וועטערי-
נאַר-שולע איז איינגעשטעלט געוואָרן אין דער פינף
שטאַקיקער געביידע פון דער ישיבת חכמי לובלין.

דורך די יאָרן פון דער נאַצישער אַקופאַציע, איז
דער ישיבה-בנין נישט געוואָרן באַשעדיקט. די דייטשן
האַבן בלויז צוגערויבט דעם גרויסן ספריס-אוצר,
וואָס איז באַשטאַנען פון העכער 15000 בענדער און
האַט אויך אַנטהאַלטן זעלטענע כתב־ידן. דער פאַר-
וואַלטער פון דער וועטערינאַר-שולע האָט מיר באַ-
וויזן אַ פעקל פאַפירן, וואָס זענען געפונען געוואָרן
אין קעלער פון דער ישיבה, ווען די מעדיצינישע
אַקאדעמיע האָט איבערגענומען דעם בנין. דאָס זע-
נען געווען בלעטלעך פון גמרות און סידורים, צווישן
וועלכע עס זענען אויך געלעגן עטלעכע ישיבה-דיפ-
לאַמען. דאָס זענען בויגנס פון דיקן געבלעכען פאַר-
מעט-פאַפיר, מיט אַ גרויסן איבערשריפט: „צורבא
מרבנן“.

נישט ווייט פון ישיבה-בנין, איז ווי דורך אַן
ענלעכן נס געראַטעוועט געוואָרן פון פאַרניכטונג
דאָס „י. ל. פרץ קולטור-הויז“, וואָס איז דורך די
וועלטלעכע יידישע אָרגאַניזאַציעס אין לובלין אויפ-
געבויט געוואָרן קוים דריי יאָר פאַרן דייטשן אי-
בערפאַל אויף פוילן. דאָס פּרץ-הויז איז פאַרוואַנדלט
געוואָרן אין אַ בורסע, אַ מין האַטעל פאַר די סטו-
דענטן פון דער מעדיצינישער אַקאדעמיע. אַזוי אַרום
האַבן די פוילישע זין און טעכטער פון די אַרומיקע
דערפער געירשנט די איבערבלייבענישן פון דער רע-
ליגיעזער און וועלטלעכער יידישקייט אין דער שטאָט
לובלין.

פאַר דעם שארית הפליטה פון לובלינער יידנטום
איז דעריבער געווען אַ באַפרידיקונג דער אויפטו
פון זייער בן עיר, ד"ר שמחה זויס, וועלכער האָט
אין די מויערן פון דער געוועזענער ישיבה, געלאָזט
איינפאַסן אַן אַנדענק-טאַוול מיט אותיות מרובעות,
וואָס זענען פון דער דאָזיקער תורה-פעסטונג גע-
וואָרן פולשטענדיק אויסגעוואַרצלעט.

(„אונדזער וואָרט“, פאַריז)

אין אַלטן קוואַרטאַל האָבן די נאַציס אַריינגע-
קוועטשט דאָס געטאָ, ווהיין זיי האָבן צונויפגע-
טריבן צענדליקער טויזנטער יידן, נישט נאָר פון
לובלין, נאָר בכלל פון גאַנץ פוילן, און אַפילו פון
היטלער-אַקופירטן אייראָפּע. דער נאַצישער פראָפּא-
גאַנדע אַפּאַראַט האָט סוף 1939 פאַרשפּרייט אַ
קלאַנג, אַז אין לובלין ווערט אויפגעבויט אַ יידי-
שער רעזערוואַט וואָס זיי האָבן אָנגערופן „יודענ-
שטאָט“. די נאַציס האָבן געלויבט, אַז דער רום
פון מיטלאַטערלעכן יידישן לובלין וועט אויף פיל
יידן ווירקן ווי אַ פאַרבלענדונג און אַן ווידערשטאַנד
וועלן זיי זיך לאָזן אוועקפירן אין „יודענשטאָט לוב-
לין“ און פון דאָרט אין שכנותדיקן מאַיזאַנעק, וווּ
ס'איז אויפגעשטעלט געוואָרן די ערשטע גרויסע
טויט-פאַבריק אין אַקופירטן פוילן.

טויזנטער יידן האָבן זיך טאַקע געלאָזט אַריינ-
לאָקן אין דער נאַצישער פאַסטקע קיין לובלין און
דער יידישער קוואַרטאַל איז פאַרוואַנדלט געוואָרן
אין אַ מוראדיקן גיהנום, נאָך איידער די געטאָ-
געסלעך זענען אַרומגעצוימט געוואָרן מיט שטעכיקן
דראָט. די יידן וועלכע האָבן באַוויזן צו אַנטלויפן
פון לובלין, האָבן שנעל פאַרשפּרייט דעם טראַגישן
אמת וועגן „יודענשטאָט“, וווּ מען איז פשוט אומ-
געקומען פון דורשט. די שטאַטישע וואַסער-לייטונג
איז געוואָרן אויסגעשלאָסן פון געטאָ און וואַסער
איז געוואָרן אַריינגעשמוגלט פון דער אַרישער זייט,
פאַר הויכע פרייזן. אין די נעכט האָבן די ווינטן
אָנגעטראָגן דעם איבלדיקן זיסלעכן טשאַד פון קרע-
מאַטאָריום אין מיידאַנעק.

לובלין געהער איצט צו די פראַספּערינדיקע
שטעט אין קאָמוניסטישן פוילן. עס זענען דאָרט
אויפגעשטעלט געוואָרן נייע אינדוסטריע-צווייגן, אַ
דאַנק וועלכע די באַפעלקערונג איז שטאַרק אויס-
געוואַקסן. עס זענען צוריק געעפנט געוואָרן אַלע
אַקאדעמישע אַנשטאַלטן פון פאַרן קריג, איינגע-

די סטיפענדיע א.נ. פון בעלאַ מאַנדעלסבערג-שילדקרויט וועט צוגעטיילט
ווערן דער פרוי זיוה שלו פאַר איר פאַרש-אַרבעט וועגן טאַסיאַ אַלטמאַן ז"ל
— דינסטיק 23.12.86, 7 אָוו, אין זאַל ראָזנבערג, אוניווערסיטעט תל-אביב.

א. וואך פון יידישער קולטור אין לובלינער קאטאלישן אוניווערסיטעט

דער יידישער געזעלשאפטלעכקייט אין צווישן-מלחמה-דיקן לובלין. געבוירן אין לובלין, א דאקטער און מעריצין-היסטאריקער, באקאנט פון פרעזענטירן דא נישט לאנג דעם פילם וועגן יידישן לובלין. — אין דער ערשטער טייל פון זיין לעקציע האט ער גערעדט וועגן דעם, ווי אזוי ס'האט אויסגעזען דאס לעבן פון די לובלינער יידן ביזן יאר 1939 (קורץ פאר דעם קריג, האבן זיי געבילדעט 32% פון דער שטאט-באפעלקערונג).

דער וויכטיקסטער טייל פון דער פרעלעקציע איז אבער געווען — פרעזענטלעכע דערינערונגען. ער האט דערייילט, ווי ער איז אין יאר 1946 געקומען אהער, אבער דאס איז שוין געווען א פרעמדע לובלין. ער איז דורכגעגאנגען די גאסן און נישט געטראפן קיין שום באקאנט פנים. ער האט שוין וואס אן אמת פון פריער געוואסט, אז אין לובלין זענען נישט פארבליבן קיין יידן, אבער ערשט דער דירעקטער קאנטאקט, האט אים באשיינפערלעך באשטעטיקט די גרויס פונעם חורבן. איצט וווינט ער נישט דא, אבער דער סענטימענט צו דער היים-שטאט, טראץ דער טראגעדיע וואס האט געטראפן זיינע נאענטסטע, איז געבליבן. שטענדיק פרוווט ער דאך אויפ-לעבן אין זכרון דעם אמאליקן, פארמלחמהדיקן לובלין. „אין יעדער זשמעניע אש, זוכט ער זיינע נאענטע“...

צום שלום האט ער דעמאנסטרירט ליכט-בילד-דער פון אמאליקן לובלין, ווי אויך אוניקאלע פאטאגראפיעס, געפונענע ביי א דייטשן אפיציר. „...“

אין דער ווארשעווער וואכנשריפט „פאלקס-שטימע“, וואס דערשיינט אין יידיש, מיט אן אפ-טיילונג אין פויליש, איז אין דער לעצטער דערשינען א לענגערער באריכט פון מאניקא אדאמטשיק וועגן א ספעציעלער וואך פון יידישער קולטור אין לובלינער קאטאלישן אוניווערסיטעט (ק. א. ל.), פארגעקומען אין די טעג פון 21—25 אפריל 1986, אונטער דער אפטרופסות פון דער קאטעדורע פאר געשיכטע פון דער פוילישער קולטור און דער קאטעדורע פון דער אלט-פוילישער ארטיסטישער קולטור. די טעמע איז געווען: „די געשיכטע און קולטור פון יידן אין פוילן“. די וואך האט זיך אנגע-הויבן מיט א געבעט אינעם אקאדעמישן קלויס-טער פון ק. א. ל.

מיט רעפערעטן זענען ארויסגעטרעטן: מאניקא קראיעווסקא וועגן דער סימבאליק פון די יידישע מצבות; סטאניסלאוו קראיעווסקי האט זיך געטיילט מיט זיינע איינדרוקן פון א באזוך אין ישראל, צוזאמען מיט זיין פרוי, וועלכע איז געווארן אויסגעצייכנט מיטן ערשטן ארט פארן אנט-טייל אין א פאטאגראפישן קאנקורס אויף יידישער טעמאטיק; דער יונגער שרייבער וולאדיסלאוו פאנאס האט רעפערירט „וועגן די פראבלעמען פון דער יידיש-פוילישער ליטעראטור“; יאצעק לוי-מינסקי האט באריירט די טעמע פון יידישע, טראדיציאנעלע טענאן.

דער איינציקער פארשטייער פון עלטערן דור יידישע איינוווינערס פון לובלין, ד"ר שמחה (בינעם) ווייס, האט זיין אויפטריט געווינדמעט

די פארטיילונג פון דער סאפענדע א. נ. פון בעלא מאנדעלסבערג-שילדקרויט אין אוניווערסיטעט בריאלין. עס רעדט: מתתיהו האר

נחת פון לובלינער יידן

בנימין לובעלסקי פון ירושלים — פרעמירט געוואָרן מיט דער ליטעראַטור-סטיפענדיע, עטאַבלירט פון אונדזערע לאַנדסלייט רבקה און יהושע גאַלדבערג; דער שרייבער אהרון קאַווע, עולה געווען פון לוב-לין קיין ארץ-ישראל אין יאָר 1922. אַרויסגעגעבן 3 ביכער;

דוד שטאַקפיש — באַערט געוואָרן מיט דער אויס-צייכענונג „יקיר רמת-גן“ פון דער רמת-גנער שטאַט-פאַרוואַלטונג.

אויך היי-יאָר דערציילן מיר מיט צופרידנקייט וועגן אייניקע לאַנדסלייט, וואָס זענען געוואָרן אויסגעצייכנט פאַר זייער געזעלשאַפטלעכער, ליטעראַרישער און פילאַנטראָפישער טעטיקייט: גיטעלע עדעל פון פראַנקרייך — באַקומען דעם „ווערמע“-מעדאַל פון דער שטאַט פאַריז;

אסתר און גדליהו פישמאַן פון לאַס-אַנזשעלעס — געשאַנקען 20 טויזנט דאָלאַר אויף איינצוקויפן אינוואַלידן-וועגעלעך פאַרן ספּאָרט-קלוב „אילן“ אין רמת-גן;

גיטעלע עדעל באַקומען דעם מעדאַל „ווערמע“ פון דער שטאַט פאַריז

שמועסט נאָך, וועגן איר מאַן וואָס איז אפשר דער ליבלעכסטער מענטש אין דער וועלט וועלכן כ'האָב נאָך ווען געקענט.

אויסרעכענען די געביטן פון אירע באַזונדערע טע-טיקייטן, וואָלט אפשר געווען איבעריק, ווייל וווּ איז זי דען נישט? כדאי אָבער יאָ צו דערמאָנען, אַז זי איז פון די איניציאַטאָרן פון אויפשטעלן דעם מאָנומענט פון יידישן מאַרטירער אין פאַריז, אַז זי איז אַן אומ-דערמיטלעכע אַקטיוויסטין פון דער צייטונג „אונזער וואָרט“, צו וועלכן זי טראָגט אפשר צו דעם גרעסטן ביישטייער; אַז זי איז איבערגעגעבן מיט לייב און לעבן לטובת אַלע אַקציעס פאַר ישראל; ווי אַ געוועזענע טוערין פון דער באַראַכאָוו-יונגט נאָך אין פאַר-מלחמה-דיקן פּוילן, איז זי נאָך היינט אַקטיוו אין דער פּועלי-ציון באַוועגונג; איז טעטיק אין די רייען פון דער לובלינער געזעלשאַפט, בכדי אָפהיטן דעם נאָמען פון דער שטאַט, וווּ זי האָט אַנטוויקלט בשעתו צוזאַמען מיט איר ברודער מאיר שילדקרויט (היינט אין ישראל) אַ פאַליטישע טעטיקייט לטובת דעם פאַראַרעמטן יידישן אַרבעטער-פּאָלק און נאָך און נאָך.

אשרי דער געזעלשאַפט, וואָס גיט אַרויס פון זיך אַזעלכע איבערגעגעבענע טוערס! נישט קיין ווונדער, וואָס די אינטימע פייערונג אין דער פּעדעראַציע האָט צוגעצויגן אַ גרעסערן עולם פריינד, חברים, קינדער, איידעמס, אייניקלעך, משפּחה און סתם יידן, וואָס האָבן זיך געוואָלט משמח זיין מיט דעם יום-טוב פון גיטעלען, מיטן באַקומען דורך איר די אויסצייכענונג פון דער שטאַט פאַריז.

דער פאַרטערטער פון בירגערמייסטער פון פאַריז, ה' פינעל, האָט אויסגעריכנט אַלע גוטע מעלות פון גיטעלען, צוליב וועלכע זי האָט באַקומען איר אויס-צייכענונג. די פריינד סטודע און בעם באַגריסן זי אין נאָמען פון דער פּעדעראַציע און אַלע אַנוועזנדיקע

מרדכי לערמאַן

אין צוזאַמענהאַנג מיטן באַקומען דעם מעדאַל „ווערמע“ פון דער שטאַט פאַריז דורך דער פרוי גיטעלע עדעלשטיין, האָט די פּעדעראַציע פון די יידישע געזעל-שאַפטן איינגעאַרדנט אַן אינטימע פייערונג, וואָס איז געווען אַ כבוד ניט נאָר פאַר דער סאַלעניזאַנטין. נייערט פאַר דער פּעדעראַציע גופא.

אַפּגעבן כבוד געזעלשאַפטלעכע טוער פאַר זייער איבערגעגעבענער טעטיקייט לטובת דעם כלל, געהערט נישט צו די באַזונדערע מידות פון אונדזערע פירנדיקע אינסטאַנצן פון ישוב.

די פראַגע איז נישט פון עצם אַנערקענונג, נאָר גיכער די אַנערקענונג צו אַ ווייטערדיקער און נאָך מער שטאַרקערער טעטיקייט. וויפיל צייט גיבן אַוועק געזעל-שאַפטלעכע טוער אויפן חשבון פון זייער אייגענעם פאַמיליע-לעבן? און קען דען אַנדערש זיין? ווי וואָלט אויסגעזען אונדזער קולטור און געזעלשאַפטלעכע טעטי-קייט, ווען נישט דער אַפּפער פון די איבערגעגעבענע פריינד, וואָס אַן זיי וואָלט געהערשט אַ פוסטיקייט אין אונדזערע רייען?

גיטעלע עדעלשטיין — און מיר זאָגן נישט אַפילו פרוי גיטעלע, — ווייל אין פאַריז קען מען זי פשוט מיטן נאָמען גיטעלע. אַט דער פאַמיליאַרער אויסדרוק זאָגט שוין אַליין ווער עס איז די געזעלשאַפטלעכע טוערין, וואָס האָט זיך פאַרדינט אַזוי פיל פריינדשאַפט און ליבע. מען קאָן זי אומעטום, ווייל וווּ מען דאַרף זי, איז זי דאָ. ווען אַ פאַרזאַמלונג, אַ זיצונג, אַן אינטער-ווענץ, טראָגן הילף אַ נויטבאַדערפטיקן, — קען מען דעם אַדרעס פון גיטעלען. ווער שמועסט נאָך, אַז זי איז אַ מאַמע פון דריי קינדער מיט זעקס אייניקלעך, וועלכע זענען פאַר איר דער גרעסטער שטאַלץ; און ווער

געסט. אויף די באַגריסונגען ענטפערט גיטעלע אליין. זי זאגט די דאנק-ווערטער אויף פראנצויזיש, אָבער זי קען זיך נישט איינהאלטן און גייט איבער אויף איר מאמע-לשון, בכדי אויסדריקן אַ יישר כוח קודם כל דער פעדעראציע פאַר איינארדענען איר די פייערונג און אַ דאנק אַלע געסט און פריינט, וועלכע זענען געקומען אָפּגעבן איר דעם כבוד. זי רופט צו פאַרשטאַרקן די טעטיקייט לטובת ישראל און דעם היגן יידישן ישוב. דער שיין דעקאָרירטער זאַל און די צאָלרייכע קווישן בלומען וואָס גיטעלע האָט באַקומען, האָט נאָך צוגע-געבן מער חן דער אינטימקייט פון דער פייערונג. דער עולם איז זיך משמח מיט אַ גלעזעלע משקה און אַ רייך צוגעגרייטן בופעט. פון אַלע זייטן הערט מען די ווונטשן פון „לחיים גיטעלע“ און „לחיים יידל“. „הלוואי זאָלט איר ביידע זוכה זיין פיל נחת פון אייער קליינער משפחה און פיל נחת פון אייער גרויסער משפחה, וואָס הייסט די יידישע געזעלשאַפט אין פאַריז“. אַ ספּעציעל פאַר-פאַסטע פאַעמע פאַר גיטעלען האָט געלייענט די פרוי טעסטילער אין פראנצויזיש.

„איר וועל שטאַלץ טראָגן דעם מעדאַל“ ענטפער-רעדע פון גיטעלע עדעל-שילדקרויט

חשובער הער בירגערמייסטער פון דער שטאָט פאַריז, חשובע פריינט!

איר האָט איצט מיר געבראַכט דעם מעדאַל „ווער-מע“ פונעם שטאַטראַט פון דער וועלט-באַרימטער שטאָט פאַריז, וואָס איז די אויסצייכענונג פאַר מיין אַקטיוויטעט אינעם געזעלשאַפטלעכן לעבן פאַרן יידישן ישוב אין פאַריז. דאָס איז אַ מאַמענט, בעסער געזאָגט — אַ זשעסט פאַר מיר, מיין משפחה, פריינד און פאַר די, וואָס האָבן מיט מיר מיטגעאַרבעט און אַרבעטן ווייטער. איר לעב איצט איבער אַ טיפן ציטער.

איר בין אַ קינד פון פוילן. געבוירן אין דער שטאָט לובלין, וועלכע פאַרנעמט אַ גאָר בכבודיק אָרט אין אונדזער יידישער געשיכטע פון מזרח-אײראָפּעישן יידנטום. בעת דער צווייטער וועלט-מלחמה, האָט גאָר אַן אַנדער קאָפיטל געצייכנט אונדזער שטאָט לובלין. דאָס האָט דער צורר היטלער אויפגעבויט 2 קילאָמעטער פון דער שטאָט דעם באַרימטן טויטן-לאַגער מאַיִדאַנעק, וווּ צענדליקער טויזנטער יידן זענען פאַרגאַזט געוואָרן — און צווישן זיי מיין גאַנצע משפחה.

טרויעריק איז צו ריידן פון אונדזער סך-הכל נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה. אָבער נישט דאָ איז דאָס אָרט. היינט, דאָ, אינעם זאַל פון דער פעדעראציע פון יידישע געזעלשאַפטן ווילן מיר אויסדריקן דעם טיפסטן דאָנק, אייר, הער שיראַק, בירגערמייסטער פון דער שטאָט פאַריז, פאַר געבן אונדז די מעגלעכקייט, אין פאַרשידענע פאַרמען, צוריק זיך אויפהויבן פון אונדזער געפאַלנקייט. איר, די פאַריזער מוניציפאַליטעט, האָט אונדז דערלאָנגט הילף אויף פאַרשידענע געביטן. מיר, די לעבן-געבליבענע, זענען צוריק אויפגעשטאַנען צום

בראשית. מיר גייען ווייטער אָן מיט אונדזער קולטור אויף אַן אַרגאַניזירטן אופן.

איר וועל דעם מעדאַל טראָגן מיט שטאַלץ און אַנערקענונג פאַר אייר און פאַר דער מוניציפאַליטעט פון דער שטאָט פאַריז, און איר הויפט, דעם ה' זשאַק שיראַק. דאָ, אין דער שטאָט פאַריז, קלאַפט דער הויפט-דופק פון אַרגאַניזירטן געזעלשאַפטלעכן לעבן פון גרעסטן יידישן ישוב אין אייראָפּע. מיר שאַפן אַ סך, אַז די צוואות פון אונדזערע זעקס מיליאָן קדושים, ווען זיי האָבן אויסגעשריגן: יידן, שרייבט, פאַרגעסט נישט — זאָלן רעאליזירט ווערן. דאָס איז פאַר אונדז אַ הייליקע שליחות.

נאָך אַמאָל, הער בירגערמייסטער, זייט באַדאַנקט וואָס איר האָט זיך מטריח געווען און געקומען אונדז באַערן מיט אייער אַנוועזנהייט אויף אונדזער יום-טוב, און מיר דערלאָנגען דעם דיפלאָם מיטן מעדאַל! מיר וועלן דאָס נישט פאַרגעסן.

דעם ראָט פון דער פעדעראציע אַ דאנק פאַרן אַרגאַניזירן דעם פרעכטיקן יום-טוב פאַר מיר, פאַר אונדז אַלע. און אייר, חשובער עולם — האַרציקע דאַנקען אין נאָמען פון מיר, אין נאָמען פון מיין גאַנצער משפחה, פאַר אייער צאָלרייך קומען, כדי אַנטייל נעמען אין אונדזער אַלעמענס יום טוב!

אַ באַגריסונג-וואָרט פאַר אונדזער בת-עיר שמואל שפיראַ, פאַריז

פאַר אונדז, די געזעלשאַפט „פאַראייניקטע קינדער פון לובלין“ אין פראַנקרייך, איז אַ גרויס פאַרגעניגן צו באַגריסן דיר, גיטעלע עדעל, וויצע-פרעזידענט פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט, צו דער אויסצייכענונג מיטן „מעדאַל ווערמע“, וואָס האָסט באַקומען פון דער שטאָט פאַריז אַלס אַנערקענונג פאַר דיין ביישפיללאַזער איבער-געגעבנקייט פאַר דעם יידישן ישוב אין פראַנקרייך. פאַקטיש איז דאָס באַקרוינען דיר היינט נישט קיין סור-פריז פאַר די אַלע, וואָס האָבן געהערט וועגן דיר פון דער ווייט, און בפרט די, וואָס אַרבעטן מיט דיר צוזאַמען אין פאַרשידענע געזעלשאַפטן און אינסטיטוציעס. און אַוודאי און אַוודאי — פאַר דייענע גאָר נאָענטע פריינד, וואָס ווייסן דייענע אויסערגעוויינלעכע מעלות. נישטאַ קיין גרענעץ אויף אויסצולויבן עפנטלעך דייענע מעשים, דיין דינאַמישקייט און דער עיקר — די נשמהדיקע האַרציקייט.

גיטעלע גראַבט ווי דער שילדקרט (ווי איר פאַ-מיליע נאָמען פון דער היים). קודם כל — איר באַמאָנג פאַר אירע 3 קינדער און 6 אייניקלעך. אָבער זי איז אויך אַן אשת-חיל, אין וועלכן מען זינגט „ממרחק תביא לחמה“, פון דער ווייט ברענגט זי צו פירן איר ברויט, פון דער ווייט, וואָס איז ליידער מער נישטאַ, האָט זי געברענגט איר גייסט. נישט פון דער מאַדערנער געזעלשאַפט, צו וועלכער זי געהערט לויטן אויסערלעכן אַנזען, נאָר פון דער ווייט, פון דער לובלינער עיר ואם

בישראל, פון די גרויסע גייסט-מענטשן, אין וועמענס שטאטן זי איז אויסגעוואקסן און דערצויגן געווארן. אין דער חסידיש-דערהויבענער משפחה, האָט זי זיך אַנגעזאָפּט מיט אירע אומגעוויינלעכע מירות טובות. גיטע-לע עדעל-שילדקרויט צייכנט זיך ספעציעל אויס מיט דער מידה פון הכנסת אורחים, וואָס זי פירט אויס אויף אַ דיסקרעטן אופן, אָבער מיט ברייטהאַרציקייט, סיי פאַרן שרייבער, קינסטלער, סיי פאַר איינזאַמע מענטשן, וואָס נייטיקן זיך אין אַ וואַרעמע היימישע סביבה, ווי סתם פאַר פריינד און באַקאַנטע. די טירן פון איר הויז שטייען ברייט צעעפנט פאַר אַלע עסקנים פון פאַרשידענעם זשאַנער, ווי ביי אונדזער מאַמע שרה, וועמענס הויז איז געווען געגליכן צו אַ חופּה, אַ דאָך פון אויבן פאַר באַ-שיצונג, אָבער אָפּן פון אַלע זייטן פאַר אַלע, וועמען ס'האָט אויסגעפעלט אַ שבתדיקער טיש.

גדליהו און אסתר פישמאן פאַראייביקן אונדזער שטאט

דוד שטאַקפיש

א

געסט פון אויסלאַנד, ווען כ'ויל זיי רעקאַמענדירן צו באַזוכן אַן אַרט, וואָס געפינט זיך נישט אויף דער טוריסטיק-מאַפּע פון מדינת ישראל, זאָג איך אַז ס'איז אויך וויכטיק צו כאַפּן אַ בליק אין אַזאַ אינסטיטוציע, געזעלשאַפט צי אַרגאַניזאַציע אין לאַנד, פון וועלכע די מעדיאַ דערציילט זייער ווייניק, נאָר זייערע אויפטוען און דערגרייכונגען זענען ממש ניט צום באַגרייפן. עס ווייזט זיך אַרויס, ווי ווייניק מיר קענען אונדזער מדינה און ווי וויכטיק ס'איז אויפצוקלערן וועגן געוויסע אונ-טערנעמונגען, ווי ליבשאַפט צום מענטש, ספעציעל צו דעם געליטענעם און אומבאַהאַלפּענעם, איז דער א' און ת' פון זייער טעטיקייט.

ווען מיט אַ סך יאָרן צוריק וואָלט עמעץ געזאָגט, אַז מ'האָט אויסגעפונען אַ „סינטעזע“ צווישן ספּאָרט און אינוואַלידשאַפט; צווישן פיזישער דערצויג און פיזישע ליידן; אַז מענטשן קאָליקעס לאָזט זיך באַ-שעפטיקן מיט לייכט-אַטלעטיק, קוישבאַל, פינג-פאַנג, שווימען, נעצבאַל — אַזש ביזן אַנטייל אין אינערנאַציאָ-נאַלע אָלימפּיאַדעס — אונטערליגט נישט קיין ספּק, אַז אַזעלכע רייך וואָלט מען אויפגענומען מיט אַ סקעפטישן שמיכל. ס'טייטש, ווי איז מעגלעך, אַז מענטשן מיט פיזישע און גייסטיקע באַגרענעצונגען, לרוב רעזיגנירטע און פאַרביטערטע, זאָלן זיך אַנגאַזשירן אין איבונגען, פאַרמעסטונגען און אַנשטרענגונגען, ווי יעדער נאָרמאַל-לער בן אדם. דאָך איז אַזאַ נס יאָ געשען, און טאַקע אין מדינת ישראל, אַ דאָנק „אילן“, דער ספּאָרט-קלוב פאַר אינוואַלידן אין רמת-גן, וועלכער האָט די טעג געפייערט זיין 25סטע געבורט-דאַטע.

מיט אַ צייט צוריק האָב איך באַזוכט די דאָזיקע אינסטיטוציע און לעצטנס זיך באַטייליקט אויף אַ פרע-

די געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט פון גיטעלע עדעל-דאָטירט זיך נישט בלויז פון איר אַנקומען קיין פאַריז אין די פערציקער יאָרן, אויך נישט פון די יוגנט-יאָרן, נאָר ממש נאָך אַלס קליין מיידעלע, אין דער קינדער אַרגאַניזאַציע „יונגבאַר“, די יוגנטע פון דער לינקער פועל-ציון באַוועגונג אין לובלין. שוין דאָן האָט זי אַרויסגעוויזן אַ נייגונג צו געזעלשאַפטלעכער אַרבעט און איז טאַקע געווען איינע פון די אַקטיווסטע.

איך באַגריס דיך, גיטעלע, צו דיין אויסצייכענונג אין נאָמען פון די לובלינער אין פאַריז און אין מיין און מיין פרוי'ס נאָמען, דייענע נאָענטע פריינד. זיי זוכה צוזאַמען מיט דיין טייערן מאַן יידל און אייערע קינדער און אייניקלעך צו זיין טעטיק נאָך לאַנגע יאָרן פאַר דעם יידישן ישוב אין פאַריז, פאַר מדינת ישראל און במילא — פאַר דעם יידישן פאָלק.

סע-קאַנפערענץ, ווי אויך אין דער אָפיציעלער פייערונג לכבוד דעם האַלבן יובל פון „אילן“, מיטן אַנטייל פון נשיא חיים הערצאָג. אָבער רעדעס, קאַנפערענצן און אויפקלערונגען זענען באַשטימט פאַר די אויערן. דאָקעגן אַ באַזוך אויפן אַרט („לאַקאַלע וויזיע“ — אין דער יורדישער שפּראַך), כדי צו זען און פילן פון דער נאָענט אַ גליקלעכן שמיכל ביי אומגליקלעכע מענטשן — איז אין גאַנצן עפעס אַנדערש. דאָס וויזועלע איז חמיד עפעקטיווער און איינדרוקספולער פונעם אַקוס-טישן. און ווער ס'ויל טאַקע זען, באַוונדערן און אָפילו זיך באַגייסטערן מיט די אויפטוען פון „אילן“, מוז זיך מטריח זיין אַהין און אויפן אַרט איבערצייגן, אַז מיט גוטן ווילן און אַ סך געלט, לאָזט זיך „פאַריכטן מענטשן“, געבן זיי אַ געפיל פון נוצלעכקייט פאַר דער געזעלשאַפט, ווי פאַר זיך אַליין.

ב

איבער 2 טויזנט אינוואַלידן, דער עיקר יוגנטלעכע און קינדער, געניסן פון פאַרשידענע איינריכטונגען און מכשירים פאַר 18 (בפירוש — אַכצן!) ספּאָרט-געביטן, מיט וועמענס הילף זיי דערגייען צו פיזישער און גייסטי-קער איבערגעשטאַלטונג, אויב נישט — מעטאַמאָרפּאָזע. אינעם גרויסן פינג-פאַנג זאָל שטייען 6 טישן און 12 קינדער און יוגנטלעכע אין אינוואַלידן-וועגעלעך קלאַפן מיט ראַקעטעס אינעם פלאַסטיק-באַלעמל, וואָס שפּרינגט פון איין עק טיש צום צווייטן. אַזוי שפּילנדיק, פאַרגעסט מען אין דער אומבאַהאַלפּנקייט און דעפּעק-טיווקייט. עפעס ענלעכס זעט מען אויך אינעם גימנאַס-טיק-זאָל, אין שוויס-באַסיין און ביים שווערדן-געפּעכט, מיט די נעץ-מאַסקעס אויפן פנים. סאַראַ פלינקייט, באַ-וועגלעכקייט און... צופרידנקייט, טראָץ דעם וואָס מ'איז צוגעשמידט צו די וועגעלעך.

ספּאָרט פאַר אינוואַלידן איז אַ וויכטיקער טייל אינעם פּראָצעס פון זייער רעסטיטוציע און אַן אַנטשיידנדיקער

ארט, 4 מאל — דאס צווייטע ארט, 1 מאל — דאס דריטע ארט.

אזעלכע דערגרייכונגען פארשאפן טאקע כבוד און פרעסטיזש דעם רמת-גנער ספארט-קלוב פאר אינווא-לידן און דער נאמען „אילן“ איז געווארן א שם-דבר. היינט שטעלט זיך פאר וויפל לעבנסלוסט, קוראזש, מוט, הנאה און סאטיספאקציע דאס גיט די קינדער, יוגנט-לעכע און עלטערע מענטשן, מיט פיזישע באגרענעצונגען, פארמשפט א גאנץ לעבן צו זיצן אין וועגעלעך, צי גיין אויף קוליעס.

איצט קאן מען אויך שטעלן א „פראזאישע“ פראגע: ווער האלט אויס די אינסטיטוציע מיט אזא פארנעם און אויפגאבן? וויפל קאסט עס א יאר?

לאמיר פריער ענטפערן אויף דער לעצטער פראגע: דער יערלעכער בודזשעט באטרעפט 400 טויזנט דאלאר. אין די לעצטע 5 יאר, האט דער קלוב אינוועסטירט ריזיקע סומען אין א נייעם, גרויסן זאל פאר קוישבאל (18x32 מעטער) מיט גארדערע-צימערן, א שוויס-באסיין מיט סאלארער ווארעמונג, 2 ספעציעלע טעניס-פלעצער פאר אינוואלידן (די ערשטע פון דעם מין אין לאנד). איצט שטעלט מען אויף א ספעציעלע געביידע פאר געליטענע פון מוח-פאראליזש און מיט באשעדיק-טע מוסקולן און נערוון, וואס וועט אפפאסטן א האלבן מיליאן דאלאר. 350 טויזנט דאלאר זענען געקומען פון א גרופע ביישטייערס אין ענגלאנד, בראש מיט ה' מיידל סימאנס. וואלט געווען א יושר, אז די פעלנדיקע 150 טויזנט זאלן געזאמלט ווערן אין ישראל, צי ביי „מעצע-נאטן“ אין די תפוצות.

ג

אין לובלין האט מען דערציילט, אז ווען א ייד האט געהערט שרייען בעת א לוויה „צדקה תציל מ-מוות“, האט ער א זאג געטאן אויפן הויכן קול: „אויב

פאקטאָר, וואָס העלפט דעם געליטענעם אָן אַריבער-שפּרייז פון הילפלאַזיקייט ביז קערפערלעכער און גייס-טיקער דערמונטערונג, ביזן אַריינפלעכטן זיך אין אַרבעט און יצירה. אין ערשטן יאָר פון זיין אַנטשטייונג, האָבן זיך דאָרט געאיבט 30 אינוואלידן. היינט, ווי דערמאָנט, 2 טויזנט, לרוב קינדער און יוגנטלעכע, וואָס די וועגע-לעך דינען זיי ווי אַן עקויוואַלענט פאַר די געליימטע פיס.

א באַזונדערער אַכט ווערט געלייגט אויף דער רעקאָנוואַלעסצענץ פון קינדער מיט אַ מוח-פאַראַליזש און געליטענע פון מוסקולן-און נערוון-געליימטקייט, וואָס זענען ניט מסוגל צו באַנוצן זיך מיטן וועגעלע. האָט מען פאַר זיי אויסגעפונען 10 נייע באַלעם-שפילע-רייען, וועלכע דערמעגלעכן פיזישע טעטיקייט. באַזאָמען מיט לעבנס-פרייד.

די צאָל אינוואלידן וואָס זענען באַשעפטיקט ביי די עיקרדיקע ספּאָרט-איבונגען, איז פאַלגנדיקע: ביי קוישבאַל — 250, שווימען — 870, לייכט-אַטלעטיק — 70, געפעכט — 50, טעניס — 175, פינג-פאַנג — 230, פרייע-גימנאַסטיק און באַוועגונג — 65, יאָגא — 35, „פּעיקיט-צימער“ — 110, געוויכט-אויפהייב — 26, שאַך — 75, האָקעי — 30, באַלעם-שפילערייען פאַר מוח-געליימטע — 130, אַקטיווע פּעריען — 600.

די דאָזיקע ציפּערן און ספּאָרט-צווייגן זענען ממש איבעראַשנדיק. אָבער אַ נישט קלענערע איבעראַשונג זענען די דערגרייכונגען אויף אינטערנאַציאָנאַלע פאַר-מעסטונגען און אַלימפּיאַדעס פאַר אינוואלידן, במשך די 25 יאָר עקזיסטענץ פון „אילן“. אַט וואָס זיי האָבן דערגרייכט:

206 גאַלדענע מעדאַלן, 176 זילבערנע מעדאַלן און 133 קופּערנע מעדאַלן. די קוישבאַל-מאַנשאַפּט פון פּרוען האָט 2 מאל זוכה געווען צו פאַרנעמען ס'ערשטע

צדקה איז מסוגל צו ראטעווען פון טויט — בין איך גרייט צו ווערן א גרויסער פילאנטראפ, אבי זיך פאר- זיכערן ס'איביקע לעבן". האט אים א צווייטער ייד אויפגעקלערט, אז בעצם מיינט מען נישט אזוי דעם געלט-געבער, נאר די וואס נייטיקן זיך אין זיין הילף. אמת, אויך זיי וועט די צדקה נישט ראטעווען פון טויט, אבער דערפאר פארלייכטערן דאס לעבן.

דאס איז מיר געקומען אויפן געדאנק, ווען כ'האב געלייענט אין די צייטונגען, אז א ספעציעלע רעגירונגס- קאמיסיע האט מיט א צייט צוריק פארטיילט אין ישראל עטלעכע מיליאן דאלאר פון ירושות און לעגאטעס, וועלכע האבן נישט קיין יורשים. מיט אנדערע ווערטער — א סך יידן וואס זענען אוועק אויפן עולם האמת און ביים לעבן נישט באוויזן (אדער נישט געוואלט) באשטימען פאר וועמען צי פאר וועלכע צוועקן ס'זאל בלייבן זייער פארמעגן, נאך דעם ווי זיי וועלן אוועקגיין פון אונדזער זינדיקער ערד — דעצידירן אין אזא פאל וועגן דער ירושה-פארטיילונג מלוכהשע אפוטרופסים צי רעגירונגס-באאמטע, וואס לויט זייער איינזען און לויטן פרינציפ "גיב און נעם" צעטיילן זיי די געלטער פאר פארשידענע אנשטאלטן, אינסטיטוציעס, ארגאני- זאציעס, פון וועלכע געוויסע פארשטארבענע זענען אוודאי געווען ווייט. נאך צוליב נאכלעסיקייט, אומוילן אדער געוויסע פארדאכטן, זענען איצט גאנץ פרעמדע מענטשן די, וואס דעצידירן וועגן גורל פון די שווער אויסגעהאָרעוועטע געלטער פונעם נפטר. איז עס בפירוש אן אומרעכט און עוולח, נאר שולדיק זענען בלויז די, וואס האבן נישט געוואסט ביים לעבן ווי אזוי ריכטיק צו באַלעבאַטעווען מיט זייערע געלטער.

נאך חלילה צו פאראלגעמיינערן אין אזא פאל. וואס שייך באַשטייערונגען ביים לעבן פאר „אילן“, גע- פין איך אויף א ספעציעלער שילד, מיט שיינע אויפ- שריפטן, נעמען פון שפענדערס פון שיקאגא, לאַנדאָן, טאַראַנטאָ, בילטימאָר, מערילענד, באַנק לאומי און דיס- קאנט-באַנק אין ישראל.

און גאנץ באַזונדערס בין איך געוואָרן איבער- ראַשט פון אן אויפשריפט:

„אסתר וגדליהו פישמן מלוס-אַנג'לס — לזכר קדושי לובלין“, ד.ה. געפונען דאָרט צוויי באַקאַנטע נעמען פון פריינד-לאַנדסלייט, וואָס ביי אַזא גע- לעגנהייט, האָבן זיי אויך געהאַט אינזינען צו פאַר- אייביקן אונדזער געבוירן-שטאָט.

איך פּרעג דעם פאַרוואַלטער פון „אילן“, משה רעשקעס, אין וואָס האָט זיך אויסגעדריקט די הילף פון די פישמאַנס. זיין ענטפער:

— 20 טויזנט דאלאר, פאַר וועלכע מיר האָבן איינגעקויפט נייע 20 אינוואַלידן-וועגעלעך, ווייל אין משך פון יאָר ווערן 50 פון זיי אַפּגענוצט און מ'דאַרף זיי פאַרבייטן מיט אַנדערע...

ד

ביי דער געלעגנהייט דערציילט מיר ה' רעשקעס, אז ביי די אינוואַלידן ספּאַרט-קלובן זענען פאַראַן 2 ליגעס אין קוישבאַל-ספּאַרט — א נאַציאָנאַלע און לאַנד-ליגע. ווי א ספּאַרט-קלוב אונטערליגן זיי דעם מיניסטעריום פאַר דערציאָנג און קולטור.

דער קלוב באַדינט נאָר 5% מלחמה-אינוואַלידן, וואָס האָבן זייער אייגענעם אַנשטאַלט אין אפּקה. דער שטאַטראַט אין רמת-גן גיט גרויסע הנחות אין שטייערן, אַפּפּאַל פאַר וואַסער און טיילט צו אומזיסט באַדן, ווען מען פאַרמעסט זיך אויסצוברייטערן.

די אינסטרוקטאָרן מירה לוי און ששון אהרונן פירן מיך אַרום איבער די זאַלן און דערקלערן אַלץ מיט אַ באַזונדערער סאַטיספאַקציע. די געליטענע קינדער און יוגנטלעכע זענען מיט זיי „אויסגעקאַכט“ אין פריינד-שאַפט, נאַענטקייט, צוטרוי און ליבשאַפט. נאָר אַמיינסטן האָב איך באַזונדערט די באַדייטנדיקע צאָל פרייוויליקע שילערינס און שילערס, וואָס העלפן די אינסטרוקטאָרן אין זייער אַרבעט פון „שטעלן אויף די פיס“ די, וואָס די פיס פונקציאָנירן נישט ביי זיי... דאָרט, אין „אילן“, רעדן צו דיר מיט אַ שמייכל אויך די האַלב-שטומע, טויבע, בלינדע, קרבנות פון פּאַליאָ און מאַנגאָלאַיאַדישע קינדער.

בנימין לובעלסקי — לאורעאט פונעם ליטעראַטור-פרייז א.נ. פון רבקה און יהושע גאַלדבערג

צוגעטיילט די פרייזן דעם שרייבער שמחה פאַליאַקעוויטש און אונדזער לאַנדסמאַן, בנימין לובעלסקי.

ביי א פול געפאַקטן זאַל, איז אַ פייערלעכער שטי- מונג, האָט דער פאַרזיצער דוד שטאַקפיש, געעפנט דעם אָונט און געגעבן דאָס וואָרט דעם פאַרזיצער פון דער זשורי, מרדכי צאַנין, וואָס האָט באַזונדערס אונטער- געשטראַכן די באַדייטונג פון דעם רבקה און יהושע גאַלדבערג-פּאַנד לטובת דעם יידישן וואָרט און דער שטאַרקונג פון די יידישע שרייבער-כוחות. דער פאַרזיצער פון אָונט האָט אַרומגערעדט דעם

א. פעלדמאַן

דעם 30סטן יוני 1986, איז אין זאַל פון יידישן שרייבער און זשורנאַליסטן-פאַריין אין ישראל (אין בית ליוויק) פאַרגעקומען די 5טע פאַרטיילונג פון ליטעראַ- טור-פרייז א.נ. פון רבקה און יהושע גאַלדבערג.

די לאַורעאַטן, וועמען די זשורי (מרדכי צאַנין, פאַרזיצער פון שרייבער-פאַראיין, שלמה וואַראַגער און דוד שטאַקפיש, סעקרעטאַר פון פאַראיין, האָט היי-יאָר

שמחה פאליאקעוויטש, וואָס האָט אַרומגעדערט די שוואַה-יאָר, וועלכע ער באַהאַנדלט אין זיינע ווערק.

צום שלום האָט באַקומען דאָס וואָרט אונדזער לאַנדסמאַן בנימין לובעלסקי, וואָס האָט זיך ספּעציעל אָפּגעשטעלט אויף דער יידישער גבורה, ווי זי האָט זיך אָפּגעשפּיגלט בעת דעם שפּאַנישן בירגער-קריג, אינעם קאַמף פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע, וועלכע פּייערט איצט 50 יאָר זייט איר אַנטשטיינג. זיין רעדע איז אויפגענומען געוואָרן מיט אַפּלאַדיסמענטן.

ס'איז געווען אַ אינטערעסאַנטער אָונט, וועלכער האָט דערקוויקט דאָס האַרץ פון אונדזערע לאַנדסלייט, די ליבהאַבערס פון יידישן וואָרט.

דער העברעישער-יידישער שרייבער אהרן קאווע

לאָזט די יונגע, שטיפּערישע תל-אביב און געקומען זוכן אַרבעט אין דער ווונדער-לעכער כרמל-שטאַט חיפה. די טעג זענען געווען, ברוינדיקע, קאַכעדיקע. דאָס זע-נען געווען טעג פון בלוט און פון יונגן מוט, וואָס האָבן געהאַט זייער ווירקונג אויך אויף דער ארץ-ישראלדיקער ליטע-ראַטור. די העברעישע פּאַעזיע האָט זיך אַ צעווייג געטאַן, זיך צעברויט און ווי דערוואַכט. אויך די קליינע יידיש-שרייב-דיקע חברות האָט זיך מאַביליזירט, אויב מ'מעג אַזוי זאָגן, אויסצויינגען-אויסצור-קאַלגן די דאָזיקע טעג. דעמלט און דאָרט האָט זיך אונדזער פּריינדשאַפט פאַרקניפּט, פאַרטיפּט און פאַרשטאַרקט.

אהרן קאווע וואָס האָט אַרויסגעוויזן ווילן און דראַגט צו שרייבן נאָך אין זיינע יונגע יאָרן, האָט איצט — נאָכן אַפּווייז אַ יאָר צוויי אין קיבוץ עין חרוד און נאָכן האָבן די זוכה דאָרט זיך צו באַקענען מיטן באַ-רימטן הערש דוד נאָמבערג, — אַ צע-שפּרייט געטאַן די פּליגל, די יונגענעקע, וואָס האָבן דעמלט קוים פאַרמאַגט פּוך, אַבער נאָך נישט קיין פּעדערן, און אַנגע-הויבן פּלעין. ר'האַט זיך אַנגעהויבן באַווייזן מיט זיינע קורצע דערציילונגען אין אַ רייכן, פּולבלטיקן יידיש. דער דיכטער יוסף פאַפּיערניקאָו איז אים געקומען צו הילף און אוועקגעשיקט צו איטשע מאיר ווייסנ-בערגן קאוועס אַ דערציילונג, וואָס האָט נושאַ חן געווען ביי ווייסנבערגן און ער האָט זי פאַרעפּטלעכט אין זיין „אינזער האַפּענינג“, האָט עס דעם יונגן מחבר נאָך מער דערמוטיקט, און ר'האַט זיך אַנגע-הויבן באַמיינען אַז אין די היגע ספּאַראַדי-שע יידיש-אויסגאַבן זאָלן זיינע שפּאַפּונגען נישט פּעלן. האָבן זיי נישט נאָר אויס-גענומען ביי אונדז, אלא אפילו זוכה גע-ווען אַז טייל פון זיי זאָלן איבערגעדרוקט ווערן אין יידישע אויסגאַבן אין די תּפּו-צות, ווי אין בוענאַס-אירעסער „דער

שאַפּונגס-וועג פון בנימין לובעלסקי, פון זיינע פּריסטע יאָרן ביז היינט און ספּעציעל זיך אָפּגעשטעלט אויף זיין לעצט בוך „יידן אין שפּאַנישן בירגערקריג“, וואָס איז ענטוואַסטיש אויפגענומען געוואָרן דרוך די ליינענערס, פּרעסע און ראַדיאָ אין אייניקע שפּראַכן.

דער מיטגליד פון דער זשורי שלמה וואַרזאַגער, האָט באַראַקטעריזירט די ביכער פון שמחה פאליאקע-וויטש, זייער אינהאַלט און סטיל — ספרים געוויימעט דער חורבן-תּקופה, די תקופה פון יידישן וויי-און-וויינד. נאָכן אויפטרעטן פון פּרוי רבקה גאַלדבערג, וועלכע האָט געגעבן איר האַרציקן צוזאָג ווייטער צו גיין אויפן וועג צו שטאַרקן דעם שאַפּונגס-ווילן פון די יידישע פּען-מענטשן, האָט באַקומען אַ וואָרט דער שרייבער

א.

הכל תלוי ב... צופאל.

און דער צופאַל האָט געוואַלט, אַז גראַד דער איידיל-באַשיידענער מענטש און נישט ווייניקער איידיל-באַשיידענער שרייבער, מיינן חבר אהרן קאווע, נ"י, וועמען איך געדענק ווי דעם צוואַנגדיקסטן יידיש-שרייבער פון דער „אנהייב-תּקופה אין ארץ-ישראל, זאָל מיר אַרויס פון זכרון בעת כ'האָב געשריבן וועגן גרעסטן רוב יידיש-שרייבערס פון יענער צייט. וואָס חטאי אני מוכיר... און אַז איך האָב פון אים אַנומלט דערהאַלטן אַ בריוו אין וועלכן ער לויבט מיינע עסייען וואָס אין מיינן בוך „פון אנהייב אָן“ (1976!) און שטעלט זיי אַנטקעגן אַנדערע קריטיק-מאמרס, אין עברית און אין יידיש, — האָט דער נאָסטאַלגישער טאָן וואָס האָט אַרויסגעניגונט פון אַט דעם בריוו, מיך צערודערט, מיך אויפגעוועקט ווי פון אַ לעטאַרגישן שלאָף, וואָס זאָל מיך האָבן כאילו אויסגעהוילט פון מענטשן און גע-שענישן; פון אַ תקופה אין וועלכער דער יידיש-העברעישער שרייבער אהרן קאווע האָט אין איר געשפּילט אַ באַטייטנדיקע ראָל. כ'האָב פאַרשטאַנען אַז דער בעל הבריוו איז דאָ מרמז — מיט נישט אַן פאַרווירף — אַז ער, דער טייערער אהרן קאווע געפּינט זיך נישט צווישן די דאָרטן דערמאָנטע...

איז אויב דאָס איז געווען זיין כוונה, האָט זי געהאַט איר געהערקע פּעולה. אַדאָנק אַט דעם בריוו זיינעם האָט אַ פּלייץ געטאַן אין מיר אַ מבול מיט זכרונות פון יענער אויסנעמלעכער אנהייב-צייט. ווען, צווישן אַנדערע אויך מיר ביידע, האָבן געשטעלט אונדזערע ערשטע שריט אין דער יידיש-ליטעראַטור אין ארץ-ישראל, זיך צעוואַקסן נאָכן אויפקום פונעם יידישן ליטעראַטור-און זשורנאַל-ליסטן-קלוב אין תל-אביב, אין יאָר 1928,

יעקב צבי שאַרגעל

און געאַנגען דערנאָך יעדער איינער זיין אייגענעם וועג.

איז אפשר גאָר דאָ פאַסיק דער אמתער אַריגינעלער זאָג: הכל תלוי במול? מעג-לעך.

ב.

אהרן קאווע דעמלט — אַ גוט-געבויער בחור אין די הויכע צוואַנציקער. און הגם ער האָט מיך איבערגעיאָגט בלויז מיט עטלעכע יאָר, האָט ער אויסגעזען אַ סך עלטער פון מיר. אויך אין זיין אויפפירונג און באַנעמונג איז ער געווען געשטעלטער, סטאַטעטשנער און געמאַכט דעם איינדרוק פון אַן אין-ייד-פאַרשלאָסענעם. שטיל, שעמעדיק, צניעותדיק. זיין וואָרט — ווי ער וואַלט עס געקאַרגט אַרויסצוברענגען — פלעגט ער אַרויסזאָגן סאָליד, מיט טאַקט, מיט טעם, ממש: אַ רענדל אַ וואָרט...

אין ליטעראַטור-קלוב אין תל-אביב איז ער געווען דער איינציק גאַענטער צו אחדות העבודה, בעת אים אַנטקעגן האָבן זיך דאָרט געפונען 1 קאָמוניסט, אַ באַהאַל-טענער קאָמוניסט, עטלעכע אומפאַרטיי-אישע אין די דעמלטיקע סמעטענע פון די לינקע פּועלי-ציון אין לאַנד, די אָפּגע-שפּאַלטענע פון די יצחקסטן.

א. קאווע איז שוין דעמלט געווען אַ גוטער עברית-קענער. עס האָט אים אַבער געציגן צו יידיש און ער האָט געשאַפן ווייניקע אַבער אומפאַרגעסלעכע סקיצן און דערציילונגען אין דעם דאָזיקן לשון.

ג.

אין יאָר 1929, אין סאַמע ברען פון די דעמלטיקע געשעענישן, האָב איך פאַר-

שפיגל", אין ווארשעווער, אונזער עקס-פרעס", אין לאנדאנער, "די פאסט" א.א. וועט אנדז א קורצע רשימה פון יענער צייט וויזן אין וועלכע צייטשריפטן האט אהרן קאווע פארעפנטלעכט זיינע שאפונג-גען אין לאנדאן און וואס און וועלכע זענען געווען זיינע טעמעס:

אין יאר 1929 באווייזט זיך אונדזער מחבר אין צוויי —, זאמלהעפט פאר ליטע-ראטור און קריטיק, ארויסגעגעבן מיט דער ליטערארישער מיטוירקונג פון יידישן ליטעראטן און זשורנאליסטן קלוב אין ארץ-ישראל — מיט צוויי סקיצן, ביידע אונטערן נאמען „אלטע לייט"; אין יאר 1931, אין חודש יוני, אינעם זשורנאלעכל יוני, באווייזט ער זיך מיט א קליינער דערציילונג וואס טראגט דעם נאמען „דער אלטער שמיד"; אין זעלבן יאר, אין חודש אקטאבער, געפינען מיר אין זשורנאלעכל „אקטאבער קאוועס א דערציילונג א.נ.", אין רעגן צייט"; אין יאר 1932, אין זאמל-העפט חופה (דאס ערשטע מאל א יידיש-אויסגאב אין דער כרמל-שטאט!) זענען מיר אהרן קאוועס א קינסטלעריש-רייפן פראגמענט א.נ., „אין דארף"; אין אפריל 1935, אין אויסגאב פון יידישן ליטעראטן און זשורנאליסטן קלוב אין ארץ-ישראל — וואס איז געווינדעט יוסף אפאטאשון און טראגט דעם נאמען ווייטער, געפינען מיר אונדזער מחברס א דערציילונג א.נ., „אר-בעטלאן"; אין יאר 1936, אינעם פראמ-נענטן זאמלהעפט (אלבאם-פארמאט) יונגע שטאמען לייענען מיר א. קאוועס א זייער רירנדיקע און לויטן אינהאלט א לחלוטין נישט-ליכטיקע סקיצע א.נ., „א ליכטיק פערצטער"; אין 1937, אין א צווייטע זאמלהעפט, וואס רופט זיך שוין „אונדזער רע שטאמען", באווייזט זיך אונדזער מחבר מיט א גרעסערער דערציילונג א.נ., „אין שאטן", וועמען דער רעדאקטאר גיט אפ דעם אויבנאן און הייבט מיט איר אן דעם זאמלהעפט.

מעגלעך אז א. קאווע האט אין יענער צייט פארעפנטלעכט זיינע שאפונגען אויך אין אנדערע אויסגאבן, און נישט נאר אין ארץ-ישראל. זיי זענען אבער צו מיר נישט דערגאנגען. אבער שוין פון אט דער קארגער רשימה לאזט זיך מאכן א מין אויבנאויפיקן סך-הכל ובעיקר — אונטער-צוצייכענען און ארויסצובולטן דעם פאקט וואס א יונגערמאן, און א יונגער שרייבער, איז דער מחבר פון סקיצן און דערציילונג-גען אין וועלכע דער אלטער מאן איז דער הויפט-העלד, און דעם אלטעם דאגות און פראבלעמען לאזן דעם יונגן מחבר נישט צורו. ווארעם מיר זענען דאך באשיינפער-לעך אז אפילו דארט ווו די טיטלען פון זיינע שאפונגען זאגן נישט באלד אויס, דערציילן אונדז נישט וועגן וועמען עס גייט דא א רייד, ווי, א שטייגער, „אין רעגן צייט", „ארבעטלאז", „אין שאטן"

א.א. אויך אין זיי זענען די „העלדן" אלטע לייט, אלטע מענטשן.

איך קאן ביז היינט נישט פארגעסן דעם געוואלדיקן רושם וואס עס האט געמאכט אויף מיר דעמלט זיין סקיצע „אין רעגן צייט": דער אלטער ראובן קומט אהיים פון דער ארבעט אן אויסגעשעפטער, לייגט זיך אריין אין בעט, נעמט א שפיגל אויף אליין זיך אנצוקוקן, און אז די ווייב קומט פון גאס און דערוועט דאס, שרייט זי אויס מיט א הארצקלאפנדיקן קול: זע, וואס עפעס? — „און — אז ער כאפט זיך ביי נאכט אויף און זעט ווי זיינע אויס-געשטרעקטע פיס שטארצן ארויס פון אונטערן לילעך דערמאנט ער זיך אין טויט"... אדער א צווייטע סצענע: ער שטארקט זיך און גייט צומארגנס צו דער ארבעט. און אז ער דארף עפעס אויפ-הייבן, בייגט ער זיך איין אין דרייען, „אזש די בארד האט דעם בויך באריט". דאס באמערקט א צווייטער ארבעטער, און במקום אים צוהעלפן אדער אויסרעדן, טוט גאר יענער צו אים אכזריות דיק א זאג: „כאלאס! גענוג אלטער. איר קאנט שוין נישט ארבעטן חבר!"...

צי די דערציילונג „אין שאטן", ווו אונדזער מחבר פארלויפט, מיט אזויפיל יארן קעריק, די ווונדערלעכע שילדערונג-גען פנים מייסער ישעיה שפיגל ווו די עלנטע עולים, געקומענע נאך דער פינצ-טערער שוואה, וואס גייען אדער פרווון גיין עפעס פארקויפן. מיט עפעס האנדלען. ס'לאזט נישט

זיך צוקוקן גלייכגילטיק צו אהרן קא-וועס „העלד", ווי אזוי ער גייט אוועק פון זיין זונס היים, ווי ער וויינט און וויינט אליין, און ווי ער גייט ארויס מיט אן אנגעהאנגען קעסטל מיט סיגארעטן, כדי צו האנדלען מיט זיי נעבן א שיל; די „קאנקורענץ", דאס שטופן און שטויסן אים ביזן פארטרייבן אים פון דארט, אדגל. דער עיקר אבער: אין שילעכל, ווהין ער האט אריינגעגעבן זיין אייגענע, געברענגטע פון דער אלטער היים ספר תורה, רופט אים נישט אויף דער גבאי ער זאל גיין טאנצן מיט דער תורה שמחת תורה. און אז איינער א באקאנטער זינער, א מין „שטארקער", מישט זיך אריין און מ'גייט אים שוין יא א ספר צום טאנצן, און דאס ספר וואס ער קריגט איז צופעליק זיינס, לויפט אן עפעס א חוצפהדיקער יונג און כאפט אים אויס דאס ספר פון די הענט.

איז דאס געווען אהרן קאוועס אנהייב-תקופה, און מ'מוז צוגעבן: א זייער גע-לונגענע און צוזאגנדיקע. מ'דארף אבער אויך דערמאנען, אז שוין בערד אין יאר 1931 הייבט אהרן קאווע אן צו שרייבן אויך עברית. נאר דאס איז שוין א קא-פיטל פאר זיך.

ד.

איינע פון די ענדערונגען אין אונדזער ליטעראריש צוזאמענגיין דעמלט, איז גראד אויסגעפאלן אין די טעג ווען די שנה צו יידיש און צו דער שאפונג אין יידיש איז נישט נאר שוואכער געווארן, אלא גאר פארקערט: זיך פארשטארקט און פאר-שארפט פון טאג צו טאג, ביזן ברענען קיאסקן וואס פארקויפן אויך א יידישע צייטונג, און ביזן ווארפן א באמבע אויף דער דרוקעריי פון דער צייטונג „ניוועלט" אין רמת-גן. אין יענער צייט האט א. קאווע אויפגעהערט צו פארעפנטלעכן זיינע שאפונגען אין דער גערודפטער שפראך יידיש, וועלכע, ווי מיר האבן געמיינט, זאגט אים צו א ליטערארישע צוקונפט, און זיך באהאפטן מיט דער אלטער און גע-אכפערטער הארנטע עברית. ער האט אג-געהויבן פארעפנטלעכן זיינע שאפונגען אין „במעלה", „הפועל הצעיר", „דבר", „דבר השבוע", „הד ירושלים", און „הצופה". גראד דער „הצופה" איז געווארן זיין היי-מישטע סטאציע. זיין סטיל און פארעם: קורץ און רייד מיט תוכן, אלע גרשון שאפמאן.

אין א צייט ארום אז אונדזער מחבר האט זיך באקאנט מיט דעם בארימטן העברעישן מיניאטוריסט גרשון שאפמאן, געוויזן שאפמאנען זיינע ביז איצט גע-שאפענע קליינע ווערק און זוכה געווען צו זען ג. שאפמאנס א בקיצורדיקן אפ-רוף וועגן אט די יצירות זיינע אין „דבר", איז שוין אונדזער שרייבער געווארן ביי זיך זיכערער, אז דאס גיין זיינס אין שאפמאנס ליטערארישע דרכים איז אים נאענט און נאטירלעך, האט ער פעסט אדאפטירט אט די פארם. א. קאווע האט באוויזן ביז איצט ארויסצוגעבן דריי זאמ-לונגען אין העברעיש, און ווי זאגט דאס ווערט? — עוד ידו נטויה. דארף וועגן זיינע העברעישע סקיצן און מיניאטור-דערציילונגען געשריבן ווערן. ס'איז דא וועגן וואס!

דערווייל איז מיר אנגעקומען א בריוו פון אט דעם ליבן אהרן, אין וועלכן ער דערציילט מיר, אז ר'האט פארענדיקט א דערציילונג אין יידיש, פון העכער 50 זייטן און וואלט וועלן איך זאל די א דער-ציילונג זען, האב איך דערפון ארויס-געדונגען א טאפלטן רמז: אהרן קאווע בעט זיך איבער מיט זיין יונג-געליבטער יידיש, און ער זוכט שוין און געפינט אויס פאר זיין יצירה ברייטערע לייזונגען. זאגן מיר אים: תחזקנה ידיך! און טאקע נישט ווייניקער ווי עד מאה ועשרים! און אין ביידע לשונות אונדזערע.

דוד שטאקפיש — צו זיין באקומען די אויסצייכענונג „יקיר רמת-גן“

זאמען מיט מיין ווייניקייט, מיט א גייסטרייכן רעפערענץ וועגן יידיש און יידישער קולטור, געווינענדיק באלד דעם נאך דאן פארהעלטנסמעסיק קליינעם עולם...

נאכפאלגנדיק במשך יארן שטאקפיש טיכטיקע פארטייאישע און קולטור-טעטיקייט, מיינע טרעפונגען מיט אים ביי די זיצונגען פון וועלטראט און לאנד-ראט פאר יידיש און יידישער קולטור, הערנדיק זיינע אפטע רעפערענצן און ליינענדיק זיין ברייט פארנעמיק בוך „אין גאנג פון געשעענישן“ פון קנאפע 800 זייטן, בין איך געקומען צו דער מחשבה, אז דער בארימטער תלמודישער מאמר, וואס זאגט: „ישראל ואריותא חד הוא“, דאס הייסט, אז די יידן און די תורה זענען איינס, קען זייער פאסיק פאראפראזירט ווערן מיט דעם זייער שפערישן און אקטיוו טיכטיקן בעל הפרייז. ווייל שטאקפיש אינטערעסירט זיך מיט זעלטענער איבערגעגעבנקייט מיט אלע יידישע קולטור טעטיקייטן אין לאנד און אין די תפוצות, ווייל שטאקפיש און זיין פאר-טיי (מפ"ם) זענען אומאפטיילבאר איינער פון אנדערן, ווייל שטאקפיש האט שטענדיק געפונען דעם געזונטן און גראדיקן סינטעז צווישן זיין גרויסער ליבע צו ארץ-ישראל-טאט און זיין איבערגעגעבענער ארבעט צו יידיש-נאציאנאלער קולטור-טעטיקייט.

עפעס קומט מיר געלעגנהייטלעך אויפן רעיון א רעדע פון חיים גרינבערג ז"ל, וואס איז געווען גע-דרוקט אין „יידישן קעמפער“ 1951, ווו עס זאגט זיך בערך אזוי: „יידיש מבכה על בניה“. יידיש באוויינט די מיליאנען פון אירע יורשים און טרעגערס. ערשט נישט לאנג איז זי געווען א צניעותדיקע הערשערין אי-בער א גאנצער „אימפעריע“. אן מלכות און אן כוח פון מלכות, האט זי „געקניגט“ איבער מיליאנען מענער, פרויען און קינדער, נאר איר גייסטיקע ממשלה איז לעצטנס איינגעשרומפן געווארן און אירע קינדער פאר-מינערט געווארן. אבער ווער האט די דרייטקייט מיט א פול מויל פארויסצוזאגן די צוקונפט פון יידיש? „ישראל-סאברא מוז איז זיך איינזאפן די גייסטיקע לעבנס-ווערטן פון ישראל סבא — און יידיש איז איינער פון די דימענטן אין ישראל סבאס מארטירערישער קרוין“... דוד שטאקפיש, אים צו לענגערע יארן, היט אפ און קעמפט מיט זיין שארפער פאלעמישער פון און מיט זיין איבערצייגנדיקן ווארט פאר די דאזיקע פאסטולאטן, פאר די גרויסע שאפונגס-פאטענצן אין דעם יידישן לשון און יידישער ליטעראטור, איבער וועלכע יידן האבן מיט מסירת-נפש באוואכט, געפלעגט און אפ-געהיט אן אן ארמיי און מיט אזוי פיל גבורה, אן א בית-המקדש און אזוי פיל קדושה, אן מלכות — און אזוי פיל גייסטיקע סווערעניטעט. אויך שטאקפיש געהערט צו די איבערגעגעבנסטע און טרייסטע דינער פון דער מלכה יידיש און צו די אקטיווסטע מיטשפינערס פון די פעדים פון איר קולטור.

פנחס ערליך, רחובות

דוד שטאקפיש — דער ווארעמער ייד און איש הרוח, וואס פאראייניקט אין זיך די שענסטע איינגשאפטן פון א מורח-אייראפעאישן מענטש און ייד און ישראל-דיקן דינאמיש-חלוצישן איש המעשה איז פרעמירט גע-ווארן אלס יידישער שרייבער און קולטור עסקן מיט דער אויסצייכענונג „יקיר רמת-גן“.

אודאי, האב איך געטראכט, איז דוד שטאקפיש דער, וואס פארמאגט חסידישן ברען, ענטוויאזם און טיפע אכטונג צום יידישן געדרוקטן ווארט, צו מאמע-לשון און איר קולטור און די איינגשאפטן פון א רייפן, פאליטישן קולטור-טוער, מיט זיין עמפיריש-פראקטישן קוק אויף זאכן, וועלכע ער ברענגט ארויס אין שריפט און ווארט. אין שריפט — אלס רעדאקטאר פון דער ערנסטער צוויי-וואכן-ציטונג „ישראל שטימע“ און אין ווארט, ביי זיינע זייער אפטע אויפטריטן אין דער נעץ יידיש-קלובן אין ישראל און אין די תפוצות. האט ער כשר פארדינט דעם אים צוגעטיילטן ערן-טיטל „יקיר רמת-גן“...

גלייך ווי איך בין אָנגעקומען אין לאַנד מיט אַכט יאָר צוריק, האָב איך געהאַט די גליקלעכע געלעגנהייט זיך נענטער צו באַקענען מיט דעם רירעוודיק-באוועג-לעכן און אומערמדילעכן שרייבער און רעדנער — דוד שטאָקפיש. עס ליגט מיר נאָך גוט אין טעם די ערשטע גרינדונגס-פאראזמאלונג פון דעם „קלוב פאר יידיש און יידישער קולטור אין רחובות“, ביי וועלכער דער טאלאנטפולער טרייבן, פול מיט בליץ פון יידישן הומאָר און ווייץ, דוד שטאָקפיש, איז אויפגעטראָטן, צו-

אויף דער פייערונג פון פארטיילן די אויסצייכענונג „יקיר רמת-גן“ (29.6.86) צו דוד שטאקפיש. פון לינקס: מאיר און פרומא שילד-קרויט, יידל און גיטלע ערעל (וואס האט אויך באקומען אן ענ-לעכע אויסצייכענונג פון שטאטראט אין פאריז — זע זייט 33), דוד און רבקהלע שטאקפיש, צעשע און אהרון הערשטיין.

און נישט נאָר אין מדינת ישראל איז שטאַקפיש טעטיק אַקטיוו צענדליקער יאָרן ביי זיין פאַרטייאיש-ציוניסטישער און קולטור-אַרבעט, נאָר מ'קען מיט זיכערקייט אים טיטולירן אלס „וואַנדערדיקן אמבאַסאַדאָר“ פון דער ציוניסטישער און פון דער יידישער קולטור-באַוועגונג, וועמענס פלאַמיק וואָרט ער ברענגט אלס טאַלאַנטפולער זשורנאַליסט און רעדנער פאַר דער ברייטער יידישער דיאַספּאָראַ. אין זיין שוין פריער דער-מאָנטן, פיל פאַרנעמיקן בוך „אין גאַנג פון געשעענישן“, וואָס איז אַן איינזאַמלונג פון פיל אַרבעטן, וועלכע נעמען אַרום די גאַנצע ציוניסטישע און קולטור-פּראָב-לעמאַטיק סיי דאָ אין ישראל, סיי אין די תּפוצות ישראל, לייענען מיר דאָס וואָגיקע קאַפיטל „מיט יידן אין די תּפוצות“ — פון דעם ערשטן מאמר „סכנה פון מאַראָ-לישער און גייסטיקער דעגענעראַציע, ביז „יידן זייט עולה“, קענען מיר נאָכפּאָלגן זיינע רייזעס און שליחות, זיינע וויכטיקע מיסיעס, וואָס ער האָט דורכגעפירט אין נאָענטע און ווייטע לענדער און זיינע ערנסט פאַרשע-רישע אָפּהאַנדלונגען פון יידישן לעבן אין די פון אים באַזוכטער יידישער פאַרשפּרייטקייט. אַזוי איז צו זען, אַז ער האָט, צווישן אַנדערע, פיל מאָל באַזוכט פּראָנקרייך, באַשרייבנדיק: „אין יידישע היימען אין פאַריז“, „מיט קראַשניקער יידן אין פּראָנקרייך“, „מאַנטרעאל וויל אויפּהאַלטן יידיש לעבן“, „טאַראַנטאָ ראַנגלט זיך פאַרן יידישן קיום“, „גרינע פעלדער אין... ניו-יאָרק“, „אין יידישע אינסטיטוציעס און שולן אין בוענאָס-איירעס“, „יידן אין שוועדן“, „אין קיניגרייך דעמענאַרק“ און נאָך און נאָך. אין די אויבן דערמאָנטע אַרבעטן, מאָנט אַבער שטאַקפיש איינצואַמלען די יידישע פאַרשפּרייטקייט אין מדינת ישראל, און ער שרייבט, ווי זיין שטייגער און סטיל: „אַן אַלט ווערטל זאָגט: אַז דער וואָרעם קריכט אַריין אין כּרייז, דוכט זיך אים, אַז קיין זיסערס איז נישט טאָ“, און דער רוב פון 12 מיליאָן צעשפּרייטע און צעזייטע אין דער וועלט יידן, טראַכטן אַוודאי, אַז קיין בעסערע ווי זייער וווי-לאַנד איז נישט פאַראַן. זיי גייען אַרויס פון דער הנחה, אַז „דאָרט וווּ ס'איז פאַראַן ברויט, דאָרט איז דאָס פאַטערלאַנד...“ זיי האַלטן גאַרנישט, אַז מ'ריכט אַפּ גלות. פאַרקערט, זיי האָבן זיך אַוודאי צו-געאייניקט שלום עליכּם זאָג: „מיר איז גוט — כּיבין אַ יתום. די יידן אין די תּפוצות זענען דאָך באמת פאַריתומט פון אַן אייגן לאַנד און היים, נאָר זיי האַלטן, אַז ס'איז גוט אַזוי. והראיה — 16 פּראָצענט דאָ — און 84 דאָרט...“ „נאָר ווי אַזוי צואייילן דעם פּראָצעס, ווי אַזוי נישט דערלאָזן צו נאָך אַ גרעסערער צעשפּרייט-קייט פון יידן אין פאַרשידענע לענדער, ווי אַזוי שנעלער און עפעקטיווער איינזאַמלען און צונויפשמעלצן גלותן אין דער יידישער מדינה — איז אַן ענין פון דער אַל-וועלטלעכער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע און פון דער ישראליקער רעגירונג...“ („אין גאַנג פון געשעענישן“, 1' 389).

שטאַקפיש באַזוכן אין די פיל לענדער פון אייראָפּע, פאַראייניקטע שטאַטן און דרום אַמעריקע, זענען אַ באַ-

דייטנדער בייטראַג צו פאַרזיכערן דעם יידיש-נאַציאָנאַלן באַוועסטזיין ביי די יידישע פּאָלקס-מאַסן אין יענע מדי-נות, אַ בייטראַג צו באַקעמפן די אַסימילאַטאָרישע טענ-דענצן אין יידישן לעבן, אַן איבערצייגונג אין די אַרטיקע ישובים, אַז דער שליסל פאַרן המשך פון יידיש נאַציאָ-נאַלן לעבן ליגט אין דער נאַציאָנאַלער דערציאָנונג פון יונגן דור אין ביידע שפּראַכן, אין העברעיש און יידיש, אין נאַציאָנאַלן גייסט, נאַציאָנאַלן באַוועסטזיין. אין גייסט פון צדק און יושר פון די נביאים, אין פאַרוואָרצ-לען „הגשמה“ פון אבסאָלוטער פאַרווירקלעכונג דורך עליה קיין ישראל.

דוד שטאַקפיש, דער ליטעראַט, פובליציסט און זשורנאַליסט, וואָס האָט הינטער זיך אַ רייכע ליטעראַ-רישע פאַרגאַנגענהייט, שטאַמט פון דער יידישער שטאַט לובלין, האָט זיך אויסגעלעבט, איינגעלעבט, און איז געווען פאַראַנקערט אין דעם שטאַטישן, יידיש-טראַדיצ-יאַנעלן לעבן, אין דעם יידישעלעכע לעבנס-שטייגער און אין דער עכטער יידישער קולטור. דערפאַר פיבערט ער מיטן טיפּסטן נשמה-ציטער פאַרן גורל פון יידיש-נאַציאָנאַלן קיום און דערפאַר איז ער אַזוי איבערגעגעבן פאַראיינטערעסירט און אַזוי שטאַרק אַקטיוו אין ציוניס-טיש-פאַרטייאישער און קולטור-נאַציאָנאַלער טעטיקייט. דערפאַר נעמט אויך אַרום זיין בוך, וואָס איז דערשינען אין יאָר 1982, אַזאַ טעמאַטיק, ווי: ישראל אירע שכנים און די וועלט; גבורה און אומקום; צווייטע וועלט-מלחמה; מיט יידן אין די תּפוצות; אַ חשבון מיט מאַס-קווע; אויף ציוניסטישע און פאַרטייאישע טעמעס; קול-טור-פּראָג, שרייבער, ביכער; מיין היימשטאַט לובלין און אַנדערע ישובים...

דוד שטאַקפיש, דער נעים הליכות, דער זייער באַ-שיידענער, הצנע-לכתדיקער מענטש און שרייבער, אוי-סער די פיל צענדליקער זיינע פאַרעפנטלעכע אַרטיקלען, האָט ער אויך איבערגעזעצט פון העברעיש אויף יידיש: „די זעקס טעג פון יד מרדכי“ פון מאַרגאַרעט לאַרקין; די צוויי בענדער „דער פּראָגער אַרעסטאַנט דערציילט“ פון מרדכי אורן, און אַ 40% פונעם בוך „קעמפער דערציילן“. אויסער דעם איז ער געווען רעדאַקטאָר פון בערך אַ 20 יזכור-ביכער, אין וועלכע ס'איז קענטיק דער חותם פון זיין פאַכמענישער שרייבערישער פען. דערפאַר איז דוד שטאַקפיש אַזוי באַקאַנט, אַזוי פאַפּו-לער און באַליבט אין ישראל, ווי אין דער ברייטער יידי-שער דיאַספּאָראַ, וועלכע ער האָט אַזוי אַפּט באַזוכט — פלוס פאַר זיין ברודערלעכקייט, חברישיקייט און פריינדשאַפט. דערפאַר איז אויך פאַרשטענדלעך, פאַר וואָס אים איז צוגעטיילט געוואָרן דער בכבודיקער, פאַרדינטער ערן-טיטל — „יקיר רמת-גן“.

(„לעצטע נייעס“, תל-אביב 25.7.86;

„אנוודער וואָרט“, פאַריז 30.7.86).

שמוחת ביי לובלינער : די בר-מצווה פייערונג פונעם אייניקל פון בלומא און מאטל טרייסטמאן אין מעלבורן, מיט דער באטייליקונג פון פיל לובלינער אין אויסטראליע.

א גרופע לובלינער אויף דער חתונה פון רבקה און אברהם גיווערקי'ס אייניקל (שמואל בייגלבעקערס זון) — אין תל-אביב.

חיימקע דער קיבוץ

יוסף אכטמאן

א בן-יחיד, האט געלעבט מיט זיינע עלטערן. א געוויסן טאג האבן די נאציס צוזאמען גענומען די פאר צענדליק יידן פון שטעטל אויפן מארק און מיט דער הילף פון די שכנים, די קריסטן, אלע פארברענט אין בית-המדרש.

היות חיימקע האט געווינט אין עק דארף, צווישן די פויערים, איז ער, על-פי נס, ניצול געווארן מיט זיין טאטע-מאמע. האט טאקע חיימקעס טאטע פארברייטערט דעם קעלער, ווו מ'האט געהאלטן ווינטער די קארטאפל און קרויט. גע-מאכט א בונקער און דארט זיך אויסגעהאלטן מיט דער גאנצער משפחה. געליטן דחקות, הונגער, קעלט און נויט. פון צייט צו צייט זיך ארויסגעגנבעט פונעם בונקער. פארקויפט א מלבוש, אפילו די שבתדיקע לייכטער און דאס זילבערנע בשמים-שקעטעלע, כדי צו באקומען א שטיקל ברויט, א פאר פארפוילטע קארטאפל, וואס די פויערים האבן זיי שוין געהאט באשטימט פאר די חזירים.

די מאמע, א שוואכע, קראנקע יידענע, איז נאך א פאר וואכן פון אזא לעבן, געשטארבן פון צרות. מ'האט זי אפילו נישט געבראכט צו קעבר ישראל. חיימקע מיטן טאטן האבן זי ביינאכט באגראבן אויף א פוסט פעלד, נישט ווייט פון דעם בונקער. נאך ביז היינט געדענקט חיימקע דעם קושאק און די טויזנטער מוראשקעס ביי דער מאמעס קבר.

אין א פראסטיקער ווינטער-נאכט, איז וואסיל געקומען מיט א ביקס צום בונקער און אן שום רחמנות פארלאנגט ביים טאטן די לעצטע פאר שטיוול. דעם אויסגעקראכענעם פעלך און די קאפאטע. דער טאטע האט מיט געוויינן זיך געבעטן ביי וואסיל: אן די מלבושים, וועט ער דאך געפרוירן ווערן; ער וועט א נאקעטער נישט קאנען פארלאזן דעם בונקער און שטארבן פון הונגער, אדער אריינפאלן אין די הענט פון די דייטשן...

ס'האט גארנישט געהאלפן. וואסיל האט מיט כוח אראפ-געצויגן פון טאטן די שטיוול, צוגערויבט אלע מלבושים און — דערשאסן דעם נאקעטן טאטן. ווי א ווילדע קאץ, האט חיימקע געגעבן א שפרונג אויף וואסילן פון הינטן. אים ארומ-געכאפט ביים האלדז. פון דעם בליץ-שנעלן שפרונג, (חיימקע איז שוין נישט געווען קיין שוואכער בחור), איז וואסיל אימגעפאלן. דאן האט חיימקע, מיט דער קאלבע פון יענעם ביקס, מיט א פאר שטארקע קלעפ דערהרגעט וואסילן. אויס מורא פאר אזא טאט, נישט האבנדיק גארנישט און קיינעם, האט חיימקע איבערגעלאזט וואסילן נעבן דעם טויטן טאטן און אין דער זעלבער נאכט אנטלאפן אין וואלד, ווו ער האט זיך אנגעשלאסן צו די פארטיזאנער. מיט דער צייט — דא אויפגעריסן א באך-ליניע, דארטן איבערגעשניטן א טעלעפאן-סלופ, כדי זיך נוקם צו זיין פאר זיינע עלטערן און אנדערע יידן פון שטעטל.

חיימקע איז געווען א יונג מיט ביינער, ווי געזאגט — ממש א „גויישע גבורה“: גלייכע, ריזיקע פלייצעס, אויף וועלכע ס'איז געזעסן א קארק, הארט ווי פון מארמאר-שטיין. הענט, אפילו נישט קיין גרויסע, אבער ממש פון שטאל, מיט וועלכע ער פלעגט מיט איין קוועטש נישט איבערלאזן א טראפן זאפט אין א מאראנץ אדער ציטריין. הויך געוואקסן, אויף שטאלצע, געזונטע פיס, כאילו גאט אליין האט אים געבויט. געארבעט האט חיימקע אלס טראקטאריסט אין קיבוץ — מיט גאוה און ליבע, ווי פון דער נאטור צוגעפאסט צו אזא ארבעט. ער האט זיך געפילט ווי א „קיסר“, ווען דער שווערער טראקטאר מיט זיינע גרויסע רייפן, שפאצירנדיק אויפן פעלד, האט געדריקט און ארויסגעריסן מיט זיין מעכטי-קער קראפט די פארקעשטע, הארטע ערד... דאן האט חיימקע געשמעקט מיט זיינע נאזלעכער דעם ריח פון די פרישע גרודעס ארץ-ישראל ערד. אריינגעאטעמט אין זיינע געזונטע, יונגע לונגען דעם ספעציפישן, נאטירלעכן אראמאט און זייער פייכטקייט, געקוקט מיט ליבשאפט, ווי זיי ווערן דורך דעם מעכאנישן אקעראיזן צעריבן און צעמאלן. ער האט מיט פרייד באוונדערט, ווי די שטיינע-רגלעך ווערן אן רחמנות ארויסגענומען פון דער ערד, נישט קאנענדיק זיך ווידערשטעלן דעם טראקטאר און חיימקע, וואס פירט אים.

נאך אין חוץ-לארץ האט חיימקע, אין דעם קליינעם שטעטל, כמעט א דארף, מקנא געווען דעם פויער וואסיל, א שכן, וואס האט געוויינט נישט ווייט פון זיין טאטן דעם היטלמאכער, און מיט זיין אקעראיזן, ווי מיט א שארף מעסער, געשניטן די פעטע, אוקראינישע ערד. „ווי גליקלעך“ — האט זיך געטראכט חיימקע — איז וואסיל, וואס דארף נישט לאנגע שעהן זיצן ביים מאשין מיט א געבויגענעם רוקן, זומער אין די היצן און ווינטער אין דער קעלט און בלינד מאכן די אויגן ביים נייען היטלען. אן אקעראיזן איז דאך נישט קיין נאדל...

אנגעשפארט אויף דעם אקעראיזן, האט וואסיל געהערשט מיט זיין מכשיר אויף דער פרישער לופט — און נישט ווי זיין טאטע, אין דעם פינצטערן, ענגן חדר, וואס האט קוים-קוים געצויגן חיונה. דער טאטע האט אבער געוואלט, אז חיימקע זאל לערנען דאס פאך, מאכן היטלען און קוטשמעס פאר די פויערים. בפרט, אז דער טאטע איז א גוטער פאכמאן, וואס איז שטאלץ פון זיינע היטלען און קאשקעטן פאר יידן. א קלייניקייט! דאס זארגט ער, אז יידן זאלן, חס-ו-חלילה, נישט זיין בגילוי ראש. און דער טאטע פון חיימקע האט געקאנט מאכן א יידישן קאשקעט, וועלכער איז געזעסן ווי א קרוין אויפן קאפ. אפילו דאס שטריימל פון דעם רב מיט די רייכע סקונקסן, האט געמאכט נישט קיין אנדערער, ווי חיימקעס טאטע.

אזוי איז חיימקע געוואקסן. אלס געווען 14 יאר, ווען די רוצחישע דייטשן האבן באהערשט דאס שטעטל, ווו ער,

פוסטע רייד, ער פארשטייט נישט די היינטיקע, כלומרשט „מאדערנע“ וועלט מיט אירע משוגענות. חיימקע האט צו פיל איבערגעלעבט, געווארן ערנסט און רייף פאר דער צייט... פאראן מאמענטן אין פאמיליע-לעבן, וואס מען פילט זיי טיף-טיף אין הארץ, מקאן זיי נישט ארויסזאגן מיט ווערטער.

חיימקע האט געענדיקט זיין ארבעט, אראפ פון טראקטאר און געקומען אהיים צו זיין חייהלע. ער האט זי נישט געפונען אין שטוב. זייענדיק באאמרויקט, האט ער געטראכט: אפשר האט מען זי שוין גענומען אין שפיטאל? ער האט געפרעגט ביי די שכנים, אבער קיינער האט נישט געוואוסט ווו זיין ווייב איז, פלוצעם נעלם געווארן. אויף דעם טיש האט חיימקע געפונען א פאר ווערטער, געשריבענע פון חייהלען: „חיימקע, זיי געזונט, איך פארלאז דך אויף תמיד... איך פאר קיין... צום...“

חיימקע האט שוין נישט געקאנט ליינענען. ער האט פארשטאנען, אז ר'האט אויף שטענדיק פארלוירן זיין חייהלען, וועלכע ער האט אזוי שטארק געליבט, ווי אויך מאור'ן — אין איר שוים. מאור, וואס האט געדארפט דערמאנען זיינע עלטערן, מענדל און רחל, אויף וועלכן ער, חיימקע, האט אזוי לאנג געווארט און געהאפט מיט בענקשאפט. דאן האט חיימקע, דער שטארקער, ממש א ריו, זיך צע-כליפערט ווי א קליין קינד...

די שואה און דאס אמעריקאנער "ידנטום"

ס'וואקסט אויף אונדזער דור „אשר לא ידע את יוסף“, וואס קען נישט קיין העברעיש און שעמט זיך מיט יידיש, וואס האט נישט קיין אונג פון יידישע געשיכטע, וואס האט וועגן גרויסן מבוך — דעם חורבן פון מזרח-איייראפעישן יידנטום, כמעט נישט געהערט און דער עלטערער דור וויל שוין מער נישט הערן און ליינענען די „סטאריס“ וועגן די שחיתות און הריגות בימי היטלער ימח שמו וזכרו.

דער טרויער-טאג וואס איז פראקלאמירט געווארן פון רבנות הראשית און כנסת אין מדינת ישראל נאך דעם חורבן פון אונדזערע טהורים און קדושים, איז אדורכגעגאנגען כמעט אומבאמערקט ביים אמעריקאנער יידנטום; קיין טרויער-פאר-זאמלונגען, קיין אזכרות, ווייל א פאלק וואס האט ליב זיך צו וויילן, האט נישט ליב צו מאכן אזכרות און זאגן קינות נאכן חורבן פון אייראפעישן יידנטום. און נאך דער אנט-שטיינג פון מדינת ישראל, האט ליידער נאך נישט דער-וואכט דאס אמעריקאנער יידנטום.

היינט איז די לאגע פיל בעסער, א דאנק דער איניציאטיוו פון דער שארית הפליטה, די פעדעראציעס פילן אויס די ראל וואס די קהילות אין פוילן און ליטע האבן אויסגעפילט. אין כמעט יעדער שטאט און שטעטל, קומען פאר אזכרות, מ'שרייבט וועגן די טראגישע יארן בימי אשמדאי, נייע ביכער דער-שיינען, צייטונג-ארטיקלען ווערן פארעפנטלעכט, מען ווייזט מילמען, טעאטער-פארשטעלונגען, טעלעוויזיע-פראגראמען, ווי די דראמאטישע פארשטעלונג אין דער טעלעוויזיע „האלא-“

ס'זענען געווען טעג, וואס מ'האט געדארפט איינשטעלן דאס לעבן אויף צו ברענגען א ביסל וואסער, אדער עטוואס שטילן דעם הונגער. ווי צו להכעיס, איז חיימקע געווארן פון טאג-צו-טאג אלץ שטארקער. מיט מזל האט ער איבערגעלעבט אלע צרות און מאטערנישן.

צום סוף, ווען היטלער האט פארשפילט די מלחמה, איז חיימקע געקומען קיין ארץ-ישראל. נאך אין דער מעברה, האט ער חתונה געהאט מיט א חתעוודיק מיידל, וועלכע האט אויך איבערגעלעבט די דייטשע אקופאציע. איצט איז זיין ווייב חייהלע א חודש פארן געבורט. חיימקע האט שוין אפילו צוגעטראכט א נאמען פאר דעם קינד — מאור — ראשי-תיבות פון טאטנס נאמען (מענדל) און דער מאמעס (רחל). איצט איז אבער חייהלע א ביסל פארענדערט, תמיד פארחלומט — זי האט זיך באקענט מיט עפעס א לעמישקע, א שמענדריק פון שטאט, וואס טאנצט „סווינג“, שפילט קארטן. ער הייסט פוקס און פארשטייט אלע פוילע שטיק...

אט פארט זי, חייהלע, צו פיל אין שטאט אריין מיט אן אויסרייד, אז זי פארט צום דאקטער. אבער אים דאכט זיך, אז זי פארט צו דער בחור אירן, דער שטאטישן שמע-געע. חיימקע נעמט דאס נישט ערנסט, הגם ער פילט ווי פון טאג-צו-טאג ווערט די מחיצה צווישן אים און חייהלען שטארקער און די טראגעדיע וואס קאן, חלילה, ארויסקומען דערפון. ליידער, חיימקעס ליבע איז נישט געבויט אויף

משה זילבערבערג

ס'איז שוין איבער פערציק יאר נאך דעם גרויזאמען חורבן פון אונדזערע קהילות קדושות, וואס נאענט 3.413 שטעט און שטעטלעך זענען פארניכטעט געווארן. ס'איז ממש ווונדערלעך, וואס נאך אזא שרעקלעכן חורבן, ווען די שמנה וסלתה פון יידנטום איז פארניכטעט געווארן, האט דאך דער „אוד מוצל מאש“ נישט באליידיקט דעם אנדענק פון מיליאנען יידן און ווו ס'געפינט זיך נאר א ישוב, ווערט ווייטער געפלעגט די טראדיציע פון עם הספר.

ביז היינט זענען דערשינען 1.000 פנקסים וועגן חורבן 1939—45. ס'איז די נאטור פון מענטש צו פארגעסן ביסלעכ-וויין וועגן א טויטן, ס'ווערט פארטעמפט דער ווייטיק, ס'ווערט אפגעשוואכט דער צער, ווען א מענטש איז געשטארבן מיט א נאטירלעכן טויט. די שואה איז אבער נישט געווען א נאטירלעכער טויט, נאר א מארד, א חילול השם, א גרויזאמער טאט, א בזיון פון די עמלקים, א פארשוועכונג פון מענטשלעכן געשטאלט. דעריבער זאלן מיר ארגאניזירן טרויער-אקאדעמיעס, באוויינען אונדזערע טייערע, מיטזאגן קדיש, באוויינען די קהילות קדושות, שמסרו את נפשם על קדושת השם.

אין 1951 האב איך געשריבן אין וואכנשריפט „אונדזער וועלט“, וואס איז דערשינען אין מינכען, די פאלגנדיקע שורות: „אמעריקע — דאס איז אסימילאציע, גויאזאציע, גייסטיקע התנוונות, עם-הארצות האוכלת את יושביה. דאס איז גלות אמעריקע — עמא ריקא“.

איבער, אז אין די פאראייניקטע שטאטן געפינען זיך אַרום דריי טויזנט נאַצי־פאַרברעכער, וואָס ביז היינט זענען זיי נישט געוואָרן אויסגעליפערט.

פרוי זאָפּיאַ קוביצקא — חסידת אומות העולם מיט פרויען, וועלכע זי האָט אויסגעהאַלטן — און נאָכן פלאַנצן אַ בױם אין דער אלטער, באַקומען דעם אַטעסטאַט פון יד ושם.

YAD VASHEM
Har Hazikaron
Jerusalem

יד ושם
הר הזיכרון
ירושלים

תעודה ATTESTATION

Jan et Zofia Kubicki

נפשו בכפם להעלות יהודים בתקופת השואה
AU PERIL DE LEUR VIE ONT SAUVE DES JUIFS PENDANT
L'HOLOCAUSTE

גב' מינה היינצדורף
MME MINA HEINSDORFF חסידת אומות העולם
A PLANTÉ UN ARBRE DANS L'ALLÉE DES JUSTES

LE 15 MARS 1978

[Signature]
בשם רשות הזיכרון ירושם
Pour l'Institut du Souvenir Yad Vashem

יגוס' אדירב' תשל"ח

[Signature]
בשם תועדה פון חסידת אומות העולם
Pour la Commission des Justes

...JE LEUR DONNERAI UNE PLACE ET UN NOM... QUI NE PERIRA PAS... ISRAEL 54

קאוסט" און דער דאָקומענטאַרער פילם „השואה" פון קלאָד לאַנדסמאַן.

★

אמת, ס'געפינען זיך רשעים, אַנטיסעמיטן, וואָס לייקענען אַפּ דעם האַלאַקאוסט און די שארית הפליטה. אַ ייד אין קאַליפּאָרניע, מעל מערמעלסטיין האָט געוואונען זיין אַנקלאַגע אין געריכט קעגן דעם אינסטיטוט פון היסטאָרישן איבערזיכט, וואָס האָט פּראָפּאָגירט, אַז ס'איז קיינמאַל נישט געווען קיין חורבן און קיין 6 מיליאָן קדושים.

דאָס געריכט האָט פאַראורטיילט די אַנטיסעמיטישע פעל־שער און זיי געצווינגען צו פאַרעפנטלעכן אַן אַנטשולדיקונג צו מערמעלסטיין און אַלע אַנדערע לעבן־געבליבענע יידן פון חורבן. צוויי אַנדערע אַנטיסעמיטן אין קאַנאַדע האָבן אויך געהאַט אַ פּראָצעס און פאַרשפּילט.

אַ ביבליאָטעק וועגן דער שואה ווערט אָרגאַניזירט פון בני־ברית אינעם שמעון וויזענטאַל אינסטיטוט אין לאַס־אַנ־דזשעלעס און צוויי יזכור־מאָנומענטן עקזיסטירן אין פּילאָ־דעלפּיע און דעטרויט.

די גרעסטע יידישע קהילה אין דער וועלט, האָט נאָך נישט אויפגעשטעלט אַ מאָנומענט צו פאַראייביקן דעם הייליקן אַנדענק פון די קדושים. אין וואַשינגטאָן דאָרף אַזאַ מאָנומענט אויפגעשטעלט ווערן אין צוויי יאָר אַרום.

אַ טרויעריקע דערשיינונג איז, וואָס יודע־דבר גיבן

די לובלינער פרוי קראַנבערג פון לאַס־וועגאַס ביים מאָנומענט לזכר די קדושים פון לובלין אויפן טאַרג־פלאַץ היינטערן מאַי־גיסטראַט, בעת איר באַזוך אין לובלין אין 1985.

ביי לובלינער יידן אין ישראל

דאס פרעזידיום אויף דער יערלעכער אזכרה
אין 1985 אין תל-אביב.

א טייל פונעם עולם אויף דער אזכרה לזכר
די קדושים פון לובלין — תל-אביב, 1985.

אויף דער אזכרה ביים מאָנומענט לזכר די קדושים פון לובלין און מיידאנעק — אפריל 1985, נחלת יצחק.

ביום השנה לחיסול ג'טו לובלין

מתתיהו הורן יו"ר ארגון יוצאי לובלין בישראל

בערב ההתייחדות עם קדושי לובלין, ביום השנה ה-43 לחיסול הג'טו ו-40 שנה לנצחון על גרמניה הנאצית, נעשה לעצמנו חשבון נפש על העבר ועל ההווה. באביב 1945 תמו שש שנות האיומה שבמלחמות שלטון הרשע הנאצי הוכה ומוגר. ברחבי אירופה נערכו חגיגות עממיות לרגל הנצחון וסיום המלחמה. עם אחד לא השתתף בשמחה זו — העם היהודי. היינו שותפים למלחמה האכזרית בהיטלר, אבל לא לנצחון. עבורנו הנצחון איחר לבוא. רוב רובו של העם היהודי באירופה הוכרע למוות בצורה אכזרית, שההיסטוריה האנושית לא ידעה כמותה. יהודי פולין, הגדולה בקהילות ישראל באירופה, הושמדו כליל! מתוך 3½ מיליון יהודים שחיו בפולין לפני 1939, נותרו בחיים כ-250,000 נפש.

אבל היה זה עבורנו יום של גאולה, ראשית ההכרה בגודל האסון, ותחילתו של מאמץ כמעט על אנושי לאסוף

ד"ר אקט פון אנצידנדן די זעקס ליכט אויף דער אוכרה אין תל-אביב, 1985.

שברי חיים ולהתחיל מחדש. אלה שנשארו בחיים, היו רק יחידי סגולה.

היו חסיד' אומות העולם, אשר הצילו רק חלק קטן מעמנו. כאן נזכיר את העם השוודי, ואלה הם העובדות. לקראת סוף המלחמה האיומה, הגיעו למנהיגי יהדות שוודיה ידיעות על כוונתו של היטלר לפוצץ את מחנות הריכוז על אסיריהם, בהתקרב כוחות בנות הברית. המנהיגים היהודים יזמו שיתוף פעולה עם הממשלה השוודית במבצע הצלה, בעיקר ביזמת המנהיג הציוני הלל שטורן. ב-19 לאפריל 1945 התקיימה פגישה בין נורברט מזור, נציג הקונגרס יהודי העולמי ב-שוודיה, ובין הנריק הימלר ראש הגסטפו ימ"ש. לאחר משא ומתן ארוך ומיגע, הסכים הימלר לשחרר 3500 אסירות יהודיות ממחנה ריכוז רבנסבריק. הן הועברו לשוודיה באמצעות הצלב האדום, במסגרת מבצע הצלה של אסירי מחנות סקנדינביים. בשוודיה נתקבלו המשוחררות בזרועות פתוחות והועברו מיד לטיפול בבתי-חולים ובבתי הבראה עם אמבולנסים מיוחדים.

בתום המלחמה קלטה שוודיה 9000 משוחררי מחנות. רובם ממחנות ריכוז ברגן-בלזן וטרזינשטאט. בנוסף לכך, עוד 12,000 יהודים מכל מיני מחנות ניצולי השואה. הם קיבלו רפוי והחלמה למשך תקופות שונות, וכל צרכיהם סופקו ע"י הממשלה השוודית והקהילה היהודית המקומית. השנה בחודש יולי, הגיע אלינו לת"א לבית התפוצות ברמת אביב אחד מהאמבולנסים הידועים שהצילו את היהודים מ-השמדה! כמה היה זה מרגש לראות, איך אנשים מניצולי השואה קפצו על האמבולנס ונישקו את האנשים משבדיה ואת האמבולנס, בדמעות בעיניהם, תוך שמחה והוקרה.

בין חסיד' אומות העולם יש להזכיר גם את המשפחה הפולנית יאן וושיה קוביצקי וטקס הענקת התואר שהתקיים בירושם בירושלים.

לפי דברי הגב' שרה רואר-זיגלבס, מבית קליינבוים, משפ' קוביצקי הצילה הרבה יהודים וגם אותה, למרות שהם סיכנו את חייהם בזמן פעולות ההצלה וזאת עשו מבלי לקבל כל תמורה. ואלה הם העובדות: אחרי האקציה שהיתה בג'טו לובלין בשנים 1942/43, בזמן שהעבירו את כל היהודים מהגטו למיידאן-טאטרסקי, היא הצליחה להתחמק מציפורני הנאצים וברחה כנוצריה לוורשה. כאן היא פגשה את כלתו של אחד הבנים של אלעזר ניסנבוים והיא ספרה שגרה אצל משפחה נוצרית שהבעל שוטר במשטרת וורשה וידוע לה שהוא עוזר ליהודים. באחת ההזדמנויות היא הכירה לה את השוטר, וגב שרה עברה לגור שם אצלו. פעם אחת בא השוטר הביתה ומספר לבנות שעליהם להסתלק מהר מפה, היות שנודע למשטרה שכאן גרות יהודיות ויש בדעת הגרמנים להעביר אותן להשמדה. הבנות החליטו לברוח לגרמניה ועל כן היו צריכות לעמוד לפני ועדה מיוחדת על מנת לקבל רשיון יציאה מוורשה. השוטר הזהיר אותן, בל ילכו לוועדה, היות לפי פרצופן, הנאצים מיר יכירו שהן לא נוצריות ויעבירו אותן להשמדה. לכן השוטר הציע להן שיברחו לכפרים. הן לא שמעו בקולו והלכו לוועדה, ומשם מיד שלחו אותן ל-מיידאן והושמדו. מקרה נוסף היה ששלחו את השוטר קוביצקי לג'טו ראדום להסדיר איזה ענין, שם פגש ילד יהודי חולה. אמרו לו שבקרוב רוצים לשלוח אותו לתאי

די טראגעדיע טאָר זיך נישט איבערחזרן

א. לאַסקאווסקי

ווי אַלע יאָר, פאַרזאַמלען מיר זיך אויך היינט ביי דעם מאָנמענט, כדי צו פאַראייביקן, נישט לאָזן פאַרגעסן דעם חורבן פון יידישן לובלין און דעם אומקום פון אַ דריטל פון אונדזער פּאָלק.

אַבער היינט, מער ווי אַלע מאל, דאַרפן מיר לאָזן הערן אונדזער פּראָטעסט און דערמאָנען דער וועלט יענע גרויל-טעג פון גאַז-קאַמערן און קרעמאַטאָריעס, ווייל אין דער לעצטער צייט זענען אויפגעשטאַנען אַ גאַנצע ריי כלומרשטע היסטאָריקער און סתם אַנטיסעמיטן, וועלכע באַמיען זיך איבערצוצייגן די וועלט, אַז ס'זענען בכלל און לגמרי נישט געוועזן קיין קאַנצענטראַציע-לאַגערן און די פאַרטיליקונג פון זעקס מיליאָן יידן, איז נישט מער ווי אַ בילבול פון די יידן, וואָס האָבן געוואָלט אויספרעסן געלט פון די גאָט די נשמה שולדיקע דייטשן.

שוין דאָס אַליין, וואָס אַ געוועזענער נאַצי-אַפיציר, וואָס האָט, אגב געפּעלשט זיין לעבנס-געשיכטע און אויס-געמעקט דריי יאָר אין גריכנלאַנד, ווען זיין אַפּטיילונג האָט זיך באַטייליקט אין מאַסן-מאָרדן פון פאַרטיזאַנער און יידן — האָט געהאַט די העזה און חוצפה אַריינצושטעלן זיין קאַנדידאַטור אַלס פרעזידענט פון אַ לאַנד אין האַרץ פון אייראָפּע, ווי אויך דער וואַקסנדיקער אַנטיסעמיטיזם אין אַ ריי לענדער, וווּ דער נעאַ-נאַציזם פּרוּווט ווידער אויפהייבן דעם קאַפּ — דאַרף אונדז דינען ווי אַ קאַטעגאָרישער אימ-פּעראַטיוו פאַר אַן אומאויפהערלעכן און אומדערמידלעכן קאַמף קעגן דעם אויפגעוואַכטן אַנטיסעמיטיזם.

מיר אַלע און די גאַנצע קולטורעלע וועלט בייגן מיט יראַת הכבוד דעם קאַפּ פאַר די העלדן פון די געטאָ-אויפ-שטענדלער, וועלכע זענען געווען פון די ערשטע צום ווי-דערשטאַנד און קאַמף מיט דער נאַצישער בעסטיע.

אויך אונדזערע ברידער און שוועסטער, מאַמעס און טאָטעס, די קדושי השואה, וועלכע האָבן נישט אַנטייל גע-נומען אין אַקטיוון קאַמף, זענען גיבורים, וואָס זענען גע-גאַנגען אויף קידוש השם און אומגעקומען בלויז דערפאַר וואָס זיי זענען געווען יידן. דער קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם, מוז געפירט ווערן אומאויפהערלעך און אומעטום, כדי נישט דערמעגלעכן, אַז די שוידערלעכע טראַגעדיע זאָל זיך קענען איבערחזרן. אַז אונדזער פּאָלק זאָל זיך נישט דאַרפן שטעלן די פּראָגע: פאַר וואָס איז דאָס געשען און פאַר וואָס האָט די אַזוי גערופענע קולטורעלע מענטשהייט, דערלאָזט די דאָזיקע פעלקער-פאַרניכטונג און זיך פאַסיוו און גלייכגיל-טיק צוגעקוקט צו דעם אומקום פון אונדזער פּאָלק.

לזכור ולא לשכוח — די דאָזיקע ווערטער דאַרפן תמיד זיין אויסגעקריצט פאַר אונדזערע אויגן

(פון דער רעדע אויפן בית-הקברות אין נחלת-יצחק, אין טאָג פון אומקום און גבורה)

גוים, הוא לקח את הילד עמו הביתה — וכך הציל אותו מהשמדה. השוטר קוביצקי הציל גם את בן-עירנו נולדק לנגפוס, בהוציאו אותו מבית-הסוהר המפורסם „פאוואק" ב-וורשה. לנגפוס גר כעת בפאריס.

בזמן האחרון נודע לנו מהעתונות ומהתקשורת, שהרוצח ד"ר יוזף מנגלה מת ונקבר, אבל הכל שנאמר על עובדות התפגרותו של מנגלה, היה כל כך חסר בסיס הגיוני, שאין להניח, כי יש בו ממש. קודם כל, הדרך בה נחקר ענין מותו. לא היתה חקירה של ועדה מוסמכת ואמינה של מומחים לדבר. לא ברור למשל, מדוע המתין בנו של הרוצח הזה, שש שנים רצופות, כדי להצטרף לגירסה שאביו אינו עוד בחיים, ולמה לא פתח שו, אז, למחרת הקבורה המדומה?

כעת אנו עדים להופעות קבוצות נאיונאציות. גם ב-ארצות-הברית הדמוקרטית.

אך באפלה זו, יש קולות אחרים, כגון: הגב' ביאטה קלרספלד. היא אינה היחידה בדור הצעיר, שגדל לאחר ה-מלחמה, המרגיש חובה מצפונית עליונה להלחם בשרידי העבר הנאצי, להענשת הפושעים. אך אין כל ספק, שהיא הדמות הבולטת בדור גרמני זה ובמערכה זו, תוך התיצבות אמיצה לימין ישראל והעם היהודי.

לכן יש להרים על נס על הערך המוסרי במלחמת היחיד שלה וביחוד בתקופה זו של התחזקות אויבי ישראל, בהגברת אידיהם על מדינתנו.

כאן יש קשר אורגני בין פשעי הנאצים נגד העם היהודי ובין האיבה הרצחנית הערבית-הפליסטנאית למדינת ישראל. השואה שהתחוללה על עם ישראל, בה הובלו לטבח ששה מיליון יהודים, הוכיחה מחדש, שפתרון בעית היהודים בעולם היא: חיוק מדינתנו, מולדת לכל יהודי, המעניק מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים!

השנים חולפות, יש בכוחן להשכיח גם פרטי עדות חשובים מתוך המיצר ההוא הנקרא תקופת השואה.

לכן, זכור תזכור את אשר עשה לך העמלק!

(נאום בערב האזכרה בתל-אביב, 27.11.1985)

חלוקת מלגות לתלמידי בית-ספר „עלומים" ברמת-השרון, ע"י מר הורן מתתיהו.

פאַרטיילונג פון סטיפּענדיעס פאַר שילערס פון דער גימנאַזיע „עלומים" אין רמת-השרון, אַדריכנעפּירט דורך מתתיהו האָרן.

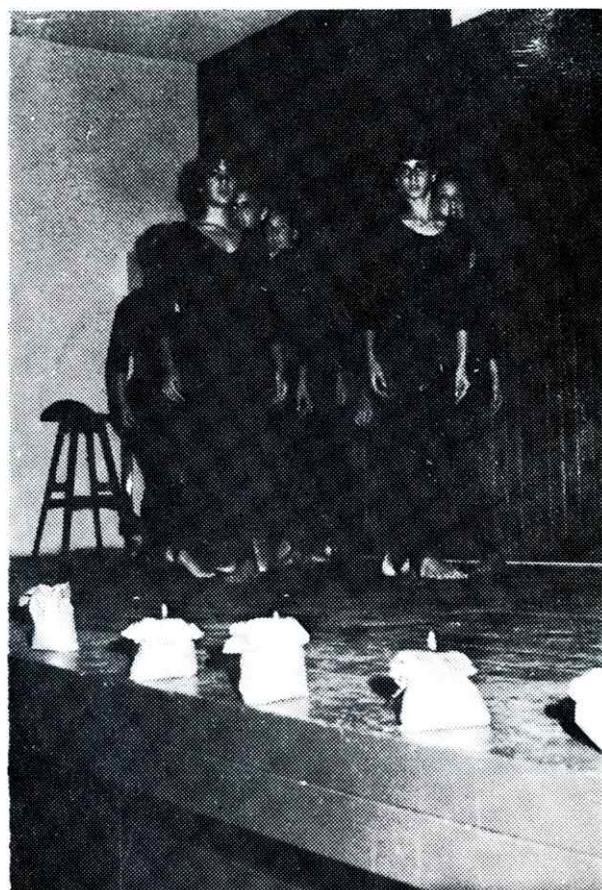
אייכטריט פון די שילערס פון דער פאלקסשול אין רמת-השרון, אויף דער יערלעכער אזכרה אין תל-אביב.

אסיפה כללית של בני עירנו

ב־18 ליוני 1986 התקיימה בבית המלין רח' ויצמן 30 בת"א אסיפה כללית של בני עירנו, שבה הוקרן הסרט על העיר לובלין (מתנה של ד"ר שמחה בונם ווייס). באותו מפגש התקיימו הבחירות לוועד ארגון יוצאי לובלין בישראל.

מבין 23 מועמדים, נבחרו לוועד 15 חברים:

1.	צשה אובליגנהרץ	60	קולות
2.	מרק אורטמן	77	"
3.	ד"ר נתן בן-טובים	82	"
4.	ד"ר אלחנן הורביץ	75	"
5.	מתתיהו הורן	111	"
6.	משה ווסונג	64	"
7.	צפורה ויסלפיש-דסקל	83	"
8.	משה זלצמן	64	"
9.	צשה טרכטנהרג-פישר	85	"
10.	אינג' אברהם לסקובסקי	72	"
11.	דוד רובינשטיין	62	"
12.	יוסף רחמן ז"ל	88	"
13.	דוד שטוקפיש	95	"
14.	מאיר שילדקרויט	78	"
15.	אינג' אלכסנדר שריפט, ארכיטקט	97	"

באגריסונג פון משה קארן צום יום העצמאות אין „פלאזא“

מיטלעכן צושטאנד, ווי עס פאסט פאר א דערוואקסענעם און פארענעם עולם, וועל-כער איז פאראינטערעסירט צו האבן א געזונטע און שעפערישע ארגאניזאציע פון שטעטישע יידן.

קודם כל וויל איך זאגן, ווי ס'איז אַ גענומען אין א יום הולדת, א מאַרציקן מזל טוב אונדזער מדינה צו אירע 38 יאָר. זאָל זי לדור דורות נאָך בליען און זיך אַנטוויקלען און דינען ווי אַ לייכט־טורעם פאַר אונדזער פאָלק.

און אַ לובלינער ברוכים הבאים איך אַלע, ליבע ליבע געסט פון לאַנד און אויסלאַנד, וואָס האָבן זיך אָפּגערופן אויף אונדזער איינלאַדונג און געקומען פאַר־ברענגען ווי אַן אייגענע משפּחה.

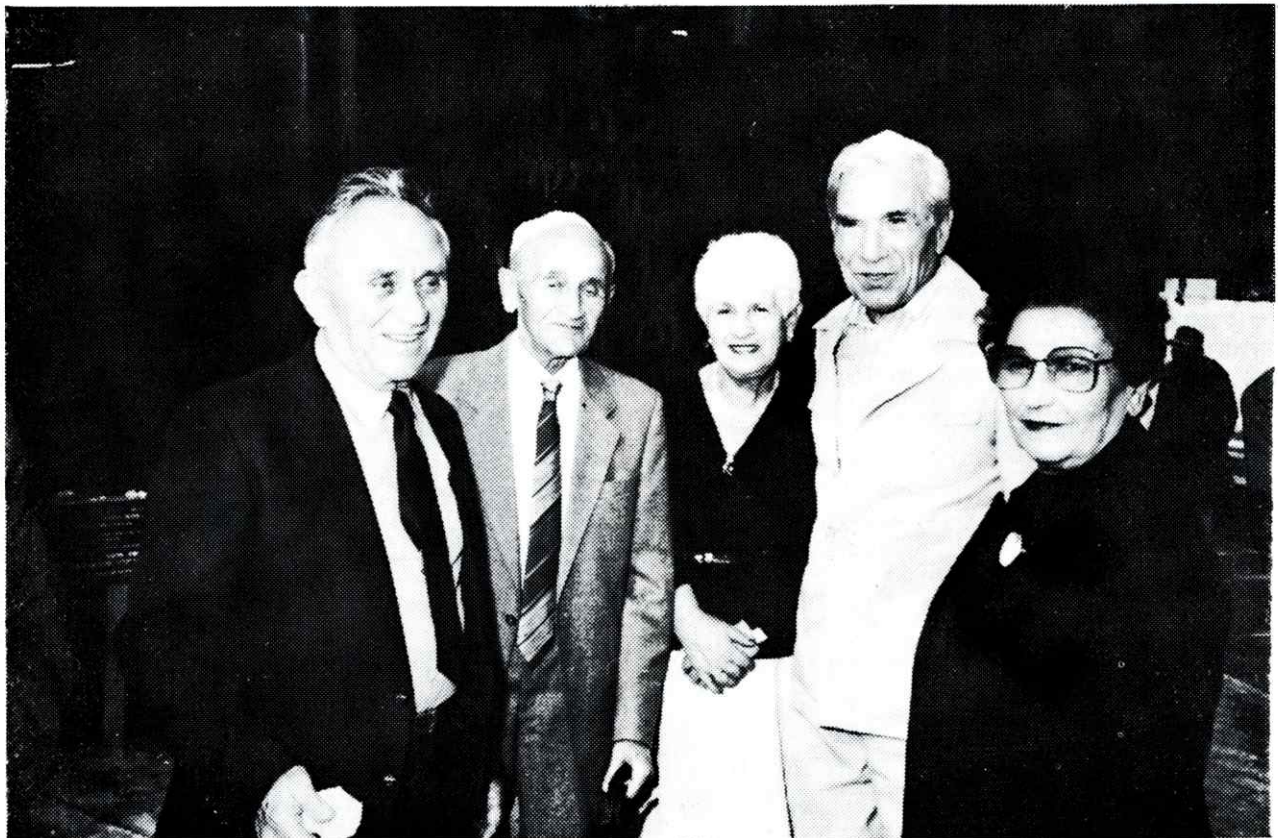
איך וויל באַגריסן דעם טייערן לוב-

באַנייט זייער לעבן אין דער אויפגעריכ־טער מדינה.

פאַראַן ביי יידן אַ ווערטל, אַז אַ מינהג ברעכט אַ דין. איז טאַקע געוואָרן אַ מינהג ביי מיין פרוי לובאַ און ביי מיר צו טרעפן זיך מיט אונדזערע לאַנדסלייט פון ישראל און פון די תּפוצות. זענען מיר צופרידן, וואָס אויך היינט נעמען מיר אייך אויף גאַסטפריינטלעך אין תּל־אביב, כדי אין אַ היימישער אַטמאָספּער און מיט לובלי־נער נאַסטאַליגיע און זכרונות פאַרברענגען אַן אָונט וואָס דאַסמאַל וועט ער אויך זיין אַן אויסנאַם. ווייל אויסער די פרייד פון טרעפן זיך און אַ בשותפותדיק פאַרברענ־גען, וועלן מיר אויך אויסוויילן אַ נייעם, צי באַנייטן קאַמיטעט פון דער לובלינער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל. לובאַ און איך זענען טיף איבערצייגט, אַז דער איצ־טיקער היינטיקער אָונט וועט אַדורכגיין אין אַ פריינטלעכער אַטמאָספּער און גע-

טייערע לאַנדסלייט, שוועסטער און ברי־דער, ליבע געסט!

מיר האָבן נאָר וואָס געהערט די סירע־נעס וועלכע האָבן אָנגעזאָגט דעם אָנהייב פון די פייערונגען לכבוד דעם 38סטן יום העצמאות פון מדינת ישראל. אַזעלכע ווערטער ווי מדינת ישראל און יום ה־עצמאות רופן ביי אונדז תמיד אַרויס שטאַרקע געפילן, טיפע עמאָציעס און פריידיקע געדאַנקען, ווייל נאָך 2 טויזנט יאָר גלות האָבן מיר ענדלעך זוכה געווען צו אַן אייגן לאַנד, ווי אַלע פעלקער. מיר ווייסן אָבער מיט וויפל שווייס און בלוט ס'איז אויסגעקעמפט געוואָרן די זעלב־שטענדיקע יידישע מדינה, וועלכע איז געוואָרן אַ היים פאַר אונדזער גערודפּט פאָלק, נאָך די טראַגישע יאָרן פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. אויך הונדערטער לובלינער יידן נאָך דער שואה זיך דער־שלאָגן צו די ברעגעס פון ישראל און דאָ

אויף דעם יזכור־אָקט אין נחלת־יצחק, אין טאַג פון אומקום און גבורה.
פון רעכטס: צפורה דסקל, משה קארן, זאָשע און יוסף רחמן ז"ל, מתתיהו האָרן.

ב"י די לאנדסמאנשאפט אין די תפוצות

פאריז פארגעסט נישט

משה זאלצמאן

דער יערלעכער יזכור-אקט

מיט ציטער און יראת-הכבוד זענען לובלינער יידן פון פאריז צאלרייך געקומען אנציענדן דעם נר-תמיד צו דער 43סטער יארצייט פון די 45 טויזנט קדושים, וואס זענען בעסטיאליש פארפייניקט געווארן דורך די נאציזשע קאניבאלן.

נאכן אנציענדן די זעקס סימבאלישע ליכט, האט דער שרייבער פון די שורות דערעפנט די אזכרה און דער-קלערט: „מיר זענען זיך צונויפגעקומען צו דערמאנען מיט ווייטיק און צער די אויסגעמארדעטע יידן פון לובלין, און פון די צענדליקער שטעט און שטעטלעך ארום לובלין, ווו ס'האבן געלעבט העכער 250 טויזנט יידן מדור-דורות. און אלץ איז געווארן בעסטיאליש פארניכטעט און ארויסגעריסן מיטן ווארצל דורך די דייטשע מערדער מיט זייערע מיטהעלפער. דער יידיש-פוילישער פאָעט יוליאַן טוויים האָט ביים אַנטהילן דעם דענקמאַל פון וואַרשעווער געטאָ, דערקלערט, אַז דאָ ליגן נישט בלויז די ביינער פון אויסגעהרגעטע יידן, נאָר דאָ איז באַגראָבן, דאָס וועלט-געוויסן פון דער מענטשהייט.

מיר דערמאנען אויך די קרבנות פון דעם אינדיווידו-דועלן טעראָר פון די אומשולדיקע ישראל-בירגער. אין די סאַמע פינצטערע נעכט פון לאַנגן מעסער, האָט אונז דער גרויסער בן-עיר, דער דיכטער יעקב גלאַטשטיין אָנגעשריבן אַ ליד מיט האַפענונג, וואָס איך דערמאָן בלויז איין פערז: „ס'וועלן נאָך רוישן גרינע בלעטער אויף אונדזער בוים דעם פאַרקוואַרטן“. די נביאישע ווערטער זענען מקוים געוואָרן מיט דער עקזיסטענץ פון מדינת ישראל, וועלכע מיר דאַרפן אַרומנעמען מיט אַ הייליקן ציטער, ליבשאַפט און כסדרדיקן זאָרג.

ער באַגריסט די לובלינער ישראל-געסט וואָס גע-פינען זיך אויפן זאַל, די משפּחה מאַנאַר און גאָלדשטיין. די געוועזענע ווידערשטענדלעריין אין פראַנקרייך, טעשקע פארשטעטער-קאַרמאַן, וואָס האָט אַקטיוו אַנטייל גענומען אין דער גרויסער נאַציאָנאַלער רעטונג-אַקציע פון אויסבאַהאַלטן יידישע קינדער אין יענע שרעקלעכע יאָרן און מיטגעהאַלפן שאַפן פאַנדן צו געבן הילף די אויסבאַהאַלטענע, דעפאַרטירט געוואָרן אין דעם טרויע-ריק באַרימטן לאַגער פאַר פרויען ראַווענסברוק — האָט אין איר טיף עמאַציאָנעלער אַרויסטרעטונג דערקלערט,

אַז וואָס ווייטער אונדז טיילט אָפּ פון יענע שרעקלעכע צייטן, אַלץ מער דערפילן מיר דעם ווייטיק וואָס יעדער טראַגט אין האַרץ פאַר אונדזערע משפּחות און חרוב געוואָרענע היימען. מיר דערמאָנען די יידישע לובלין, וואָס פאַרנעמט אַ צענטראַל אָרט אין דער רומפולער, טויזנט יאָריקער געשיכטע פון יידישן לעבן אין פוילן. מיט דעם פילפאַרביקן געזעלשאַפטלעכן קולטור-לעבן, פראַפעסיאָנעלע באַוועגונג, די יידישע טאַג-צייטונג, די לערן-אַנשטאַלטן, די באַרימטע ישיבה חכמי לובלין. איי-ביק וועט דאָס פאַלק דערמאָנען די יידישע סאַלדאַטן, וואָס האָבן געקעמפט אין די רייען פון די אַליאירטע אַרמייען, די יידישע פאַרטיזאַנער אין די וועלדער אַרום לובלין; די לובלינער וואָס זענען געפאַלן אין פראַנצויז-זישן ווידערשטאַנד: דעם מוזיקער סאַלעק באָט, ד"ר יוסף בורשטיין, דעם לעגענדאַרן העלד, אַ נעווע פון דעם גרויסן יצחק לייבוש פּרץ, יוסף עפשטיין (קאַלאָנעל זשיל), וואָס משה זאַלצמאַן האָט אָנגעשריבן וועגן אים אַ קליינע מאַנאָגראַפיע. מיר דערמאָנען די גייסט-שיינע פרויען-געשטאַלטן פון לובלין, די היסטאָריקערין בעלא שולדקרויט, בעלא דאַבזשינסקי, די פירערין פון „בונד“ בעלא שפירא.

רוזשקע לערמאַן לייענט איבער אין פראַנצויזיש איר פאַעמע וועגן דעם חורבן און אומקום פון לובלינער יידן.

נאָכן זאָגן „קדיש“ פון גאַנצן עולם, ווערט דער איינדרוקספולער יזכור געשלאָסן.

דער טראַדיציאָנעלער באַנקעט

דער טראַדיציאָנעלער, יערלעכער באַנקעט פאַר-שאַפט די לעצטע יאָרן אַ סך זאָרגן דער אָנפירערשאַפט פון דער געזעלשאַפט, צוליב נעגאַטיווע באַגלייט-דער-שיינונגען ביי די מיטגלידער, ווי: עלטער, קראַנקייטן אא"וו. דערפאַר איז די פרייד און סאַטיספאַקציע פאַרן קאַמיטעט, וואָס היי-יאָר איז די צאָל געקומענע אַפילו איבערגעשטיגן דאָס וואָס מיר האָבן געהאַט פאַרויס-געזען און טאַקע געהאַלפן צום מאַראַליש-פינאַנסיעלן דערפאַלג.

דער פאַרויצער פון דער אונטערנעמונג-קאַמיסיע, משה'לע ראָזענבלום, באַגריסט דעם שיינעם עולם, וואָס אַ סך פון די אָנוועזנדע מאַכן דעם גרעסטן פיזישן אַנ-שטרענג צו קומען אַנטיילנעמען אין דער היימיש-משפּ-חהדיקער, יערלעכער שמחה.

ער שיקט איבער אַ רפואה שלימה די קראַנקע מיט-גלידער: די דינאַמישע וויצע-פאַרויצערין פון דער גע-זעלשאַפט, די ליבע גיטעלע עדעלשטיין, די פרוי האָס

און דער משפחה גאלדמאן. מיר שטרעבן, אז דער צווייטער דור פון אונדזערע מיטגלידער זאל קומען אין דער געזעלשאפט.

בעתן איבערייט, האט דער פארזיצער פון דער פאלקס-אקציע און פון בית התנ"ך, אונדזער בן-עיר יוסף זאבערמאן, וואס איז לעצטנס צוריק געקומען פון זיינס א באזוך אין ישראל מיט א דעלעגאציע פון מנד-בים, האט אין זיין קורצער, אינהאלטרייכער ארויסטרע-טונג איבערגעגעבן זיינע איינדרוקן פונעם לאנד, גע-לערנט דורך קאנקרעטע פאקטן, מיט וואס די ישראל באפעלקערונג קומט אויס זיך כסדר צו ראנגלען. ער איז אויפגענומען געווארן דורכן פארזיצער פון דער כנסת, וואס האט געשמעסט מיט דער דעלעגאציע וועגן דער ווירטשאפטלעכער לאגע אין דער מדינה.

דער פארזיצער פון דער געזעלשאפט, שמואל שא-פירא, דערגאנצט אים און שטרייכט אונטער, אז דער ישראל-בודזשעט באשטייט פון 21 מיליארד דאלאר, דארף מען 30 פראצענט צוריקצאלן חובות; 30 פרא-צענט פאר די פארטידיקונג-אויסגאבן און בלויז 40

פראצענט גייט אויף די ציווילע מדינה-באדערפענישן. טראץ די אלע שוועריקייטן, האט די מדינה היי-יאר ממש געראטעוועט פון אומקום די עטיאפישע יידן. דאס איז די גרויסקייט פון דער עקזיסטענץ פון דער מדינה, וואס זארגט נישט בלויז פאר אירע בירגער, נאר פארן גאנצן יידישן פאלק.

אלע אונדזערע צונויפטערעפן ביי שיי-געדעקטע טישן, קומען נישט פאר סתם אויף צו עסן און טרינקען. שטענדיק איז פאראן א פאר וואס. ער מאכט א רוף צו די, וואס האבן זיך נאך היי-יאר נישט באשטייערט, און גלייך איז דורך אים, מיט דער מיטהילף פון פיגעלע זאבערמאן, אדורכגעפירט געווארן א זאמלונג וואס האט אריינגעבראכט א קנאפן מיליאן אלטע פראנק.

דער עולם האט פארגעסן וועגן עלטער, געטאנצט און פריילעך פארברענגט. מיט דער באגלייטונג פון דער מוזיק און געזאנג פון דער זינגערין נינא בארלי.

פארן דערפאלג פון אדורכפירן דעם יום-טוב, דארף באזונדערס אויסגעדריקט ווערן א ישר-כוח די איבער-געגעבענע קאמיטעט-מיטגלידערין דינהלע ראטשטיין.

צוזאמענטרעף פון לובלינער אין מעלבארן

סוף אקטאבער 1985, איז פארגעק-מען א צוזאמענקונפט פון די לובלינער לאנדסלייט בלומא און מאטל טרייסט-מאן אין קוואנג-ראד. עס איז געקומען א היפשער עולם און דעם צוזאמענ-קונפט האט געעפנט מר. מישא עקהאוז, וועלכער האט אויפגעקלערט דעם ציל פון דער צוזאמענקונפט — אונטערצו-האלטן א פארבינדונג צווישן די לאנדס-לייט.

ער האט איבערגעגעבן דעם פארויץ צו דעם פרעזידענט פון דער לאנדסמאנ-שאפט מר. גאלדבאנד, וועלכער האט אונטערגעשטראכן, אז טראץ אלע שווע-ריקייטן, זענען די לובלינער לאנדסלייט נאך אלץ די בעסטע זאמלער פארן ישראלי-פאל. ער האט גערופן די פאר-זאמלטע אונטערצוהאלטן די לאנדסמאנ-

שאפט, וועלכע האט נאך אייגענע אויס-גאבן במשך דער צייט.

פריינד הערשט באכראך האט בא-גריסט די פארזאמלטע לובלינער. ער האט געגעבן א קורצן אריינפיר צו דער געשיכטע פון די לאנדסמאנשאפטן בעת דער גרויסער עמיגראציע קיין אמעריקע און דער הילף, וואס זיי האבן געשיקט צו זייערע ברידער אין פוילן אין רוס-לאנד, די געליטענע פון דער ערשטער וועלט-מלחמה.

די צווייטע וועלט-מלחמה האט ארויס-געבראכט די נויטווענדיקייט צו גרינדן לאנדסמאנשאפטן אומעטום, ווו יידן האבן אויסגעוואנדערט, כדי זיך צו העלפן איינע די אנדערע און לינדערן זייער איינזאמקייט אין דעם נייעם אימיגרא-ציע-לאנד.

פריינד מ. עקהאוז האט אונטערגע-שטראכן די גרויסע פארדינסטן פון פרוי מאשא וויינער, וועלכע לאזט נישט א-דורך קיין איין געלעגנהייט, כדי צו העלפן דער לאנדסמאנשאפט ביים איינ-ארדענען די אונטערגעמונגען.

עס איז געזאמלט געווארן א היפשע סומע געלט פאר די באדערפענישן פון דער לאנדסמאנשאפט און פריינד טרייסט-מאן האט געוויזן א גרויסע קאלעקציע פון ישראל-פראגראמען, וועלכע האבן ארויסגערופן א שטארקן אינטערעס ביים עולם.

די לאנדסלייט האבן נאך פארברענגט א לענגערע צייט ביי די פיין געדעקטע טישן.

(„אויסטרעלישע יידישע נייעס“)

אויפן געביט פון דער יידישער שפראך, קולטור און ליטעראטור.

דאס ווייטערדיקע פירן דעם היינטיקן אונט גיב איך איבער אונדזער בן-עיר פון פאריז, שמואל שפירא.

א דאנק און להתראות איבעראיאר ווי-דער, צום 39סטן יום העצמאות.

דעם פריינד און לאנדסמאן מאטס זשעלאזא פון פאריז.

צום סוף — מיין פערזענלעכע באגרי-סונג דעם פריינד דוד שטאקפיש, וואס האט די טעג באקומען די בכבודיקע אויס-צייכענונג און אנערקענונג פון דעם שטאטראט אין רמת-גן דעם דיפלאם „יקיר רמת-גן“ פאר זיינע פארדינסטן

(סוף פון זייט 50)
לינער ייד פון לאס-אנגעלעס, ישראל אייזענבערג מיט זיין פרוי באלטשע. דעם פרעזידענט פון די „פאראייניקטע קינדער פון לובלין“ אין פראנקרייך, שמואל שפירא מיט זיין פרוי געניע. די ליבע געסט פון קאפענהאגען, אסתר און אדאם גאלדמאן.

לובלינער יידן אין ישראל און אין דער וועלט, דארפן אָבער
נישט אויפהערן שרייבן פֿאַר אונדזער אויסגאַבע.

פֿון דער באַרייטונג פֿאַר בריוו, וועלכע מיר האָבן באַ-
קומען אין לעצטן יאָר, ברענגען מיר נאָר אַ קליינעם טייל.

רצ"ב מכתב תורה של תלמידתנו על הפרס שהוענק לה
בשמכם עם תום שנה"ל תשמ"ו.
ושוב, תבואו על הברכה!

צעירה טריפון-אבן
מנהלת החטיבה העליונה.

✱

לכבוד קהילת לובלין,

שמי קוקה ניצו ואני עולה חדשה מרומניה. עליתי ארצה
לפני שלוש שנים, כמעט, והתחלתי ללמוד בלאו-באק לפני שני-
תיים. סיימתי את הלימודים בבית-הספר הזה בהצלחה והודות
לכם, קיבלתי גם פרס ואינני יכולה לתאר במילים, כמה רבה
היתה שמחתי, אבל אני גם הייתי מאד רוצה להודות לכם אישית
ולא בכתב. ומכיוון שאין באפשרותי לעשות זאת, אני מודה לכם
מכל הלב ומתוך נפשי ואני רוצה להבטיח לכם שגם בהמשך חיי
אצליח בחברה ובמקצוע שאבחר כמו שהצלחתי בלאו-באק.
רב תודות לקהילת לובלין.

בכבוד — קוקה ניצו

✱

העררי פרוכטמאַן, ניו-יאָרק

טייערע, ליבע פריינד!

די ארבעט אין אונדזער לאַנדסמאַנשאַפֿט גייט נישט אָן אַזוי
האַסטיק, ווי ס'איז געווען מיט יאָרן צוריק. עטלעכע לאַנדסלייט
האָבן זיך איבערגעצויגן קיין פלאָרידאָ און אייניקע זענען אַוועק
אויפן עולם האַמט. אונדזער סעמעטערי (בית-הקברות) ווערט
פאַרפולט. מיר האָבן באַשטעלט אַ טויער ביים אַריינגאַנג צום
מאַגומענט לוכר די לובלינער קדושים, וואָס וועט אַנטהילט ווערן
ערב דעם נײַעם יאָר.

אין נאָוועמבער וועלן מיר אַדורכפירן דעם זיכור-אַקט צו
דערמאָנען די קרבנות פון די דייטשישע רציחות אין די יאָרן
1939 — 1945.

דערהאַלטן דעם „קול לובלין“. דער זשורנאַל איז זייער איי-
טערעסאַנט אַ דאַנק די היסטאָרישע מאַטעריאַלן, בילדער, ווי אויך
באַריכטן פון דער טעטיקייט פון די לאַנדסמאַנשאַפֿטן אין דער
וועלט. עס קומט אַ גרויסער ישר-כוח די אַלע, וואָס פאַרנעמען
זיך מיט צוגרייטן און אַרויסגעבן אַזאַ פיינעם זשורנאַל.

בייגעלייגט אַ טשעק פֿאַר 5 ביכער פון מ. שולשטיינס „ביים
פּנקס פון לובלין“ און 50 דאָלאַר פֿאַר די באַדערפענישן פון
פאַראַיין.

איך און מיין פרוי שיקן איבער די בעסטע ווונטשן פֿאַר
אונדזערע בני-עיר אין ישראל.

✱

יעקב וויצענפעלד, מיאַמי

ווי איר וויסט, שיק איך יעדעס יאָר 36 דאָלאַר (2 מאָל ח"י)
לכבוד אונדזערע צוויי אייניקלעך. איך מיין, אַז יעדער לובלינער
ייד וואָלט באַדאַרפט טאָן דאָס זעלבע — לטובת דער לאַנדס-
מאַנשאַפֿט אין ישראל.

נאָר עפעס: איך קען זיך שוין נישט דערוואַרטן אויף אונ-

לכב' מר הורן — יו"ר ארגון יוצאי לובלין בישראל,
רחוב התרסי 2, תל-אביב.

מר הורן הנכבד.

הנדון: מענק לקיום סמינר על השואה לכתות י"ב.
בעקבות שיחתנו הטלפונית, הריני מעלה את בקשתי גם
בכתב בנדון.

תלמידי כתות י"ב שלנו יוצאים, כבשנה שעברה, לסמינר
בן 3 ימים על השואה בקיבוץ משואה. הסמינר משובח ואין צורך
להדגיש כמה חשוב להעמיק את הידע ואת החוויה בנושא לתל-
מידינו הבוגרים.

הסמינר עולה 23 דולר לכל תלמיד ויש לנו 148 תלמידים
בכתות י"ב, ביניהם 36 עולים חדשים. יש היום משפחות רבות,
שאין יכולות לעמוד בהוצאות מיוחדות.

נראה לי, כי מטרת המלגה שאתם מעניקים לנו, יכולה להיות
לציבור תלמידים העוסק בנושא השואה ולא דווקא תלמיד אחר.
נודה לכם, אם תברקו בכמה אתם יכולים להשתתף בהוצ-
אותינו על הסמינר על מנת לאפשר לנו לקיימו.

אם מישו מהקהילה יהיה מעוניין לראות מה נעשה בסמינר
זה אשר השנה יתקיים באפריל, נשמח לארחו.
אודה לכם על תשובה מהירה.

בכבוד רב,

צעירה טריפון-אבן,
מנהלת החטיבה העליונה

✱

חיפה, כ"ח טבת תשמ"ו, 9.1.86
הרשה לי להודות לך על מכתבך הנ"ל, אשר אני מתנצלת
על האחור בשליחתו, בשל העדרי מהארץ.
אנו אסירי תודה על החלטתכם להגדיל את המלגה בשנת
1986, אשר תסייע לנו בקיום הסמינר החשוב לכתות י"ב, בנושא
השואה, בחודש אפריל.

בשם צוות מורי ההסטוריה והמחנכים —

תורה וברכה,

צעירה טריפון-אבן
מנהלת החטיבה העליונה.

✱

הריני מאשרת בתורה קבלת 300 השקלים אשר הענקתם לנו
כתרומה לסיוע קיומו של הסמינר על תקופת השואה אשר אנו
עומדים לקיים לכתות י"ב.

אין זו שנה ראשונה לנו בהשתתפות בסמינר זה.
אנו רואים ברכה רבה בהתמקדות בנושא, הן מבחינת רכישת
הידע והן מבחינת החוויה הרגשית, תוך ישיבה משותפת עם
היסטוריונים מומחים במקום מיוחד לכך מחוץ לגבולות ביה"ס.

בתורה, ובכבוד רב,

צעירה טריפון-אבן
מנהלת החטיבה העליונה.

✱

דזער צייטונג „קול לובלין“. ווי נאָר איך האָב צייט, ליינען איך נאכאמאל און ווידעראמאל די אויסגאבע. אַ שאַר, וואָס „קול לובלין“ דערשיינט בלויז איינמאל אין יאָר. די דאָזיקע צייטונג איז מיין בעסטער פריינד.

★

מאַטל און מינטשע דינער, סאָן-פּאַולאַ

מיטן דערנענטערן זיך פון נייעם יאָר, ווינטשן מיר אַלע אונז-דזערע לאַנדסלייט אין ישראל אַ סך געזונט און גליק. מיר פאַר-נעמען זיך מיט געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, אַפילו אויך ווען מ'איז אויף זומער-וווינונג, ווי איר וועט דאָס זען אין דער בייגעלייג-טער נאָטיץ:

קולטור-טעטיקייט אין סאָ פּערדאָ

שוין אייניקע מאל האָבן מיר באַריכטעט דורך דער „אירישע פרעסע“ וועגן דער קולטור-אַרבעט פון „פריינטשאַפּט-קלוב“, בעת דעם חורש אויגוסט, יעדן יאָר, געווינדעט אונדזערע שריי-בער, ווי אויך דעם גרינדער פון קלוב, יוסף סניטקאָווסקי ז"ל. היי-יאָר איז דער קור-אַרט געווען איבערפולט מיט יידן פון בראַזיל, אַרגענטינע, טשילע און אורוגוואַי. אַ דאנק די טיכטיקע טוער פון אונדזער קלוב, מאַטל דינער און זיין פרוי מינטשע, איז אונדז געלונגען דורכצופירן אין זאָל פון האַטעל „זשערו-ביאסאַבאַ“ אַ ליטעראַריש-מוזיקאַלישן אַוונט, וואָס איז גוט בא-זוכט געוואָרן און איז אַדורך מיט גרויס דערפאַל. די דערמאָנטע חברים האָבן זיך אויך באַטייליקט אין דעם קולטור-אָוונט פון נעמט-פּיאַנערן פון ריאָ. ס'קומט אַ יישר-כוח די סאָן-פּאַולער — מאַטל און מינטשע דינער, דער אַקטיוויסטן קלאַראַ רובין און די קולטור-טוער פון ריאָ, פּאַני אַדלער און זשיאַמע קליינשטאַט, וועלכע האָבן דערמגעלעכט אַנצוהאַלטן די יידישע קולטור-טראַ-דיציע בעת דעם צוזאַמענקום פון יידן אין סאָן פּערדאָ.

★

סעם ברייטער, מאַנטרעאַל

צום קאָמיטעט פון דער לובלינער לאַנדסמאַנשאַפּט אין ישראל, כּיבעט זייער איבער, וואָס איך שרייב פּויליש, ווייל מיין יידיש איז נישט קיין גוטער. נאָר ווי זאָגט מען: בעסער שרייבן מיט פּעלערן, ווי אינגאנצן נישט שרייבן. איך בין דערפאַר, אַז מ'זאָל שרייבן, ווייל באלד ווי ס'האַט זיך באַוווּן דער ערשטער נומער פון „קול לובלין“, האָב איך אַזוי געטראַכט. און אַוודאי איצט, ווען מיר האַלטן שוין ביים 21סטן נומער, וואָס דאָרף דערשיינען אין יאָר 1986 — און וועט זיכער זיך באַוווּן.

פון דעם 1טן נומער אָן, האָב איך צוזאַמען מיט אייך גע-קעמפט און געטאָן אַלץ, אַז אונדזערע לובלינער זאָלן שרייבן און אַזוי אַרום באַרייכערן דעם אינהאַלט פון דער אויסגאבע, דורך צושיקן זכרונות און בילדער פון דער אַלטער היים. מיר האָט זייער וויי געטאָן דער פּאַקט, אַז לובלינער יידן, וועלכע האַלטן גוט די פּערדער אין האַנט, האָבן נישט „באווייליקט“ צו קאַרעספּאָנדירן מיטן „קול לובלין“, און אַזוי אַרום אַנצוהאַלטן דעם קאַנטאַקט מיט לובלינער פון דער גאַנצער וועלט. ווייל אַזאָ אויפ-גאַבע פון דערנענטערן, האָט אויף זיך גענומען דער „קול לובלין“ און לויט מיין באַשיידענער מיינונג, פילט ער זי אויס אויף אַ בכבודיקן אופן.

אַ געוויסע סאַטיספּיקציע האָב איך דאָך, וואָס מיר איז גע-לונגען אַנצורעגן געוויסע לאַנדסלייט זיי זאָלן שרייבן און שטיין אין פאַרבינדונג מיט חברים פון דער אַלטער היים. איך פּערזענ-לעך שרייב לעצטנס ווייניקער, אָבער נישט דערפאַר, ווייל כּיוויל נישט שרייבן. די סיבה איז אַ פשוטע — מיין געזונט-צושטאַנד דערלויבט נישט אויף דעם. באַגרענעצן איך זיך מיט דעם, וואָס מיר איז דערלויבט.

דוד שטאַקפּיש האָט מיך אַמאל באַצייכנט „דער משוגענער פון לובלין“ און „אויך דער גולם פון לובלין“ — פאַר מיין

עקשנותדיקן שרייבן. אָבער איצט מוז איך זיך באַגרענעצן און אפּשר גאָר אויפהערן שרייבן, ווייל ווער וועט עס איבערזעצן אויף יידיש?...

אויך דער געדאַנק וועגן ערשטן וועלט-צוזאַמענפאַר פון די לובלינער אין ישראל — איז געווען מיינער. ס'האַט טאַקע גע-דויערט אַ שטיק צייט, ביז ער איז רייף געוואָרן ביי געוויסע חברים. האָב איך זיך דאָן גענומען צו דער אַרבעט און מיר איז טאַקע געלונגען צו ברענגען אויפן צוזאַמענפאַר 44 פּערזאָן פון מאַנטרעאַל, צווישן זיי — אויך מיין נאָענטע משפּחה.

ס'איז ווערט אונטערצושטרייכן די גרויסע ראָל פון אונדזערע טייערע, ליבע לאַנדסלייט: משה קאַרן מיט זיין פרוי לובע, וועלכע האָבן דאָס אַלץ דערמגעלעכט, איינלאַדנדיק די גאַנצע „לובלינער משפּחה“ אויף אַזאָ פרעכטיקן באָל אין האַטעל „פּלאַזאַ“. נאָך אַ גרעסערער יישר כוח קומט זיי פאַר זייער צוואַנג, אַז דעם 30סטן יאָרטאָג פון מדינת ישראל וועט מען אויך פייערן אין „פּלאַזאַ“ האַטעל, אויף זייער פאַרבעטונג. און אַז דאָס איז רע-אַלזירט געוואָרן — וויסן דאָך אַלע. ביי דער געלעגנהייט דאָרף מען אויך אונטערשטרייכן די ראָל פונעם פאַרזיצער, וועלכער האָט לאַנגע יאָרן געאַרבעט מיטן גאַנצן האַרץ פאַר דער לאַנדס-מאַנשאַפּט אין ישראל.

פאַר וואָס שרייב איך דאָס אַלץ? ווייל כּיוויל, אַז אייער אויסגעוויילטער קאָמיטעט מיטן נייעם פאַרזיצער, זאָלן ווייטער פירן די טעטיקייט פון דער לאַנדסמאַנשאַפּט און כּיווילנשט אויך גרויס דערפאַלג אין אייער מיפּולער אַרבעט פאַר אַנצוהאַלטן אַ סטאַבילן קאַנטאַקט מיט די לובלינער אין דער גאַנצער וועלט און אַז דער 21סטער נומער „קול לובלין“ זאָל אַרויס מיט דערפאַלג און אַז איר זאָלט אויך נישט פאַרגעסן פון דעם 4טן וועלט-צוזאַמענפאַר.

כּיחאָב זיך לעצטנס נישט באַטייליקט אַקטיוו, ווייל מיין גע-זונט-צושטאַנד האָט מיר נישט דערלויבט. כּיבין פאַר דער צייט אַדורך דריי אַפּעראַציעס און די לעצטע 10 יאָר אַרבעט איך שוין נישט. אָבער, אַז כּיוויל דערלעבן און אַז מיין געזונט-צו-שטאַנד וועט מיר נאָר דערלויבן, וועל איך זיך באַמיען קומען צום 4טן וועלט-צוזאַמענפאַר.

כּיוויל אויך אונטערשרייבן, אַז כּיחאָב אַנגעקניפט אַ פאַר-בינדונג מיט יוסף ראכמאַן און אויך באַקומען אַ באַשטעטיקונג אויף מיין יערלעכער באַשטייערונג, נאָך קיין פּלאַדירע. מיר איז אָבער נישט קלאַר, פאַר וואָס די חברים ווייזפּעלד, נאגלעל, סעגאַל און אַקערשטיין פון פּלאַדירע האָבן נישט דערהאַלטן דעם „קול לובלין“.

כּיווילנשט אייך דערפאַלג אין אייער ווייטערדיקער אַרבעט. כּישרייב דאָס אין מיין אייגענעם נאָמען און נישט פון דער לאַנדסמאַנשאַפּט.

איך גרוס דעם גאַנצן קאָמיטעט און אויך לובאַ און משה קאַרן.

★

יוסף שגור, לאַס-אַנזשעלעס

חשובע פריינד און לאַנדסלייט,

איר וועט מיר אַנטשולדיקן פאַר מיין נישט ענטפּערן באלד אויף דעם באַקומענעם „קול לובלין“, וואָס איז פאַר מיר אַ פאַר-גענוג צו ליינענען. יעדעס יאָר איז ער זייער אינטערעסאַנט און באַלערנדיק. מען דערמאָנט זיך פון דער אַלטער היים און גלייכ-צייטיק דערוויסט מען זיך וועגן לובלינער, וווּ זיי געפינען זיך. מיר זענען צעשפּרייט איבער אַ סך לענדער און יעדער שרייבט עפּעס, וואָס זיי געדענקען. עס דערמאָנען זיך נעמען פון לוב-לינער, וועלכע האָבן פאַרנומען געוויסע געזעלשאַפטלעכע קול-טור-פּאַזיציעס און זענען ליידער אומגעבראַכט געוואָרן דורך די נאַצישע מערדער.

איך דאַנק מענדל ווייסמאַן פאַר זיין באַשרייבונג פון דאָקטאָר הערשנהאַרץ; איך האָב דאָקטאָר הערשנהאַרץ געטראָפן אין ריאָזאן

לעבן מאַסקווע, אין 1943, וווּ די פּוילישע אַרמיי האָט זיך גע-
זאַמלט. און מיטן דאָקטער, האָב איך געטראָפן ראָזענבוש און
וואַלמאַן. לידער, זענען זיי שוין נישט מיט אונדז. כבוד זייער
אַנדענק!

איך בין געקומען קיין ריאָזאַן פון נאַוואָסיבירסק און זייענדיק
3 טעג, האָט מען אונדז צוריקגעשיקט — ס'איז שוין געווען פאַר-
פולט די נאַרמע און אויך האָב איך זיך אָפּגעזאָגט צו ענדערן
מיין נאָמען אויף אַ פּוילישן. מעגלעך, אַז צוליב דעם צופאַל בין
איך געבליבן לעבן.

אַזוי, אַז מיט יעדער באַשרייבונג, דערמאָנט מען זיך אין
פאַרשידענע איבערלעבונגען.

גלייכצייטיק דריק איך אויס מיין טיפסטן מיטגעפיל דער
משפּחה פון משה לייסט, וועלכער איז פלוצלינג געשטאַרבן
ביי דער אַרבעט.

משה לייסט, געבוירן אין פּיאַסק הינטער לובלין, אַלע יאָרן
געוויינט אין לובלין, געאַרבעט ביים בעקער-פאַך. סוכות 1939
בין איך מיט אים אַנטלאָפן צופוס פון לובלין קיין פּיאַסק. דאָרט
איז ער אַוועק אַרבעטן ביינאַכט ביי אַ בעקער און גענומען אַ

פאַר ברויט מיט זיך. צוויי טעג שפעטער האָבן מיר זיך געלאָזט
ווייטער גיין, אָבער אַ לאַסט-אויטאָ פון דער רויטער אַרמיי האָט
אונדז אויפגענומען אין אַ גאַס-רעגן און געפירט קיין כעלעם
און דערנאָך קיין קאָוועל. נאָך קאָוועל זענען מיר זיך צעפאַרן
איבער סאָויעט-רוסלאַנד, נישט וויסנדיק איינער פון צווייטן, ביז
נאָך דעם קריג האָבן מיר זיך געטראָפן אין שטשעטשין. דער
גורל האָט אונדז ווייטער צעשיידט: ער מיט זיין פאַמיליע קיין
ישראל, איך קיין קאַנאַדע, דערנאָך — אַמעריקע. אין 1978 האָבן
מיר זיך געטראָפן אין ישראל און אָנגעהאַלטן אונדזער חברישן
קאָנטאַקט ביז זיין טויט. געווען אַ האַרציקער מענטש און אַ גר-
טער חבר. כבוד זיין אַנדענק!

איך דאַנק די לובלינער אין ישראל פאַר שיקן מיר דעם „קול
לובלין“ און גלייכצייטיק דאַנק אין דודן מיט זיין פרוי רבקהלע
פאַר שיקן מיר די גוטע ווונטשן צום נייעם יאָר און פאַר רע-
דאָגירן דעם „קול לובלין“.

איך לייג אַריין אַ טשעק אויף 60 דאָלאַר.
מיט האַרציקע גרוסן פאַר אַלע לובלינער און פריינד, וווּ זיי
זאָלן זיך נישט געפינען.

אַפּענע ווענדונג צום ניי-געוויילטן קאָמיטעט

(אַ בריוו אין רעדאַקציע)

(אַן געסט) און געבן אַ מעגלעכקייט צו
אַ חברישן שמועס וועגן אַלע אָרגאַניזאַצ-
יאַנעלע פראָגן.

אַזאַ צוזאַמענטרעף קען אַ סך ווירקן צו
באַפּעסטיקן דעם שלום-בית און אויסמיידן
אומגעוויינטשענע נישט בכבודיקע גע-
שעענישן פון דער לעצטער צייט. און דאָס
אַלץ, כדי נאָך די פאַרגעקומענע וואָלן,
זאָל נישט בלייבן ביים אַלטן.

איך ווייס, אַז צו אַזאַ פשוטן צוזאַמענ-
טערף, וועלן נישט קומען קיין סך לוב-
לובלינער, אָבער אַ 50—60 וועלן יאָ
קומען.

י. רייכנשטיין, גבעתיים

לאַנדסמאַנשאַפּט און צום אַנדענק פון
אונדזער טייערער אַלטער היים און די
אומגעקומענע קדושים.

אין משך פון די לעצטע פאַר יאָר האָבן
זיך אָנגעזאַמלט פראָבלעמען, וועלכע
האָבן אפּשר געבראַכט צו די באַדויערס-
ווערטיקע און אומגעוויינטשענע סיכסוכים
און פאַרדרוסן. וואָלט דעריבער געווען
געוויינטשן און כדאי זיך דורכצושמועסן
פנים-אַלפנים, אויך מיט פשוטע לובלי-
נער יידן וועגן אַלע אָרגאַניזאַציאָנעלע
פראָבלעמען.

איך ווענדע זיך דעריבער עפנטלעך צום
קאָמיטעט צו אָרגאַניזירן אַ צוזאַמענטרעף

מיטן „קאָפּ“ פונעם בריוו אין רעדאַק-
ציע, בין איך אויסן אונטערצושטרייכן,
אַז דער פערזינלעכער צוזאַמענשטעל
פון קאָמיטעט איז דער זעלבער, אָדער
כמעט דער זעלבער פון פאַר די וואָלן.
די אַלע מחלוקות'ן, באַדויערסווערטיקע
אויסרייסלונגען אין שפּאַנונג אינער-
האַלב און אַרום דעם קאָמיטעט (ווי,
למשל, דער אָונט אין „פלאַזשע“ האַטעל)
— האָבן מיר שוין הינטער זיך. און ווי די
חברים פון אַלט-נייעם קאָמיטעט פאַרזי-
כערן, טרעט מען צו צו אַ באַנייטער טע-
טיקייט אויף אַלע געביטן.

בלייבט מיר נאָר צו ווינטשן הצלחה און
קאָנסטרוקטיווע טעטיקייט לטובת דער

פאַראיינ פון לובלינער לאַנדסלייטט אין ישראל

מיר זענען שטאַלץ מיטן אויסצייכענען אונדזער
בן-עיר און פריינד **דוד שטאַקפיש**
מיטן ערן-טיטל „יקיר רמת-גן“ און ווינטשן
אים דערפאַלג אין זיין ווייטערדיקער טעטיקייט.

דער קאָמיטעט

ווער און מיט וויפל האט זיך באשטייערט פאר דער לובלינער לאנדסמאנשאפט אין ישראל

פון 1.10.85 ביז דעם 15.11.86

אין אמעריקאנער דאלארן

300	—	פאמיליע פישמאן, לאס-אנגעלעס
200	—	מאטל גארטענקראוט, ניו-יאָרק
200	—	מאָריס און אירענא האָרן, ניו-יאָרק
150	—	פאמיליע גוטגליק, לאס-אנגעלעס
117	—	קאָפּל מיזשריצקי, בוענאס-אירעס
100	—	פאמיליע אָבער, לאס-אנגעלעס
100	—	סימון זיידענווערג, בראַזיל
100	—	אברהם שטערנפּיינ, אויסטראליע
100	—	פאמיליע עהרענבערג, לאס-אנגעלעס
70	—	יוסף שוור, לאס-אנגעלעס
50	—	צפורה שפייזמאן, ניו-יאָרק
50	—	יהודה יוסליב, ניו-יאָרק
50	—	פאלא מאַרגולעס, ניו-יאָרק
50	—	פאמיליע וואלדבוים, לאס-אנגעלעס
50	—	פאמיליע קראנעבערג, לאס-אנגעלעס
45	—	פאמיליע ברונא, לאס-אנגעלעס
45	—	מענדל מילשטיין, סאן-פראנציסקא
40	—	פאמיליע שערמאן, לאס-אנגעלעס
40	—	פאמיליע טוכבאנד, לאס-אנגעלעס
36	—	יעקב ווייצנפעלד, מיאמי-ביטש
30	—	יצחק זהבי (גאלדשטיין), פראנקפורט
30	—	פאמיליע מילשטיין, סאן-פראנציסקא
25	—	פאמיליע רובינשטיין, לאס-אנגעלעס
25	—	בראנקא מעקלער

ריכטיקשטעלונג

אין נומער 20 „קול לובלין“, אין דער רשימה פון באשטייערונגען פון פאריז, איז געווען אָנגע-געבן, אַז שמואל שפירא האָט געגעבן 2 טויזנט פראַנק און סימאן שטרומאן טויזנט פראַנק. פאָק-טיש איז עס געווען אַ באשטייערונג נאָר פון שמואל שפירא, אויף אַ סומע פון 3 טויזנט פראַנק.

בקרוב עומד להופיע:
בלה דובז'ינסקה מלובלין
דמות היסטורית — מאה שנים להולדתה.
בעריכתו של ד"ר אלחנן הורביץ.

ערב מיוחד לרגל הופעת החוברת יתקיים בתל-אביב.

אין שקלים (פון 20 און מערער)

2250	—	לובא און משה קארן
250	—	רבקה און שיע גאלדבערג
700	—	מאטל גארטענקראוט
100	—	שלמה פייפראיזן
100	—	סריג איינס
75	—	שמשון רוזנבוים
30	—	האָבערג
20	—	לעווענשטיין

אין שוועדישע קראָנען

70	—	רוזשקע און יצחק שניידמאן, געטעבאָרג
----	---	-------------------------------------

אין קאנאדישע דאלארן

		לובלינער און אומגעגנט אַרגאניזאציע
500	—	(דורך אַננא בראַם) אין טאָראָנטאָ
300	—	לובלינער לאַנדסמאנשאַפּט אין מאָנטרעאַל
35	—	סעם ברייטער
10	—	א. סלאָמאָ

אין פראנצויזישע פראַנק

300	—	טעשקע פאַרשטעטער, פאַריז
200	—	מאָטיס זשעלאָזאָ
100	—	משה זאַלצמאַן

אין פונט שטערלינג

100	—	איזאק קרעמפּעל, לאַנדאָן
-----	---	--------------------------

לזכרם • צום אַנדענק

מיר בייגן די קעפ אויף די פרישע קברים פון אונדזערע בני-עיר, וואָס זענען אין לעצטן יאָר אַוועק אין דער אייביקייט. דאָסמאָל איז די רשימה גרעסער ווי יעדעס מאָל, וואָס איז שטאַרק צום באַדויערן. אָבער נישט ווייניקער טרויעריק איז דער פאַקט, וואָס מען שרייבט אונדז נישט וועגן אַ סך געשטאַרבענע לובלינער יידן אין די תפוצות, ווי אין ישראל. און דאָס איז דאָך אַן עלעמענטאַרער חוב פון דער משפּחה, צי פון גאַענטע פריינד. אונדזער אויסגאַבע „קול לובלין“ איז דאָס איינציקע אָרט צו פאַראייביקן דעם אַנדענק פון די, וואָס זענען פון אונדזע אַוועק. כבוד זייער אַנדענק!

חברי הארגון מרכינים את ראשם על קברך הרענן. קרוביך וארגון יוצאי לובלין בישראל ובתפוצות משתתפים בצער המשפחה.
יהי זכונך ברוך.

מתתיהו הורן
(דברים על קברו)

יוסף רחמן ז"ל

ביום ראשון, ה'31 באוגוסט 86, בהיותו בתל-אביב לסידור עניינים, התמוטט רחמן ברחוב. עוברים ושבים הזעיקו אמבולנס של מגן דוד, ובהגיעו לבית-החולים נשאר ל-רופאים רק לקבוע את מותו. ובוזה הגיעו לקיצם כארבעים שנה של עבודה יצרנית וציבורית בארץ.

עיסוקו של יוסף רחמן בלובלין היה בניה, היינו קבלן לבנין (גם אביו המנוח עסק בזה). מקצוע זה היה בכמעט מאה אחוזים בידי גויים. רק שניים היכרתי בלובלין כעוסקים בבניה: אינז' בקר המנוח, שהקים את ה„ספולדום“ ברחוב פרובוסטוי בלובלין, ומשפחת רחמן. (מעטים מיהודי לובלין ראו אי פעם הקמת בית מגורים), יוסף רחמן היה בעל מקצוע מעולה, כיוון, כמתכנן, כמבצע, ובעיקר כאיש העומד בדיבורו. רוב עבודתו היו בשביל מוסדות קומונליים, ממשלתיים וצבאיים. בפולין האנטישמית זה לא היה מהדברים השכיחים בעת ההיא. תמיד למסור עבודות כאלה לקבלן יהודי, הרבה מכתבי הוקרה וצלשים מפארים את כותלי חדר עבודתו של יוסף רחמן.

עם פלישת הגרמנים ללובלין ראה רחמן את הנולד והוציא מסקנות הגיוניות ממעשיהם הראשונים של הכובשים נגד האוכלוסיה היהודית: אם אלה הם צעדי „הברא-שית“ מה עלול להיות בהמשך המלחמה? וברח לאיזור הכיבוש הרוסי ומשם נשלח לסיביר. עבודתו בסיביר היה כמו של רוב פליטי פולין, עבודות יער, היינו: הורדת עצים וניקויים ביערות האין סופיים של סיביר, וזה באַקלים של 50 מעלות מתחת לאפס.

עם גמר המלחמה הוא חזר עם משפחתו

בזמן האחרון פרשת מפעילות הקבלנית, אולם כשפנו אליך הדיירים מהבית בשד' בוציצין וביקשו להכניס שינויים בבית, בייצעת זאת בצורה מזהירה ולשביעות רצונם. ב-1983 קיבלת תואר „רב-קבלן“ על פעולותיך ותרומתך הברוכה לקידום הבניה בישראל.

כשנדברת עם הפועלים לבוא לעבודה בשעה 8.00 בבוקר, הם מצאו אותך בשטח עוד לפני הזמן.

ליושרך ולמידת האחריות שלך לא היה גבול. העשרתך לפעולות ארגון יוצאי לובלין ובחזרו אותך לתפקיד הגיובר, ומאז גיי הול הכספים היה למופת; הכנסת סדר לקופת הארגון וסדרת את העניינים בצורה כזאת שבכל רגע עם הרמת השפופרת יכולנו לדעת את מצב הקופה בדיוק נמרץ. עלי לציין שהלכת מאתנו בזמן שהגענו לגבורות, אבל לצערנו ולדאבוננו הרב יכולת עוד הרבה שנים להיות עמנו ולתרום רבות למען ארגוננו. תמיד רצת מלא מרץ. ולפי דברי הבת רינה, לא רצית למות במיטה. ולא ליפול למעמסה לאחרים וזאת הגשמת. נפלת ברחוב, הלב הפסיק לפעול. איש צנוע וישר, אהוד על כל חבריו וידידי, דיו, בעל נאמן ואב מסור לילדיו ונכדיו.

יוסף רחמן

יוסף יקירי,

באנו להפריד ממך על קברך הרענן; חברים, ידידים בני עירך לובלין. כהלם נפלה הידיעה שהלכת לעולמים. לפני 2½ שנה בערך חלית. עברת ניתוח ואחרי תקופה קצרה חזרת לעבודתך כרגיל, כמו בעבר. נולדת בעיר לובלין. בשנת 1925 עלית ארצה ועברת את חבלי הקליטה כמו כל החלוצים דאז. אחרי רעידת אדמה שפקדה את הארץ ב-1927 חזרת לפולין לעיר לובלין. כאן נהיית קבלן גדול בבניה בנייני מגורים. היית קבלן בעל מעוף עם יומה בלתי רגילה. נאמן לכל ההתחייבויות ש-לקחת על עצמך. עוד לפני מלחמת העולם השנייה בנית עבור משרד המלחמה והוכחת את עצמך בתור בעל מקצוע מעולה עם אחריות בלתי רגילה. בדרך זאת יצאו לך מוניטין, ושלטונות הצבא הפולני שיחררו אותך מן הצורך לתת שטרות-ערבות במכרים ממשלתיים, וזאת למרות שהגשט שטרות ערבות לשלטונות היתה חובה אפילו לפור-לניס. עד היום נשאר בעירנו לובלין בית שבנית ברחוב צ'יחה, בית שנחשב לאחד הטובים בעירנו.

במלחמת העולם השנייה בזמן השואה, ברחת לרוסיה וכאן הוגלית לסיביר. בתנאים קשים חיית שם יחד עם רעיתך ושתי הבנות. במשך הזמן אחת הבנות מתה וגם רעיתך.

בגמר המלחמה החלטת לחזור ללובלין, אבל אחרי שנודע לך שכל משפחתך גר-צחה ע"י הנאצים ראית שאין תקומה ליהדות פולין שם, וחייבים לעזוב אותה מהר.

לכן בשנת 1945 נשאת את רעיתך וזושה וגסעתם לצפון אפריקה לעיר תנג'יר. פה נולדה לכם הבת רינה (שתבדל לחיים ארוכים). בשנת 1949 עלית ארצה יחד עם משפחתך. בהתחלה נהיית מנהל עבודה ב-סולל בונה בבאר-שבע ובמשך הזמן התחלת לעבוד באופן עצמאי ונהיית לאחר הקבלנים הגדולים בארץ.

לדייקנות שלך לא היה גבול, המלה שלך היתה מלה. רחשת אמון אצל האנשים שאתם באת במגע.

יעקב פעלדמאן ז"ל

דאָנערשטיק דעם 6.3.1986, איז נאָך אַ שווערער האַרץ-קראַנקייט אַוועק אין דער אייביקייט מיין טייערער מאַן יעקב ז"ל. געבוירן אין וואַרשע. ווען ער איז נאָך געווען אַ קינד, האָבן זיינע עלטערן זיך איבערגעצויגן קיין לובלין. דאָ איז ער דערציגן, געלערנט אין תלמוד-תורה ווי אויך אויף אָונט-קורסן, כדי זיך צו באַקענען מיט דער פּוילישער שפּראַך און קולטור. שטענדיק געטרוימט וועגן בילדונג. אַנטייל גענומען אין יעדער קולטור-אויג טערנעמונג און פיל געלייענט. ביי 13 יאָר האָט ער שוין געלערנט גאַלדשמידעריי און אַזוי אַרום געהאַפּלט זיינע עלטערן אין דער פּרנסה.

ווען ער איז עלטער געוואָרן, האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אין די לינקע קרייזן. גע-ווען אַ מיטגליד אין ספּאָרט-קלוב „וויז-ניאָוואַ“, וווּ ער האָט פאַרנומען אַ באַשיידן אָרט אין קאַמיטעט, אָבער געווען זייער אַקטיוו, ביז די פּאָליטישע פּאַליציי האָט דעם קלוב פאַרמאַכט, ווי אַ פאַרדעכטיקטן אין קאָמוניסטישער טעטיקייט.

אין יאָר 1939, 2 חדשים פאַרן אויסברוך פון דער וועלט-מלחמה, האָט מען אים מאַביליזירט אין דער פּוילישער אַרמיי. באַלד ביים אָנהייב פון קריג, איז ער פאַרוואַנדעט געוואָרן און אַריינגעפאַלן אין דייטשישער געפאַנגענשאַפט. אַ גליק וואָס מ'האַט אים באַפֿרייט. ער האָט אויך באַקומען אַ דער-לויבעניש פון דייטשישן שטאַב צו פאַרן קיין לובלין.

קומענדיק אַ היים, האָט ער מיך שוין נישט געטראָפּן, נאָר צוגעזען דעם אָנהייב פון דרייפּות אויף יידן. ער האָט דאָס צעטל וואָס ער האָט באַקומען פון די דייטשן, „פאַפּראַויעט“ אויף לעמבערג און אַזוי אַרום איז אים געלונגען אַריבער צו פאַרן די גרענעץ און מיטגעמען מיט זיך אַ חבר-טע מיט אַ חבר. מיר האָבן זיך געטראָפּן

התחיל בתפקיד, מצב בריאותו היה תקין וסביר, אולם כעבור שנה נאלץ לעבור נייד תוח רציני. גופו — הבריא מיסודו התגבר ובשובו הביתה התאושש לאט לאט. חששנו פן לא יסכים להמשיך בתפקידו, למולנו הוא הסכים ונשמנו לרווחה.

במשך עשרות שנות קיומו של ארגון יוצאי לובלין היו לנו מספר גזברים שכולם נתנו ממרצם ומזמנם לארגון ושרתו אותו במסירות ונאמנות והתנדבות, אולם באי-שיתוף של רחמן היה צורך של תכונות ברוכות שהפכו את עבודתו כגזבר ליעילה ביותר. הוא היה דייקן להפליא, עושה הכל בזמן הדרוש מבלי לדחות את זה למחר, הכל היה רשום ומתויק במקום המתאים ובזמן הנכון. הוא גם ידע לשמור על „היש“ וידע לומר „לא“ כשהדרישות לא היו מוצדקות. הוא לא אהב ונמנע מלהשתמש ב-עזרה ובשליחים, הוא העדיף לעשות בעצ-מו את המלאכה, כפי שראינו את זה ביום הבחירות לועד שהתקיימו ב'18 ביוני בבית המלין. בשעה חמש רחמן כבר היה במקום עם כל החומר הדרוש, התישב על יד ה-שולחן עם רשימת הבוחרים ולא הוציא אר-תם מידו עד שאחרון הלובלינאים הצביע. ידיו ועיניו היו בכל. עוזריו שישבו לצידו התחלפו מדי פעם אבל לא רחמן. הוא עבד ללא פסק זמן. גם את מנין הקולות לא נתן לאחרים לעשות ובמשך כמעט 3 שעות ישב ורשם כל קול וקול עד לשעות הקט-נות של הלילה. ומדובר באדם שתאריך ל-יתו הוא משנת 1905.

כזה היה האיש כפי שאני ראיתיו והע-רכתיו.

מצער מאד שחיינו נותקו בצורה טרגית ובחטף. השאיר בצער עמוק את משפחתו: את אשתו סופיה לבית גולדשטיין, שתי בנות, חתנים ונכדים השרויים באבל.

בני לובלין וחברי הועד מרכינים את ראשם בצער על קברו הרענן.

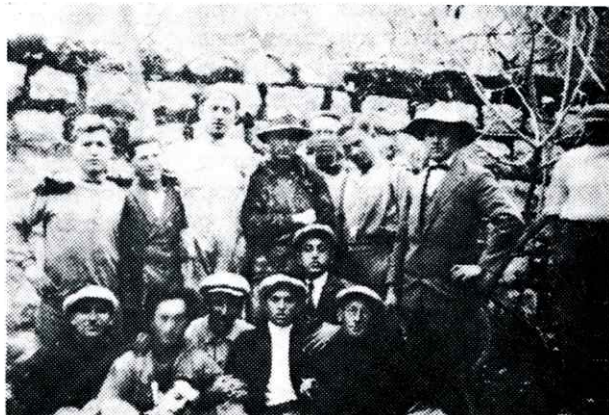
יהי זכרו ברוך.

אפרים איינשטיין

ללובלין. כל תקוותיו למצוא לפחות שריד ממשפחתו עלו בתוהו, רק בן דוד אחד נמ-צא בטנזשור שבמרוקו והוא מזמין אותו לבוא אליו לביקור. יוסף בכמיהתו לפגוש בן משפחה נוסע אליו לביקור ואחרי שהייה קצרה בטנזשור הוא עולה לישראל ב-1949. הוא עובר את כל המסלול של עולה חדש והוא נשלח ע"י הסוכנות לבית-עולים ב-באר-עקב. רחמן המחפש עשייה עובד תוך זמן קצר את בית העולים ועובר לגור ל-רמת-גן. מתחיל לעבוד כמנהל עבודה ב-סולל בונה ועקב כשרונותיו נשלח להיות מדריר מקצועי של פועלי בנין בבאר-שבע מטעם משרד העבודה. כעבור זמן הוא מת-פטר בגלל ריחוק מהבית והמשפחה ומת-חיל לעבוד בתור מנהל עבודה בתל-אביב. כעבור שנה הוא מתחיל לעבוד כקבלן בחב-רת „עמידר“ ובאותו הזמן הוא מקים את הבנין הראשון הגדול בן 4 הקומות ברחוב רוזנבאום בתל-אביב, ומכאן ואילך ההצלחה מתחילה להאיר לו פנים. שמו הולך לפניו, כקבלן רציני ומעולה, העומד בדיבורו וב-התחייבויותיו ובעיקר בלוח הזמנים. הוא בר-נה בתל-אביב בנינים רבי קומות. בחולון הוא בונה את הקולנוע „רינה“ ובניני צמ-רת, בתים משותפים באשקלון (עד אז היו רק שיכונים). הוא התחיל לבנות בקנה מיד-דה גדול. תקופה אחת היה יו"ר של ארגון הקבלנים בחולון. בשנת 1983 קיבל תואר „רב קבלן“ על פועלו ותרומתו הברוכה לקידום הבניה בישראל.

הצלחתו לא סיחררה את ראשו. בעקבות המוניטין שלו כקבלן היה באפשרותו להר-חוב את היקף עסקיו פי כמה, אולם הוא נזהר. הוא ידע את מגבלות ענף הבניה ואופי תנודותיו, כשגיאות ושפל משחקים בערבוביה. האחריות לכספי המשתכן היתה בראש דאגותיו, לכן לא הוציא כספים לפר-סומת הבולעת כסף רב ולא הקים משרדי מכירה יוקרתיים ע"ח הלקוחות עם צוות פקידים נוצצים, יוסף רחמן „אשם“ בזה שלא סיפק סקופים לעיתונות.

יוסף רחמן ז"ל הסכים — אחרי הפצרות — לכהן כגזבר בארגון יוצאי עירנו. כש-

א גרופע אַרבעטער ביים בויען דעם פּאַלאַץ פאַרן הויך-קאָמיסאַר לאַרד פלו-מער אין ירושלים, אין 1928. דער 2טער רעכטס שטייט יוסף ראַכמאַן ז"ל.

אין קאוועל און גענומען פאר אונדז א פאס אויף 5 יאר.

אלס רוסישע בירגער, האט מען אונדז געשיקט אין די וועלדער, וווּ מיין מאן האט שווער געארבעט, ביז מיר זענען באַ פרייט געווארן און אריבער קיין גארק. דאָרט האָבן מיר אויך געלעבט אין שווערע באַדינגונגען, הגם יעקב האט געארבעט אלס טאַקער. ווען דייטשלאַנד איז אָנגע־פאלן אויף רוסלאַנד, האָבן מיר זיך עוואַ קוואַרט קיין בוכאַראַ (אױבעקיסטאַן). אויפן וועגן איז אונדז געשטאַרבן אונדזער ערשט זונדעלע, וואָס איז פאַר אונדז געווען אַ גרויסע טראַגעדיע.

פון בוכאַראַ האט מען געשיקט מיין מאן אין דער „אַרבעטס־אַרמיי“, אין די קוילן־גרובן. צוליב זיין שוואַכן געזונט־צושטאַנד, האט מען אים נאָך 3 חדשים באַפרייט.

אין פוילן, נאָך דער באַפרייאַונג, האט ער מיטגעאַרבעט אין יידישן קאַמיטעט און פיל געזאָרגט פאַרן כלל, ווי אויך געווען איבערגעגעבן דער משפּחה.

ווען מיר זענען געקומען קיין ישראל, האט זיך יעקב זאָפּאַרט פאַרבונדן מיט די לובלינער. ווען מען האט אים צוגעקאַאַפֿ טירט צום קאַמיטעט, איז ער געווען אַן איבערגעגעבענער מיטגליד און אויסגעפילט אַלע זיינע פליכטן מיט אחריות און ליב־שאַפט. געווען אַן איבערגעגעבענער קאַמי־טעט־מיטגליד ביז דאָס געזונט האט אים דערלויבט. ער האט פאַריתומט צוויי פאַר־הייראַטע טעכטער, זיבן אייניקלעך און מיר איבערגעלאָזט, מיט ווייטיק און טרויער. כבוד זיין אַנדענק!

אין נאָמען פון דער משפּחה אין לאַנד און אין אויסלאַנד — אין בראַזיל — דריי ברידער, זייערע קינדער, אייניקלעך און אורי־אייניקלעך; אויך שוועסטער־שוואַגער מיט 2 קינדער און 6 אייניקלעך.

תל־אביב. איטע פעלדמאַן

יעקב פלדמן ז"ל

יעקב יקירי, בשנים האחרונות ידענו ש־חלית הציפינו שתבריא במהרה. לפני שלוש שנים, ביום חג העצמאות, בנשף שהתקיים באולמי מלון „פלז'ה“, הרגשתי פתאום חולשה כללית. בהתחלה אשתי טיפלה בכך, בתקווה שתתאושש ותחזיר לראיתנו, אבל לצערנו נאלצנו להיעזר לבית־חולים. אחרי תקופה קצרה הבראת וחזרת לעבודה כרגיל.

גרת בעיר לובלין, ברח' לוברטובסקה 54. למדת בחדר ואחר כך בבית ספר עממי „פובשכנה“. ההורים שלך, אנשי עבודה, רצו מאד שתלמד מקצוע. לכן התחלת לעבוד אצל צורף. אבל המייסטר דאב, במקום ללמד אותך את המקצוע, נתן לך לבצע רק עבודות פשוטות כגון, נקיון בביתו, שמירת ילדיו וכו'.

באחר הימים החללת לעזבו ולעבור לע־

בוד אצל צורף אחר. שם למדת את המקצוע, ועל כך אתה כתבת ביתר פירוט בחוברת „קול לובלין“.

בתקופת השואה הצלת את התחמק מצפורני הנאצים וברחת יחד עם רעיתך איטה, ש־תבדל לחיים ארוכים.

בשנת 1950 עלית ארצה. כאן, התחלת מחדש לבנות ולטפח את משפחתך. הצטרפת לוועד ארגון יוצאי לובלין והשתתפת בכל האירועים.

איש צנוע וישר, אהוד על כל חבריו וידידיו. בעל נאמן ואב מסור. חברי הארגון גיוו וידידיך מרכינים את ראשיהם על קברך הרענן.

יהי זכרונך ברוך!

מתתיהו הורן
(דברי הספד בהלווייה).

אברהם (אדאם) גארטענקראוט ז"ל

געבוירן אין לובלין, 1914 — נפטר געוואָרן אין סאַן־פאַולאַ, בראַזיל, 5.9.86

אברהם גארטענקראוט איז דערצויגן געוואָרן און אויפגעוואָקסן אין דער היים פון אַ פאַרצווייגטער, אָנגעזענער לובלינער משפּחה, בראש פון וועלכער ס'איז געשטאַנען דער סקערניעוויצער חסיד משה גארטענקראוט ווין פרוי פראַדל, די עלטערן פון זעקס זין און פינף טעכטער. דאָס איז געווען אַ פאַרמעגלעכע, באַלעבאַטישע און רעליגיעזע פאַמיליע, וואָס האָט געווינט אויף שוועסט־גאָס נומער 1 און דערנאָך אַריבער אינעם הויז אויף זאַמיסקאַ 21.

משה גארטענקראוט ז"ל (באַקאַנט אויך ווי משה בעכעווער) האָט געהאַט אַ מיל אין קעלשעוויץ, אויסער וועלדער און אַ פאַלוואַרק הינטער לובלין, אויף רודי יעו־איצקע, וווּ פון צייט צו צייט איז דאָרט געווען אַ הכשר־פונקט פאַר חלוצישע יוגנט־אַרגאַניזאַציעס פון לובלין און פון אַנדערע שטעט אין פוילן.

דער זון אברהם, האָט ווי אַלע קינדער פון די גארטענקראוטים, באַקומען אַ רע־ליגיעזע און וועלטלעכע דערציונג. נאָכן פאַרענדיקן די פוילישע מלוכהשע שול („פּאָוושעכנאַ“), האָט ער געלערנט אין כהנ'ס בית המדרש (צוזאַמען מיט, אים צו לאַנגע יאָר, ישראל אייזענבערג) און אַנג־דערע יוגענלייט, וואָס אַ טייל פון זיי האָט מיט דער צייט זיך גענומען אינטערעסירן אויך מיט וועלט־פאַרבליעמען און אַוועק אויף אַזעלכע וועגן, וואָס האָבן טאַטע־מאַמע פאַרשאַפן בלויז עגמת־נפש. אויך אברהם האָט אָנגעהויבן סימפּאָטיזירן מיט דער אַרבעטער־באַוועגונג. מיטן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, איז ער צוזאַמען מיט די ברידער וואָלדעק און אה־רון (וואָס איז דאָרט אומגעקומען), אָנט־לאָפן קיין רוסלאַנד און אַדורכגעמאַכט שבעה מדורי גיהנום, ווי דער רוב פליטים פון פוילן. אין יאָר 1942 געלינגט אים אַן צוקומען אין דער פוילישער אַרמיי פון גע־נעראַל אַנדערס, וואָס האָט זיך פאַרמירט אויף דער סאָויעטישער טעריטאָריע און אַריבערגעפאַרן קיין אַרץ־ישראל, וואָס האָט זיך געפונען אונטער דער ענגלישער מאַנ־דאָטאַרן־מאַכט. דאָקעגן דער ברודער וואָל־דעק (געשטאַרבן אין סאַן־פאַולאַ מיט 5 יאָר צוריק) האָט מיט דער רעפּאַטריאַציע פון ראַטן־פאַרבאַנד, זיך אומגעקערט קיין פוילן. שוין אין יאָר 1945 האָט ער גע־בעטן אברהמען ער זאָל קומען קיין וואָר־שע, וווּ ער האָט געלערנט און געענדיקט דעם סטאַמאַטאָלאָגישן פאַקולטעט אויפן וואַרשעווער אוניווערסיטעט און באַקומען דעם דיפּלאָם פון אַ ציין־דאָקטער.

אין וואַרשע האָבן די ברידער אברהם און וואָלדעק געלעבט און געאַרבעט ביזן יאָר 1957, ווען ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַן אַפּענע, אַנטי־יידישע העצע פונעם נייעם רעזשים. אַזוי ווי אין יוני 1939, צוויי חדשים פאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, איז דעם יינגסטן זון פון דער משפּחה גאָר־טענקראוט, מאָטלעך, געלונגען צו עמיגרירן קיין באַליוויע און פון דאָרט, אין יאָר 1944, צו באַזעצן זיך אין בראַזיל — האָט ער ביידע ברידער אַראָפּגעברענגט צו זיך קיין סאַן־פאַולאַ, מיט זייערע פרויען און קינדער, וווּ זיי האָבן זיך גוט איינגעאַרדנט. אברהם האָט געהאַט אַ טריקאַ־פאַבריק, וועלכע האָט באַשעפטיקט אַ גרעסערע צאָל אַרבעטער.

אברהם גארטענקראוט איז געווען באַ־קאַנט אינעם יידישן ישוב אין סאַן־פאַולאַ. ער האָט מיט אַ ברייטער האַנט געשטיצט דעם מגבית פאַר ישראל און געווען טע־טיק אין די יידישע קולטור־און ספּאָרט־קלובן „העבראיקאַ“ און „מכבי“. אַ וואַרע־מער ייד און אַרנטלעכער מענטש, מיט אַ סך גוטע מידות. ער האָט געלאָזט נאָ דורך אַ גוטן נאָמען און אַנדענק. אברהם האָט פאַריתומט זיין פרוי עדושאַ, צוויי זין —

כן צבי, לך ולנו אין מצבות של אבא, אמא, רק אבן אחת גדולה, שחורה, ומעט אפר של כ"5 אלף יהודי לובלין. אך זכו ילידיך למולדות, ויחד עמנו — אודים ניצולים — סביב מצבתך עומדים דום לזכרך.

צפורה דסקל-ווייסלפיש
(דברים על קברו)

(זע דאָס ליד פון צבי זילבערמאן אויף ז' 6)

נחום (שמחה ראשקעס) זאנדבערג ז"ל

געבוירן אין לובלין אין יאר 1905. באַ-קומען אַ טראַדיציאָנעלע דערציאָג. נאָכן טויט פונעם פאָטער, האָט נחום אָנגעפירט מיטן גרויסן קאָלאָניאַל-געשעפט און מיט אַ סך מי עס אַנטוויקלט, ביז ס'האָט זיך דערוואָרבן אַנערקענונג ווי דאָס בעסטע קאָלאָניאַל-געשעפט אין דער יידישער געגנט. די אַרומיקע קליינע געוולבלעך פלעגן קויפן ביי נחום'ן סחורה. נחום האָט דעם גע-שעפט געווינדמעט אַלע זיינע כוחות און ר'האָט זיך קונה שם געווען ווי אַן אַר-בעטזאָמער, ערלעכער סוחר. ער איז אויך געווען באַקאנט אַלס גוטמוטיקער מענטש,

וואָס איז שטענדיק גרייט העלפן אַנדערע אין אַ נויט.

נאָכן אויסברוך פון דער מלחמה אין 1939, איז ער אַוועק קיין רוסלאַנד, וווּ ער איז פאַרשיקט געוואָרן אין לאַגער, אין וועלכן ער האָט געאַרבעט ביי גאַר שווע-רע באַדינגונגען. גרויס פיין האָט אים פאַר-שאַפן די סביבה פון קרימינעלע פאַרברע-כער, וועלכע האָבן באַלעבאַטעוועט אין לאַגער.

די שיקאַרסקי-אַמעסטעי האָט אים באַ-פרייט און ער האָט זיך אַ לאַז געטון קיין

במשך כל שנות חייו היה איש נוח, רכש לו ידידים רבים וחברים בכל מקום. אנשים חיבבו אותו ותמיד היה מקובל ורצוי בחב-רה. יהי זכרו ברוך. מתי הורן

צבי זילברמן ז"ל

באנו להפריד ממך צבי. לא לווינו אותך בדרכך האחרונה, כי לא ידענו על פטירתך הפתאומית, והנה — שמך מתנשא על גבי מצבה. צנוע היית צבי ובך כוחות יצירה גלויים. הווטרונים שלך — והם קטעי לובלין היהודית שהיתה ואיננה עוד — מיפים את הח-דר על שם עירנו. ולצייר ידעת וגם בכתיבה ניסית את כוכך, וכמה קרנת מאושר, כשקראתי את שירך באזכרה השנתית, לזכר יקירינו שנר-צחו באכזריות כה איומה. בשירך „פאר די קומענדיקע דורות“ גי-סית להעביר לדורות הבאים את גודל האיר-מה שעברה על דורנו, בימים החשוכים של השואה.

וכך כתבת בין היתר:

„פאר די, וועמענס אש פון זיין מאמע איז נישט צעשפרייט אויפן ווינט, אין די מויערן נישט צעשפאלטן דאָס קעפל פון זיין קינד. מיט די פאַרקוילטע ביינער פון זיין טאַטן,

נישט באַמיסטיקט דאָס פעלד, פאַר די וועמענס ברודער איז נישט געפאלן ווי אַ העלד.“ „פאַר די, וועלכע קענען רואיק טרויערן און באַוויינען אַ פאַרשטאַרבענע מאַמע, אַ טאַטן אָן אַלטן, אויף אַ גרינעם בית-עולם, וווּ עס ליגן זייערע געביינען, אויסוויינען זיך אויף אַ מצבה אַ שטיין אַ קאַלטן.“

איינער אַ דאָקטער, איינער אַן אינזשעניער און דעם ברודער מאָטל, דער איינציק פאַר-בליבענער פון דער פאַרצווייטער משפּחה. ביים אָפּענעם קבר האָט אברהמען מספיד געווען דער רב פון סאַן-פאַולאַ, וואָס ביי דער געלעגנהייט, האָט ער אויך דערמאָנט די אומגעקומענע עלטערן, זיין און טעכטער, די קרובות פון די נאַצישע רציחות:

משה גארטענקראוט ז"ל,
פראַדל גארטענקראוט ז"ל געב' וויינבערג,
צביהלע מיטן מאָן ז"ל,
גאַלדע מיטן מאָן און צוויי קינדער ז"ל,
שרהלע מיטן מאָן ישראל און צוויי קינ-דער ז"ל,
הינדאָלע מיטן מאָן ז"ל,
לאה מיטן מאָן ז"ל.
און די געשטאַרבענע זין:
חיים ז"ל,
אהרן ז"ל,
ירחמיאל ז"ל,
ישראל (וואַלדעק) ז"ל,
אברהם (אדאָם) ז"ל.
כבוד זייער אַנדענק!

ד. ש.

אברהם (אדאָם) גרטנקראוט ז"ל

ב'5.9.86 הלך מאתנו לעולמים בסן-פאולו בן עירנו אברהם (אדאָם), האח של ידידנו מוטלה גרטנקראוט.

אבידה גדולה והכאב צורב. עוד רבות יכול היה לתרום למשפחתו, לילדיו וקשה להשי-לים עם אבידה זו.

אדם התחנך בבית מסורתי, בו ספג ערכי תרבות יהודית וציונית, והיו מזכירים בו מדי שנה בשנה, בתפילה נרגשת ביום כי-פורים, את ארץ ישראל: „בשנה הבאה בירושלים הבנויה“, מבלי לנקוט בפעולות מעשיות, כדי להגשים חלום שיבת ציון.

היתה לי ההזדמנות להכיר את אברהם לפני מלחמת העולם השנייה עוד לפני השור-אה, בזמן שהיינו בחופש מבית הספר והורי היו יוצאים לנופש הבראה לכפר קולצ'ביץ יחד עם ילדיהם. כמו כן גם

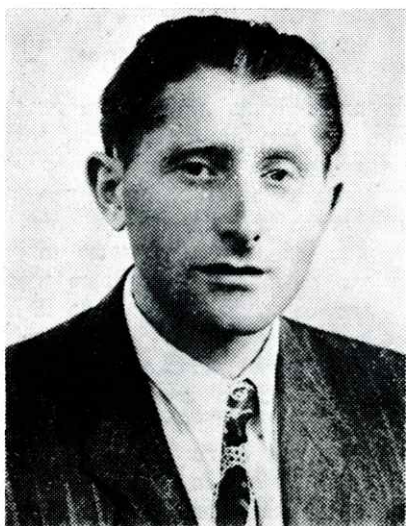
בתקופה שהייתי מארגן מושבות-קיץ לבני תנועת השומר הלאומי. אדם היה בא לע-תים קרובות לבקר בקולצ'ביץ את תחנת הקמח שבבעלות אביו, לראות איך מתנה-לים העינים, והיה גם משגיח על העבודה. את אופיו אפשר לציין שהיתה לו דאגה עמוקה ורצון עז לעזור לזולת, כפי שעשה זאת אחיו שיבדל לחיים ארוכים, מוטלה גרטנקראוט. בתקופת השואה הצליח לברוח לרוסיה, חי שם בתנאים קשים. בשנת 1974 בא ארצה במיוחד להשתתף באזכרה ולגי-לוי המצבה של אחיו ירחמיאל ז"ל בבית הקברות בקרית שאול.

רואה אני לגד עיני את מבטו החם וה-מלטף, אם כי עיניו כהו עם השנים; זיק החום השובבני היה מציץ מהם כל אימת שהצליח להיטיב עם הזולת.

בדפוס הממשלתי, עוד הגבירה את כמיהתו לארץ ופעילותו באגודות הציוניות והקרן הקיימת לישראל. בשנת 1926 עלה לארץ. גם כאן עלה בגורלו לטעום את חבלי הלידה של ראשית המאבק הארגוני על תנאי עבודה מקובלים. במקום עבודתו הראשון היה אצל האחים רוזנפלד, מקום שהצטיין בתנאיו הגרועים ופועליו עבדו 54 שעות בשבוע. משנת 1930, עד יציאתו לפנסיה, עבד בדפוס הגדול „שושני“ בתל-אביב ושימש לעתים קרובות כחבר ועד העובדים בדפוס זה. היה בעל ידיעה מקצועית רחבה, ממש אמן, שקדן ורואה ברכה בעבודתו.

ת. נ. צ. ב. ה. הבן יורם

נתן לווינשטיין ז"ל

נולד בלובלין ב־1905, נפטר בפסח בתל-אביב, ב־27 לאפריל 1986. בנם של רייזל ואבוש לווינשטיין. ב־1950 עלה ארצה עם אשתו חיה וילדיהם שמואל ורלה. בשנות

ציון און צייכנט זיך אויס מיט זיין ערנסט־קייט און אחריות, נאך דעם ווי ער גייט איבער אין דער יוגנט־ארגאניזאציע פון דער באוועגונג. אין 1936 פארט ער ארץ־בער קיין ווארשע און דארט טאקע געפירט נען באשעפטיקונג ביי זיין פאך. דער אויס־ברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה צווינגט אים צו פארלאזן די ברענענדיקע הויפטשטאט און ער קומט אן צופוס קיין לובלין. דא, איז די היים צעשטערט און ער אנטלויפט קיין רוסלאנד, ווו ער ווערט פארשיקט אויף צוואנג־ארבעט אין קאמ־א.ס.ס.ר. נאך דער „שיקארסקי־אמנעסטיע“ קומט ער פונעם קאלטן צפון אין דער זון־ניקער בוכארא, אבער א קראנקער און פיר־זיכער־בראכענער נאך א טיפוס־קראנקייט, וועלכע האט ביי אים געדויערט 6 חדשים. מיט דער הילף פון זיינע אמאליקע יוגנט־חברים פון לובלין, קומט ער צו זיך, הייבט אן ארבעטן און אין יאר 1946 מאכט ער אדורך די רעפארטאזיע מיט זיין פרוי פאלא. אין פוילן טרעפט נישט שמואל קיינעמען פון זיינע עלטערן, ברוי־דער און דריי שוועסטערן, קרובות פון די נאצישע רציחות. ער מיט זיין פרוי פארן אריבער מיט דער „ברייחה“ אין א די.פי־לאגער אין דייטשלאנד און די משפחה העלפט זיי אויסוואנדערן קיין אויסטראליע. אין מעלבורן הייבט מען אן פון בראשית, אבער די ארבעטסזאמקייט פון ביידע דער־מעגלעכסט זיי אויפצושטעלן א בכבודיקע היים, מיט צוויי זין וואס האבן חתונה גע־האט און געברענגט אייניקלעך אויף דער וועלט.

שמואל זילבערשער האט זיך אויסגע־צייכנט מיט זיין גוטן כאראקטער, מענטש־לעכע באציונגען, אומגעהויערע ליבשאפט צו מדינת ישראל, וועלכע ער האט בא־זוכט אייניקע מאל און מיט א סך איבער־געגעבנקייט צו דער משפחה. אן ערלעכער מאן, גראדליניק און א מאמז'ין אין א בע־סערער, יושרדיקער וועלט.

ער האט פאריתומט די פרוי פאלא, צוויי זין און שנורן און פיר אייניקלעך.

כבוד זיין אנדענק! ד. ש.

דוד לוסיגמן ז"ל
(קוים לדמותו של אבא)

אבי נפטר בשיבה טובה, בגיל 92, ביום י"ז בחשוון, 1.11.1985. הוא נולד בלובלין בשנת 1893, למשפחה יהודית־לאומית. בגיל 14 התחיל לעבוד כסדר אותיות בבית דפוס של שנידמסטר־הרשנהורן (בית דפוס לספרי תפילה), והיה בזה משום פשרה עם הוריו, אשר התנגדו כי בנם ילמד מלאכה, למרות מצבם הכלכלי הקשה. יום עבודתו היה מ־8 בבוקר עד 8 בערב. רק בשנת 1914 הת־חילו לארגן את פועלי הדפוס — ואז נקבע יום עבודה של 9 שעות. מילדותו נמשך לציונות והשנאה ליהודים במקום עבודתו

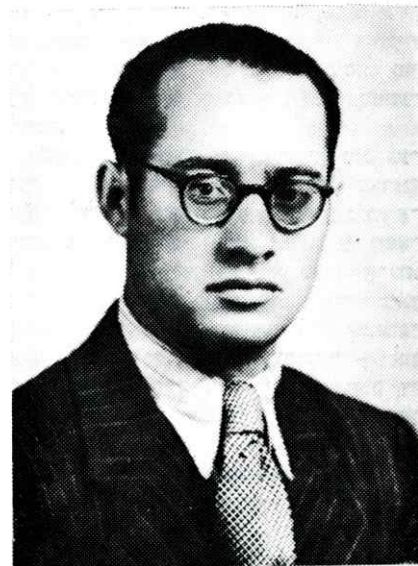
מיט־לאזיע און זיך באזעצט אין בוכארא (אובעקיסטאן). אין 1946 צוריק געקומען קיין פוילן, לאדזש, ווו ער האט אנגעהויבן האנדלען. אין זעלבן יאר חתונה געהאט. אין 1947 איז געבוירן געווארן זיין ערשטע טאכטער און אין צוויי יאר שפעטער א צווייטע — 2 מיידלעך.

דער דראנג נאך ארץ־ישראל איז פאר־וויקלעכט געווארן שוין אין 1950. אין ישרא־ל איז די משפחה זאנדבערג דורכגעגאנגען אלע עליה־שוועריקייטן: שער עליה, כרכור און ענלעכע ערטער. אין אנהייב פון די 50ער יארן, אנגעהויבן ארבעטן ביי אסתר באווינק־חכמוב אין געשעפט פון שניט־סחורה אין תל־אביב און דארט פאר־בליבן ארבעטן ביז דער ליקוידאציע פונעם עסק. שפעטער זיך באשעפטיקט מיט האנדל און פארמיטלונג און אויף א גאר בכבודיקן אופן מפרנס געווען די משפחה.

נחום זאנדבערג איז אוועק אין דער איי־ביקייט דעם 16טן מערץ 1985 און האט פאריתומט א פרוי, דריי טעכטער, איידעמס און ניין אייניקלעך.

זאל אים די ערד גרינג זיין!

אלקעסאנדער שריפט

שמואל זילבערשער ז"ל

פון מעלבורן איז אנגעקומען די טרויע־ריקע ידיעה וועגן דער פטירה פון דעם לובלינער ייד און הארציקן מענטש שמואל זילבערשער. געבוירן אויפן „זאמד“, ביי הארעפאשנע עלטערן און דערצויגן געווארן אין א משפחה פון פינף קינדער. נאכן ענ־דיקן די פוילישע שול, ווו ער האט שוין אלס תלמיד געפילט דעם אַנטיסעמיטיזם, האט שמואל אנגעהויבן לערנען שניידעריי, כדי אויך צוהעלפן אין דער פרנסה פון שטוב. ער טרעט אריין אין „יוגבאר“, די קינדער־ארגאניזאציע פון לינקע פועלי־

המלחמה היו בברית-המועצות וב-1946 חזרו לפולין והשתקעו בלודז'. בארץ ניהל נתן בית-מלאכה לכימיקלים בתל-אביב. התפלל בבית-מדרש של חסידי מודוויץ. הנפטר השתתף בכל האירועים של ארגון יוצאי לובלין והיה מעורב בפעילותו. השאיר אשה חיה, שני בנים, בת ו-4 נכדים.

יהי זכרו ברוך!

זהבה מילורד לבית ארליכמן ז"ל

לצערי, עלי להודיעכם על מות אחותי זהבה מילורד לבית ארליכמן. זהבה עלתה במרס 1933, כחלוץ לפני מחנה ארליכמן. תקוותנו לא התגשמו. השואה הרסה את כל תוכניותינו, רק אני שריד יחיד נשארת מהתופת.

זהבה סיימה את בית הספר לאחיות ב"רמב"ם בחיפה. היות ולא היו סימני חיים מהמשפחה, הסכימה לנסוע עם בעלה, שהיה יליד לונדון, לאנגליה. וכל זאת — במחשבה לשוב בקרוב. לדאבונו, לא הצליחה לשכנע את בעלה. היא חיתה בלונדון מלאת געגועים לארץ. ליבה נשאר כאן. תפילתה היתה, שגם גופה ישרא בארץ. זהבה היתה מודעת למצבה ולמרות התנגדותם של רופאים הגיעה לחג הפסח ארצה. היא נפרדה מחברות, ידידים, משפחה. התנהגה כגיבורה. רק שבועיים אחרי שובה ללונדון, נפטרה. כך נגמר סבלה הרב. ביתה ובנה נשארו יתומים בלונדון. אני, ממקום זה, מודה לחברותיה וידידיה וגם לבני משפחה, שבאו להפרד ממנה.

יהיה זכרה ברוך.

אחותה: סויה ארליכמן-בנק, עפולה

יהושע סלושני ז"ל

שבועיים לפני מותו, ביקרתי בביתו ומצאתי את יהושע במיטה וכלל לא נראה לי, שהוא על סף המוות. ידעתי שהוא חזר לה וקיימוני שיתגבר, גם זה לא קרה. רעיתי פלה שטיפלה בו מסירות ללא ליאות, הביעה לפניו ולפני את משאלתה, שהיא רוצה לחיות לצדו לפחות עוד 10 שנים. תפילה זו לא נתקבלה במרומים. בלובלין, עיר מולדתו, השתייך סלושני למיטב הנוער האקדמאי האידיאליסטי. הוא היה מלא אידיאלים והקרבה למען עולם טוב יותר וצודק יותר. אולם המציאות השאירה אותו וכולנו ערומים ומרומים: כולנו מתהלכים כאבלים, פצועים עם שבירי לוחות בלב ועם אידיאלים שהכזיבו, אידיאלים שהתנפצו על סלע המציאות, תוך תהליכי הגשמה.

בשובו עם משפחתו ללובלין אחרי המלחמה, נוכח לדעת ולראות עין בעין את גודל שבר עמנו. הוא מצא עיר חריבה למהצצה וריקה מיהודים. תוך זמן קצר התקבצו בלובלין כמאתיים יהודים, רובם בודדים

כאבנים בשדה, שהתחילו להתחקות אחרי שרידי משפחותיהם, אודים מוצלים מאש התופת. סלושני ראה אז שעת כושר ויחד עם אחרים הטיל את עצמו וכל מרצו לארגן

אותם הניצולים והשבים מברית המועצות, מתוך אמונה ותקווה שניתן להקים חיי קהילה, אם רק כסמל, לשארית הקהילה מפוזרת, בת אלף שנים על אדמת פולין. עד מהרה נוכח לדעת, שאין תקומה ליהדות פולין. הפולנים ראו בכל יהודי שהופיע מאי שם חוצפה פרובוקטיבית וקריאת תגר כלפיהם. יהודים רפטיזונים נרצחו ע"י חבריהם מאתמול, לפני שהספיקו לצאת מהיערות. יהודים נזרקו מרכבות דור הרוח, נרצחו כשבאו לבקר בבתייהם. אלה שלא נרצחו נשאלו ע"י שכניהם, איך הצליחו להגיע מהתנור. ורובם אמרו שכל הסיפור על השמדת יהודים, הוא בלוף גדול. וכתר המעשים היה הפוגרום בקילץ, שם נרצחו קרוב ל-50 יהודים. סלושני הלך בראש משלחת לקרדינל ווינסקי, ראש הכנסייה הקתולית ודרש ממנו: להפסיק את השתוללות ההמון הפרוע, הרוצה לסיים מה שהגרמנים לא הספיקו בעת מנוסתם. הוד קדושתו הקרדינל ענה בשקט, ש"יש תדל להרגיע את המאמינים". זה הכל מה שהיה לו לומר. אחרי קילץ חוסלה התקווה להקים אי פעם חיים יהודיים מאורגנים על אדמת פולין.

★

שלושים יום עברו מאז שהלכת מאיתנו וקשה להשלים עם האבדה הזאת. מי שהכיר אותך מקרוב, ידע להעריך את סגור לוחך הנעלות, את יושר לבך והגינותך. עם עלייתך עם משפחתך לארץ, הצטרפת מיד לוועד ארגון יוצאי לובלין והיית פעיל בכל האירועים. מצאת תמיד זמן לבוא לישיבות הוועד והשתתפת בעבודת הקודש להנצחת את זכרם של יקירינו וקהילתנו שנספו בתקופת השואה.

הלך מאתנו אדם ביל תכונות תרומיות, איש אהוד על כל ידידיו ומכריו, איש נעים הליכות, בעל נאמן, אבא וסבא מסור. חברי ארגון יוצאי לובלין מרכינים את ראשם על קברך הרענן ומשתתפים בצער המשפחה.

אפרים איינשטיין

(דברים ביום השלושים).

יהושע סלושני ז"ל

נאך א שווערער, לאנגדויערנדיקער קראנט, איז אוועק אין דער אייביקייט א גוטער, הארציקער חבר, אן אידעאליסט, קעמער און משכיל יהושע סלושני (בראָמבער-גער), דער זון פונעם אייגנטימער פון זייער גערס-געשעפט און ביזשוטעריע אויף קראנט-קעווער פארשטאט אין לובלין. פון דער פריסטער יוגנט, אויף דער שול-באנק אין דער „פאָושעכנע" און דערנאָך אין דער הומאַניסטישער גימנאַזיע, אַרויס-געוויזן אַ שטאַרקן אינטערעס צו בילדונג און וויסן, ווי צו געוועלשאפטלעכע פראַגן, אַלץ צוזאַמען האָט אים געברענגט צו דער יידישער אַקאַדעמישער יוגנט, וואָס האָט געמיינט — אַ קעמפּנדיקע, אידעאליסטישע יוגנט, וואָס האָט געזוכט יושר, גלייכהייט, פעלקער-פאַרבנדערונג. פאַר די אַלע שיינע לאַזונגען איז מען גרייט געווען צו גיין סיי אויף באַריקאָדן, סיי אין תּפּיסה, סיי זיך שטעלן אין אַ קאַנפּליקט מיט טאַטע-מאַמע.

יהושע האָט אַבער פאַר אַלעמען ליב געהאַט בילדונג און וויסן. שטענדיק פאַרנומען אויף דער שול-באַנק, צי אין ביבליאָ-טעק און אויך אויפן גאַס, בעת אַ שפּאַציר — אויך מיטן בוך אונטערן אַרעם. אין סעפטעמבער 1939 פאַרלאָזט ער לובלין מיט זיין פרוי פעלאַ (פון דער היים שטערנ-בליץ) און אַנטלויפן קיין רוסלאַנד — און ווי אַלע פון זייער דור, אַדורכגעמאַכט די שווערע צייטן. זיי קומען צוריק קיין פוילן מיט דער רעפּאַטריאַציע פון יאָר 1946. ער באַזעצט זיך אין וואַרשע און ווערט באַשטימט אַלס דירעקטאָר פון דער פאַרטיי-שול צוצוגרייטן קאַדערן — איינער פון די פאַראַנטוואָרטלעכסטע פּאַסטנס אין נייעם פוילן. יהושע טוישט נישט זיין פּאַמיליע-נאָמען און פירט אַ רעגולערן ברייט-אויס-טויש מיט מיר, אויך אין די צייטן פון פאַרשאַרפטן, אַנטי-יידישן קורס אין פוילן. אין די זעכציקער יאָרן קומט זיין טאַכטער מיטן מאָן קיין ישראל. שפעטער, אויך ער מיט זיין פרוי פעלאַ, זייער אַלעמענס פרייד איז געווען גרויס מיטן באַזעצן זיך אין ישראל.

זיי פאַרן אַריבער קיין חיפה און יהושע באַקומט אַרבעט אין דער ביבליאָטעק און אַרכיוו פון חיפהער אוניווערסיטעט, וווּ ער איז באַליבט ביי אַלעמען — די סטודענטן און דער אַקאַדעמישער פּערסאָנאַל. די שווערע קראַנקייט אין די לעצטע יאָרן האָבן

אים אוועקגעריסן פון דער ביבליאטעק-ארבעט, ווי פון דער געזעלשאפטלעכער טעטיקייט.

מיט זיין טויט, האָבן לובלינער יידן פאַר-לירן אַן ערנסטן, ווערטפולן און געביל-דעטן מענטש, וועמען פריינד האָבן ליב געהאַט און קעגנערס האָבן אים געשעצט. כבוד זיין אַנדענק!

ד. ש.

אברהם ערליכמאַן ז"ל

צו דער לאַנגער, טרויעריקער רשימה פון לובלינער יידן, וואָס זענען אין לעצטן יאָר אוועק אויפן עולם האַמט, איז צוגעקומען נאָך אַ זאַמען פון אַ טייערן, האַרציקן מענטש — אברהםטשע ערליכמאַן. אַ זון פון שיעלע ערליכמאַן ז"ל, באַקאַנטער גע-זעלשאפטלעכער טוער פון „זאמד“, געווען אַ צייט דאָזאָר אין דער יידישער קהילה, פון „אגודת ישראל“. אַבער זייער היים איז געווען אַפֿן און פריי אויך פאַר די „נייע ווינטן“ וואָס האָבן גענומען בלאָזן אויף דער יידישער גאַס.

אברהםטשע, ווי כמעט יעדער יידיש קינד פון אונדזער דור אין לובלין, האָט געלערנט אַ פאך און אוועק דינען אין פוילישן מי-ליטער, וווּ דער אַנטיסעמיטיזם האָט זיך געפילט אויף שריט און טריט. מיטן אויס-ברוך פון דער מלחמה, ווערט ער געשיקט אויפן פראַנט — אַבער נאָך דער מפלה פון דער פוילישער אַרמיי, געלינגט אים צו אַנטלויפן קיין רוסלאַנד.

נאָכן צוריק קומען קיין פוילן, איז ער נישט לאַנג איז דעם לאַנד און צוזאַמען מיט זיין פרוי, באַזעצט ער זיך אין חבצלת, נעבן רחובות. ער האָט געפירט אַ שטיל, באַשיידן און ערלעך (ווי זיין פאַמיליע-נאָמען) לעבן. געווען אַ שלח-ציבור אין זיין ישוב און פרייוויליק געדאָונט דאָרט פאַרן עמוד. אין די יאָרן 1984 און 1985 אויפגעטרעטן אויף די אוכרות פון דער לאַנדסמאַנשאַפט אין תל-אביב.

כבוד זיין אַנדענק!

ד. ש.

הרב ידידיה פרנקל ז"ל

הרב הראשי ידידיה פרנקל ז"ל, שנפטר לפני כחודשיים בערך, היה מאד מקורב לארגון יוצאי לובלין. עד להכתרתו לכהונת רב ראשי של תל-אביב-יפו השתתף בכל ערבי היזכור השנתיים שערכנו לקדושי לובלין. הוא ביקר הרבה פעמים במחנות ההשמדה ובשדות הקטל בפולין. מאחד מבי-קוריו הוא הביא אפר מקדושי לובלין ש-אסף משדות מיידינק, מקום כליונם של קהילת לובלין. על אפר זה נבנה היסוד שעליו הוקמה מצבת הזכרון ליהודי לובלין בנחלת-יצחק.

בהתכנסויות אבל אלה של מאות מיהודי

לובלין, רובם ניצולי השואה, שבאו מכל חלקי הארץ להתחלק ביגונם ולשפוך את מר ליבם בצוותא, נשא את הנאום המרכזי הרב פרנקל ז"ל. הוא היה נואם בחסד ובעת נאומו שרר שקט מוחלט, אפילו ציוצי הציפורים שהתקבצו בין הענפים — הש-תתקו. הוא מצא מסילות לליבות הדואבים, ואף פעם לא חזר על אותו הנאום פעמים. הוא דיבר מלב ללב ישירות ללא פתקאות וללא רשימות כמקובל בהרבה מקרים גם אצל טובי האורטורים. דבריו נשמעו בדריי-כות ובהקשבה מלאה, תמיד היו בנאומיו חידושים שהפתיעו (רבים וגם אותי). אנסה לצטט מזכרונני חלק מנאומי שהפתיע אותי. הוא אמר בערך כך: הדמוגרפים, הסטטיס-טיקאים וכל מיני בעלי-חשבון עשו לעם ישראל שטיפת מוח שהגרמנים השמידו ש-שה מיליון יהודים, ואנו — כמו תוכים — חוזרים על זה וממשיכים לעשות לעצמנו שטיפת מוח וכולנו מדברים על ששת המל-יונים. אבל זה שקר; איפה המליונים שא-מורים היו להיוולד מתוך 18 המיליון שהיו בעולם לפני פרוץ המלחמה? יכולנו להיות כעת עם של 25 מיליון, ואנו כעת פחות מהצאי ועם שבור שמנהיגיו הגדולים וה-קטנים מתלבטים בבעיה ובוויכוח נצחי אם השואה עלולה לחזור. ואני אומר לכם: הכל מה שהתרחש בעבר ההיסטורי עלול לחזור. מאז כבוי התנורים באושוויץ לא פחתה שנאת היהודים והאנטישמיות כבשה מרחבים חדשים ואנו עדים לתחית הנא-ציום בגרמניה ובארצות אחרות באירופה „הנאורה“. אלה הם דברי הרב המנוח ש-נאמרו בידישי.

הערכתו ביחס למספר היהודים שאמור היה להיות בעולם לולא המלחמה והשואה היא קרובה למציאות. דבריו קיבלו חיוק בימינו אלה מאירוע משפחתי שהתקיים בארצנו. הרמטכ"ל של צה"ל משה לוי, הידוע בכינויו „משה וחצי“, ארגן כנס משפחתי של יוצאי חלציו של אבי סבו אהרון לוי, שהגיע לארץ ישראל בשנת 1825 ממרוקו. התחתן והקים משפחה וה-ליד בנים ובנות, ואלה המשיכו במסורת של ההורים והסבים וכך הסתעפו השורשים ולכנס המשפחתי הגיעו 700 איש יוצאי חלציו של אהרון לוי, 161 שנה אחרי בואו לארץ ישראל. וכפי שמסר הרמטכ"ל לעי-תונות לא הגיעו לכנס כ-700 בני אהרון לוי נוספים שהודיעו על קיומם ונימקו את אייכותם להגיע. הריבוי הטבעי של עם ישראל בעולם ובפרט במזרח אירופה היה גדול והמספר של 25 מיליון יהודים בעו-רלם הוא מציאותי מאד.

הרב ידידיה פרנקל שנפטר בגיל צעיר (72) יחסית היה מאותו סוג של רבנים ההולכים ומתמעטים ונעלמים מהנוף. הוא היה אהוד מאד על הציבור, על כל הצי-בור. אהבו אותו בשל תכונותיו הנעלות: הוא היה אוהב שלום ורודף שלום, היה נציג

מובהק של בית הלל, היה איש צנוע בהלי-כותיו. כאשר הוצע לו — אחרי הכתרתו לרב ראשי — לעבור לגור בשכונת יוק-רה — סירב. העדיף לגור בתוך עמו ש-אהב. הוא לא היה מוכיח בשער, הוא אהב כל איש יהודי באשר הוא יהודי ולא שאל ללגיטימציה. הבעיה „מי הוא יהודי“ לא היתה קיימת בשבילו.

את הרב ידידיה פרנקל הערכתי ואהבתי בכל הלב. חבל על דאבדיו.

יהי זכרו ברוך.

אפרים איינשטיין

דוסיא צוקרפיין ז"ל (קווים לדמותה של רעיתי)

ב-14 בספטמבר 1986 הלכה לעולמה רעיתי היקרה, דוסיא, מוותיקת רופאות הילדים בארץ ורופאת הילדים של אונית המעפילים, „אקסודוס — יציאת אירופה 47“. פגישתי הראשונה עם דוסיא היתה בקיץ 46 בעיר שטטין (גבול פולין), שנת נדידת יהודים ששוחררו במיוחד ממחנות הריכוז ברוסיה, בדרך לארץ ישראל. היא סיפרה לי על עברה בסיביר והתברר לי שאנחנו קרובים ברוח ובחינוך, דבר שקשר בינינו ידידות נאמנה שהיתה לנו לסעד בעבודתנו בהמשך הדרך. חצינו את הגבול של פולין והגענו למחנות פליטים של „אונר“ ב-גרמניה המערבית, שם התחילה לעבוד כ-רופאת ילדים מטעם האירגון הנ"ל בטיפול בילדי הפליטים ובמתן הדרכה לאמהות חס-רות ניסיון בתנאי המחנות. דאגתה לילדים שהיו בטיפול לא ידעה גבול. את כל המהשבות הקדישה הן ביום והן בלילה, בשבתות ובחגים לבריאותם ולהתפתחותם. ההורים ושלטונות „אונר“ התיחסו אליה בכבוד ובהערכה ותודות לידעיותיה ותבו-נתה העמידה דרישות לשלטונות „אונר“

על מנת לשפר את מתן התרופות והמזון לילדים, ובדרך כלל — בהצלחה.

אני מודה ומתוודה, שלא פעם ראיתי את התמסרותה לילדים, „כמפרות“, אך יחד עם זאת הבינוני שהטיפול בבריאותם הוא בש"בילה תוכן החיים ושלא תוכל לוותר עליו. ביולי 47, על אף הריונה בחודש החמישי, עלינו על אונת המעפילים, „אקסודוס“. מצבה לא מנע ממנה עבודה מאומצת במשך כל חודשי ההפלגה לארץ, ולאחר שהבריטים מנעו את ירידת המעפילים לחוף ושלחו אותנו בחזרה לאירופה, המשיכה, מצוידת בהמצאת שלטונות, „אונר“א“, בעבודה מואמצת ומסורה במחנות הבריטים. שם נולדה לנו הבת הבכורה, אסתר.

מאז 19.9.48 שימשה כרופאת ילדים בקרפת חולים הכללית במחוז ת"א, עד ליציאתה לגימלאות. לאחר פרישתה המשיכה לעבוד בצהלה כרופאת ילדים עצמאית מטעם קו"ח, ושם גידלה שני דורות של ילדים.

בזכות התנהגותה המסורה לילדים לכל אורך חייה נרשמה על ידי תושבי צהלה בספר הזהב של הקרן הקיימת לישראל.

בהלווייתה בבית העלמין בקרית שאול ליוו אותה בדרכה האחרונה מאות אמהות ורבים מ„ילדיה“. השאירה אחריה שתי בנות נכד ו4 נכדות.

יהי זכרה ברוך.

בעלה משה (מרק) צוקרפיין

יוסף צוקרמן ז"ל

פון טאראנטא האבן מיר באקומען די טרויעריקע ידיעה (מיט דעם בילד) וועגן דער פטירה פון אונדזער בן-עיר, וואס איז געווען באליבט ביי די לאנדסלייט און איז בערגעלאזט אין טיפן טרויער זיינע קרובים, חברים און פריינד.

מיר באטייליקן זיך אינעם צער און טרויער פון דער משפחה.

כבוד זיין אנדענק!

יוסף צוקרפיין ז"ל

ס'איז אוועק אין דער אייביקייט איינער פון די טרייע איבערגעגעבענע און אקטיווע טוערס פון דער לובלינער לאנדסמאנשאפט אין טאראנטא, קאנאדע — יוסף צוקרפיין, וואס האט יארן-לאנג פארנומען דעם בכור-דיקן און פאראנטווארטלעכן אַמט פון וויצע-פרעזידענט פון דער „לובלינער און אומ-געגנט ארגאניזאציע“ אין דער גרויסער קא-נאדישער שטאט.

ביי יוסף'ן איז דאס נישט געווען קיין ערן-אַמט, נאָר אַן אחריותפולע פונקציע פון „שלעפן דעם וואגן“ פון אַ סאסייעטי, וועלכע האט אַרומגענומען אַפּשטאַמיקע פון זיין געבוירן-שטאט און שטעטלעך פון לובלינער וואַיעוודטווע. ער איז געווען דער טרייב-כוח אַנצוגיין מיט דער טעטיקייט פון דער לאנדסמאנשאפט אויפן געביט פון פאראיי-ביקונג, סאַציאַלע הילף, קולטור-טעטיקייט און דער עיקר — שטיצן מדינת ישראל. מיר געדענקען גוט די פייערונג אין שטעטל עקרון (הינטער רחובות) מיט עטלעכע יאָר צוריק, וווּ ס'איז געפֿנט געוואָרן אַן אַמ-בולאַטאַריע פון דער הסתדרותישער קראַנקן-קאַסע (קופת חולים), וועלכע איז געוואָרן אויסגעשטאַט מיט מעבל און מעדיצינישע מכשירים דורך אונדזערע בני-עיר אין טא-ראַנטא. יוסף צוקרפיין איז ספּעציעל געקו-מען צו דער פייערונג און אין זיין אַרויס-טריט ביי יענעם מעמד דערציילט וועגן די אויפגאַבן פון די לאנדסמאנשאפטן פאַר די באַדערפענישן פון דער יידישער מדינה.

יוסף איז געבוירן און אויפגעוואקסן אין טשעכיוו, ביי אומפאַרמעגלעכע עלטערן. פון דער פריסטער יוגנט געווען אַדורכגענומען מיט אַ סך געפילן פאַר סאַציאַלן יושר. ער דערנענטערט זיך צו די לינקע קרייזן און געפינט באַפרידיקונג אינעם אַנגאַזשירן זיך אַקטיוו אין דער טעטיקייט פונעם יידישן ספּאָרט-קלוב „ווינציאָווא“, וועלכע איז גע-ווען אונטער קאָמוניסטישער השפּעה. ער

איז בלב ובנפש איבערגעגעבן דער טעטי-קייט פון קלוב. ווייזט אויס, אַז די דאָזיקע לערע איז געווען אַ גוטע שול פאַר געזעל-שאַפטלעכער אַרבעט, וועלכע ער האָט מיט יאָרן שפּעטער אַנגעוואָנדן מיט אַ סך פע-קייט און אחריות אין דער לובלינער סא-סייעטי. ס'איז אויך געווען אַ שם-דבר זיין חבריסקייט, הכנסת אורחים און ברייט-האַרציקייט צו לאַנדסלייט און פריינד.

זיין טויט האָט אַרויסגערופן אויפריכטיקן צער און טרויער ביי דער פאַרנומענער פרוי, גוטשאַ, זייער טאַכטער און אייניקלעך, ווי אויך ביי די לאַנדסלייט, וואָס האָבן געקענט און אַנערקענט זיין מסירות-נפש פאַר דער אַרגאַניזאַציע בכלל און פאַרן יחיד — בפרט. מיר וועלן תמיד געדענקען דעם האַרציקן ייד און געזעלשאַפטלעכן טוער.

כבוד זיין אנדענק! ד. ש.

משה רובינשטיין ז"ל

געבוירן אין יאָר 1917 אין לובלין, אַ זון פון באַווסטן שטובן-מאַלער אַבע רובינ-שטיין. מיטן אויסברוך פון דער מלחמה אין סעפטעמבער 1939, איז ער אוועק קיין רוסלאַנד און דאָרט געאַרבעט אין די קוילנ-גרובנס ביז דער רעפּאַטריאַציע קיין פוילן אין 1946, וווּ ער איז געקומען מיט זיין פרוי. ער האָט אַבער נישט געקענט בלייבן אין אַ לאַנד, וווּ זיין גאַנצע משפּחה איז אומגעקומען און אומלעגאַל אַריבערגעפאַרן קיין עסטרייך. מיטן פּראַקלאַמערן די יידי-שע מדינה, האָט די משפּחה רובינשטיין עולה געווען קיין ישראל. משה אַרבעט ביי מאַלעריי. זיין אַרנטלעכקייט און פאַ-לידע באַהאַנדלונג פון די קליענטן איז אַ שם-דבר אין יד-אליהו אין תל-אביב, וווּ ער האָט געווינט.

ווען מ'האַט דאָרט געבויט דאָס הסתדר-רותישע הויז „בית אשכול“, האָט ער נישט געקענט פאַרטראָגן, וואָס דאָס בוי-מאַטער-אַל ליגט אַן השגחה און אויף אייגענער

איניציאטיוו אָפּגעהיטן, עס זאל נישט צו שלעפט ווערן. מ'האט אים אָפּפארטרויט שליסלען פון וויינינגען, וועמענס אייגנטליכע מער זענען אַרױסגעפאַרן — און נאָכן צו ריק קומען אָפּגענומען אַ ריינע דירה, מיט אַלץ וואָס זיי האָבן איבערגעלאָזט.

ער איז תמיד אַרומגעגאַנגען מיט צוקער־לעך אין די טאַשן און פאַרטיילט די קינדער. דאָס קליינעוואָרג האָט אים טאַקע גע־רופן „אבא“ („טאַטע“) און מיט אים זיך געחברט.

לעצטנס האָט משה געליטן פון אַ האַרץ־קראַנקייט און היינטיקס יאָר איז ער פֿלוי־צום געשטאַרבן, פאַריתומדיק אַ פֿרוי, אַ זון און טאָכטער.

משה רובינשטיין האָט זיך באַטייליקט אין אַלע אונטערנעמונגען פון די לובלינער און זיך אינטרעסירט מיט אַלץ וואָס ס'איז פאַרגעקומען אין דער לאַנדסמאַנשאַפֿט.

כבוד זיין אַנדענק!

משה וואַסאַנאָ

דער לעבנס־וועג פון רוזשקע שניידמאַן־פישמאַן

געבוירן אין לובלין דעם 2.6.1913. דער פאָטער אַ קאמאשנאָכער, באַקאַנט אונטערן נאָמען „נטע קאמאשנאָכער“. די מור־טער אַ שניידערקע. אין אַ פאַמיליע מיט פיר קינדער (צוויי מיידלעך און צוויי יינגלעך), איז זי געווען די עלטסטע.

אין 1921 הייבט זי אָן לערנען אין דער „פאָוועשקע־שול“ און אין 1928 קומט זי אָן אין שפּערס גימנאַזיע. נאָך צוויי יאָר לערנען, האָט זיך די שול דיקוידירט און זי איז איבערגעגאַנגען אין דער הומאַניסטישער גימנאַזיע. דעם 9.6.1932 באַקומט זי די אַווי אויסגעטרוימטע מאָטורע.

לערנען אין גימנאַזיע איז געווען פאַר־בונדן מיט מאָטערעלע שוועריקייטן. דער שכר־לימוד איז געווען אַ גרויסע לאַסט פאַרן הויז־באָדעשט. מ'האָט געמוזט שפּאַרן, אָבער אויך דאָס האָט נישט געסטייעט. די מאָטורע איז געלעגן אין דער שול אַ גאַנץ יאָר, ביז דער פאָטער וואָס האָט געקענט אויס־קויפֿן דאָס וועקסל וואָס ער האָט געמוזט אויסשטעלן פאַרן שכר־לימוד. נאָכן באַקומען די מאָטורע, האָט זי געטרוימט צו שטודירן מעדיצין. דער וועג איז אָבער געווען פאַרמאָכט אין פאַרמלחמה־דיקן פּוילן צו די טירן פון אַ הויכשול.

נאָך דער מאָטורע האָט זי נישט געקענט באַקומען קיין אַרבעט און זיך געמוזט באַנוגענען מיט קאַרעפּעטיציעס, וועלכע זי האָט אויך נישט געהאַט צו פיל. האָט זי געאַרבעט אויף די „טאָו־זומער־קאַלאָניעס פאַר קינדער“.

אַן אויסזיכטן אויף אַן ענדערונג אין איר לאַגע, שטייט זי צו צו דער לינקער אַר־בעטער־באַוועגונג, דורך דער „אַקאַדעמי־

שע אַרגאַניזאַציע“, וווּ זי איז געוואָרן אַן אַקטיווער מיטגליד און זי ווערט שפּעטער אויסגעוויילט אַלס סעקרעטאַר פון דער פאַר־וואַלטונג.

די אַרבעט פונעם פאַרבאַנד איז באַשטאַנען פון זעלבסטבילדונג, ליטעראַרישע פאַר־לעונגען, קינסטלערישע אויסשטעלונגען, ווי אויך אַרגאַניזירט אַרױסטרײַטן קעגן מלחמה, פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם און פאַרטייליקט די רעכט פון די יידישע קולטור־אינסטיטוציעס און שולן.

נאָכן פאַרמאַכן דעם לאַקאַל פון דעם אַקאַדעמישן פאַרבאַנד, איז רוזשקע איבער־געגאַנגען צו אומלעגאַלער אַרבעט אין דער קאָמוניסטישע באַוועגונג.

די צווייטע וועלט־מלחמה לעבט זי אין בער אין ראַטן־פאַרבאַנד, צוזאַמען מיט איר מאַן יצחק שניידמאַן — ביז יוני 1946.

נאָכן צוריק קומען קיין פּוילן, ווײַנט זי מיט איר מאַן און צוויי קינדער אין לובלין. אין די ערשטע יאָרן אַרבעט זי אַלס לערערין אין דער יידישער שול און נאָכן אויפלייזן, אַרבעט זי — צווישן אַנדערע — אין רעדאַקציע פון „שטאַנדאַרד לודו“. זי איז אויך אַקטיוו אין דער אַרבעט פונעם „קולטור־געזעלשאַפֿטלעכן פאַרבאַנד פון די יידן אין פּוילן“ און אַ מיטגליד אין דער פאַרוואַלטונג פונעם פאַרבאַנד אין לובלין. אין די יאָרן 1961—63 איז זי איינע פון די איניציאַטאָרן אויפצושטעלן אַ דענקמאַל לזכר די אומגעקומענע יידן אין לובלין און אַקטיווער מיטגליד אין דעם אַרגאַניזיר־קאָמיטעט. רוזשקע איז קאַרעספּאָנדענט פון דער „פאַלקס־שטימע“.

אין סוף פון יאָר 1969, קומט זי מיט איר פאַמיליע קיין שוועדן, וווּ ביז צום עמער־טור־עלטער, אַרבעט זי אַלס ביבליאָטעקאַר־רין אין „עטנאָגראַפישן מוזיי“ אין געטע־באַרג.

באַלד נאָכן אַרױסגיין אויף פענסיע, הייבט זי אָן שרייבן איר איצט שוין באַ־

קאַנטן בוך „מיין לובלין“, וואָס באַקומט זייער פּאָזיטיווע און וואַרעמע רעצענזיעס. הונדערטער בריוו פון דאָנקבאַרע לייענערס קומען צו איר פון אַלע עקן וועלט. מיט באַוונדערונג און וואַרעמקייט דריקן זיי זיך אויס וועגן איר פערזענלעך און דעם בוך. אַ סך פון זיי, נאָכן איבערלייענען איר בוך, זענען מיט איר פאַרבליבן זייער נאָענטע פריינד. אגב, „מיין לובלין“ וועט אין קורצן דערשיינען אין דעם „לובלינער פאַרלאַג“ אויף דער פּוילישער שפּראַך, אין איר אייגענער איבערזעצונג.

אויך פון געטעבאַרג האַלט זי אָן אַ נאָ־ענטן קאַנטאַקט מיט דער וואַרשעווער „פאַלקס־שטימע“. גאַנץ אַפֿט באַווייזן זיך איר רע אינטערעסאַנטע קאַרעספּאָנדענציעס און נאָטיצן. אויסער איר אַקטיווער, געזעל־שאַפֿטלעכער אַרבעט, איז זי אויך געווען אַ האַרציקער מענטש, גרייט זיך מקריב צו זיין און העלפֿן אַנדערע.

זי איז געווען אַ טייערע פֿרוי, מאַמע, שוויגער און באַבע — און איבערגעלאָזט אין טיפֿן טרויער איר מאַן יצחק, זון מיט כאל, טאָכטער זאַשע און דריי אייניקלעך: אַלאַן, יעסיקאַ און יעקב.

כבוד איר אַנדענק!

יצחק שניידמאַן, געטעבאַרג

רוזשקע שניידמאַן־פישמאַן

צו איר ערשטער יאַרצייט

אַנהייב נאָוועמבער 1985, ווען דער קאַ־מיטעט פון דער לאַנדסמאַנשאַפֿט האָט אַג־געהויבן פונדאָרשליקן „די לובלינער שטי־מע“, איז אַנגעקומען די ידיעה, אַז רוזשקע איז געשטאַרבן. מיר אַלע האָבן מיט טרויער אויפֿגענומען די ידיעה. אַט איז זי דאָך ערשט מיט 2 יאָר צוריק געווען אין ישראל, געזען זיך מיט אַ סך פריינד און חברים — אַ לעבעדיקע, לוסטיקע, מיטן גאַנג פון אַ יונגער באַרישניע, נישט באַקלאַגט זיך, נישט געהאַט קיין טענות — נישט צו גאַט, נישט צו מענטשן. אַ שטיק גייענדיקער אַפֿטמייזם. טאָ ווי שטאַרבט מען אַוועק אַזוי פּלוצלינג? ווייזט אויס, אַז אונדזער שטוינונג האָט געהאַט אַ גרונט. רוזשקע איז געשטאַרבן אין שלאָף. די פּרטים האָט מיר דערציילט איר מאַן מיט אייניקע חד־שים צוריק: רוזשקע האָט זיך געלייגט, ווי איר געווינהייט, גענומען אַ בוך, געלייענט אַ ביסל, פאַרקנייטשט אַ בלאַט צו וויסן וווּ אַנהייבן ווידער לייענען — איז איינגע־שלאָפֿן און מער נישט אויפֿגעשטאַנען. ביי יידן הייסט אַזאָ מיין שטאַרבן „מיתת נשי־קה“. אונדזערע חכמים זאָגן, אַז אַזאָ מיין אַוועקגיין פון דער וועלט, איז אַ חסד און אַ זכות וואָס דער רבּונו של עולם האַלט נאָר פאַר צדיקים. איך צווייפל נישט אין דעם קיין איין מינוט, אָבער דעם חסד און זכות האָט ער געקאַנט רעזערווירן פאַר

רוזשקען מיט 20—15 יאר שפעטער. נאך ווייט אויס, אז אויף הימלישע אורטיילן קען מען נישט אפערירן.

רוזשקע איז געבוירן ערב דער ערשטער וועלט-מלחמה, אויף לובארטאווסקע 21. זי איז געווען די ערשטע פון 4 קינדער ביי אירע עלטערן, און ארבעטנדיקע משפחה. דער פאטער א קאמאנאמאכער, די מאמע א שניידערקע. זייערע ביידנס פארדינסטן (ווען ביידע האבן געארבעט), האבן נישט תמיד געסטייטע אויף פולער פרנסה. די משפחה האט אלע יארן געלעבט מיט א מאגערן היינט און פראבלעמאטישן מארגן. רוזשקע האט פון איר פריסטער יוגנט געהאט א דראנג צו בילדונג און וויסן. טראץ די שווערע, פינאנסיעלע מעגלעכקייטן, און להכעיס אלע ביוראקראטישע שטערונגען, ענדיקט זי אויך די הומאניסטישע גימנאזיע. די מאטורע-צייגניש באקומט זי ערשט מיט א יאר שפעטער, ווייל זי איז געווען פארמאכט פאר א חוב. ערשט נאכן באצאלן דעם חוב, באקומט זי דעם געגארטן דאקומענט און דער וועג צום „אלמא מא-טער" איז פריי. אבער נישט פאר רוזשקען. דא טרעפט זי אן אויף דעם באקאנטן „גור מערוס קלאוזוס", בעת אויף געוויסע פא-קולטעטן, ווי מעריצין, הערשט, נומערס נולוס", מוז זי אויפגעבן דעם געדאנק וועגן ווייטערדיקן שטודיום און באקומט פארשידענע צופעליקע ארבעטן; ווי: לעק-ציעס פאר הינטערשטעליקע שילערס אין פארשידענע קעגנשטאנדן, אדער אין דער צייט פון די שול-פעריען ארבעט זי אויף די זומער-קאלאניעס פון „טאוו" פאר קינדער פון אומפארמעגלעכע פאמיליעס.

רוזשקע שניידמאן האט אירע פאליטישע אגשוואונגען און אידעישע בענקשאפטן אוועקגעשאנקען דער קאמוניסטישער בא-וועגונג. מען טרויט איר אן פארשידענע פאראנטווארטלעכע אויפגאבן, וועלכע זי פירט אויס מיט דער גרעסטער פאראנט-ווארטלעכקייט. צום גליק, האבן די פאלי-טישע ארעסטן זי אויסגעמיטן, ווי דאס איז געווען דער גורל פון פיל יידישע יוגנט-לעכע, וועלכע האבן פיל יארן זיך געוואלט-גערט אין די תפיסות.

נאך אלס גימנאזיע-שילערין אין 6טן קלאס, איז זי טעטיק אין דעם קאמוניס-טישן סטודענטן-קלוב, פונדאמנטעל עס פירט דער וועג צו דער קאמוניסטישער פארטיי און צו אירע פארצווייגטע טעטיקייטן.

ווען די נאציס זענען אריין קיין לובלין, איז רוזשקע מיטן מאן אנטלאפן קיין ראטן פארבאנד און צוריק געקומען קיין לובלין נאך דער מלחמה, ווו זי האט געטראפן א הרובע שטאט מיט עטלעכע הונדערט גע-ראטעוועטע יידן. זי נעמט אן אקטיוון אג-טייל אינעם ארגאניזירן די צוריק געקומענע אין א קהילה-ראם. העלפט אויפשטעלן א שול פאר קינדער, ווו זי ווערט אויך לע-רערין.

אין יאר 1969 קומט רוזשקע מיט איר מאן יצחק און צוויי קינדער קיין געטע-בארג, שוועדן און הייבט אן ארבעטן אלס ביבליאטעקארין אין עטנאגראפישן מוזעאום. אין שוועדן שרייבט זי אן איר בוך „מיינ לובלין" (דערשיינט אין פריץ-פארלאג אין תל-אביב). דאס בוך מאכט א טיפן איינ-דרוק צווישן די לובלינער יידן, ווי אויך אין פאכמענישע ליטעראטור-קרייזן.

אזוי שרייבט אין זיין פארווארט צום בוך דער באקאנטער פעדאגאג און שרייבער נחמן בלומענטאל ז"ל: „מ'פילט ארויס פון יעדער שורה פון רוזשקע שניידמאנס בוך איר ווארעם מענטשלעך און יידיש הארץ, איר געפיל פאר יושר און סאציאלע גע-רעכטיקייט... איך באוונדער דעם גוטן זכרון פון דער מחברטע, וואס געדענקט אזוי גענוי ערטער, נעמען און געשעענישן, באשרייבט כמעט יעדן פרט און פרט, בא-נוצענדיק זיך דערביי מיט א שיינעם און ריינעם יידיש". איך ציטיר ווייטער: „רוזש-קע פישמאן-שניידמאן גיט אין איר בוך א קאלירפולע שילדערונג פון דער יידן-שטאט לובלין צווישן ביידע וועלט-מלח-מות".

די ספעציפישקייט פון איר בוך איז אין דעם, וואס וועגן דער שואה און דייטש-לאנדס פארברעכנס און דעם אומקום פון יידישן פאלק, דערמאנט זי נאך מיט איי-ניקע שורות. וועגן דעם אריינמארש פון די דייטשן קיין לובלין און זייערע ערשטע אנטיידישע שריט, אויך וועגן איר לעבן אין ראטן-פארבאנד — דערמאנט זי נישט מיט קיין ווארט. איך האב זיך אויף דעם

אפגעשטעלט אין מיינ גרעסערער רעצענזיע, דערשינען אין פאריקן נומער „לובלינער שטימע".

איך האב רוזשקע פישמאן נישט געקענט פון דער היים, הגם מיר האבן געווינט אין שכנותדיקע הייזער. איך האב זי ערשט דערקענט פון אירע באזוכן אין ישראל. ס'איז געווען א פארגעניגן מיט איר צו שמו-עסן. א פרוי מיט געזעלשאפטלעכער איי-טעליגענץ, וואס קען יענעם אויסהערן און ווייסט וואס צו ענטפערן. א געזיכט וואס האט געשפרודלט מיט פריינדשאפט. איז עס א גרויסע, צערפולע טראגעדיע ווען אזא פרוי, וואס דאס לעבן האט צו איר נישט געשמיכלט און נישט געפיעשטשעט; וואס איר לעבן איז געווען א שווערער געראנגל צו בלייבן אויף דער אויבערפלאך — איז מער נישטא.

רוזשקע האט ארויסגעוויזן שרייבערישן טאלאנט און נאך געהאט א סך פלענער. זי האט זיך געגרייט שרייבן א בוך וועגן זייער לעבן אין ראטן-פארבאנד בעתן צווייטן וועלט-קריג. געווען קארעספאנדענטין פון צוויי יידישע וואכן-צייטונגען, אבער דער גורל האט געוואלט אנדערש. אין נאָוועמ-בער 1985, איז זי איינגעשלאפן אויף איי-ביק און איבערגעלאזט אין טיפן טרויער איר מאן, 2 פארהייראטע קינדער, 3 איי-ניקלעך און א גרויסע צאל פריינד און בא-קאנטע פון נאענט און פון ווייט, וואס וועלן זי לאנג-לאנג געדענקען.

כבוד איר אנדענק!

אפרים איינשטיין

דינסטיק, דעם 23.12.86, 7 אָוונט, וועט אין תל-אביבער אונז-ווערסיטעט (ראַזנבערג-זאל) פאַרקומען די פאַרטיילונג פון דער סטיפענדיע א.נ. פון בעלא מאַנדעלסבערג-שילדקרויט דער פרוי **זיוה שלו** פאַר איר פאַרש-אַרבעט וועגן טאַסיאַ אַלטמאַן ז"ל, פון דער אַנפירונג פון השומר-הצעיר אין וואַרשע, אין דער תקופה פון דער שואה.

אין דעם אָוונט באַטייליקן זיך:

רוזשקא קאַרטשאַק — געטאַ-קעמפערין (פון „מורשת");

ד"ר דינה פורת — פון אוניווערסיטעט;

דוד שטאַקפיש — פון דער לובלינער לאַנדסמאַנשאַפט;

אַדוו' קאַסאַווסקי — פון דער געזעלשאַפט צו פאַראייביקן דעם אַנדענק פון בעלא מאַנדעלסבערג-שילדקרויט.

MODLITWA / Nuchym Szyc (Lublin)

Wybacz mi Panie!
Dziwny to cmentarz,
Gdzie nie ma grobów, ani krzyża,
choć umierali chrześcijanie.
Gdzie nie ma Gwiazdy syjonu, którą ma
ród stary,
Nie ma Półksiężycy.
Jest Majdanek i stacja Tatary,
Ale przedtem był Krępiecki las i żydowski
cmentarz stary.

Dziś stoję przy tym kurhanie z popiołów
I nie wiem,
Czy mam się modlić, czy szukać zemsty,
Czy szukać w modlach ukojenia,
Jak czynią to wyznawcy nowej wiary?

Bo jak mógł człowiek na to patrzeć,
gdy ten pochód kroczył,
Kiedy Anioł Śmierci widząc zbrodnie,
zasłaniał oczy.
I stoję przy tym kurhanie i modlę się:
EL MOLE RACHAMIM —
Nad zmarłymi
Zmiłuj się **PANIE**.

Wiersz ten poświęcam
pierwszej wspólnej mo-
dlitwie ludzi wszystkich
wyznań religijnych, w 40
rocznicę zbiorowego mor-
du dokonanego na więź-
niach w obozie zagłady na
Majdanku. Mszę św. cele-
brował Jego Eminencja

Ksiądz Biskup Dr Bo-
lesław Pylak, oraz przed-
stawiciele innych wyznań.
Niech ten wiersz będzie
przestroga a jednocześnie
niech łączy ludzi w Imię
BOGA.

NUCHYM SZYC
Lublin

ארגון יוצאי לובלין בישראל

רחוב דיזנגוף 158, תל-אביב

הזמנה לערב אזכרה לקדושי לובלין והסביבה

שתתקיים ביום רביעי, 26 לנובמבר 1986 (כ"ד חשוון תשמ"ז),
בשעה 7.00 בערב, בבית המלון, ברחוב ויצמן 30, תל-אביב.

בתוכנית: א. דברי פתיחה — מתתיהו הורן, יושב-ראש הארגון;

ב. הופעת ילדי בית ספר תיכון ע"ש ליאו באק בחיפה, שאימץ את

קהילת לובלין — בהנהלת המורה יונה קציר;

ג. קדיש ואל מלא רחמים — החזן אליהו גרינבלט;

ד. לזכר הנפטרים — דוד שטוקפיש.

היות ו„קול לובלין“ לא יופיע בזמן, מסיבות בלתי תלויות בנו, יחולק העתון
ביום האזכרה בכניסה לאולם.

האולם יהיה פתוח משעה 6.00 בערב. נא לדייק!

ה ו ע ר

stwierdzono gruźlicę, biegunkę, choroby nerek i inne (nawet tyfus plamisty). Ciasnota, brak dostatecznej opieki, żywności, leków i in. wpływało ujemnie na prawidłowe leczenie w Szpitalu. Jedynie personel fachowy i pomocniczy Szpitala, pracował ofiarnie i z wielkim poświęceniem.

Nadszedł dzień zagłady. 27 marca 1942 r. o godz. 4 rano hitlerowcy przystąpili do całkowitej likwidacji chorych przebywających w tym dniu w Szpitalu (około 300). Na rozkaz oficera SS wyniesiono wszystkich chorych i „załadowano” ich do ciężarowych samochodów pokrytych plandekami. „Akcję” zakończono o godz. 7. Wszystkich chorych wynosili lekarze, pielęgniarki i personel techniczny Szpitala. Lekarzy i pielęgniarki zostawiono w celu „oczyszczenia” i doprowadzenia do „porządku” opustoszałych sal Szpitala. Tego samego dnia hitlerowcy zamordowali wszystkich wywiezionych ze Szpitala chorych, a ich ciała

wrzucano do uprzednio przygotowanych dołów i zasypano cienką warstwą ziemi. Szpital Żydowski przestał istnieć...

★

W setną rocznicę otwarcia i 45 rocznicę tragicznej i bestialskiej likwidacji Szpitala Żydowskiego w Lublinie, zostanie wmurowana tablica pamiątkowa w tym budynku (obecnie Szpital Kliniczny) w języku polskim i żydowskim. Odsłonięcie tablicy odbędzie się 14 listopada br., o godz. 12.00 w Lublinie.

Wmurowana tablica przeznaczona będzie dla upamiętnienia zamordowanych Żydów, przebywających w marcu 1942 roku w tym szpitalu i dla przypomnienia tym wszystkim żyjącym, którzy wydarzenia te znają już tylko z historii.

Pamięć o Tych niewinnych ofiarach nie powinna zagać !

דאס דענקמאל אין לובלין אויף ליפאווע 7, וואו ס'האט זיך געפונען דער לאגער פאר יידישע קריגס-געפאנגענע.

bakteriologiczne pod kierownictwem dr Miecysława Cukierfajna oraz zakład rentgenologii, w którym pracowali dr Szyf i pani Syrkin. Szpital zatrudniał 7 pielęgniarek m. in. Honigszajn, Kojfman, Arbuz, Zalcman, akuszerkę Kuźnicką i 2—3 felczerów. Działał również w Szpitalu Gabinet fizyko-terapii i Pawilon dziecięcy kierowany przez dr Kagana.

Po objęciu kierownictwa przez dr Mandelbauma, Szpital zmienił radykalnie swoje oblicze. Podniósł się znacznie stan lecznictwa, poprawiły się warunki sanitarne, organizacyjne i w pewnej mierze stan finansowy. Szpital był jednym z lepszych w Lublinie. Świadczy o tym fakt, że pomimo, iż przeznaczony był dla ludności żydowskiej, można było spotkać Polaków — jako pacjentów leczących się w tym Szpitalu. Przy Szpitalu czynny był dom modlitwy dla chorych. W każdy piątek w godzinach popołudniowych odbywały się tu zebrania naukowe, na których wygłaszano referaty, demonstrowano niektórych

chorych oraz omawiano ciekawsze przypadki. Uczestnikami tych spotkań byli nie tylko lekarze z Lublina, ale również z okolicznych miast województwa lubelskiego.

Warunki finansowe Szpitala były na ogół trudne. Wydatki na utrzymanie wynosiły około 180.000 zł (rok 1936). Chorzy (niekiedy Magistrat, lub Gmina) płacili za leczenie, jedynie chorzy w nagłych przypadkach byli przyjmowani bezpłatnie.

Wielką rolę w utrzymaniu Szpitala na odpowiednim poziomie odegrał stały „Komitet Pań”, który dzięki energicznej pracy społecznej dostarczał Szpitalowi bieliznę, meble, materace, naczynia kuchenne, a nawet produkty żywnościowe. Pieniądze na ten cel pochodziły ze zbiórek, imprez rozrywkowych itp. Warto odnotować fakt, że z pomocy szpitalnej korzystała — w dużym stopniu — ludność z okolicznych miast i wsi.

W okresie okupacji hitlerowskiej, radykalnie zmieniły się warunki leczenia chorych. Wiadomo, że Szpital był przepełniony chorymi, a wśród nich

דאס יידישע שפיטאל פאטאגראפירט אין יאר 1898. צום הונדערטסטן יארשאט פון אויפבויען דאס שפיטאל (1886 — 1986), אין אויף דער איניציאטיוו פון ד"ר בינע (שמחה) ווייס איינגעמויערט געווארן אן אנדענק-טאָוול מיט דער אויפשריפט אין יידיש און אין פויליש: אין דעם בנין האט זיך געפונען דאס יידישע שפיטאל אין די יארן 1886 — 1942. דעם 27סטן מערץ 1942, האבן די היטלעריסטן דערמארדעט אלע קראנקע פון דאזיקן שפיטאל.

Setna rocznica szpitala żydowskiego w Lublinie

Symcha Wajs

ד"ר בינם (שמחה) ווייס האָט אונדז צוגעשיקט דאָס
אַרטיקל אין פּויליש, נאָר צוליב מאַנגל אין צייט האָבן
מיר נישט באַוווּן צו מאַכן די איבערזעצונג אויף ייִדיש,
און עברית, וואָס וועט געטאָן ווערן אין די ווייטערדיקע
נומערן „קול לובלין“.

W tym roku mija setna rocznica otwarcia Szpitala Żydowskiego w Lublinie przy ul. Lubartowskiej. Z „Gazety Lubelskiej” z 19 listopada 1886 r. dowiadujemy się, że „otwarcie uroczyste Szpitala Żydowskiego nowowzniesionego przy ul. Nowej obok rogatek lubartowskich, nastąpiło w ubiegłą niedzielę, czyli dnia 14 listopada 1886 roku. Liczne grono zaproszonych osób z pomiędzy wyższych urzędników tutejszych, wraz z J. W. Naczelnikiem Guberni Lubelskiej przybyłego z małżonką, uczestniczyło w uroczystym otwarciu, które zakończone zostało gościnnym przyjęciem przygotowanym przez tutejszą Gminę Izraelską. Szpital jest nader wygodnie urządzony, odpowiada wymaganiom higieny i chorzy w nim odbywający kurację, z pewnością odtąd mogą liczyć na większe wygody, aniżeli mieli w dawnym budynku, znajdującym się w dzielnicy miasta ścieśnionej i położonym w miejscu niezdrowym. Gmina Izraelska słusznie może poszczycić się urządzeniem nowego Szpitala”.

Dzieje powstania i działalności Szpitala w 1886 r. są zbyt obszerne i dlatego ograniczam się do podania ich w dużym skrócie.

Szpital (ówczesna nazwa brzmiała: Szpital Gminy Wyznaniowej Żydów w Lublinie) był własnością Gminy i przeznaczony dla ogółu ludności bez różnicy płci, wyznania i narodowości. Majątek Szpitala składał się z półtory morgowego placu z ogrodem, budynku jednopiętrowego i dwóch małych budynków: gospodarczego i mieszkalnego.

Władze naczelne Szpitala:

- a) Rada Szpitalna
- b) Dyrektor Szpitala
- c) Rada Lekarska Szpitala
- Fundusze Szpitala:
- a) opłaty za leczenie (4—5 zł. dziennie).

- b) subwencje Gminy Wyznaniowej Żydów w Lublinie.
- c) ofiary, darowizny i zapisy (Szpital posiadał legat zapisany przez Borucha Heremana na mocy testamentu).
- d) oraz inne dochody (imprezy itp.).

Początkowo Szpital miał 4 Oddziały: wewnętrznego, chirurgicznego, ginekologicznego i położniczego. Do czasu otwarcia Oddziału Dziecięcego, przyjmowano wyłącznie dzieci powyżej 7 lat. Szpital o 56 łóżkach był przeznaczony dla 30 chorych mężczyzn i 26 chorych kobiet.

Pierwszym dyrektorem (naczelnym lekarzem) był znany w Lublinie dr Bolesław Tetz, autor kilku prac naukowych opublikowanych w „Gaz. Lek.” W roku 1898 dyrektorem został Jakób Cynberg, który to funkcję pełnił do 1936 roku. Jednocześnie był ordynatorem Oddziału chorób wewnętrznych tego Szpitala. Wyrazem uznania jego ofiarnej i trudnej pracy, było wmurowanie w 1928 r. w Szpitalu tablicy z marmuru o następującej treści:

1898—1928, צום 30-יאָריקן יוביליי פון הויפט-
דאקטער פון יידישן שפיטאַל ד"ר צינבערג.
שפיטאַל-דאקטוירים.

W roku 1936 kierownictwo Szpitala objął znany lekarz, działacz społeczny i polityczny dr Henryk Mandelbaum. W latach trzydziestych, po reorganizacji, Szpital dysponował 100 łóżkami z następującymi Oddziałami:

- a) wewnętržno-neurologicznym (46 łóżek), w którym pracowali m.in. dr Jakób Cynberg, dr Abraham Kerszman, dr Henryk Mandelbaum, dr Symcha Binem Holcberg;
- b) chirurgicznym (28 łóżek), w którym pracowali dr Samuel Rozen i dr Jehuda Szapiro;
- c) dziecięcym (11 łóżek), w którym pracowali m.in. dr Henryk Tenenbaum, dr Leon Kagan;
- d) położniczym (9 łóżek) i ginekologicznym (6 łóżek), w których pracowali m.in. dr Salomon Prusak, dr Nisen Płotkin, dr Salomon Bromberg.

Poza tym działały w Szpitalu Oddziały: chorób ocznych z dr Warmanem, dr Bronsztatnem, dr Zajdenmanem, dr Zygielwaksem i in.; chorób skórnych z dr Distlerem i in.; i otolaryngologiczny z dr Zipperm, Perecem i in.

W Szpitalu było laboratorium analityczno-

fication, of hiding facts and rewriting history. "Jews too were exterminated" one of the signs said, but that was only mentioned incidentally. Bereavement was what I felt on my first encounter with the gas chambers and incinerators. Only someone walking by himself among these structures could feel what I felt. Pain I felt on seeing the building filled with the thousands of pairs of childrens' shoes. I was shaken when I marched the paths along the camp fences, where the martyrs' ashes were strewn after their bodies were incinerated. I was stricken with anger when I discovered how close to these fences the Polish villagers had sat, without lifting an eyebrow. I felt some spiteful happiness and vengeance on seeing the poverty and neglect in which these villagers live. On the other hand, a resurgence of faith made up for those other feelings when I met one of the "Righteous of the Nations" who, at the risk of his life had hidden two sisters, who were part of our tour.

Emotions overwhelmed me when I found

among a list of the dead displayed as a museum piece in the camp, the name of my uncle, Yehiel Freid of blessed memory. I had found some roots. I had gone to Poland to look for roots and had found only mass graves. I had wanted to see some life and found only dead ashes. I had sought the splendid past and found a bleak and alien present.

As I have said, any description in words will be dwarfed by the immensity of the experience I went through. One has to be there in order to feel and one has to see in order to believe and to understand. The message of the trip I understood finally only on the last day. It was a joy to dance a **hora** as a free man, in front of the Poles. The Jewish people lives !

For me, a member of the second generation, who did not go through the Holocaust, that trip will serve as a tangible sign and testimony of what happened there. Now I have something to remember and I never will be able to forget again.

W L U B L I N I E

W dniu 9 listopada w Klubie TSKŻ w Lublinie zorganizowano wieczór poświęcony tragicznej dacie 43 rocznicy likwidacji getta lubelskiego. Przewodniczący Marian Adler w swoim wystąpieniu powiedział między innymi, że likwidację Żydów Niemcy rozpoczęli z chwilą wkroczenia wojsk hitlerowskich do Polski w 1939 r. Od tego czasu ludność żydowska wyjęta była spod prawa. Los Żydów lubelskich był tragiczny jeszcze z innych powodów. Tu zlokalizowano siedzibę cywilnej okupacyjnej administracji niemieckiej, jak również siedzibę SS i policji. Miasto stanowiło centrum dyspozycyjne dla wielu akcji związanych z planami hitlerowskimi. W Lublinie mieścił się sztab kierownictwa przeprowadzającego akcję biologicznej likwidacji ludności żydowskiej we

wszystkich dystryktach, Generalnej Guberni.

Mówca wskazał na tragedię jaką przeżyła ludność żydowska Lublina na wiosnę 1942 r. Została ona jako pierwsza deportowana do obozów zagłady — Belżca, Treblinki i innych obozów kaźni, gdzie w bestialski sposób około 40 tysięcy mieszkańców getta zostało wymordowanych. Ostatecznie na podstawie rozkazu Himmlera z 19 lipca 1942 r. zlikwidowano getto na Majdanie Tatarskim, a jego mieszkańców wymordowano. Nadzór nad wyniszczeniem Żydów określony kryptonimem „Akcja Rajnhart” sprawował dowódca SS i policji w dystrykcie lubelskim Odillo Globocnik.

Obecny na naszym wieczorze S. Wajs, były mieszkaniec Lublina omówił 700-letnią historię Żydów

Lublina do 1939 r. Wspominał o działających związkach zawodowych, partiach politycznych i społecznych, życiu religijnym, wielkich uczonych, lekarzach, pisarzach, o szkołach żydowskich, o młodzieży, która walczyła w szeregach wojsk republikańskich w Hiszpanii w oddziałach partyzanckich i oddziałach Odrodzonego Wojska Polskiego. Wieczór zakończyła część artystyczna. Wiersze znanych poetów żydowskich i polskich recytowali: W. Lotter i W. Kowalski.

W dniu 10 listopada br. delegacje złożyły wiązanki kwiatów przed pomnikiem pomordowanych Żydów Lublina i lubelszczyzny oraz na cmentarzu żydowskim i wojskowym w Lublinie.

MARIAN ADLER

5517807 JPK 20/23

K O L
VOICE OF

LUBLIN

ANNUAL OF LUBLINERS
IN ISRAEL AND DIASPORA

„LUBLINER SHTIME”

TEL-AVIV

NOVEMBER 1986

No. 21

FEELINGS AND THOUGHTS ON A VISIT TO LUBLIN - AUGUST 1986

by Chanan Palmor *

It is difficult to describe the feelings and sentiments of an Israeli **sabra**, the son of emigrants from Poland, trying to look for his past in his parents' homeland. No words will be rich enough, precise enough, complete and exhaustive enough, to describe that encounter. It was an emotional experience on a completely different plane from the ordinary one and words are lacking to express it as I felt it. One feeling followed another with changing emotions, and without the ability to absorb what I saw, heard and experienced. And so, instead of describing the nine-day visit to Poland in the form of a travel diary, I will attempt to concentrate on my thoughts and feelings during my one and a half day visit to Lublin. This depiction will, I hope, give at least a small example of the flood of emotions experienced by someone making this duty-visit.

I was filled with grief to find the “Yeshivat Hachmei Lublin” desolate, without the bustle of the scholars. With despair, on going along empty Lubartovska Street, without the noise of children and the joys of Jewish living. As my mother recalled memories of the past, of childhood and youth, I understood that I would not be privileged to see Lublin in its splendor. I did, however, have an opportunity to embrace the past that has disappeared when I visited the apartment where my mother lived and grew up, and which she had not seen forty-five years. I had another similar experience on a visit to the public park

(“Ogród Saski”) where my mother used to walk in her childhood. When we found the place where my mother and her friends played “patsy”, for a few moments I had the feeling that time had stopped as pictures from the past came up before the eyes of my mother, the little girl in the park.

I shared the grief; sorrow and mourning of my weeping mother, kneeling at the foot of the memorial to the memory of Lublin's Jews. Into the tears and sorrow was mixed a little happiness at finally having found a stone upon which to lay her head and to say “**kaddish**” in memory of her dead family. I also felt sorrow on finding the destruction, desolation and neglect of the ancient Jewish cemetery. They hadn't taken pity even on the dead and had damaged the graves of Lublin's sages and rabbis who had died generations before. Pity was what I felt on seeing the pain in the eyes of the cemetery watchman, on saying goodbye to our group. As if he would have liked to come with us, to escape the circle of isolation and alienness and to be “a free people in our Land”.

Disappointment was what I felt on meeting an old cousin who had remained in Lublin, when I discovered how great the gap was between us, between the Jew in the closed **golah**, and myself, the Israeli in a free land. Despair was what I felt when I grasped that this gap was too wide for me ever to be able to bridge it. Finally, I understood the meanings of the terms: “galut Jew” and “wandering Jew”.

My emotions came to a new peak in the Majdanek extermination camp near Lublin. Alienation and an attempt to forget was what I saw when I looked for a memory or sign, some note mentioning the fact of the existence of the Jews. There, too, I understood the meaning of falsi-

* The autor is the son of a native of Lublin, Mrs. Yocheved Flumenkar (Freid).